

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

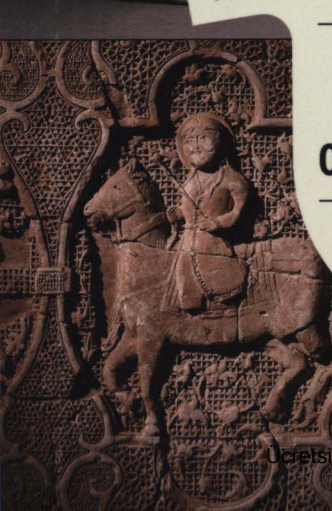
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DAKİKALAR
İÇİNDE

SELÇUKLULAR

ANINDA AÇIKLANAN
200 ÖNEMLİ TARİHİ
OLAY, KİŞİ VE KAVRAM

CİHAN
PIYADEOĞLU

**Dakikeler İçinde
SELÇUKLULAR
Anında Açıklanan 200 Tarihi Olay ve Kavram**

—
CIHAN PIYADEOĞLU

KRONİK KİTAP: 518

Dakikeler İçinde: 26

YAYIN YÖNETMENİ

Adem Koçal

EDİTÖR

Can Uyar

DÜZELTİ

Aysin Önen

KAPAK TASARIMI

Kutan Ural

MİZANPAJ

Kronik Kitap

1. Baskı, Haziran 2024, İstanbul

ISBN

978-625-6774-83-4

KRONİK KİTAP

Şekayıklı Sk. №8, Lavant

İstanbul - 34330 - Türkiye

Telefon: (0212) 243 13 23

Faks: (0212) 243 13 28

kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com

kronikkitap

BASKI VE CİLT

Optimum Basım

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1

34295 K. Çekmece / İstanbul

Telefon: (0212) 463 71 25

Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI

© Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları
Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla
yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Kronik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İçindekiler

Önsöz	10	Selçukluların Harizm Günleri	44
Selçuklu Ailesi Hakkındaki İlk Bilgiler	12	Selçukluların Horasan Günleri	46
Selçuk Bey	14	Nesa Savaşı	48
Selçuklunun Boyu: Kınık	16	1035 Barışı	50
Selçuk Bey'in Cend Günleri	18	Serahs Savaşı	52
Selçuklular ve Musevilik	20	İlk Taht	54
Nur Kasabası	22	Ulyaabad Savaşı	56
Arslan Yabgu b. Selçuk	24	Telhab Savaşı ve Barış	58
Arslan Yabgu - Ali Tegin İttifakı	26	Dandanakan'a Doğru	60
Çağrı Bey	28	Dandanakan Savaşı	62
Tuğrul Bey	30	Merv Kurultayı ve Ülkenin Paylaşılması	64
Musa Beygu (Yabgu) b. Selçuk	32	Çağrı Bey'in Sultanlığı	66
Yusuf Yinal b. Selçuk	34	Tuğrul Bey'e Bırakması	68
Çağrı Bey Doğu Anadolu'da	36	Çağrı Bey'in Hâkimiyet Bölgesi	70
Semer kand Görüşmesi	38	Musa Yabgu'nun Hâkimiyet Bölgesi	72
Arslan Yabgu'nun Esir Edilişi	40	Abbasilere Bağlılık	74
Selçuklular Kıskaç Altında	42	İlk Başkent: Nişabur	74

Başkent Rey	76	Arslan Hatice Hatun	118
İran Fetihleri	78	Halifenin Siyasi Otoritesini	
Hasan b. Musa Yabgu	80	Terk Etmesi	120
Anadolu Politikası	82	İbrahim Yınal'ın İkinci İsyanı	122
Pasinler Savaşı	84	Arslan Besasiri'nin Halifeyi	
Kavurd b. Çağrı Bey	86	Esir Alması	124
Kirman Selçukluları	88	Halifenin Kurtarılması ve	
Bizans ile Anlaşma	90	Besasiri'nin Öldürülmesi	126
Kutalmış ve Faaliyetleri	92	Altuncan Hatun	128
Resultegin ve Faaliyetleri	94	Tuğrul Bey'in Evlatlığı:	
Merkezi Otoriteye Geçiş	96	Enuşirvan	130
İbrahim Yınal	98	Tuğrul Bey'in Halifenin Kızıyla	
Şahne	100	Evlenmesi	132
Tuğrul Bey'in Anadolu Seferi	102	Kutalmış b. Arslan	
Tuğrul Bey'in Bağdat Seferi	104	Yabgu'nun İsyanı	134
Tuğrul Bey'in Bağdat		Tuğrul Bey'in Ölümü	136
Hâkimiyeti	106	İsyan mı Hak Arayış mı?	138
Tuğrul Bey, Halife ve		Amidülmülk Kündüri	140
Melikürrahim Hüsrev	108	Alp Arslan - Kutalmış -	
Arslan Besasiri	110	Süleyman	142
Medinetü Tuğrul	112	Sultan Alp Arslan	144
Selçuklu- Abbasi		Vezir Nizamülmülk	146
Münasebetleri	114	Alp Arslan'ın 1064 Seferi	148
Abbasi - Selçuklu Hanedanları		Ani'nin Fethi	150
Arasındaki İlk Evlilik	116	Ani Şehri, Fethi ve Fethinin	
		Önemi	152

Nizamiye Medreseleri	154	Malazgirt Savaşı'na Doğru	190
Azamiye Medresesi	156	Malazgirt Savaşı	192
İmamü'l-Haremeyn		Romanos ile Yapılan Barış	194
Abdülmelik el-Cüveyni	158	Romanos ile Yapılan Barışın	
Ebu İshak eş-Şirazi	160	Anlamı	196
Alp Arslan'ın Üstyurt ve		Malazgirt Nedir, Ne Değildir?	198
Mangışlak Seferi	162	Anadolu'nun Fethedilmesi	
Harizm Seferi ve Selçuk		Emri	200
Bey'in Mezarını Ziyaret	164	Artuk Bey	202
Türkmenlerin Anadolu		Süleyman Şah b. Kutalmış	204
Faaliyetleri	166	Maveraünnehir Seferi	206
Yakuti b. Çağrı Bey	168	Sultan Alp Arslan'ın Ölümü	208
Ahlat	170	Sultan Alp Arslan'ın Fiziki ve	
Melikşah'ın Veliaht Tayin		Kişisel Özellikleri	210
Edilmesi	172	Sultan Melikşah	212
Alp Arslan - Kavurd		Sultan Melikşah'ın Taht	
Münasebetleri	174	Mücadelesi	214
Berid Teşkilatı ve Sultan Alp		Başkent İsfahan	216
Arslan	176	Karahanlılara Sefer	218
Alp Arslan'ın Gürcistan		Gazneliler ile İlişkiler	220
Seferi	178	Uvakoğlu Atsız	222
Erbağan	180	Kudüs'ün Fethi	224
Hicaz'da Hutbe	182	Takvim-i Celali	226
Hedef Mısır	184	Ömer Hayyam	228
Urfa Kuşatması	186	Tutuş b. Alp Arslan	230
Haleb Kuşatması	188		

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kurulması	232	Sultan Melikşah ile Nizamülmülk Arasındaki Gerginlik	264
Hicaz ve Yemen'in Ele Geçirilmesi	234	Sultan Melikşah-Halife Muktedi Gerginliği	266
Sultan Melikşah Döneminde Kirman Selçukluları	236	Nizamülmülk'ün Öldürülmesi	268
Aynüseylem Savaşı ve Süleyman Şah'ın Ölümü	238	Nizamülmülk'ün Devlet Üzerindeki Etkisi	270
Melikşah'ın Haleb ve Antakya Hâkimiyeti	240	Sultan Melikşah'ın Öldürülmesi	272
Sultan Melikşah'ın İlk Bağdat Ziyareti	242	Terken Hatun	274
Halife Muktedi ile Mahmelek'in Evliliği	244	Zübeyde Hatun	276
Cernalülmülk b. Nizamülmülk	246	Sultan Berkyaruk	278
Mervaniler Devleti'nin Sonu	248	Terken Hatun'un Oğlu Mahmud'u Sultan İlan Ettirmesi	280
Tekiş b. Alp Arslan	250	İmam Gazzali, Hüccetü'l-İslam Muhammed b. Muhammed	282
Karahanlıların Tabiiyet Altına Alınması	252	Veliaht Berkyaruk'un Sultan İlan Edilmesi	284
Sultan Melikşah Zamanında Kafkasya	254	Berkyaruk-Terken Hatun Mücadelesi	286
Alamut	256	Berkyaruk-İsmail b. Yakuti Mücadelesi	288
Hasan Sabbah	258	Tutuş'un Taht İddiası	290
Girdkuh Kalesi	260		
Şair Muizzi	262		

Tarih Sayfalarına Geçiş:		Berkyaruk-Muhammed Tapar	
Tabip Eminüddeve	292	Arasındaki Barış	
Mahmud b. Melikşah	294	Görüşmeleri	318
Arslan Argun b. Alp		Berkyaruk-Muhammed Tapar	
Arslan'ın İsyanı	296	Arasındaki Antlaşma	320
Emir Üner'in İsyanı	298	Sultan Berkyaruk'un Ölümü	322
Muhammed Tapar'ın Taht		Melikşah b. Berkyaruk	324
Iddiası	300	Muhammed Tapar	
Berkyaruk-Muhammed Tapar		b. Melikşah	326
Mücadelesinde İlk Savaş	302	Muhammed Tapar'ın Sultan	
Berkyaruk-Sencer Mücadelesi	304	Olması	328
Berkyaruk-Muhammed Tapar		Atabeg Ayaz'ın Öldürülmesi	330
Mücadelesinde İkinci		Nihavend'de Yaşanan	
Savaş	306	İki Olay	332
Müeyyidülmülk b.		Bir Dönemin Sonu:	
Nizamülmülk	308	Seyfüddeve Sadaka'nın	
Muhammed Tapar-Sencer		Öldürülmesi	334
İttifakı	310	Haçlılar ile Mücadele	
Berkyaruk-Muhammed Tapar		Sürecinin Başlaması ve	
Arasındaki Üçüncü Savaş		Çavlı Sakavu	336
ve İlk Barış	312	Haçlı Seferlerinin Sebepleri	338
Berkyaruk-Muhammed Tapar		Haçlı Seferlerinin	
Arasındaki Dördüncü		Başlaması ve İlk Mücadele	340
Savaş	314	I. Kılıç Arslan b.	
Berkyaruk-Muhammed		Süleyman Şah	342
Tapar Arasındaki Beşinci		Haçlılar Selçuklu Dünyasında	344
Savaş	316	Çavlı Sakavu'nun Faaliyetleri	346

I. Kılıç Arslan-Çavlı Sakavu Mücadelesi	348	Oinever Savaşı	378
Çavlı Sakavu'nun Fars'a Gönderilmesi	350	Sultan Sencer'in Karahanlı Seferi	380
Çavlı Sakavu'nun Fars Günleri	352	Sencer'in Gazne Seferi	382
Atabeg ve Atabeglik	354	Harizmşah Atsız	384
Haçlılar ile Mücadeleler	356	Katlaıvan Savaşı	386
Mevdud b. Altuntegin'in Ölümü	358	Harizmşah Atsız'ın Merv ve Nişabur'u İşgal Etmesi	388
Aksungur el-Porsuki	360	Sultan Sencer ve Gurlular	390
Şahdiz Kalesi'nin Batınilerden Geri Alınması	362	Oğuz İsyanı	392
Anuştegin Şirgin'in Alamut Kuşatması	364	Esir Sultan Sencer	394
Suriye'deki Batıniler ile Mücadele	366	Oğuzların Horasan'daki Tahribatı	396
Gaznelilerin Selçuklu Tabiiyetine Girmesi	368	Sultan Sencer'in Kurtuluşu	398
Sultan Muhammed Tapar'ın Ölümü ve Oğlu Mahmud'un Tahta Çıkışı	370	Merv'deki Düzenlemeler ve Sultan Sencer'in Ölümü	400
Sultan Sencer	372	Dar'ül-Ahire (Ahiret Evi)	402
Save Savaşı ve Sencer'in Sultan Oluşu	374	Enveri, Evhadüddin Muhammed el-Ebiverdi	404
Irak Selçuklu Devleti'nin Kurulması	376	Selçuklu Divan Teşkilatına Kısa Bir Bakış	406
		Divan-ı Mezalim	408
		Ribat-ı Şerif	410
		İndeks	412

Önsöz

Bazı tarihçiler, Türk devletini doğu ve batı olmak üzere İkiye ayırır. Batı Türk Devleti'nin ilk temsilcisi Büyük Selçuklulardır. Selçukluların Cend'den Maverâünnehir'e, Maverâünnehir'den Harizm'e, Harizm'den de Horasan'a gelerek devlet kurma süreçleri tam bir mücadele örneği olarak karşımıza çıkar. 1040 yılında göçebe unsurlara dayalı bir şekilde kurulan devlet, kısa sürede bir evrim geçirmiş ve yerleşik hayatın tüm gereklerini yerine getiren bir düzen sergilemiştir. Devletin her alanda kısa sürede göstermiş olduğu bu değişimin, sonraki yıllarda bütün Ortadoğu'yu etkileyen bir özellik gösterdiği açıktır.

Sahip olduğu büyük öneme rağmen Selçuklular Tarihi'nin yeterince bilindiğini söylemek mümkün değildir. Geniş coğrafyaya hükmeden bu devlet, hâkim olduğu coğrafyada da büyük değişimlerin önünü açmıştır. Selçuklular sayesinde Doğu Türkistan'dan İstanbul Boğazı'na kadar her şey doğrudan etkilenmiştir. Bu coğrafyada mezhep yapısından, etnik yapıya, mimariden konuşulan dillere varıncaya kadar pek çok alanda

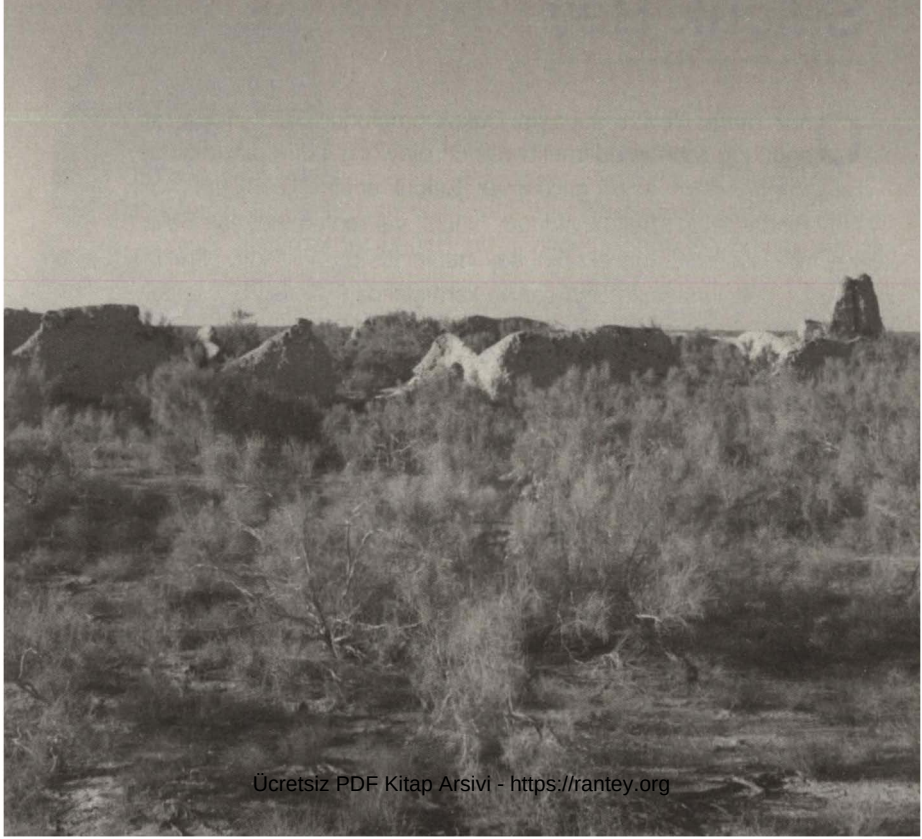
yaşanan değişimler Selçuklular sayesinde gerçekleşmiştir. Her şeyden önce bugün yaşadığımız ve anavatan olarak kabul ettiğimiz Anadolu'da bulunmamızı sağlayan devlet Büyük Selçuklulardır.

Dakikalar İçinde Selçuklular başlık ve *Anında Açıklanan 200 Tarihi Olay ve Kavram* alt başlığıyla okuyucuya sunulan bu çalışma, daha ziyade siyasi olaylar üzerinde durmak düşüncesiyle kaleme alınmıştır. Kavramlar hakkındaki başlıklar görüleceği üzere az tutulmuştur. Bunun sebebi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Selçuklu Tarihi'nin yeterince bilinmiyor olmasıyla açıklanabilir. Neticede siyasi tarih bilinmeden, diğer bir ifadeyle şahıs, olay ve kronoloji yeterince anlaşılamadan ekonomik, kültürel, toplumsal veya askeri sahada yaşanan olayları anlayabilmek çok da mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte metin içerisinde geçen bazı kavramlar, olaylar ve şahıslar daha iyi anlaşılması adına ayrı bir başlık halinde incelenmiştir. Sıklımadan okunabilecek, ancak bitirildiğinde Büyük Selçuklular hakkında sağlam sayılabilecek bir birikim elde edebileceğiniz bu çalışmayı keyifle okumanız en büyük dileğimizdir.

Selçuklu Ailesi Hakkındaki İlk Bilgiler

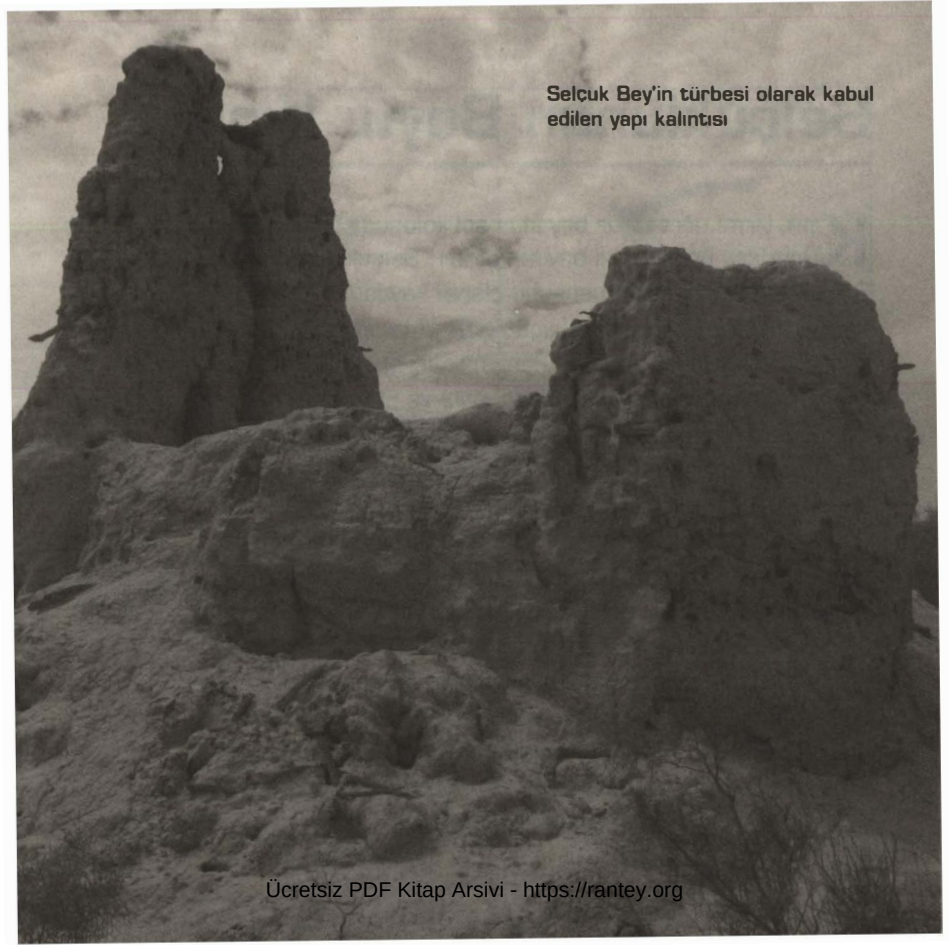
Selçuklu ailesinin pek çok kaynak tarafından teyit edilmiş olan ilk üyesi Selçuk Bey'in babası Dukak'tır. Dukak'tan önceki aile mensupları hakkındaki bilgilerin doğruluğu tartışmalıdır. Hatta bilgiler bir diğerini geçersiz kılar niteliktedir. Bazı kaynaklarca zikredilen Lokman adı ise Dukak'tan bozma bir isim kabul edilmektedir. Lakabı "Demir Yaylı" (Temür Yalığ) olan Dukak, Hazar ve Aral'ın kuzeyinde kurulmuş olan Oğuz Yabgu devleti bünyesinde sübaşı (ordu komutanı; Türkçede sü asker, ordu demektir) görevinde bulunmuş, ölümüne kadar da bu görevi sürdürmüştür. Ardından göreve oğlu Selçuk Bey getirilmiştir. Selçuk'un bu sırada genç yaşta olduğu bilgisi bulunmaktadır. Genç yaşta bu kadar önemli bir göreve gelmesi, askere komuta etmesi, askerî divanı yönetmesi ve Yabgu huzurundaki rahat tavırları zamanla düşman edinmesine neden olmuştur. En başta Yabgu'nun eşinin düşmanlığını kazanan Selçuk, aleyhinde gelişen muhalefetten çekinerek 961 tarihinde başkent Yenikent'ten daha güneydeki Cend'e gelerek ilk siyasi teşekkülünü tesis etmiştir. Böylece Selçuklu ailesinin siyasi tarihini başlatmıştır.

Cend şehrinden bir görünüm

Selçuk Bey

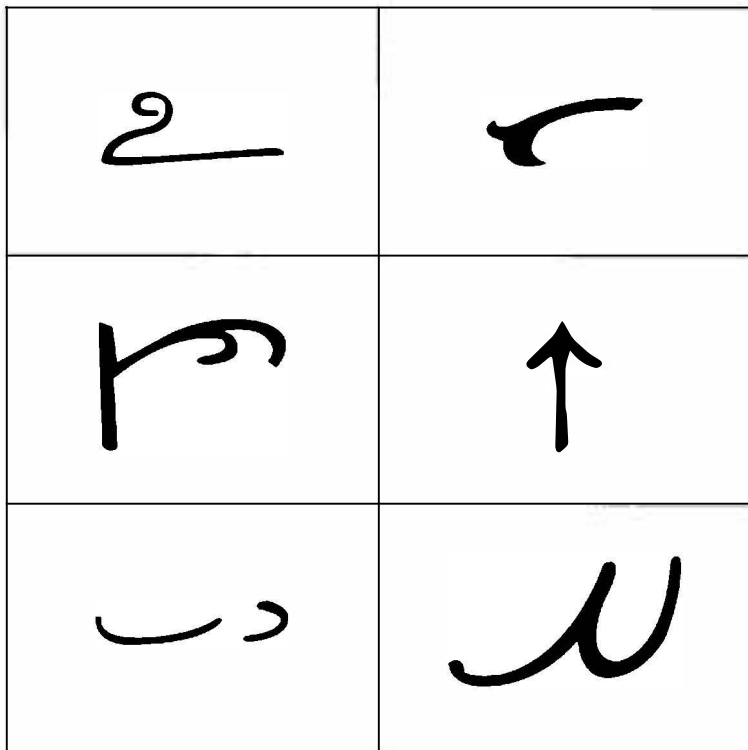
Oğuz Yabgu Devleti sübaşısı Dukak'ın oğludur. 900 yılında doğduğu tahmin edilmekteyse de olay örgüsüne bakıldığında bu tarih çok da mantıklı görünmez. Selçuk adının "küçük sel" anlamında Selçuk-Selçük olduğu, "küçük sal" anlamında ise Salçuk şeklinde okunması gerektiğini savunanlar bulunmaktadır. Nitekim Seyhun nehrinde kullanılan saz ve kamışlardan yapılan bir salda doğduğu için bu adı aldığı kabul edilmektedir. Diğer bir görüşe göre de adını Kırgızların Muz (Buz) Dağ adını verdikleri Sel-Tağ'dan almıştır. Türkçede "mücadeleci" anlamına gelen salçuğ kelimesinin hareket noktası olduğu bir diğer görüştür. Babasının ölümünden sonra genç yaşta onun yerine sübaşı olan Selçuk etkinlik kazanınca düşman da kazanmış ve öldürölme tehlikesi yaşamıştır. Selçuk'un tahtı ele geçirmesinden endişe eden Yabgu, onu öldürme planları yaparken Selçuk kaçarak Cend'e gelmiştir. Cend'e gelme sebepleri arasında Kıpçak saldırıları, yer ve otlat darlığı, Karahanlıların güçlenmesi, hatta küçük bir buzul çağı yaşanmış olması gösterilir. Yüz yaşını geçmiş bir şekilde 1007 veya 1009 tarihinde vefat etmiştir.

Selçuk Bey'in türbesi olarak kabul
edilen yapı kalıntısı

Selçuklunun Boyu: Kınık

Kınık, yirmi dört Oğuz boyunun sol kolunu teşkil eden Üçoklara bağlı on iki boydan biridir. Selçuklu kaynakları Selçukluları Kınık boyu mensubu olarak kaydeder. Bu boy, Kaşgarlı Mahmud (*Dîvânu Lugâti't-Türk*) tarafından "Onların (Oğuzların) birincisi ve başı" denilmek suretiyle ilk sırada; Reşidüddin Fazlullah (*Câmi'u't-tevârih*) ve Ebu'l-Gazi Bahadır Han (*Şecere-yi Terâkime*) tarafından ise yirmi dördüncü, yani son sırada zikredilmiştir. Bu sıralamanın İslamiyet'ten önce sahip olunan güç ve saygınlığa göre şekillendiği düşüncesi ileri sürülmektedir. Bununla birlikte boy isimleri, aynı zamanda Oğuz Han'ın altı oğlundan doğan yirmi dört torununun da adıdır. Ebu'l-Gazi Bahadır Han, Oğuz Han'ın oğullarını Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han şeklinde büyükten küçüğe doğru sıralamış, her oğulun altında da dört torun adı vermiştir. Bu sıralamada Kınık, Deniz Han'ın en küçük oğlu olduğundan son sıradadır. Diğer bir ifadeyle en küçük oğul olan babasının en küçük oğlu olduğu için son sırada yer almış olmalıdır.

Selçuk Bey'in Cend Günleri

Oğuz Yabgu Devleti'yle sorunlar yaşayarak Cend'e gelen Selçuk, bölgede kalıcı olabilmenin imkânlarını aramaya başladı. Kuzey komşusu ile zaten düşmandı ve güney komşusu olan Müslüman unsurlarla da farklı inancı sebebiyle sorunlar yaşama ihtimali hayli yüksekti. Neticede bu durumun önüne geçmek amacıyla siyasi bir tercihte bulundu. En azından güneydeki Müslüman komşularla iyi geçinmeyi planlayarak yöneticilerine başvurdu ve kendilerine İslam'ı öğretecek din adamları göndermelerini istedi. Böylece yüksek ihtimalle mensup olduğu Gök Tanrı inancını terk ederek İslam dinine geçti, Melikü'l-gazi unvanını alarak Cend'de yeni bir yönetim tesis etti. Ardından cihat yapmaya başladı. Almış olduğu bu kararlar Oğuz Yabgu Devleti ile olan tüm münasebetini de kesmiş oluyordu. Öyle ki, bir süre sonra Oğuz Yabgu Devleti'nin vergi memurlarını: "Müslümanlar, kâfirlere vergi vermez" diyerek Cend'den uzaklaştırmıştı. Cend'de sağlam bir yönetim tesis etti. Ölümünden sonra oğulları ve torunları şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. Türbesinin burada bulunduğu kabul edilmektedir.

Cend'den bir görüntü

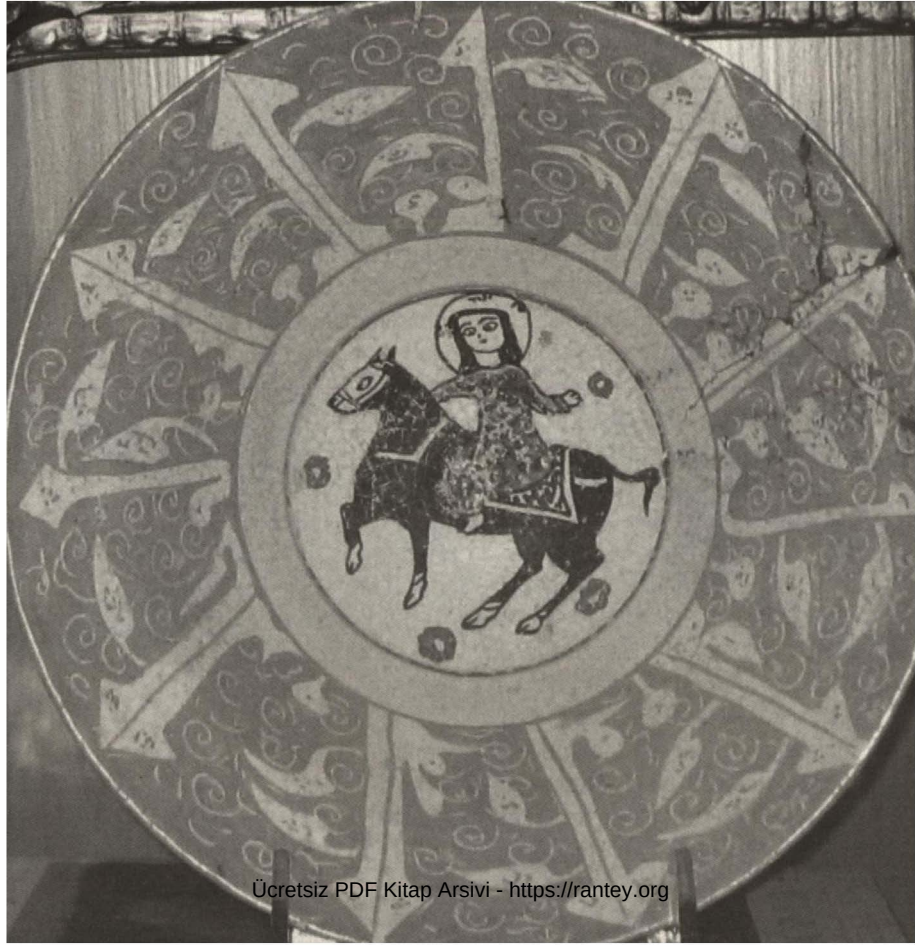
Selçuklular ve Musevilik

Kaynaklarda doğrudan geçmemesine rağmen, bazı yan bilgiler üzerinden yapılan değerlendirmeler neticesinde Selçukluların Musevi inancına mensup olduğuna dair bir görüş ileri sürülmektedir. Bu görüşün en önemli savunucusu Fransız müsteşrik Claude Cahen'dir. Görüşü savunanların en önemli hareket noktası iki ana konu üzerinden şekillenmektedir. İlki, Selçuk Bey'in oğullarına vermiş olduğu isimlerdir. Selçuk'un dört oğlunun isimleri Arslan İsrail, Mikail, Yusuf ve Musa olarak kaydedilmektedir. Bazı kaynaklar bunlara Yunus'u da dâhil etmiş ve Selçuk'un beş oğlunun var olduğunu kaydetmiştir. Bu isimlerin beşinin de doğrudan Tevrat kökenli olması görüşü savunanların ilk hareket noktasıdır. Diğer mesele ise, Selçuk Bey'in babası Dukak'ın Dğuz Yabgu Devleti üzerinden Hazarlara bağlı olduğudur. Buna göre dolaylı bir şekilde Hazar Devleti'ne bağlılık gösteren Selçuklu ailesi de Hazarlar gibi Musevi inancına mensuptur. Ancak hem güvenilir herhangi bir kaynağa dayanmayan hem de sonraki dönemde yapılan reddiyeler dikkate alındığında, bu iddiayı doğru kabul etmek çok da mümkün görünmemektedir.

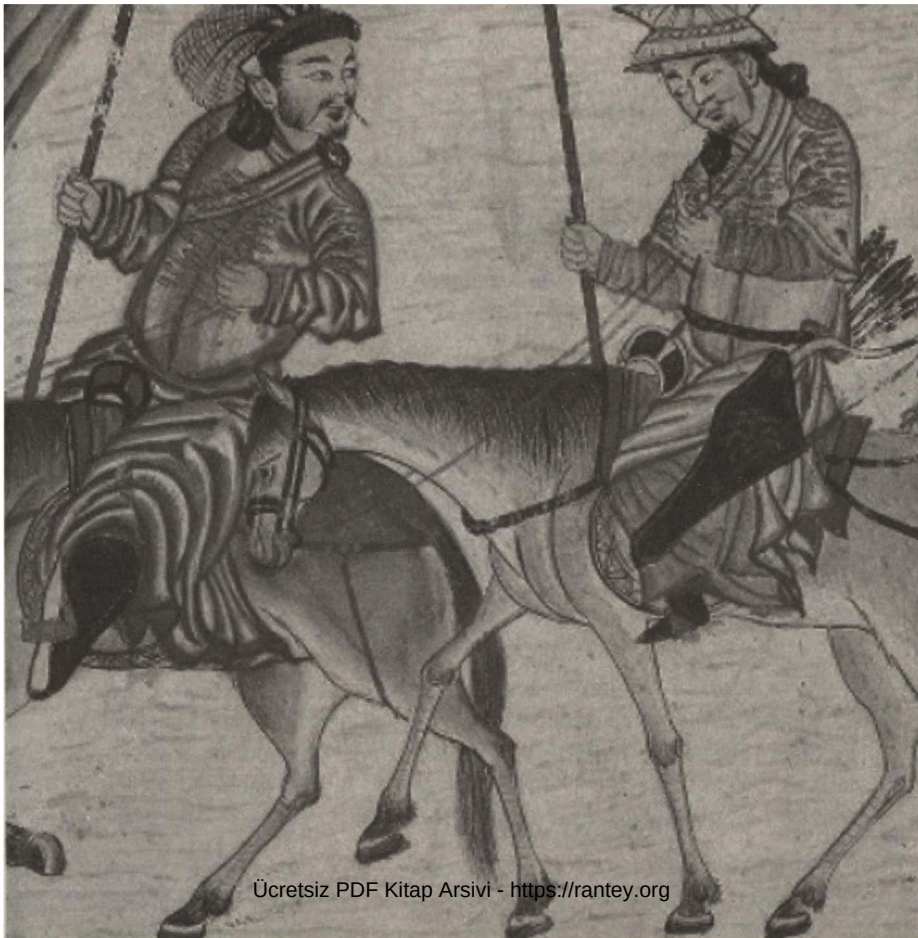
Nur Kasabası

Karahanlılara karşı zor durumda kalan Samanilerin askerî yardım talep ettikleri Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'yu yardıma göndermesi ve yardımın devamlı olması karşılığında Samanilerin Arslan Yabgu'nun yerleşimine açtığı şehirdir. Buhara yakınlarında, dağın hemen yanında yer alır; hatta diğer adı Nur-ı Buhara olarak kaydedilir. Dağın yanında yer alması hayvancılığa da uygun olduğu anlamına geldiğinden Selçuklular için özel bir seçim olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca burada bulunan şehit kabirleriyle insanların manevi anlam da yüklediği bu şehrin, ziyaretçilerine hac sevabı kazandırdığına inanılır. Bu sebeple şehre Nur adı verilmiştir. Şehir aynı zamanda kervansarayın atası mahiyetindeki ribatlarıyla öne çıkar. Dolayısıyla hem dinî hem de ticari anlamda önemli bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Samanilerin 999 tarihinde yıkılmasından sonra farklı siyasi ve askerî faaliyetler içine giren Arslan Yabgu'nun buradaki hâkimiyetinin ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Buradaki kısa yaşamlarına rağmen bazı kaynaklar, Selçuklular için Nuri nisbesini kullanır. Hatta Sultan Alp Arslan'ın lakaplarından biri de Adilü'n-Nuri'dir.

Arslan Yabgu b. Selçuk

Selçuk'un en büyük oğlu olarak kabul edilmektedir. Karahanlılara karşı zor durumda kalan Buhara merkezli Samanilerin Selçuk'tan askerî destek istemesi üzerine 985-986 tarihinde yardıma gönderilen kişidir. Burada kazanmış olduğu başarıları sebebiyle bu hizmetin devamlı olmasına karar verildiğinden Nur Kasabası'na yerleşmiştir. Ancak Karahanlıların Buhara'yı 999 tarihinde ele geçirmesinden sonra devleti tekrar diriltmeye çalışan Samani ailesinden İsmail Muntasır ile ittifak içine giren Arslan Yabgu, bir süre sonra taraf değiştirerek İsmail ile birlikte mücadele ettiği Karahanlı İlig Han Nasr'ın tarafına geçmiştir. Böylece en azından hayatta kalabilmeyi başardı. İlig Han Nasr'ın 1012-1013 tarihindeki ölümünden sonra yine Karahanlı hanedanından olan Ali Tegin ile ittifak yaptı, kızını ona vererek akrabalık tesis etti. Bu sayede Buhara'yı elen geçiren Ali Tegin, bölgenin etkin güçlerinden biri oldu. Kazanılan bu güç Gazneli Mahmud ile Karahanlı Yusuf Kadir Han'ın iş birliği neticesinde sonlandırıldı. Gazneli Mahmud'un hapsettiği (1025) Arslan Yabgu, ölümüne kadar Kalincar Kalesi'nde esir kaldı (1032). Türkiye Selçuklu sultanları onun soyundan gelmektedir.

Arslan Yabgu – Ali Tegin İttifakı

Karahanlı İlig Han Nasr'ın ölümünden (1012) sonra, hapsedilmiş bulunan Şehzade Ali Tegin hapisten kaçmayı başardı. Kafasındaki düşünceleri gerçekleştirmek için müttefike ihtiyacı olduğundan Arslan Yabgu'nun desteğini kazanmaya çalıştı. Arslan Yabgu'nun kızıyla evlenerek önemli bir müttefik kazanan Ali Tegin, daha sonra Buhara'yı ele geçirmek üzere harekete geçti. Arslan Yabgu - Ali Tegin ittifakı Buhara'yı ele geçirerek burada yeni bir hâkimiyet tesis etmişlerdi. Bu sayede Arslan Yabgu da büyük bir güç ve itibar elde etmişti.

Ancak dedeleri Selçuk'un ölümünden sonra Maverâünnehir'e gelen yeğenlerine karşı mesafeli bir tavır sergilemeyi tercih etti. Hatta Ali Tegin'in Tuğrul ve Çağrı Bey üzerine asker gönderip onları baskı altına almak istemesine itiraz etmedi. Belki de kazanmış oldukları güce yeni ortaklar eklenmesini istememişlerdi. Bununla birlikte bu ittifakın kazanmış olduğu güç, başka güç odaklarını rahatsız etmişti. Neticede Karahanlı Yusuf Kadir Han ile Gazneli Mahmud harekete geçerek ittifakı sonlandırdı. Gazneli Mahmud, Arslan Yabgu'yu esir ederken Ali Tegin'e dokunmamayı tercih etmişti.

Gazneli Mahmud'u
gösteren bir minyatür

Çağrı Bey

Selçuk Bey'in torunu, Mikail'in oğludur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte yetmişe yakın bir yaşta öldüğü şeklindeki bilgidен dolayı 992 yılında doğduğı kabul edilebilir. Babasının ölümünden sonra dedesi Selçuk Bey tarafından yetiştirilmiştir.

Dedesinin ölümünden sonra kardeşi Tuğrul ile birlikte amcasının faaliyet gösterdiği Maveräünnehir'e giden Çağrı, burada kalamayarak yurt ihtiyacı sebebiyle Karahanlıların doğudaki hâkimiyet bölgesine yöneldi. Kaynaklarda Harun olarak kaydedilen Karahanlı hanedan mensubu tarafından bertaraf edilmek istenen kardeşlerden Tuğrul Bey esir ve hapsedildi. Bu durum Çağrı Bey'e ilk askerî başarısını ele etme imkânı sundu. Ancak Maveräünnehir'de yaşamalarının imkânsız olduğunu gören kardeşler yeni arayışlar içine girdi. Böylece Çağrı Bey, Doğu Anadolu'ya sefer düzenledi. Sefer başarılı geçse de batıya göç düşüncesi, biraz da Gazneli Mahmud'un buna izin vermeyeceğı endişesiyle hayata geçirilemedi. Harizm ve arkasından Horasan'a göçen kardeşler, özellikle Çağrı Bey'in

kararları ve askerî başarıları sayesinde bağımsız bir devlet kurmuşlardı. Çağrı Bey bağımsızlıktan sonra Merv'i merkez edinerek ülkenin doğu bölgesini 1059 yılındaki ölümüne kadar idare etti.

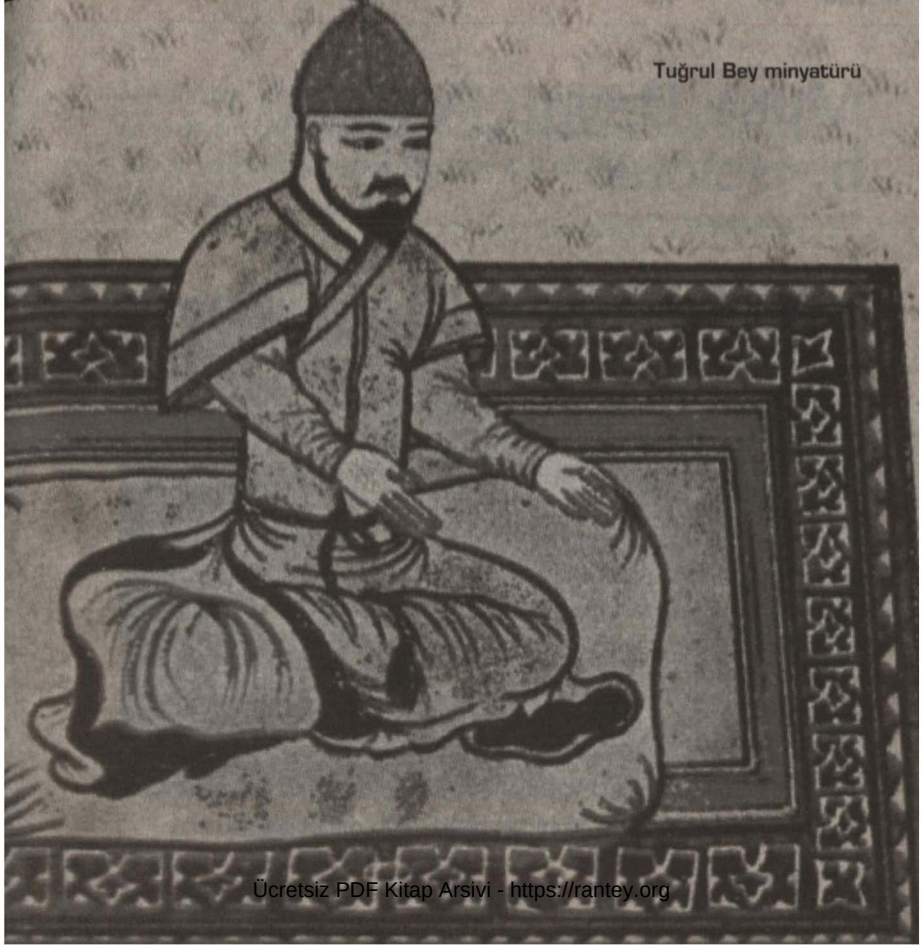

Çağrı Bey'e ait bir sikke

Tuğrul Bey

Selçuk Bey'in torunu, Mikail'in küçük oğludur. Çoğunlukla büyük kardeş zannedilse de Çağrı Bey'den küçüktür. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 1063 tarihinde yetmiş yaşında (hicri yılla) öldüğü şeklindeki bilgi sayesinde 995 tarihinde doğduğu anlaşılmaktadır. Ağabeyi Çağrı Bey ile birlikte pek çok macera yaşayan Tuğrul Bey, daha ziyade ailenin aklını temsil eder. Belki de bundan dolayı devletin kurulmasından sonra sultan ilan edilen kişi o olmuştur. Sultan ilan edildikten sonra hızlı şekilde batıya yönelen Tuğrul Bey, kısa sürede İran'ın tamamını ele geçirmiş, Irak-ı Acem ve Kafkasya'da da etkinlik kazanmıştır. Anadolu faaliyetlerini sistemli hale getiren de odur. 1055 tarihinde Bağdat'ı ele geçirerek Abbasi hilafetini himaye etmeye başlamış, 1058 tarihinden itibaren de Abbasi halifesine siyasi otoritesini terk ettirmiştir. Devletin teşkilatlanması onun yönetimi sırasında büyük aşama kaydetmiş, iktidar sisteminin tesisine merkezî otoriteye geçmiştir. Yirmi üç yılda devletini bölgenin en güçlü devleti haline getiren Tuğrul Bey, 1063 tarihinde vefat etmiştir.

Tuğrul Bey minyatürü

Musa Beygu (Yabgu) b. Selçuk

Selçuk Bey'in oğullarındandır. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte, Tuğrul, Çağrı ve Beygu isimlerinin (üçü de kuş adıdır) bir üçleme gibi verilmiş olma ihtimalinden ötürü yeğenlerine yakın bir dönemde doğmuş olması muhtemeldir. Adı kaynaklarda Beygu olarak geçer. Ancak Arslan Yabgu'nun esaretinden sonra ailenin başına geçmesi sebebiyle Yabgu unvanı ile anılmaya başlamıştır. Bununla birlikte asıl yönetim Tuğrul ve Çağrı Bey üzerinden şekillendiği için fazla etkin olamamıştır. Yine de devlet kurulana kadar yeğenleriyle birlikte hareket etmiş, devlet kurulduktan sonra Herat ve Sistan hâkimi olmuştur. Sakin yaradılışı sebebiyle etkin bir politika takip edemeyen Musa Yabgu, daha ziyade elindeki toprakları Gaznelilere karşı savunmakla yetinmiştir. Oğlu Hasan'ın Anadolu seferleri sırasında ölümü, diğer oğlu Kara Arslan Böri'nin de zayıf bir karakter oluşu onu da doğrudan etkilemiştir. Tuğrul Bey'in ölümüyle birlikte hükümdarlığını ilan eden

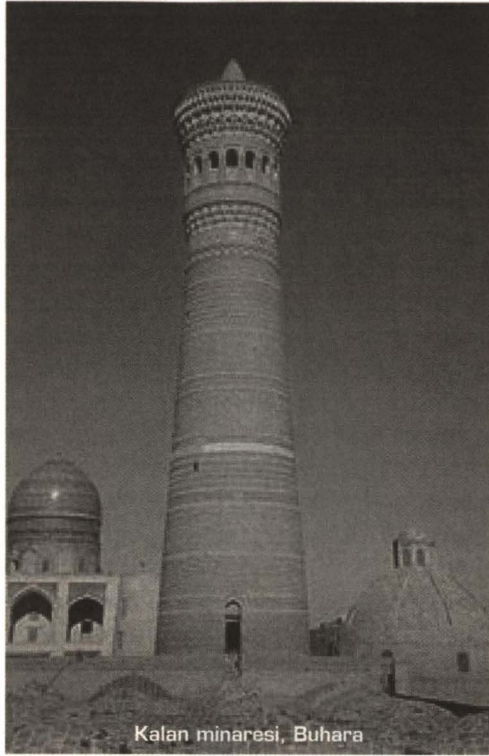
Musa Yabgu, Alp Arslan'a direnememiştir. Herat hâkimiyeti bir süre daha devam ettirilmişse de, Alp Arslan tarafından 1066 tarihinde yapılan yeni bir paylaşım ile Mazenderan'a gönderilmiştir. Hakkındaki son kayıt budur.

Herat kalesi

Yusuf Yinal b. Selçuk

Selçuk Bey'in oğullarından biri olup, doğum tarihi bilinmemektedir. Selçuklu ailesindeki Yınalılar kolunun lideridir. Mikail b. Selçuk'un ölümünden sonra levirat usulü gereği Tuğrul ve Çağrı Bey'in annesi olan kadınla evlenmiş, bu evlilikten de İbrahim Yinal doğmuştur. Selçuklu ailesinin birliğini bozmaya çalışan Ali Tegin'in Musa Yabgu'nun (dolayısıyla Tuğrul ve Çağrı Beylerin) liderliğine karşı Yusuf Yinal'ı öne sürmeyi planlaması sebebiyle adı ilk defa kaynaklara düşmüştür. Ali Tegin, kendisine bağlanması karşılığında Selçukluların lideri olarak kendisini kabul edeceğini bildiren bir haberi Yusuf Yinal'a göndermiş, gelen teklifi kabul eden Yusuf Yinal, Ali Tegin'in yanına giderek "Emir İnanç Yabgu" unvanıyla Selçukluların yeni lideri ilan edilmiştir. Ancak bu durum Tuğrul ve Çağrı Bey tarafından kabul görmemiş ve Yusuf Yinal'ın hiçbir emri yerine getirilmemiştir. Bunun üzerine askerî tedbirleri devreye sokan Ali Tegin, Alp Kara adlı komutanını Selçuklulara baskın verdimiş, bu baskında Yusuf Yinal başta olmak üzere pek çok üst düzey Selçuklu beyi öldürülmüştür (1029).

Kalan minaresi, Buhara

Çağrı Bey Doğu Anadolu'da

Ali Tegin'in baskıları neticesinde zor durumda kalan Selçuklular, kendilerine yeni yurtlar aramaya başlamıştı. Mevcut şartlarda Karahanlı ve Gaznelilerin hâkimiyet bölgesinde kalmaları mümkün görünmediğinden yaptıkları görüşme sırasında Çağrı Bey kardeşine "Kurtuluş senin çöllere çekilmen, bana da Rumlarla savaşmaya gitmem için izin vermendedir" demişti. Neticede Tuğrul Bey çöllere çekilirken Çağrı Bey batıya yöneldi (1018). Gazneli hâkimiyetindeki Horasan'dan hızlica geçerek Doğu Anadolu'ya yönelen Çağrı Bey, Azerbaycan'a yerleşmiş olan Türkmenler ve yerel Müslüman hanedanlardan destek aldı. İlk olarak Ermeni Vaspurakan Krallığı ile yaptığı mücadeleleri kazandı, ardından Nahcivan'a ilerleyerek Gürcüler ile mücadele etti. Böylece bu bölge "acayip şekilli, yaylı ve kadın gibi uzun saçlı" askerlerle tanışmış oldu. Gaznelilerin Horasan Valisi Arslan Cazib'in kendisini beklemesi hem askerleri hem de büyük miktardaki ganimeti tehlikeye sokacağından, kuvvetlerini tüccar kılığına sokan Çağrı Bey, sorunsuz bir şekilde Buhara yakınlarına ulaştı. Kardeşiyle yaptığı görüşmede "Horasan, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da bize karşı koyabilecek güçte devlet yok" diyerek ona batıya gitmeyi önermişti.

Semer kand Görüşmesi

Ars lan Yabgu - Ali Tegin ittifakı hem Karahanlı hem de Gaznelileri rahatsız eden bir gelişmeydi. Yusuf Kadir Han, Karahanlı hükümdarı olunca (1024), Ali Tegin, özellikle de Arslan Yabgu'nun kazanmış olduğu güçten duyduğu rahatsızlığı Gazneli Mahmud'a bildirdi. Gazneli Mahmud da bölgede gücün hâkimiyet kazanmasını istemiyordu. Neticede iki Türk hükümdarı Semerkand yakınlarında bir araya gelerek görüştü. Birlikte aynı kaptan yemek yiyen iki hükümdar Arslan Yabgu - Ali Tegin ittifakı hakkında konuşmuş ve bazı kararlar almışlardı (1025). Buna göre Arslan Yabgu bertaraf edilecek, ona bağı olan Türkmenler de Maverâünnehir'den Horasan'a nakledileceklerdi. Ali Tegin'in askerî gücü durumundaki Arslan Yabgu'nun bertaraf edilmesi Ali Tegin meselesinin de kendiliğinden ortadan kalkmasını sağlayacaktı. Alınan kararları Gazneli Mahmud uygulayacaktı. Daha sonra "iki hükümdar birbirinden razı, barış içinde ve iyi niyetle birbirinden ayrıldı". Bu gelişme Ali Tegin'in çöllere çekilmesine neden oldu. Arslan Yabgu ise kendisine gelen

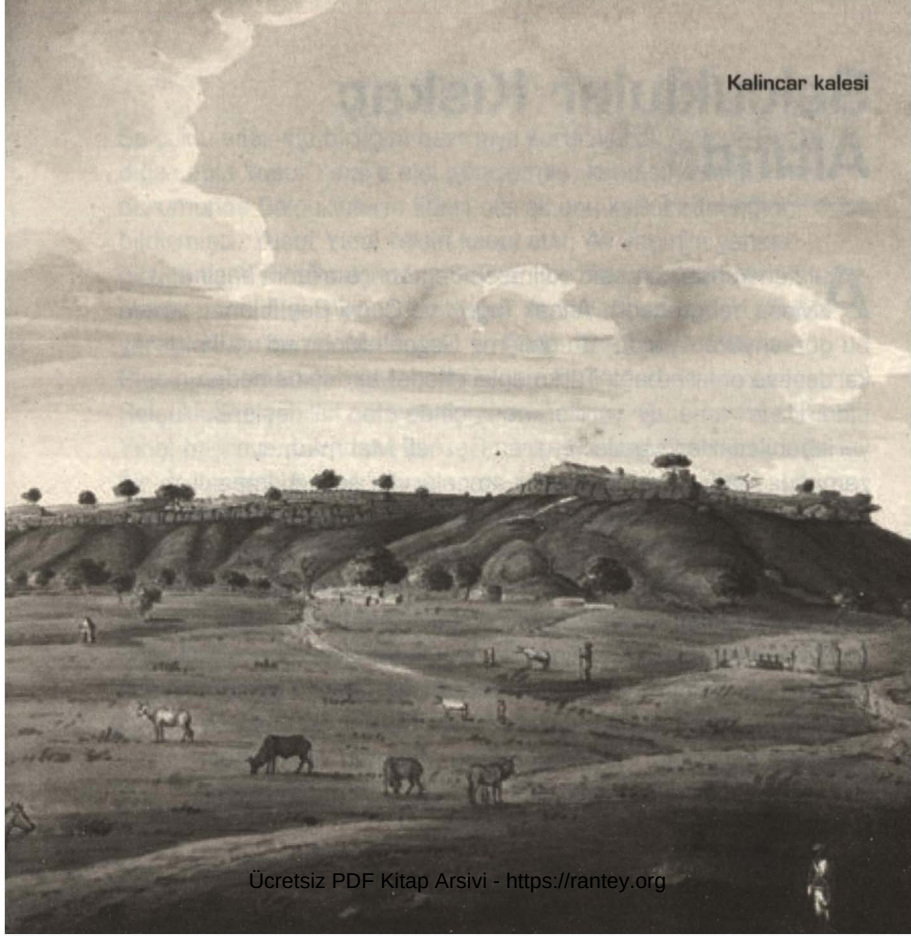
davet üzerine gittiği Gazneli Mahmud tarafından esir alındı, ona bağı Türkmenler de Horasan'a nakledildi.

Arslan Yabgu'nun Esir EdiliŖi

Semerikand GrŖmesi kararlarını uygulamaya sokan Gazneli Mahmud, planlı hareket ederek Arslan Yabgu'ya bir elçi gönderdi. Hindistan'a yaptığı seferler sırasında komŖu olmasına rağmen kendisine destek vermemekle itham ediyordu. Arslan Yabgu, 10 bin kiŖilik bir kuvvet gönderince de kendisine "Ŗu an bizim yardıma ihtiyacımız yok. Maksadımız grŖmek ve konuŖmaktır. Yalnız gel" denmiŖti. Huzura davet edilen Arslan Yabgu, Mahmud'un yanına ulaŖtığında atından inerek yer öptü. O sırada çevgan oynayan ve at üstünde bulunan Mahmud da âdeti olmadığı halde Arslan Yabgu'ya yaklaŖıp onun hatırını sordu. Böylece güveni kazanılan Arslan Yabgu'nun "küçük, ama rüzgâr kadar hızlı" olan atı plan dâhilinde sahibinden uzaklaŖtırıldı. Gazneli komutanlarından daha üst mevkiye kurulan bir tahta oturtulan Arslan Yabgu'dan Horasan ve çevresinin korunması için asker talep edildiğinde o, muhtemelen içkinin de tesiriyle 400 bin asker göndermeyi vadetmiŖti.  gün boyunca en iyi Ŗekilde ağırlanan Arslan Yabgu, uyandığında zincirlenmiŖ bir Ŗekilde esir tutulacağı Kalincar kalesine gönderiliyordu (1025). Arslan Yabgu, 1032 tarihinde burada öldü.

Kalincar kalesi

Selçuklular Kısaç Altında

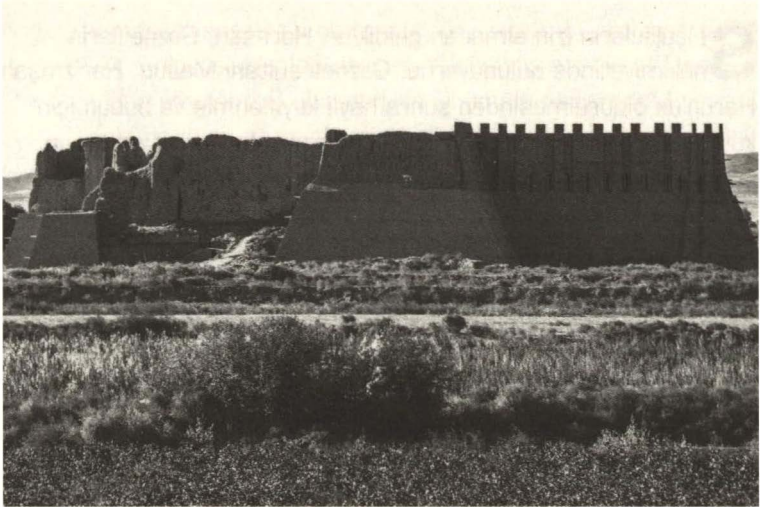
Arslan Yabgu'nun esir edilmesinden sonra ailenin başına Musa Yabgu geçti. Ancak Tuğrul ve Çağrı Bey fiilen bu görevi yürütüyordu. Bu gelişme Gazneli Mahmud'un iki kardeşi ve onlara bağlı Türkmenleri hedef almasına neden oldu. Uzun zamandır yurt sıkıntısı içinde olan kardeşlere yerleşebilecekleri yurtlar öneren Gazneli Mahmud, aynı zamanda hediyeler göndererek amcalarının esir edilmesini sarhoşluğu sırasındaki davranışları olarak bildirmişti. Birkaç gün hapsedilecek, sonra geri gönderilecekti. Ancak öyle olmadı. Gelen teklifi kendileri için tehlikeli bulan Tuğrul ve Çağrı Bey, bölgenin süper gücünü reddetmişlerdi. Diğer taraftan müttefiki ve kayınpederi Arslan Yabgu'yu kaybeden Ali Tegin de Selçuklulara ittifak önerdi. Ali Tegin'in teklifi de kabul görmedi. Vermiş oldukları iki ret cevabı, iki düşman anlamına geliyordu. Neticede Sultan Mahmud ve Ali Tegin, Selçuklulara karşı pozisyon aldı. Ali Tegin, bir adım atarak

Selçuklu ailesinin birliğini bozmaya karar verdi. Selçuk Bey'in diğer oğlu Yusuf Yinal'a elçi göndermiş, kendisine bağlanması durumunda Selçukluların lideri olarak onu kabul edeceğini bildirmişti. Yusuf Yinal teklifi kabul etti; Ali Tegin'in yanına gittiğinde "Emir İnanç Yabgu" unvanıyla Selçukluların yeni lideri olarak ilan edildi. Ayrıca kendisine iktalar da verilmişti. Fakat yaratılan bu fiili durum Tuğrul ve Çağrı Bey'i çok etkilemedi. Planının tutmadığını gören Ali Tegin, Alp Kara adlı komutanını Selçuklulara baskın vermekle görevlendirdi. Bu baskında Yusuf Yinal başta olmak üzere pek çok Selçuklu beyi öldürüldü. Ağır bir darbe alan Selçuklular, kararsız kalmışlardı. Ya göçecek ya da savaşacaklardı. O esnada Çağrı Bey'in bir oğlu doğunca bunu kut sayan Selçuklular savaşıma karar verdi. Yapılan mücadeleyi kazanan Selçuklular, Alp Kara başta olmak üzere pek çok Karahanlı komutanını da öldürmüşlerdi (1030). Doğumu uğur kabul edilerek savaşılan o çocuk, Büyük Selçukluların ikinci sultanı olacak olan Alp Arslan'dı.

Selçukluların Harizm Günleri

Bir taraftan Ali Tegin, diğer taraftan da Gazneli Mahmud'un baskısı altında zor günler geçiren Selçuklular için Gazneli Mahmud'un ölümü iyi bir haberdir. Gaznelilere bağlı bir şekilde Harizm'i yönetmekte olan Altuntaş, muhtemelen zenginliklerinden faydalanmak düşüncesiyle Selçuklulara yaşayabilecekleri yurtlar verdi. Ancak bu yurtlar sadece kışlak olarak verilmişti. Sadece kış mevsiminde bile olsa yaşayabilecekleri yurtlar bulmak Selçukluları hayli rahatlatmıştı. Bununla birlikte Altuntaş'ın 1032 tarihinde ölümüyle Selçuklular daha büyük imkânlara sahip olacaktı. Altuntaş'ın yerine tayin edilen oğlu Harun, Harizm'i tamamıyla Selçukluların yerleşimine açtı. Amacı Gaznelilerden bağımsızlık kazanma sürecinde onların askerî gücünden faydalanabilmektir. Yaklaşık iki yıl sürdürdükleri rahat yaşam eski düşmanları Cend hâkimi Şah Melik'in baskısıyla kesintiye uğrayan Selçuklular, Harizm'i terk etmek için yola çıkmışlardı. Yaşananları öğrenen Harun kalmaları

hususunda onları ikna etmeyi başardı. Selçuklular geri dönse de bu sefer Harun, Gaznelilerin tertip ettiği bir suikastla öldürüldü. Selçuklular bir kez daha yurt arama zorunluluğuyla Harizm'den Horasan'a gitmek zorunda kalacaklardı.

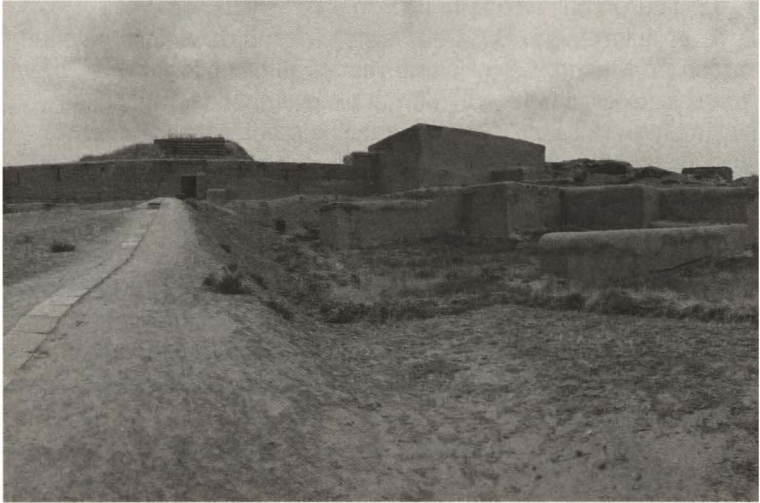

Kızkale, Harizm.

Selçukluların Horasan Günleri

Selçukluların izin almadan geldikleri Horasan, Gaznelilerin hâkimiyetinde bulunuyordu. Gazneli sultanı Mesud, Harizmşah Harun'un öldürülmesinden sonra hayli keyiflenmiş ve bunun için kutlamalar yaptırmıştı. Ona göre her şey yolunda ilerlediği için de vezirinin aksi yöndeki ısrarlarına rağmen Amül'e sefer tertip etti. Veziri Ahmed b. Abdüssamed'in en büyük endişesi Harun'un ve Ali Tegin'in ölümü sebebiyle Selçukluların yeni yurtlar aramak zorunda kalacak olmasıydı. Bu durumda gidebilecekleri en muhtemel yer Horasan gibi görünüyordu. Ancak Sultan Mesud böyle bir şeyin olmasına çok da imkân tanımamış ve sefere çıkmıştı. Sefer tamamlanıp geri dönüş yoluna girildiğinde gelen haber vezirin tahmin ettiği gibi Selçukluların Horasan'a gelmiş olduğu yönündeydi (Mayıs 1035). Horasan'a gelen Selçuklular, gidecek başka bir yerleri olmadığı için Horasan'a, yüce sultanın gölgesine sığınmış olduklarını bildiriyorlardı. Bununla birlikte bu oldubittinin cezalandırılmasına karar verildi ve güçlü bir ordu

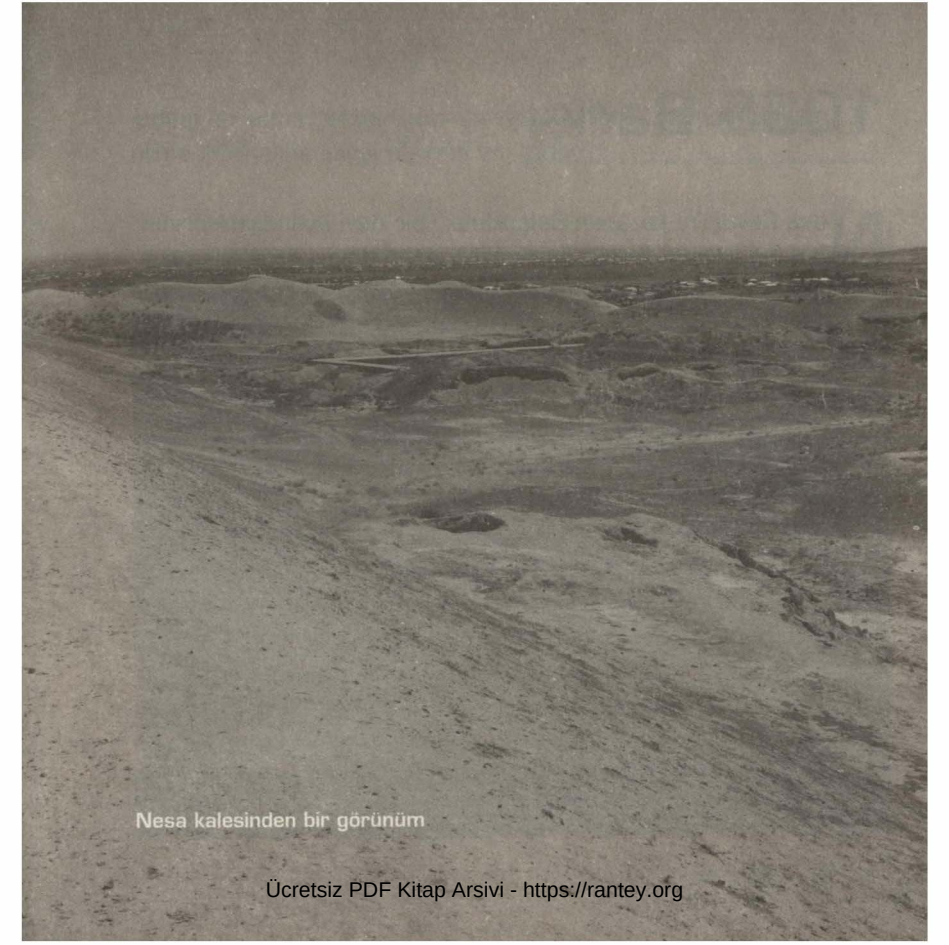
hemen Selçukluların üzerine gönderildi. Böylece iki taraf arasında Dandanakan Savaşı'na kadar sürecekt beş yıllık bir mücadele süreci de başlamış oldu.

Nesa kalesinden bir görünüm

Nesa Savaşı

Horasan'a gelen Selçuklular, Gaznelilere mektup göndererek zor durumda olduklarını bildirmiş ve kendilerine yurt verilmesini istemişti. Bu istek Gazneli Mesud tarafından şiddetle reddedildi. Mesud, Selçukluların yaptığı bu oldubittiği kabul edemeyeceklerini belirterek derhal bir ordu gönderilmesini ve Selçukluların Horasan'dan çıkarılmasını istedi. Mesud'un tayin ettiği on komutanın üstünde Hacib Beydoğdu başkomutan olacaktı. Bu görevlendirme şekli Beydoğdu'nun itiraz etmesine neden olsa da Mesud herhangi bir değişiklik yapmadı. Neticede hazırlanan ordu Haziran 1035 tarihinde Selçukluların üzerine gönderildi. 1 Temmuz'da gelen haber Gaznelilerin büyük bir zafer kazanmış oldukları şeklindeydi. Ancak kısa süre sonra gelen diğer haber bölgenin süper gücü durumundaki Gaznelilerin Selçuklular karşısında ağır bir mağlubiyet aldıkları şeklindeydi. Aslında Selçukluların tuzak maksadıyla bırakmış oldukları çadırlar ve birkaç çoban mağlup edilmiş, askerler yapma faaliyetlerine başlamışlardı. Bunu engellemek isteyen Beydoğdu'yu ise kimse dinlememişti. O da ilerlemek zorunda kalınca Gazneliler Selçukluların pusu kurduğu yere ulaşmış ve baskın yemişlerdi. Alınan mağlubiyet Gazneliler tarafında önemsiz bir kaza olarak yorumlandı.

Nesa kalesinden bir görünüm

1035 Barışı

Nesa Savaşı'nı kazanan Selçuklular, bir devî uyandırdıklarının farkına varmış ve aldıkları galibiyetten dolayı özür dilemeye karar vermişti. Gönderilen mektuba göre yaşanan her şey bir yanlış anlaşılımdı ve Horasan Divanı Reisi Suri'nin yanlış kararları savaşa neden olmuştu. İtaatlerinin kabulü hususunda Harizm günlerinden tanıştıkları vezir Ahmed b. Abdüssamed'den arabuluculuk talep ediyorlardı. Mesud ilk anda karşı çıktiysa da diğer bazı devlet adamlarının tesiriyle iki taraf arasında barış görüşmelerinin yapılması uygun bulundu. Karşılıklı gidip gelen elçiler bir anlaşma yapılmasına karar verdi. Anlaşmaya göre Selçuklulara hilat (kaftan ve farklı hediyeler), menşur (ferman) ve bayrak, yurt olarak da Tuğrul Bey'e Nesa, Çağrı Bey'e Dihistan, Musa Yabgu'ya da Ferave şehri verilmişti. Aynı zamanda Selçuklu liderleri köy veya biraz daha büyük bölgenin yöneticisi anlamındaki "dihkan" unvanı almıştı. Bunun yanında Selçuklulara üç hilat, iki dallı külâh, Gazneli kıyafetleri, at, eyer takımları, Türklerin kullandığı altın kemer ve kumaş gönderilmişti. Selçukluların eline ganimet olarak geçen bir filin

iadesi anlaşma şartlarından biriydi. Bu istek savaşın devam etme ihtimaline karşı alınmış bir tedbirdi.

Serahs Savaşı

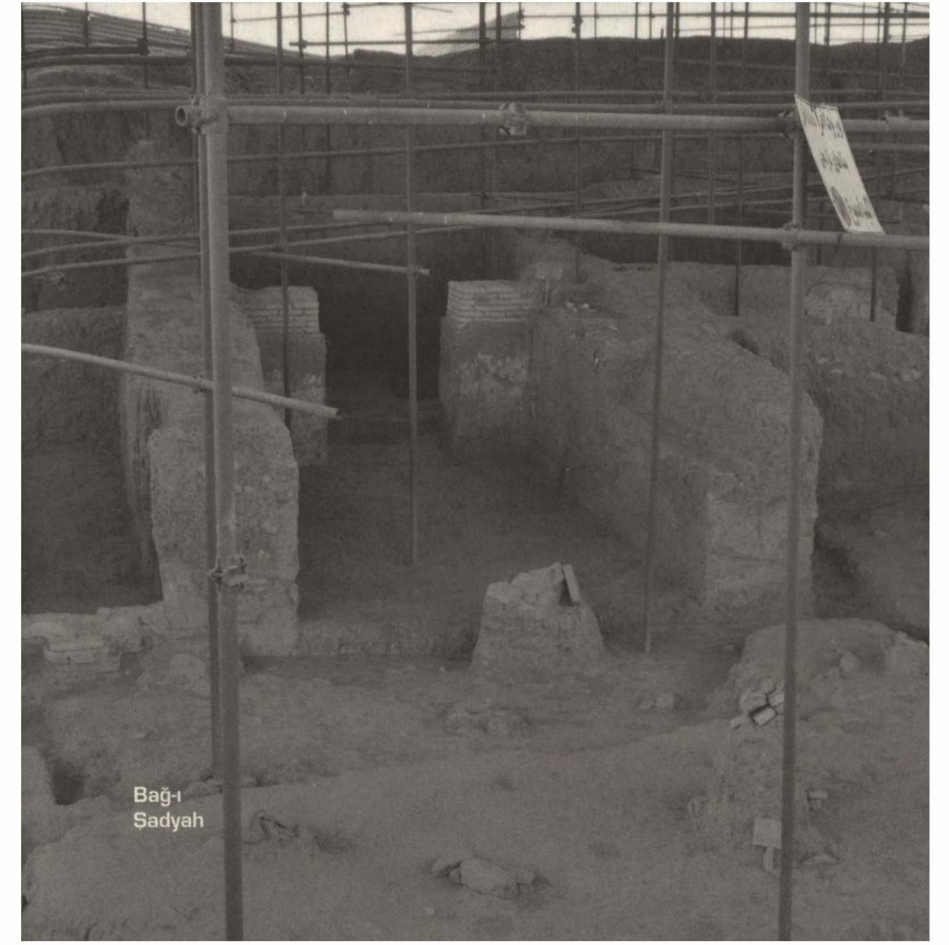
1 035 barışından kısa süre sonra Horasan'daki Türkmenlerin çıkarmış olduğu kargaşa haberleri Gazne'ye ulaşmaya başladı. Bunun içindir ki Hacib Sübaşı komutasındaki güçlü bir Gazneli ordusu tekrar Horasan'a gönderildi. Ancak Sübaşı aradan iki yıl geçmesine rağmen Selçuklular ile savaşmamıştı. Selçuklular nereye giderse o da oraya giderek karargâh kuruyor, savaşmasa da onların rahat hareket etmesini engelliyordu. Bu durum bir süre sonra dedikoduların başlamasına neden olmuştu. Artan dedikodular üzerine kendini savunmak üzere bir adamını Sultan Mesud'a gönderen Sübaşı, Sultan Mesud'a şu haberi iletmmişti: "Selçuklu Türkmenleri kendilerini yirmi veya otuz gruba ayırırlar. Bizim için şehirler nasıl anne baba ise, çöller de onlar için öyledir." Aslında mevcut şartlarda Selçuklular ile savaşmalarının bir kazanç getirmeyeceğini bildirmişti. Buna rağmen kendisine savaşması emri verildi. Aldığı emirle Selçuklular ile savaşmak zorunda kalan Sübaşı ağır bir yenilgi almış (Haziran 1038), bu sayede Selçuklular Horasan politikalarında bir sonraki aşamaya geçmişti.

İlk Taht

1038 YILI - SELÇUKLULARIN GAZNELİLERİ MAĞLUP ETMESİ

Selçukluların ikinci kez Gaznelileri mağlup etmesi, bir anda bölge siyasetini de değiştirdi. Selçukluların kendilerine olan güvenlerini artıran bu gelişme, Horasan'ın en önemli şehri durumundaki Nişabur'u hedef haline getirmişti. Tuğrul Bey'in anne bir kardeşi olan İbrahim Yınal, az sayıdaki kuvvetle Tuğrul Bey adına şehrin teslimini istedi. Gazneli garnizonu şehri savunabilecek güçte olmadığından eşraf Kadı Said'in evinde toplanarak verilecek cevabı belirlemişti. Savaşmayacaklardı; savaşmak onların işi olmadığından teslim olmak daha doğru bir tercihti. Kendisine karar iletildiğinde şehre gelen İbrahim Yınal, gizlice gerekli düzenlemeleri yaptı. En önemli hazırlık Tuğrul Bey adına okutulacak olan hutbeydi. Nişabur'un önemli âlimlerinden olan Ebu Osman es-Sabuni bu hususta ikna edildi. Ancak Cuma namazında hutbe okununca halk Gaznelilerden yana tavır alarak ayaklandı. Alınan tedbirler sayesinde sağlanan sükunetten sonra Cuma namazı kılınabilmişti. Sonraki günlerde Nişabur'a gelen Tuğrul Bey, Bağ-ı Şadyah'ta Sultan Mesud'un tahtına oturarak hükümdarlığını ilan etti (1038 Yazı). Bazı tarihçiler, Büyük Selçukluların kuruluş yılını bu tarih kabul eder.

Bağ-ı
Şadyah

Ulyaabad Savaşı

YILDIZLI GÜZEL HATIRLARI İÇİN İLK KİTAPLARIMIZI İNCELEYİNİZ. İZLENİMLERİNİZİ BİZİM İÇİN YAZINIZ.

Çağrı Bey'in inisiyatifiyle gerçekleşen bir savaştır. Sadece 6 bin kişiyle tam donanımlı Gazneliler ordusuna karşı yapılan bu savaş, aslında sona yaklaşan Selçuklu-Gazneli mücadelesinin planlanmasına yönelik bir test mahiyetindedir. Çağrı Bey'in hacibi Altı (Altay) Sökman, 2 bin süvariyle Belh yakınlarında iki köyü yağmalamış, Gazneli ordusuna ait savaş atlarının o sırada Belh'te bulunması Sultan Mesud'u endişeye sevk etmişti. İki taraf karşı karşıya gelince geri çekilen Altı Sökman, Çağrı Bey'den yardım istedi. Yardıma gelen Çağrı Bey, Ulyaabad'da otuz fille desteklenen Gazneli ordusuyla savaşa tutuştu (6 Nisan 1039). Gazneli tarafı, askerî meziyetlerini bildiği Çağrı Bey'in nasıl bu hatayı yaptığını anlayamamıştı. Kısa sürede biteceği düşünülen savaş uzayınca bizzat Sultan Mesud savaşa dahil olmuştu. Bu gelişmeyle kayıpları artan Selçuklular, geri çekilmek zorunda kaldı. Yine de Çağrı Bey'in bu hatasının sebebini merak ediyorlardı. Esir edilen kişilerden öğrendiklerine göre Çağrı Bey, kaybedeceğini bile bile Gazneliler ordusunun savaş yeteneklerini test etmek istemişti.

Telhab Savaşı ve Barış

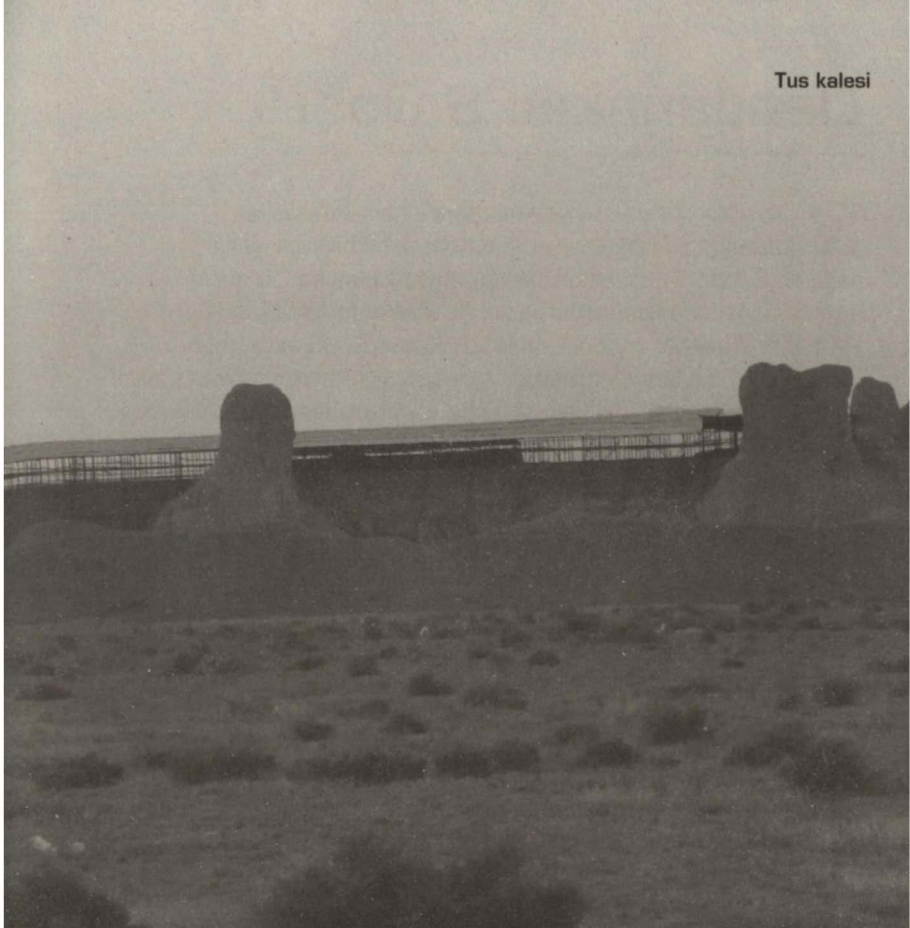
Ulyaabad Savaşı'nda alınan galibiyetle kendine güveni artan Sultan Mesud, Selçukluları Horasan'dan atma zamanının geldiğine karar vermişti. Bu sebeple büyük bir orduyla Belh'ten harekete geçtiğinde Selçuklu liderleri kuvvetleriyle birlikte bir araya geldi. Yapılan görüşmelerde Tuğrul ve Musa Yabgu bölgeden ayrılmak gerektiğini dillendirdi, Çağrı Bey ise savaşmaktan yana görüş beyan etti. Neticede iki taraf karşı karşıya geldiğinde kazanan olmadı. Bir süre sonra savaş taktiklerinin aksi şekilde Gazneli ordusunun karşısına geçen Selçuklular, kaybetmeye başlayınca Çağrı Bey'in isteğiyle geri çekilmişlerdi. Sultan Mesud bunu bir zafer olarak algıladı (28 Haziran 1039). Ancak sadece iki gün sonra Selçuklular vur kaç taktiğiyle geri dönmüş ve Gaznelilere zorluk yaşatmaya başlamışlardı. En son noktada Gazneli ordusunun suya ulaşımı da engellenince Gazneliler barış istemek zorunda kalmıştı. İki tarafın zor durumda olması barış sürecini hızlandırdı. Görüşmelerden sonra Gaznelilerin Herat'a, Selçukluların da Nesa, Dihistan ve Ferave'ye çekilmesi, Merv, Serahs ve Nişabur'un da boşaltılması şartlarıyla anlaşma yapıldı. Ancak iki tarafın da asıl düşüncesi zor durumdan kurtulup, dinlenmiş bir şekilde mücadeleye devam etmektir.

Dandanakan'a Doğru

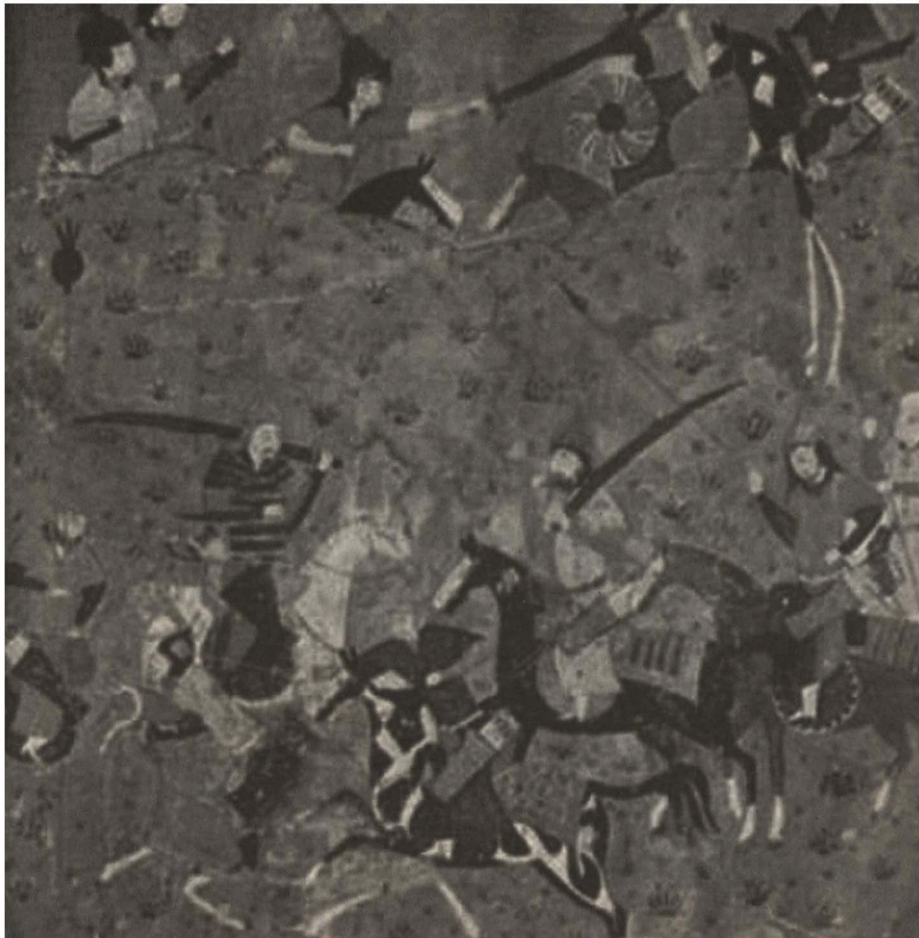
Serahs'ta imzalanan anlaşmadan sonra hazırlıklarını tamamlayan Sultan Mesud, Kasım 1039 tarihinde Selçukluları Horasan'dan atma gayesiyle yola çıktı. Selçuklularla eşit şartlarda savaşabilmek için ağırlıklarını geride bırakmıştı. Amacı Tus'a ilerleyerek Nişabur'da bulunan Tuğrul Bey'in Çağrı Bey ile olan bağlantısını kesmek, bir sonraki aşamada da onu ele geçirmektir. Ancak aldığı ilaç sebebiyle fil üzerinde uyuyakalmış, filin sürücüleri de o uyanmasın diye fili yavaş sürmüşlerdi. Kaybedilen zaman, Tuğrul Bey'in şehirden kaçmasını sağladı. Baverd'de bir araya gelen Çağrı ve Tuğrul kardeşler, takip edilemeyecekleri düşüncesiyle çöllere çekilmişlerdi. Ancak Mesud'un Nesa'ya kadar ilerlemesi Selçukluları çölün daha da içlerine gitmeye mecbur bıraktı. Ağırlıklarını Balhan Dağları'na gönderen Selçuklular için işler hiç de iyi gitmiyordu. Hatta Tuğrul Bey, muhtemel bir baskın endişesiyle çizmesini ve zırhını üzerinden uzun süre çıkarmamış, kalkanını başına yastık yaparak uyumuştur. Nişabur'a gelen Mesud, Tuğrul Bey'in oturduğu tahtı ve yerde serili olan yaygıyı parçalatarak fakirlere dağıtmıştı. Her şey sıfırlanmış gibiydi.

Tus kalesi

Dandanakan Savaşı

Nişabur'da düzeni sağladıktan sonra harekete geçen Gazneliler, kurak geçen kış sebebiyle ot sıkıntısı yaşamaya başladı. Sultanın düşüncesi Merv'e gitmek olsa da Serahs'a gitme hususunda ikna edilerek şehre varılmıştı (5 Mayıs 1040). Yolculuk sırasında hayvanlar açlıktan ölmüştü. Buna rağmen Sultan Mesud Merv'e gitmekte kararlıydı. Başta vezir olmak üzere diğer devlet erkani, ona bol miktarda yem bulabilecekleri Herat, Badgis taraflarına gitmeyi öneriyorlardı. Neticede sultanın dediği oldu. Ramazan'ın ikinci günü (17 Mayıs) Merv'e doğru harekete geçildi. Halinden memnun olan tek kişi Sultan Mesud idi. 22 Mayıs günü Selçukluların ilk saldırısı gerçekleşti. İki taraf uygulayacakları stratejileri değerlendirirken Selçuklu tarafı Çağrı Bey'in de etkisiyle savaşmaya karar verdi. Büyük zorluklarla ilerleyen Gazneli ordusu, Dandanakan hisarı önüne geldiğinde suya ulaşmak düşüncesiyle düzeninin dışına çıktı. Bundan istifade eden Selçuklular hemen saldırıya geçmiş, toparlanamayan Gazneliler yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmışlardı. Sultan Mesud'un da kaçmasıyla savaşı kazanan Selçuklular olmuştu. 23 Mayıs 1040 tarihi, Büyük Selçukluların ve aynı zamanda Türkiye'nin kuruluş günü oldu.

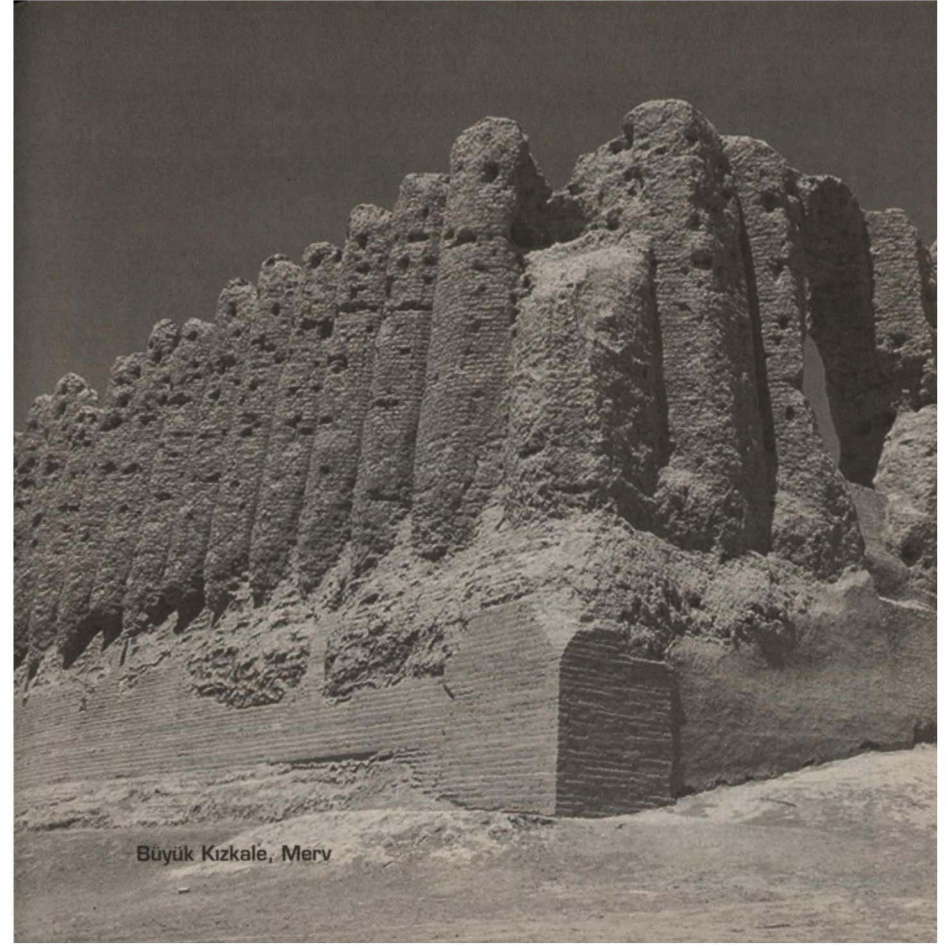
Merv Kurultayı ve Ülkenin Paylaşılması

Dandanakan Savaşı kazanıldıktan sonra Merv'de bir kurultay toplayan Selçuklular, ülkeyi paylaşma kararı almışlardı. Buna göre ele geçirdikleri topraklar Merv merkezli doğu kesimi Çağrı Bey, Nişabur merkezli batı kesimi Tuğrul Bey, Herat merkezli, Sistan da dahil olmak üzere güney kesimi de Musa Yabgu'ya ait olmak üzere paylaşıldı. Üç Selçuklu lideri kendi hâkimiyet bölgesinde kendi adına hutbe okutup para bastırma hakkına sahipti. Diğer bir ifadeyle hiçbirini bir diğerine karşı sorumluluk taşımıyordu. Buna rağmen Tuğrul Bey, eşitler arasında daha eşit bir pozisyonla dışarıdan bakanlar için tek organizasyonun başındaki sultan ilan edilmişti. Aynı zamanda ele geçirilmesi düşünülen bölgeler de paylaşımına dahil edildi. Yani herhangi bir bölge ele geçirildiğinde kime ait olacak, belirlendi. Bunun yanında hanedan mensuplarına ele geçirmeleri şartıyla topraklar verilmişti. İbrahim Yınal b. Yusuf Yınal'a Kuhistan (daha sonra Rey, Hemedan, Cibai), Kutalmış b. Arslan Yabgu'ya Gurgan ve Damgan, Kavurd b. Çağrı Bey'e de Kirman'a hâkimiyet hakkı tanınmıştı.

Çağrı Bey'in Sultanlığı Tuğrul Bey'e Bırakması

Çağrı Bey'in devletin kuruluş sürecine etkisi, kesinlikle diğer kuruculardan daha fazladır. Hatta devlet kurulabilmişse bunun Çağrı Bey'in tedbirleri sayesinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Hem bu hem de ağabey olmasına rağmen sultanlığı neden Tuğrul Bey'e bırakmış olduğu merak konusudur. Bu soruya kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Tuğrul Bey'in evlat sahibi olmaması düşünülen ilk şeydir. İkinci mesele hastalığı sebebiyle Çağrı Bey'in böyle bir tercihte bulunmuş olduğudur. Nitekim Çağrı Bey özellikle Gazneliler ile yapılan mücadelelerde komutayı oğlu Alp Arslan'a bırakmıştır. Bunun yanında yapılan ilk paylaşımda Çağrı Bey daha zengin ve bayındır olan bölgeyi aldığından karşılığında sultanlığı Tuğrul Bey'e bırakmış olabilir. Son olarak uzun yıllar birlikte hareket eden Tuğrul, Çağrı ve Musa Yabgu'nun kendi aralarında bir seçime gitmiş olma ihtimali de mümkün görünmektedir. Nitekim Musa Yabgu'nun hâkimiyetindeki Sistan'ı ele geçiren Çağrı Bey'in, Tuğrul Bey'in amcasının lehine tavır takınması sebebiyle bölgeyi boşaltmak zorunda kalması en başta Musa Yabgu'nun Tuğrul ile iş birliği içinde olması şeklinde yorumlanabilir (1056).

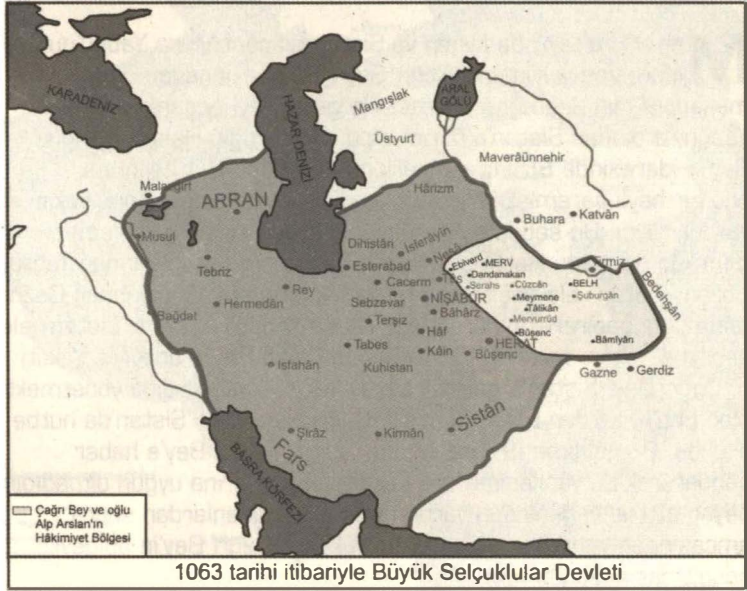

Büyük Kızkale, Merv

Çağrı Bey'in Hâkimiyet Bölgesi

Merv Kurultayı'nda alınan kararlar Horasan'ın doğu kısmı idaresine bırakılan Çağrı Bey, Karahanlılar ve Gaznelilerle komşu oldu. Ancak o, Belh ve Tirmiz şehirlerini Gaznelilerden almaya muvaffak olduysa da Gaznelilerin aleyhine daha fazla genişlemesi mümkün olamadı. Bunun yanında Karahanlılar ile de sınır mücadeleleri yaşanmıştı. Fakat iki taraf açısından da bir ilerleme kaydedilememesi saldırmazlık anlaşması imzalanmasıyla sonuçlandı. Gazneliler ise Horasan'ı kaybetmiş olmalarını hiçbir zaman kabullenmemiş, geri almak için her fırsatta çaba sarfetmişlerdi. Bu noktada yapılan mücadeleler de bir süre sonra anlam ifade etmez noktaya ulaşmıştı. Gaznelilerin Selçuklu hâkimiyetindeki bölgeleri ele geçirmeleri, ele geçirdiklerinde de hâkim olmaları mümkün olamadı. Neticede iki devlet arasında bir saldırmazlık anlaşması imzalandı. Uzun süre devam eden bu anlaşmayla Gazneli sınırı sağlama alınmış oldu. Çağrı Bey'in her iki devletle yapmış olduğu mücadeleler ve arkasından gelen barış anlaşmaları

en fazla Tuğrul Bey'in işine yaramıştı. Doğu sınırlarını koruma endişesi taşımadan hızlıca batıya ilerlemiş, kısa sürede kimsenin hayal dahi edemeyeceği bir hâkimiyet bölgesi elde etmişti.

Musa Yabgu'nun Hâkimiyet Bölgesi

Merv Kurultayı'nda Herat ve Sistan bölgesi Musa Yabgu'nun idaresine verilmişti. Çağrı Bey ve diğer hanedan mensuplarının desteğiyle Herat'ı ele geçirmeyi başaran Musa Yabgu, ardından Sistan'a hâkim oldu. Büyük oğlu Hasan'ın Tuğrul Bey'in idaresinde Bizans'a yönelik bir seferde şehit edilmesi, onu bir hayli sarsmıştı. Nitekim kendisi ve diğer oğlu Böri, sakin yaradılışıydı. Bu sebeple ilk mücadelelerden sonra genişlemesi mümkün olamadı. Hatta bir dönem Gazneli komutanlarından Tuğrul Bozan, Sistan'ı ele geçirmeye muvaffak olmuştu. Ancak onun Gazneli tahtını ele geçirerek öldürülmesi, Musa Yabgu'ya tekrar Sistan'ı ele geçirme imkânı verdi. 1056 tarihinde Çağrı Bey'in onayıyla Yakuti b. Çağrı Bey, Sistan'a gelerek burayı Musa Yabgu adına yönetmekte olan Ebu'l-Fazl'dan teslim almıştı. Çağrı Bey adına Sistan'da hutbe okundu. Bu gelişme üzerine Musa Yabgu, Tuğrul Bey'e haber göndererek bu yapının Merv Kurultay kararlarına uygun olmadığını beyan etti ve yeğeninden yardım istedi. Yaşananlardan sonra amcasından yana tavır takınan Tuğrul Bey, Çağrı Bey'in bölgeyi boşaltmasını sağlamıştı.

Abbasilere Bağlılık

Selçukluların Abbasiler ile olan münasebetleri hiç de iyi başlamamıştı. Horasan'daki faaliyetler, daha önce buraya yerleşmiş olan Türkmenlerin batıya, hilafete bağlı güçlerin hâkimiyet alanına girmelerine neden olmuştu. Durumdan rahatsız olan halife el-Kaim Biernillah, Gazneli sultanı Mesud'a yazdığı mektupta Türkmenlerin Horasan'da çıkardığı fitneyi sonlandırmasını istemişti. Ancak kazanan Selçuklular olunca Ebu İshak el-Fukkai'nin elçiliğiyle Abbasi hilafetine bağlılık bildirildi. Bu bağlılık ilk zamanlarda görmezden gelindi. Ancak Tuğrul Bey'in hızlı ilerleyişi el-Kaim Biernillah başta olmak üzere bölgedeki diğer yerel yöneticileri de rahatsız ettiğinden, Tuğrul Bey'den Türkmenleri kontrol altına alması istenmişti. Buna rağmen Selçuklu ilerleyişi devam etti. Halife bu sefer ünlü âlim Maverdi'yi Tuğrul Bey'e elçi olarak göndererek daha fazla ilerlememesini istemiş, Tuğrul Bey tabiiyeti altında bulunanların çokluğu sebebiyle elinde bulunan toprakların yeterli gelmediği şeklinde cevap vermişti. Maverdi'nin cevabı ise aslında durumun özeti mahiyetindeydi:

"Dünyanın tamamını alsanız, bu siz ve askerleriniz için yeterli olmaz." İkili ilişkiler başlamış olsa da, halifenin Tuğrul Bey'e saltanat menşurunu göndermesi için en az on yıl geçecekti.

İlk Başkent: Nişabur

Devlet kurulduktan sonra yapılan paylaşımda ülkenin batı kısmı Tuğrul Bey'in idaresine verildiğinde Nişabur doğrudan merkez için öne çıkmıştı. Geçmişten gelen birikimiyle Horasan'ın en önemli şehri durumunda bulunan Nişabur, yeni kurulan devletin de başkenti olacaktı. Bununla birlikte Nişabur, daha sonraki başkentler gibi organize edilmemişti. İlk fırsatta daha ziyade Gaznelilerden kalan binaların kullanılmaya devam edildiği görülecekti. Başkent ilan edilen şehirde ilk tesis edilen şey güvenlik oldu. Bununla birlikte şehirde başkent olmanın gerektirdiği bazı imar faaliyetlerinde bulunulduğu düşünülebilir. Ancak konuyla ilgili geniş bilgi maalesef yoktur. Yine de çok geniş kapsamlı çalışmaların yapıldığını söylemek doğru olmaz. Nitekim Selçuklulardaki hâkim düşünce en başından beri daha batıya doğru ilerleme olduğundan, daha batıda yer alan bir şehrin merkez edinilmesi planlar için daha uygundu. Bu noktada Rey şehri öne çıkmıştı. Rey'in 1041 tarihinde Selçukluların eline geçmesi ve başkent ilan edilmesi dikkate alındığında, Nişabur'un başkent olarak kalması aşağı yukarı bir yıl ile sınırlı kalmıştı.

Nisabur
şehir kalıntıları

Başkent Rey

Brahim Yinal tarafından ele geçirilen Rey, daha sonra şehre gelen Tuğrul Bey'in idaresine verildi (1041). Nişabur'un aksine başkent olarak belirlenen şehirde çok daha geniş kapsamlı bayındırlık faaliyetlerine başlanmıştı. Selçuklulardan önce yaşanan kargaşa sebebiyle şehir hayli harap durumdaydı. Bu çerçevede şehirdeki yüksek mevki durumunda bulunan Taberek Kalesi'ndeki eski bir saray yıktırılarak yerine yeni bir sarayın inşa edilmesi emri verilmişti. Hatta eski saray yıkılırken içi altın ve diğer mücevherle dolu iki küp yanında çok miktarda da mal bulunmuştu. Yeni kurulan devlet için büyük zenginlik anlamına gelen bu hazine, muhtemelen şehrin imarı için harlandı. Tuğrul Bey, farklı mezhep mensubu kişilere hizmet vermesi düşüncesiyle cami ve mescitlerin inşa edilmesi emrini verdi. Şehirde daha ziyade Şafi mezhebi mensupları yaşadığı için, yeni yerleşen Hanefi mezhebi mensuplarına yönelik olarak yirmi bin kişinin vaaz dinleyebileceği Mescid-i Tuğrul'u inşa ettirildi. 1046 tarihinde ise yine Hanefi mezhebi mensuplarına yönelik Sultaniye Medresesi olarak bilinen medrese de inşa edilen önemli yapılar arasında yer almıştı.

İran Fetihleri

Nişabur'u merkez edinen Tuğrul Bey, hızlı bir şekilde batıya yöneldi. Onun en büyük şansı İran'ın güçlü bir otoriteden ziyade Şii Büveyhi Devleti'ne bağlı küçük yerel hanedanlar tarafından yönetiliyor olmasıydı. Tuğrul Bey, Merv Kurultayı'nda kendi payına düşen bölgeyi ele geçirirken Kutalmış, İbrahim Yinal, Yakuti, Hasan b. Musa Yabgu gibi hanedan mensuplarından destek görmüş, yeni yerleşim yerleri bulmak ümidiyle Horasan'a ve daha sonra da batıya doğru ilerleyen Türkmenlerin askerî gücünden istifade etmişti. Bu çerçevede Hazar Denizi'nin güneyindeki Cürcan ve Taberistan'da hâkim bulunan Ziyariler ve Bavendiler'i kendisine tabi kılmıştı (1041-1042). Bir sonraki hedef durumundaki Rey, muhtemelen Kakuyiler hanedanı adına şehri yöneten Türkmen Beyi Kızıl'ın idaresindeydi. Kızıl'ın ölümünden sonra İbrahim Yinal, Rey'i almak üzere geldiğinde Türkmenler onunla mücadele etmeyerek batıya yönelmiş, böylece şehir kolay bir şekilde ele geçirilmişti (1041). İbrahim Yinal daha sonra Burucird, sonrasında da Hermedan'ı aldı. Ayrıca Annazi ve Kalicar hanedanlarına ait bölgeleri de ele geçirdi. Tuğrul Bey ise Kakuyiler hanedanının elinde bulunan bölgeleri hedeflemişti.

Hasan b. Musa Yabgu

Musa Yabgu'nun oğlu olan Hasan, ilk dönem Selçuklu yönetiminde etkin bir kişidir. Bazı kaynaklar Dandanakan Savaşı'ndan sonra Merv'de toplanan kurultaya babasının yerine katıldığını zikreder. Hatta alınan kararlarda babası Musa Yabgu'ya ait hâkimiyet bölgesinin en başlarda Hasan'a verildiği zikredilmektedir. Buna rağmen kaynaklarda en fazla yer alması, özellikle Tuğrul Bey'in Azerbaycan ve Anadolu fetihleri için görevlendirilen hanedan mensupları arasında yer alması sebebiyledir. Emri altına verilen kuvvetlerle Anadolu'ya gelen Hasan, Erzurum civarlarında faaliyetlerde bulunmuş, zaman zaman da Vaspurakan sınırlarına inmiştir. Vaspurakan Valisi Aaron'un Gürcistan Valisi Kekavmenos'tan yardım istemesi üzerine etkin bir düşman kazanan Hasan, Büyük Zap Suyu kenarında karargâh kurduğu sırada uğradığı baskın neticesinde yenilmiş ve şehit düşmüştür. Muhtemelen baskını fark edemediği için Bizanslı müellif Nikephoros Bryennios tarafından Sağır lakabıyla kaydedilir. Onun ölümü, desteğinden mahrum kalan Tuğrul Bey ve babası Musa Yabgu açısından büyük kayıp olmuş, ölümüne çok üzülen Tuğrul Bey intikamının alınmasını istemişti. Pasinler Savaşı bu düşünceyle gerçekleştirilecekti.

ἡ ἀλγοιστολογία

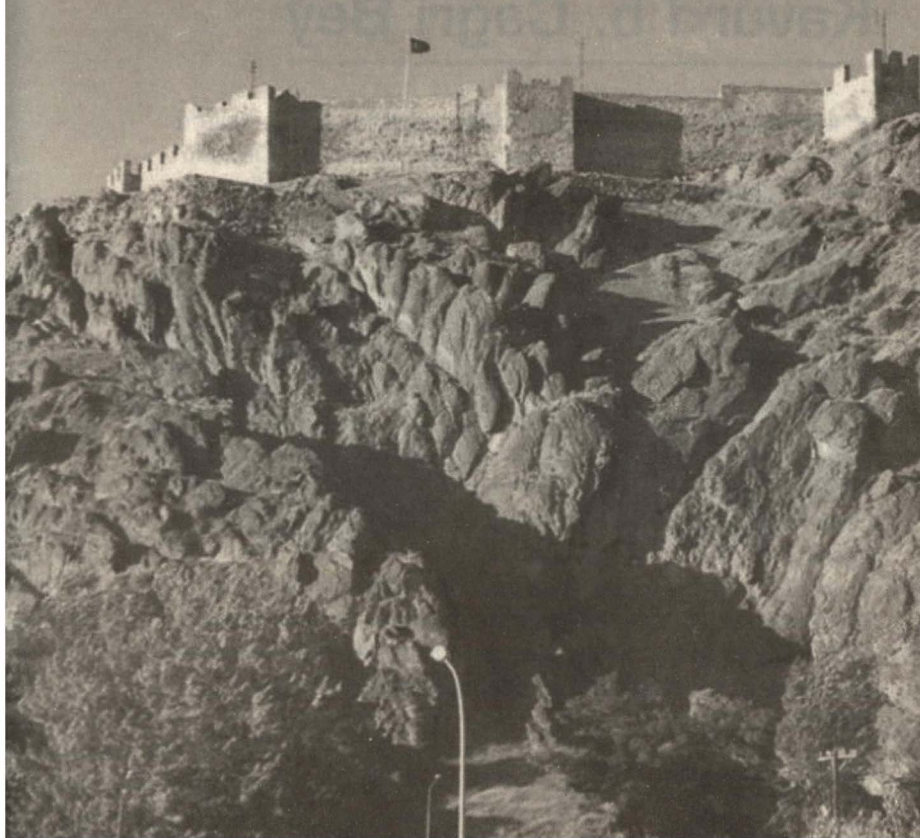

Pasinler Savaşı

Sehzade Hasan'ın şehit olmasından sonra Azerbaycan Genel Valiliği'ne atanan İbrahim Yınal'a Hasan'ın intikamının alınması görevi de verilmişti. Bizans kaynaklarında 100 bin olarak verilen Selçuklu kuvvetlerine karşılık vermek üzere Bizans'ın Vaspurakan Valisi Aaron, Gürcistan Valisi Kekavmenos'tan aldığı destekle harekete geçti. Ancak sayıları az olduğundan İmparator IX. Konstantin'den yardım istemişlerdi. İmparator, Gürcü General Liparit'i onlara yardım için görevlendirmiş, Liparit, Gürcülerden kuvvet toplayarak onlara katılmıştı. Bununla birlikte Bizans ordusunun asker sayısı 35 bin kişi civarına ulaşabilmişti. Mevcut şartlarda başarılı olamayacağını gören Kekavmenos'un barış teklifi, kabul görmedi. Neticede Hasankale (Kapetru) civarına gelerek karargâh kuran Bizans tarafı, Aras Irmağı'nı takip ederek Erzurum'a gelen Selçuklu kuvvetlerini beklemeye başladı. Bölgeye gelerek konuşlanan Selçuklu ordusu İbrahim Yınal ve Kutalmış'ın komuta ettiği iki ana kısma ayrıldı. Bütün gün ve gece boyunca devam eden savaşı kazanan Selçuklular oldu (18 Eylül 1048). General Liparit esir alınanlar arasındaydı. Bunun yanında çok miktarda ganimet de elde edilmişti. İbrahim Yınal, kazanmış olduğu zafer ve ganimetle Tuğrul Bey'in huzuruna çıktı.

Pasinler kalesi

Kavurd b. Çağrı Bey

Çağrı Bey'in en büyük oğludur. Tam adı Kara Arslan Kavurd olup, doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Devletin bağımsızlığından sonra yapılan paylaşımında kendisine Kirman hâkimiyeti verilmiştir. 1043 yılında başarısız geçen seferden sonra ikinci kez bölgeye gelmiş, 1048'deki bu seferinde başarılı olarak Kirman Selçuklularını kurmuştur. Çağrı Bey ölene kadar onun adına hutbe okutup para bastıran Kavurd, daha sonra Sultan Tuğrul Bey'e tabi olmuştur. Tuğrul Bey'in ölümüne yakın dönemde hâkimiyet bölgesini genişletme çabası içine giren Kavurd, Fars bölgesindeki Şiraz'ı ele geçirmişti. Ancak kardeşi Alp Arslan'ın sultan olmasıyla birlikte Fars'ın eski hâkimi Fazluye, hâkimiyet bölgesini geri almak için Alp Arslan'dan yardım istemiş ve istediği desteği de almıştır. Alp Arslan, ağabeyinin gücünü kırarak isyan etmesini engellese de o, 1067 ve 1069 tarihinde iki kez daha isyan etmiştir. Alp Arslan'ın ölümünden sonra tahtı ele geçirme mücadelesi veren Kavurd, yeğeni Melikşah'a yenilmiş, askerin lehinde tezahürat yapması üzerine vezir Nizamülmülk'ün tedbiriyle boğdurulmuştur (1073).

Kirman Selçukluları

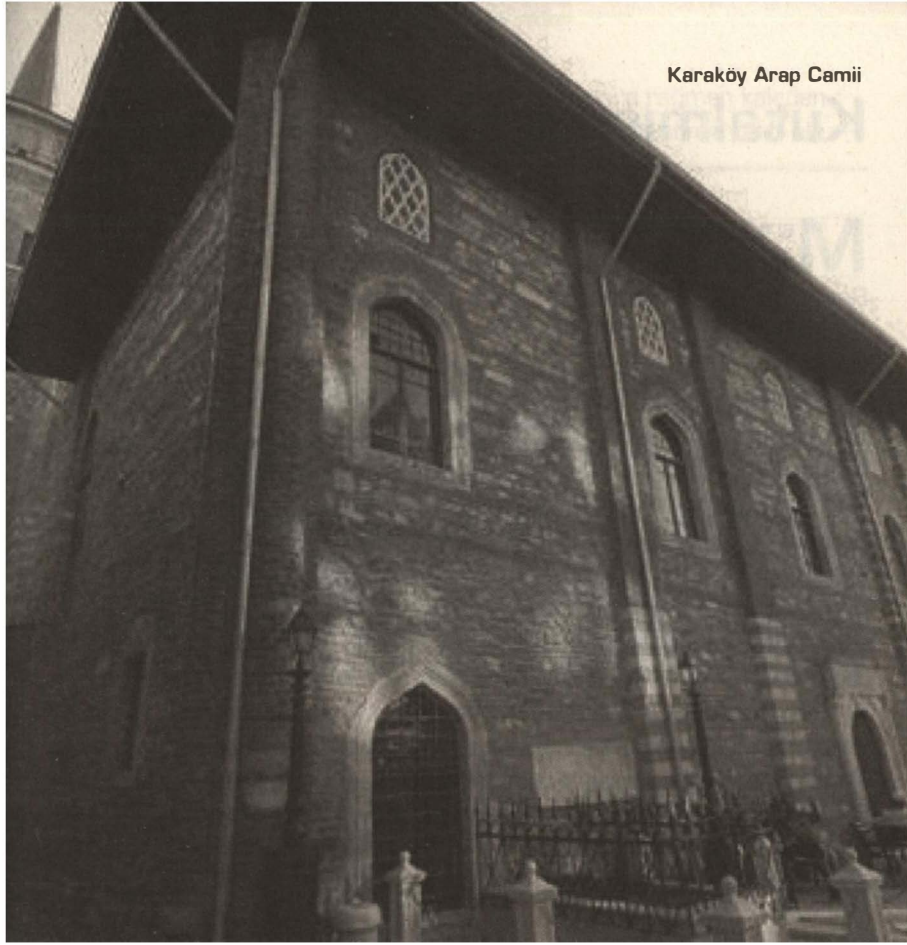
Kavurd'un Büveyhiler adına bölgeyi yöneten Behram b. Leşkersitan'dan Berdesir'i almasıyla kurulmuştur (1048). Daha sonra Germisir, yani Güney Kirman alınarak sınırlar genişletilmiştir. Kavurd'dan sonra oğlu Sultanşah döneminde Sultan Melikşah'ın bu organizasyonu ortadan kaldırmak için harekete geçtiği, ancak anlaşma yaparak geri döndüğü bilgisi bulunmaktadır. Sonraki süreçte Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı bir şekilde yaşamaya devam eden devlet, I. Arslanşah (1101-1042) zamanında zirve dönemini yaşadı. Bu dönemde hem Sultan Muhammed Tapar hem de Sencer ile yakın münasebet kuruldu. Ancak oğlu Muhammed Şah babasını hapsederek tahta çıktı. Vefatından sonra (1156) oğlu Tuğrul Şah, onun vefatıyla da (1170) saray hocası Müeyyedüddin Reyhan'ın desteğiyle Behram Şah hükümdar oldu. Ancak kardeşler arasında yedi yıl süren taht mücadeleleri başlayınca devlet zayıfladı. Diğer taraftan Oğuzlar, Kirman'a gelmişlerdi. II. Turan Şah'ın mücadelesi başarıya ulaşmadı. Yerine geçen II. Muhammed Şah döneminde Kirman'daki Oğuzlar, Melik Dinar'ı bölgeye davet etti. Yardım almak için Irak'a giden Muhammed geri dönmedi. II. Muhammed'in ülkeyi terk ettiği tarih, devletin yıkılış tarihi olarak kabul edilmektedir (Ocak 1189).

Bem sehrinden
bir görüntü

Bizans ile Anlaşma

Pasinler Savaşı'nda ağır bir yenilgi alan Bizans, General Liparit'in serbest kalması ve barış isteği için Rey'e elçi göndermişti. Bizans'ın tek sorunu Selçuklular değildi, Balkanlar'da Peçenek tehlikesi baş göstermişti. Değerli hediyelerle Tuğrul Bey'in huzuruna çıkan Bizans elçisi, barış için isteklerini sıraladı. Elçinin Liparit'i de alarak geri dönmesinden sonra Abbasi halifesi el-Kaim Biemrillah'ın akrabası olan Şerif Ebu'l-Fazl Nasır, müzakerelerde bulunmak maksadıyla Bizans'a gönderilmişti. Yapılan görüşmelerden sonra iki taraf arasında bir antlaşma yapıldı. Buna göre Emevilerin İstanbul kuşatması sırasında inşa edilmiş olan cami ve medresenin tamir edilmesine, Bizans dünyasında okunan hutbenin Abbasi halifesi ve Tuğrul Bey adına okutulmasına, ayrıca İstanbul'daki caminin mihrabına Selçuklu hâkimiyet sembolü olan ok ve yay figürü işlenmesine karar verilmişti (1049-1050). Selçuklular ayrıca Bizans'ın yıllık vergi ödemesini de istemiş, fakat bu istek kabul görmemişti. Yapılan antlaşmayla iki taraf kendi iç meselelerine yöneldi. Tuğrul Bey, özellikle İran'ın güneyinde ele geçirilmemiş olan bölgelere yönelirken, Bizans, Doğu Anadolu'da önemli gördüğü askerî mevzileri güçlendirme çabası içine girmişti.

Karaköy Arap Camii

Kutalmış ve Faaliyetleri

Merv Kurultay'ında Cürcan ve Damgan'ı fethetmekle görevlendirilen Kutalmış, bunu başardıktan sonra Tuğrul Bey'in idaresinde Azerbaycan, daha sonra da Anadolu'daki faaliyetlerde görevlendirilmişti. Pasinler Savaşı'nda ordunun iki ana kısmından birini yöneterek kazandığı başarıdan sonra Tuğrul Bey'in yanında kalmaya, belki de tutulmaya devam etti. Bağdat seferi sırasında Tuğrul Bey'e eşlik etmişti. Bazı yerel yöneticilerin Bağdat'tan kaçan Arslan Besasiri ile iş birliği yapması, hatta Musul'un ele geçirileceği haberleri üzerine Tuğrul Bey, Kutalmış'ı Musul'un yardımına gönderdi. Kutalmış ile Musul Hâkimi Kureyş ittifakı, Arslan Besasiri - Hille emiri Dübeys ittifakıyla Sincar yakınlarında karşılaştı. Savaş sonunda ağır kayıplar vererek geri çekilen Kutalmış oldu (9 Ocak 1057). Bu mağlubiyet sebebiyle Tuğrul Bey, Kutalmış'ı herkesin önünde şiddetle azarladı. Buna rağmen Tuğrul Bey'in halife tarafından doğunun ve batının hükümdarı ilan edildiği törende hazır bulunanlardan biri yine Kutalmış olmuştu. Ancak muhtemelen kendisine ve kardeşi Resultegin'e gösterilen tavır sebebiyle Damgan'daki Girdkuh

Kalesi'ne çekilerek isyan etti. Tüm kuşatmalara rağmen kaleden indirilemeyen Kutalmış, Tuğrul Bey'in ölümünden sonra tahtı ele geçirmek üzere harekete geçecekti.

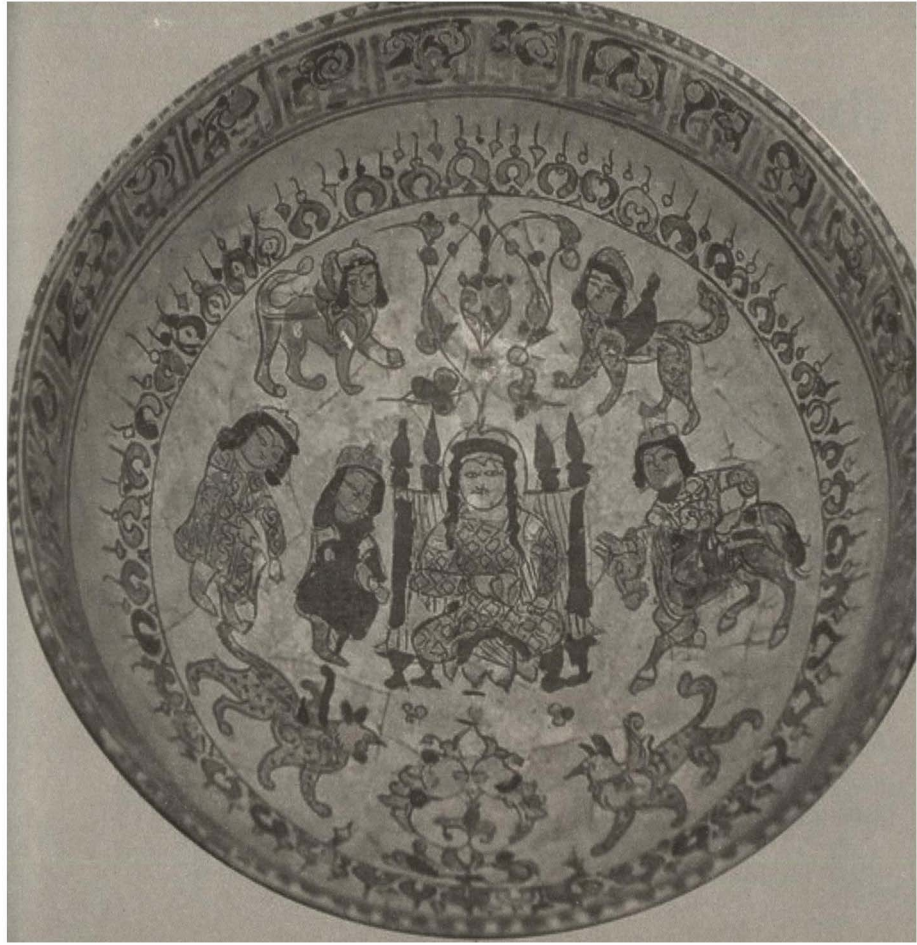
Resultegin ve Faaliyetleri

Resultegin, Arslan Yabgu'nun diğer oğluydu. Kendisine verilen ilk görev kardeşi Kutalmış ile Hazar'ın güneyindeki bölgelerin ele geçirilmesiydi. Muhtemelen o da Kutalmış gibi Tuğrul Bey'e hizmet ederek yıllarını geçirmiş, ancak Şiraz, Huzistan, Basra ve Errecan'ın iltizamının Hezaresb b. Bengir'e verilmesi üzerine isyan etmişti (1058-1059). Bunun üzerine Hezaresb, Resultegin'in üzerine gönderildi. Yapılan mücadeleyi kaybeden Resultegin esir alındı. Halifenin affedilmesinde aracı olacağı düşüncesiyle Bağdat'a gelen Resultegin, zorla Selçukluların Irak Amidi Reisürresa'nın evine girmiş, fakat yaptığığın yanlış olduğunu anlayınca misafir olarak buraya geldiğini göstermek adına yemek istemişti. Halife devreye girdikten sonra bile Tuğrul Bey, onun zincire vurulmuş bir şekilde yanına gönderilmesini istedi. Sarayında böyle bir geleneğin olmadığını belirten halife, Tuğrul Bey'i yine de bu isteğinden vazgeçiremedi. Tuğrul Bey bu sayede gücün kendisinde olduğunu göstermek istemişti. Resultegin sonraki yıllarda Kutalmış'ın isyanına destek vermiş, Kutalmış - Alp Arslan mücadelesinde kardeşinin yanında yer almıştı. Savaş sonunda kaçarken yakalandığına dair bilgi bulunmaktadır. Hakkında kaydedilen son bilgi de budur.

Merkezî Otoriteye Geçiş

Merv Kurultayı'nda alınan kararlara göre elde bulunan topraklar paylaşılmış, bu paylaşıma ele geçirilmesi planlanan yerler de dâhil edilmişti. Her bölge ele geçirenin hâkimiyetine verilecekti. İbrahim Yınal ilk zamanlarda Kuhistan, daha sonra Rey ve Hemedan civarı; Kutalmış b. Arslan Yabgu Cürcan ve Damgan; Kavurd b. Çağrı Bey de Kirman bölgesinin kendilerine verilmesi suretiyle bu kararlardan yararlanmıştı. Muhtemelen diğer hanedan mensupları da bu paylaşıma dâhil edildi. Sonuç olarak Kutalmış ve İbrahim Yınal kendilerine verilen bölgeleri ele geçirdi. Fakat hem Kutalmış hem de İbrahim Yınal'ın hâkimiyet bölgeleri Tuğrul Bey tarafından ellerinden alınmıştı. Rey'den sonra Hemedan civarını ele geçiren İbrahim Yınal, İranlı devlet adamlarının etkisiyle merkezî otoriteye, diğer bir ifadeyle ikta sistemine geçmeyi planlayan Tuğrul Bey'in baskısıyla karşılaştı. Tuğrul Bey, ademimerkeziyetten uzaklaşmış, ülkeyi kendi hâkimiyeti altında toplamaya karar vermişti. Hanedan mensupları bir yeri yönettiğinde, hukuken Tuğrul Bey'e bağlı toprakların kendilerine ikta edildiği bir sisteme dâhil edilecek olacaktı. Bu da sorunlara ve isyanlara neden olmuştu.

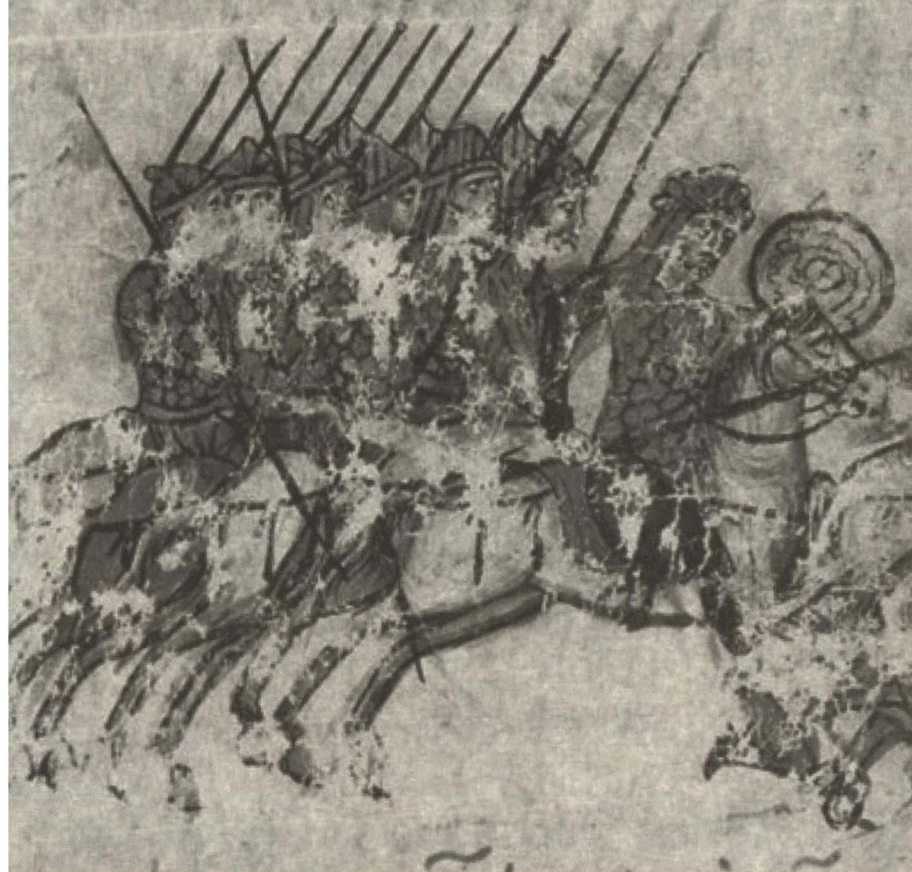

İbrahim Yinal

İbrahim Yinal, Selçuklu Devleti'nin son hükümdarı, 1059'da öldü.

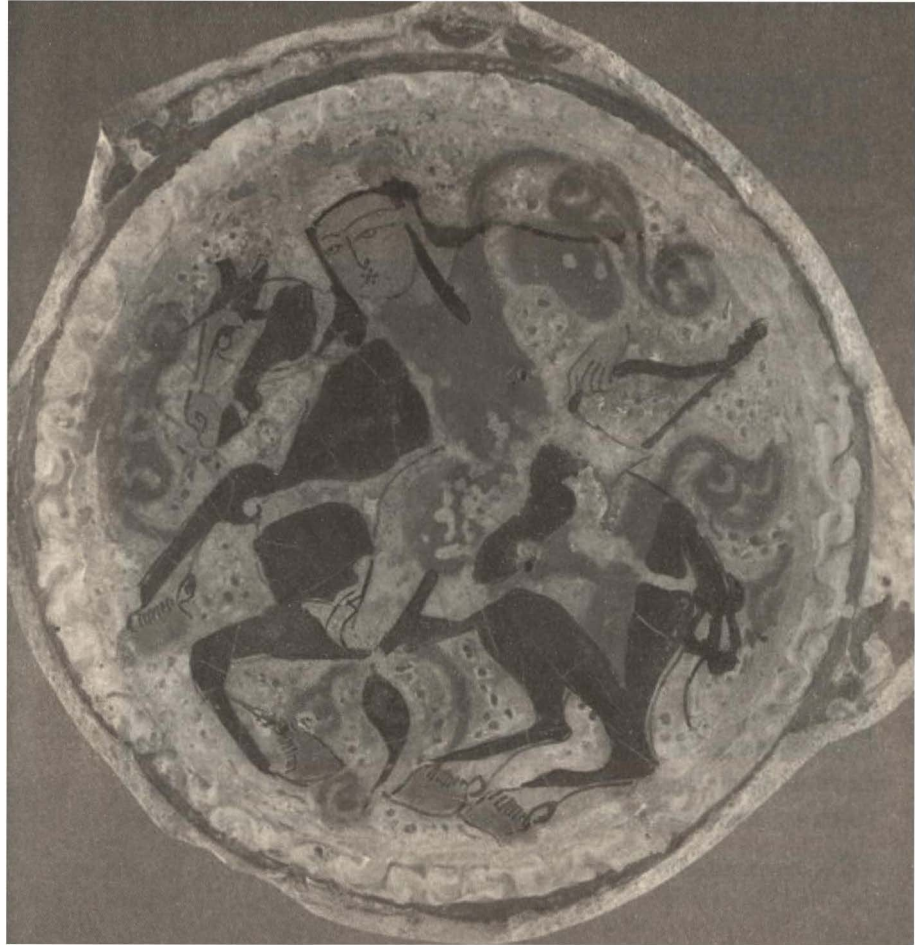
Tuğrul ve Çağrı Bey'in anne tarafından kardeşi, baba tarafından ise amca oğludur. Mikail b. Selçuk ölünce eşi, küçük kardeşi Yusuf Yinal ile evlendirilmiş, bu evlilikten İbrahim Yinal dünyaya gelmiştir. Yaşananlara bakılarak 1000'li yılların başında doğmuş olduğu söylenebilir. Tarih sahnesine çıkışı 1038 yılında Nişabur'u Tuğrul Bey adına teslim alması olayıdır. Bundan sonra şehre şahne olarak tayin edilmiştir. Dandanakan Savaşı'ndan sonra Tuğrul Bey'in batı faaliyetlerinde etkin rol almış, Rey, Hemedan ve Cibal'i ele geçirmiştir. Daha sonra tayin edildiği Azerbaycan Genel Valiliği sırasında Bizans'a karşı kazanılan Pasinler Savaşı'nda orduya komuta etmiştir. Hâkimiyet bölgesinin elinden alınmasına karşı çıktığı için isyan etmiş (1049-1050), ancak mağlup edilmiştir. Tuğrul Bey tarafından kendisine teklif edilen eski hâkimiyet bölgesini ikta olarak yönetme teklifini reddederek onun yanında kalmıştır. Uzun süre ağabeyinin yanında kaldıktan sonra Musul'u yönetmeye başlamış, arkasından Fatımiler ile iş birliğine giderek tekrar isyan etmiştir. Ancak kaybettiği savaşta esir edilerek aynı gün Tuğrul Bey'in isteğiyle boğdurulmuştur (23 Temmuz 1059).

ΕΠΕΛΕΥΣΑΝ ΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟΝ ΤΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΕΛΕΣΙΝ

Şahne

En kısa açıklamasıyla bir bölge veya şehrin emniyetinden sorumlu vali anlamındadır. Selçukluların etkin şekilde kullandığı görevlerden biridir. Özellikle Bağdat'a tayin edilen şahneler, her alanda önem ve ün kazanmıştır. Selçuklulardan önceki devletler de bu görevlendirmeyi yapsa da, şahnelik Selçuklular döneminde özern kazanmıştır. Şahneler çoğunlukla Türk emir ve askerlerden seçilir ve emrinde askerî birlikler bulunur. Üst düzey görevlerden olduğu için tayin ve azilleri de genellikle sultan veya vezir tarafından gerçekleştirilir. Bir yere tayin edilen şahne, kendi teşkilatını kurar, tayin ettiği vekilleri vasıtasıyla en alt birimdeki yerleşim yerlerine kadar etkisini yayar. Şahnenin en önemli görevi kadı, fakih, din adamları ve askerlerle istişare içinde bölgesindeki halkın sorunsuz bir şekilde yaşamasını, görev yaptığı yerdeki güvenlik başta olmak üzere yolların güvenliğini de sağlamaktır. Bu çerçevede her türlü kovuşturmayı yapar, sorun çıkaranları yakalayarak kadının karşısına çıkarır, bazı durumlarda da suçluyu kendisi cezalandırır. Vergilerin tahsili ve sorunsuz bir şekilde merkeze ulaşmasına da katkı vermekle yükümlüdür.

Tuğrul Bey'in Anadolu Seferi

102 SELCUKLULAR

Muhtemelen İbrahim Yinal'ın ilk isyanı ve İran'ın ele geçirilmemiş kısımlarını hâkimiyet altına alma isteği sebebiyle Anadolu faaliyetlerini öteleyen Tuğrul Bey, 1054 tarihinde bizzat komuta ettiği ordusuyla Anadolu'ya yönelmişti. Bu harekât Anadolu'nun Tuğrul Bey tarafından önemsendiğini gösteren bir hamleydi. Nitekim Anadolu, Türkmenlerin batıya yönlendirilmeleri için ihtiyaç duyulan bir bölgeydi. Anadolu'dan önce Azerbaycan'ın kontrol altına alınması gerektiğinden bölgede hâkim durumdaki Vehsudan ve Ebu'l-Esvar tabi kılındı. Anadolu'ya gelindiğinde ordu bölünmüştü: Bir grup Kafkaslardan Tercan ve Erzincan'a kadarki bölgedeydi, diğer grup Oltu'dan Çoruh Irmağı vadisine geçmişti, üçüncü grup ise Kars taraflarına gelerek Bizans kuvvetlerini mağlup etmişti. Tuğrul Bey'in yönettiği dördüncü kısım Muradiye'yi (Bargiri), ardından da Erciş'i ele geçirmiş ve Bizans'ın önemli merkezlerinden olan Malazgirt'i kuşatmıştı. Başarısız geçen kuşatmadan sonra kuzeye yönelen Tuğrul Bey, Kars'ı kuşatmış, sonra da Erzurum civarında faaliyetlerde bulunmuştu. Bizans

kuvvetlerinin onun karşısına çıkarmaması üzerine ikinci kez Malazgirt'i kuşatmaya başlayan Tuğrul Bey, yaklaşan kış sebebiyle bir sonraki yıl tekrar gelmek düşüncesiyle geri dönmüştü. Ancak bir sonraki yıl Bağdat'a gidecekti.

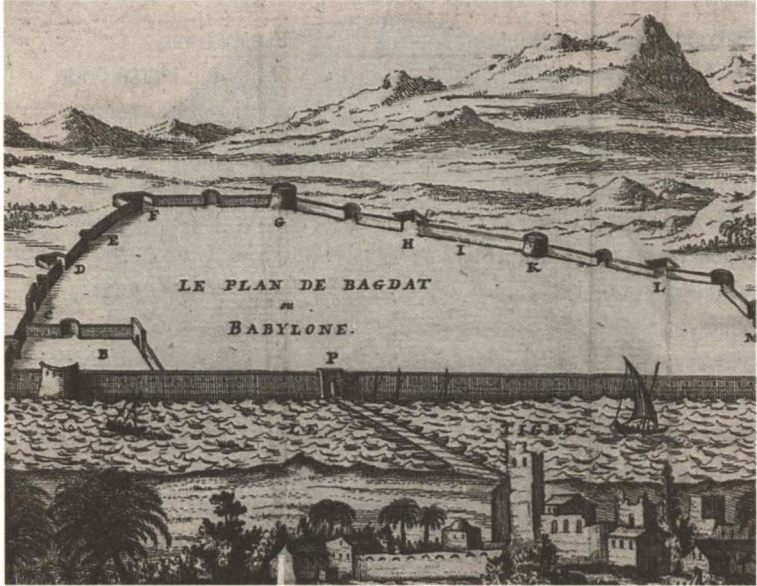

Erciş kalesi

Tuğrul Bey'in Bağdat Seferi

Büveyhilerin Bağdat hâkimi Melikürrahim Hüsrev'in askerî vali tayin ettiği Türk asıllı Arslan Besasiri'nin güç kazanarak Abbasi veziri Resürrüesa İbnü'l-Müslime ile güç mücadelesine girişmesi ve vezirin faaliyetleri neticesinde hem Türkler hem de el-Kaim Biemrillah'ın nazarında itibar kaybetmesi, bazı şeylerin fitilini ateşlemişti. Besasiri'nin Fatımiler ile iletişime geçmesi ve bazı Şii âdetlerini uygulamaya sokması üzerine halife, Tuğrul Bey'i Bağdat'a davet etti. Aldığı davetle içinde sekiz filin de bulunduğu ordusuyla Bağdat'a yönelen Tuğrul Bey, hac yolunun güvenliğini sağlamak, Fatımi faaliyetlerini Suriye ve Mısır'dan uzaklaştırmak ve hacca gitmek gibi sebeplerle sefere çıkacağını duyurmuştu. Ancak onun Bağdat'a yönelmesi, Besasiri taraftarları ile şehirdeki diğer Türklerin bazı yerleri yağmalamasına, hatta ateşe vermesine neden olmuştu. Daha fazla sorun çıkmasını istemeyen Tuğrul Bey, şehrin dışında konakladı. Halk ise şehrin batı yakasına çekilmiş, asker Türkler de çadırlarında konalamaya başlamıştı. Yarattığı rahatsızlığın farkında olan Tuğrul Bey, halifeye gönderdiği elçiyle kendisine hizmet hususunda elinden geleni yapacağını bildirmişti.

Mevcut kazanımlarını terk etmek istemeyen Besasiri ve ona bağılı Türkler, Tuğrul Bey'in onlara iyi davranacağını bildirmesine rağmen ikna olmamış, halifeye bir elçi göndererek Tuğrul'u geri dönmesini istemişlerdi. Ancak bu mümkün olamadı.

Tuğrul Bey'in Bağdat Hâkimiyeti

Tuğrul Bey'in Bağdat'a davet edilmesi Büveyhi emiri Melikürrahim Hüsrev ile ilgili bir mesele değildi. Hatta onun halife ile arasında karşılıklı verilmiş sözler vardı. Melikürrahim gelinen noktada Arslan Besasiri ile aynı düşüncede olmadığını, halifeye verdiği sözlerin arkasında olduğunu belirtmiş ve bağlılığını bildirmişti. Ancak bu durum Tuğrul Bey'i çok da mutlu etmedi. Nitekim mevcut durumda Tuğrul Bey'in Bağdat'taki statüsü ne olacaktı? Melikürrahim, hâkimiyet meselesinin çözümünü halifeye bırakmıştı. Büveyhi askerlerinin Tuğrul Bey'e itaat bildirmesinden sonra, 15 Aralık 1055 Cuma günü Tuğrul Bey'den sonra Melikürrahim Hüsrev'in adının da zikredileceği hutbenin okunmasına dair halifenin emri yayımlandı. Böylece sadece on beş yıl önce kurulan Selçuklular, Abbasilerin başkenti Bağdat'a hâkim olmuşlardı. Bununla birlikte Bağdat'a fiilen hâkim olmak isteyen Tuğrul Bey, bunu gerçekleştirmek için halifeden izin istedi. Gelen izinden sonra harekete geçen Tuğrul Bey, Abbasi veziri Reisürrüesa

Ibnü'l-Müslime'nin başkanlığında devlet ileri gelenlerinden oluşan bir topluluk tarafından karşılandı. Böylece 18 Aralık 1055 tarihinde Bağdat'a girerek Şemmasiyye kapısında konakladı. Şehirde kargaşa çıkar endişesiyle askerleriyle şehrin dışında konaklamıştı.

Copyright © 2016 by John Wiley & Sons, Inc.

108 SELCUKLULAR

suçsuzluğunu dillendirdiği bir mektubu da Tuğrul Bey'e gönderdi. Buna rağmen Tuğrul Bey'in konakladığı yere varıldığında ağırlıkları yağmalanmış, çadıra giren Melikürrahim ise tutuklanmıştı. Tuğrul Bey daha sonra hapsedilmesini emrettiği Melikürrahim'in adını da hutbelerden çıkardı. Bu olay Bağdat'taki Büveyhi hâkimiyetinin sonu, Selçuklu hâkimiyetinin başlangıcı olmuştu.

Arslan Besasiri

Büveyhilerin Bağdat hâkimiyeti sırasında etkinlik kazanmış Türk asıllı komutandır. Fesa veya Beşa olarak bilinen Fars bölgesindeki bir şehre mensup olduğu için Besasiri olarak anılmıştır. Büveyhi emiri Bahaüddeve tarafından azat edilmiş, sonrasında ise etkinlik kazanmıştır. Bağdat'taki son Büveyhi emiri Melikürrahim Hüsrev Firuz döneminde ise asıl gücüne ulaşmış, askerî valiliğe kadar uzanan bir başarı kazanmıştır. Bununla birlikte Abbasi veziri İbnü'l-Müslime ile olan çekişmesi ona siyasi anlamda büyük darbe indirmiştir. Fatımi halifesi Müstansır Billah ile münasebet içinde olduğu bilgisi sayesinde Abbasi halifesi el-Kaim-Biemrillah ve Bağdat'taki Türklerin gözünden düşmesi sağlanmıştır. Tuğrul Bey'in Bağdat'a davet edilerek şehre hâkim olması üzerine kaçan Besasiri, Selçuklular ile mücadelesine devam etmiş, Sincar yakınlarında Kutalmış'ı mağlup etmişti. İbrahim Yınal'ın isyanı sebebiyle Tuğrul Bey'in Bağdat'tan ayrılması üzerine tekrar şehre hâkim olan Besasiri, halifeyi esir etmiştir. İbrahim Yınal'ın mağlubiyetinden sonra tekrar Bağdat'a yönelen Tuğrul Bey'in önünden bir kez daha kaçan Besasiri, yapılan savaşta mağlup edilerek öldürülmüştür (18 Ocak 1060).

Medinetü Tuğrul

Bağdat'a hâkim olan Tuğrul Bey, hem burada kalıcı olduğunu göstermek hem de askerlerinin kalabileceği mekânların inşası için imar faaliyetlerine başladı. İlk olarak Büveyhiler zamanından kalan saray (Darü'l-memleke) genişletilerek yenilendi. Bağdat'ın doğu kısmında Dicle'nin kenarına bir Cuma Mescidi inşa edildikten sonra etrafına Türklerin yaşayabileceği evler, hamam, çarşı ve bir saray inşa ettirildi ve etrafı duvarlarla çevrildi. Böylece Medinetü Tuğrul Bey (Tuğruli) olarak anılan Türk mahallesi inşa edilmiş oldu. Sultan Melikşah, 1091 tarihinde şehri ziyarete geldiğinde mahalleyi onarmış ve bazı eklemeler yaptırmıştı. Kendisi için bir saray inşa etme emri vermiş, sarayın yakınındaki Muharrim Camii'nin de genişletilmesini istemişti. Burası Sultan Camii olarak adlandırıldı. Ardından vezir Nizamülmülk ve halefi Tacülmülk'ün de kendileri adına birer saray inşa ettirmiş, ayrıca önemli bazı emirler de onları takip etmişlerdi. Burası farklı sebeplerden dolayı 1115 ve 1121 yılında tekrar tamir edildi. Medinetü Tuğrul, diğer ifadeyle Selçuklu hâkimiyetinin nişanesi olan bu mekân, Bağdat'taki Selçuklu hâkimiyetinin sonlanmasından kısa süre sonra halifenin emriyle yıkıldı.

Selçuklu-Abbasi Münasebetleri

1 055 tarihinde farklı bir boyuta taşınan Selçuklu-Abbasi münasebetleri, sanıldığı veya anlatıldığı gibi romantik bir birliktelik değildir. Özellikle Abbasi halifeleri tarafından bakıldığında, Selçuklu sultanları ile aralarında geliştirdikleri münasebet bir tutulma halidir. Selçuklu sultanlarının Abbasi halifelerine üst seviye bir saygı gösterdikleri ve onları dinî otorite kabul ettikleri aşikâr bir durumdur. Ancak siyasi meselelerde tek otorite Selçuklu sultanlarıdır. Abbasi halifelerinin zaman zaman siyasi otoritelerini kazanma istekleri bir hayal olmaktan öteye gidememiştir. İstekleri yerine getirilmeyen Selçuklu sultanlarının mevcut statüyü ikinci bir boyuta taşıdığı görülür. Daha sonra anlatacağımız üzere, Tuğrul Bey'in halifenin kızı ile evliliği ve Sultan Melikşah'ın torunu Cafer'i veliaht tayin ettirme çabası bu türden örneklerdir. Özellikle Irak Selçuklularının kurulmasından sonra daha da artan gerginlik, en sonunda Abbasiler lehine sonuçlanacaktır. Bağdat'taki Selçuklu varlığını

sonlandırmayı başaran halife Muktefi'nin yaptığı ilk şeylerden biri şehirde Tuğrul Bey tarafından yapımına başlanan Medinetü Tuğrul Bey'in yıktırılmasıdır. Yine Irak Selçuklu Devleti'nin yıkılmasındaki etkenlerden bir diğeri de halife Nasır Lidinillah'tır.

Abbasi-Selçuklu Hanedanları Arasındaki İlk Evlilik

Tuğrul Bey, Bağdat'a tam manasıyla yerleştikten sonra Abbasi ailesiyle bir evlilik bağı kurulması düşüncesiyle bazı girişimlerde bulunmuştu. İki taraf arasında yapılan görüşmelerde ilerleme sağlanmış, Çağrı Bey'in kızı Arslan Hatice Hatun ile halifenin oğlu ve veliahdı olan Zahiretüddin'in evlendirilmesine karar verilmişti. Ancak Zahiretüddin evlilik gerçekleşmeden vefat etti. Onun ölümünden sonra Abbasi hanedanı tarafından verilen sözün bizzat halife tarafından gerçekleştirilmesi görüşü dillendirilmiş, bu görüş de destek bulmuştu. Sonuç olarak halife el-Kaim Biemrillah evliliğin gerçekleşmesi hususunda Tuğrul Bey'e mektuplar göndererek isteğini dillendirmiş, sultan da gelen bu isteği kabul etmişti. Nikah için halife bir tören tertip etmişti. Törene vezir Amidülmülk Kündüri ile üst düzey Selçuklu komutanları da katıldı. İlginç olan ise halifenin bizzat kendisinin nikaha gelip evet demesiydi. Nikahın kıyılmasından sonra halifenin huzuruna çıkan Arslan Hatice Hatun, daha sonra benzeri görülmemiş bir çeyizle birlikte Tuğrul Bey'in sarayından alınarak halifenin sarayına götürüldü (Ekim-Kasım 1056). Böylece iki hanedan arasındaki ilk evlilik gerçekleşmiş oldu.

Arslan Hatice Hatun

Çağrı Bey'in kızıdır. Selçuklu-Abbasi hanedanları arasında gerçekleşen ilk evlilikte gelindir. En başta halifenin oğlu Zahiretüddin ile evlenmesine karar verilmiş, ancak Zahiretüddin'in ölümü üzerine halife el-Kaim Biemrillah ile evlenmiştir (Mart-Nisan 1056) Arslan Besasiri Bağdat'a hâkim olduğunda halifeyle birlikte onun eline geçti. Tuğrul Bey'in her ikisinin de serbest bırakılması hususundaki isteği neticesinde serbest bırakılarak Rey'e gönderildi. Halife tekrar tahtına oturduğunda eşinin geri gönderilmesini istediye de bu hemen gerçekleşmedi. Tuğrul Bey'in halifenin kızı Seyyide ile evliliği için Bağdat'a gönderilen vezir Amidülmülk'ün yanında Bağdat'a gitti. Bu evliliğin gerçekleşmesi hususundaki etkin rol sebebiyle halife ile arası açıldı. Evlilik gerçekleştikten sonra Tuğrul Bey ile birlikte Rey'e döndü (1063) ve 1067 tarihine kadar kardeşi Alp Arslan'ın yanında kaldı. Halife ile Alp Arslan'ın ilişkileri düzelince tekrar Bağdat'a dönen Arslan Hatice, bu süreçte Selçuklu çıkarlarını gözetmeyi sürdürdü. Hatta Bağdat'ta her alanda etkin bir siyaset yürüttü. Alp Arslan'ın ölümünden sonra Rey'e döndüyse de halifeden boşanmadı. Halifenin ölümünden (1074) kısa süre sonra Kakuyi emiri Ali b. Feramürz ile evlenmişti.

Halifenin Siyasi Otoritesini Terk Etmesi

Tuğrul Bey, Bağdat'a gelince halifenin siyasi yetkilerini elinden almış, Abbasi devlet organizasyonunu sonlandırmıştı. Halife sadece dinî otoriteydi. Ancak halife bu durumu kabullenmedi. Arslan Besasiri'nin hâkim olduğu bölgelerde Şii hutbesi okutması halifeyi, Musul'u ele geçirme isteği de Tuğrul Bey'i rahatsız etmişti. Besasiri üzerine gönderilen Kutalmış'ın yenilmesi, Tuğrul Bey'in bizzat sefere çıkmasına neden oldu. Bağdat'a girdiği tarihten sefere çıktığı 19 Ocak 1057 tarihine kadar halifeyle yüz yüze görüşmemişti. Tuğrul Bey'in Bağdat'tan ayrılması Besasiri karşısında şehri savunmasız hale sokmuş, yaklaşık bir yıl süren sefer sırasında halk büyük korku yaşamıştı. Şehrin güvenliği Tuğrul Bey olmadan sağlanamazdı. Bu sebeple geri dönerken şehir dışında halifenin veziri tarafından karşılanmıştı. Burada halife ile görüşme isteği kabul edilen Tuğrul Bey, 23 Ocak 1058 tarihinde halife el-Kaim Biemrillah ile görüştüğünde Tuğrul Bey'e hilat giydirilmiş, başına taç, beline altın kılıç takılmış, ayrıca Melikü'l-maşrik ve'l-mağrib (doğunun ve

batının hükümdarı), Kasim  Emir 'l-Müminin (halifenin ortağı) ve Rükneddin (dinin direği) gibi unvanlar verilmişti. Böylece İslam dünyasının siyasi liderinin Tuğrul Bey olduğu halife tarafından da kabul edilmiş oldu.

İbrahim Yinal'ın İkinci İsyanı

Merkezi otoriteye çabasıyla hakimiyet bölgesi elinden alınan İbrahim Yinal isyan etmiş, ancak ağabeyi karşısında tutunamamıştı (1049-1050). Tuğrul Bey, yanında tuttuğu kardeşine 1057 tarihinde ele geçirdiği Musul'un idaresine vermişti. Tuğrul Bey, Bağdad'a geri döndükten sonra İbrahim Yinal, çok sayıda Türkmen'in yaşadığı eski hâkimiyet bölgesi Cibal'e gitmişti. Bu durum Tuğrul Bey tarafından yeni bir isyan olarak değerlendirildi. İbrahim Yinal'a elçi göndererek onu huzuruna çağırmıştı (Şubat-Mart 1058). Tuğrul Bey'in yanına giden İbrahim Yinal (Mart sonları 1058), isyan etmediği hususunda ağabeyini onu ikna etti. Ancak o Musul'dan ayrılınca Arslan Besasiri ile Musul'un eski hâkimi Kureyş b. Bedran'ın şehri ele geçirmişlerdi. Tuğrul Bey, tekrar Musul üzerine yürüdüğünde Arslan Besasiri ve Kureyş şehri terk etti. Tuğrul Bey ile birlikte harekete geçen İbrahim Yinal ise Musul yerine Hemedan'a yönelerek 16 Kasım 1058

tarihinde şehre ulaştı. Hemedan çevresindeki Türkmenlerden yardım alabileceğini düşünmüş, diğer taraftan da Fatımiler ile mektuplaşarak bazı şartlar karşılığında onların desteğini almıştı. Fatımilerden aldığı silah, mal, hilat ve unvan karşılığında Tuğrul Bey'e isyan etmişti. Selçuklu sultanı olduğunda Fatımi halifesi adına hutbe okutacaktı. Tuğrul Bey, derhal Hemedan'a gelerek şehre girdi. Ancak orada mahsur kaldı. Hemedan'a varmadan önce veziri Amidülmülk Kündüri ile eşi Altuncan Hatun'u Arslan Besasiri'nin muhtemel bir saldırısına karşı Bağdad'a göndermişti. Onlardan yardım istedi. Halifenin itirazına rağmen sultana bağlı Türkmenlerle Hemedan'a yönelen Altuncan Hatun'un hareketi İbrahim Yınal'ın kuvvetlerinin dağılmasına neden olmuştu. Tuğrul Bey, İbrahim Yınal'ın kuvvetlerini mağlup etmeyi başararak Rey'e çekildi. Altuncan Hatun da ona katıldı. Güç kaybeden İbrahim Yınal, kardeşi Ertaş'ın oğulları Muhammed ve Ahmed'ten yardım istedi. Tuğrul Bey, ise yeğeni Alp Arslan'ı yardıma çağırmıştı. Alp Arslan, Yakuti ve Kavurd'un desteğini alan Tuğrul Bey, savaşın kazananı olmuştu (23 Temmuz 1059).

Arslan Besasiri'nin Halifeyi Esir Alması

Tuğrul Bey'in Bağdat'tan ayrılması şehirde büyük endişeye neden olmuşsa da, endişenin sebebi durumundaki Arslan Besasiri, herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Ancak İbrahim Yinal'ın ikinci kez isyan etmesi her şeyi bir anda değiştirdi. Tuğrul Bey, kardeşinin eski hâkimiyet bölgesi olan Hemedan'a giderek isyanı engelleme çabasına girdi, fakat burada İbrahim Yinal tarafından kuşatıldı. Bağdat'ta Tuğrul Bey'in tahtı kaybettiği dedikoduları dolanırken Arslan Besasiri, üzerinde Fatımi halifesi Mustansır'ın adının yazılı olduğu beyaz bayraklarla Bağdat'a girdi (27 Aralık 1058). Şehirde Şii kaideler tekrar etkinlik kazandı. Hutbe Fatımi halifesi adına okundu. Abbasi halifesi ve veziri hakkında ağza alınmayacak ifadeler kullanıldı. Reisürrüesa İbnü'l-Müslime mücadele etmek istediye de başarılı olamamıştı. Sonuçta halifenin haremi bile yağmalandı. Eski Musul hâkimi Kureyş'e sığınan halife, Hadisetü Ane Kalesi hâkimi Muhariş'in yanına gönderildi. Abbasi veziri İbnü'l-Müslime işkence edilerek öldürüldü. Çağrı Bey'in kızı Arslan Hatice de esir

alındı, fakat ona iyi davranıldı. Besasiri, Fatimi halifesi el-Mustansır Billah adına para da basılmasıyla Bağdat tam bir Fatimi şehri haline getirilmişti.

Halifenin Kurtarılması ve Besasiri'nin Öldürülmesi

Tuğrul Bey, isyan eden kardeşi İbrahim Yinal'ı mağlup edip öldürüttükten sonra Arslan Besasiri meselesiyle ilgilenmeye başladı. Kureyş'e gönderdiği haberde Arslan Hatice Hatun'un yanına gönderilmesini, halifenin sarayına iadesini, Irak'a hâkim kişilerin de kendisine tabiiyet göstermelerini istemişti. İstekleri kabul edilirse Irak'a gitmeyecekti. Arslan Hatice Hatun ile ilgili isteği haricindekiler kabul edilmeyince Tuğrul Bey, Irak'a yöneldi. Besasiri ise Bağdat'ı terk etti (14 Aralık 1059). Irak'a varan Tuğrul Bey, halifenin Bağdat'a geri gelmesi için gerekli emirleri verdi. Nehrevan'da Tuğrul Bey tarafından karşılanan ve saygı gösterilen halife, 2 Ocak 1060 tarihinde Bağdat'a ulaştı. Mücadele için hazırlanan Arslan Besasiri, müttefiki durumundaki Hille emiri Dübeys'e haber göndererek Arap askerlerini hazırlamasını istemişti. Tuğrul Bey'in savaşın gerçekleşeceği yere gelmesiyle birlikte Dübeys askerlerini Besasiri'den ayırmış, ancak bölgeyi terk etmemişti. Savaşın

başlamasıyla birlikte Arap askerleri geri çekilince Dübeys de onları takip etti. Yalnız kalan Besasiri kaçmaya karar verdi. Ancak bir okla sırtından vurulunca yere kapaklandı. Gümüştegin adındaki bir gulam tarafından esir alındıktan sonra başı kesildi (18 Ocak 1060).

Altuncan Hatun

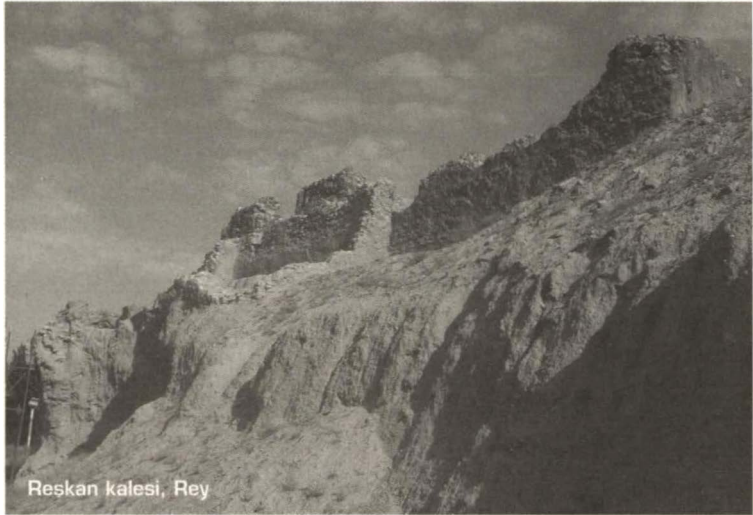
Harizmşah Altuntaş, onun oğulları Harun veya İsmail'den birinin eşi olduğuna dair iddialar bulunmaktadır. Daha sonraları Tuğrul Bey ile evlenmiştir. İlk eşinden Enuşirvan adında bir oğlu bulunmaktadır. Tuğrul Bey ile ne zaman evlendiği kesin olarak bilinmemekle birlikte bu tarih Harizm'in Selçuklu hâkimiyetine geçtiği 1041 veya 1042 sonrasında olmalıdır. Kaynaklar somut bir olaydan bahsetmese de Tuğrul Bey'in devlet idaresinde eşinden fikir aldığını, hatta meselelerin çözümünü ona bıraktığını nakleder. Bununla birlikte Altuncan Hatun'u ön plana çıkartan ilk olay Arslan Hatice Hatun ile halifenin evliliği sırasında Selçuklu hanedanını temsil etme sürecidir. İbrahim Yinal'ın ikinci isyanında kocasının zor durumda kalmasını fırsat bilen vezir Amidülmülk Kündüri'nin oğlu Enuşirvan'ı tahta çıkarma çabasını engelleyen Altuncan Hatun olmuştur. Ayrıca Bağdat'taki Türkmenleri ikna ederek Rey'de sıkıştırılmış olan Tuğrul Bey'e yardıma giderek eşinin tahtını korumasına desten veren kişi durumundadır. Ölümünden önce Tuğrul Bey'e halifenin kızıyla evlenmesi önerisinde de bulunan Altuncan Hatun, mirasını da halifenin kızına bırakmıştır. 1060 tarihinde vefat etmiş ve Rey'de gömülmüştür.

Tuğrul Bey'in Evlatlığı: Enuşirvan

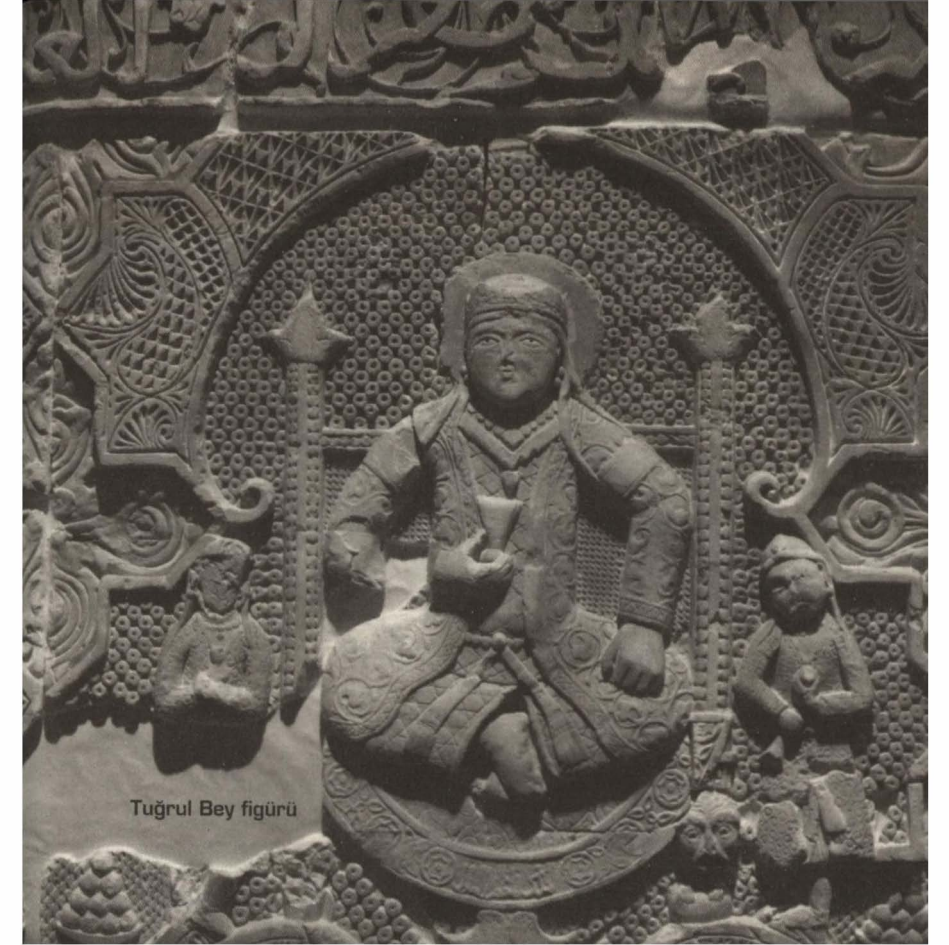
Altuncan Hatun'un oğludur. İlginç bir şekilde Selçuklu siyasi hayatında etkinlik kazanmış, Tuğrul Bey ona bazı kalelerin hâkimiyetini vermiştir. Tuğrul Bey'in İbrahim Yınal ile olan mücadelesi sırasında zor durumda kalması vezir Amidülmülk'ün Tuğrul Bey'in yerine onu tahta çıkarma çabasına dönüşmüş, bu düşünce annesi Altuncan Hatun tarafından engellenmiştir. Tutuklanan Enuşirvan, elleri bağlı bir şekilde Rey'e götürülmüş, ona acıyan Tuğrul Bey serbest kalmasını sağlamıştır. Tuğrul Bey'in Arslan Besasiri'yi bertaraf etme sürecinde yer alan Enuşirvan, annesinin ölümünden sonra Tuğrul Bey'e isyan etmiştir. Yakalanarak Rey'e götürülen Enuşirvan, Tuğrul Bey'in emriyle Rey yakınlarındaki bir kalede hapsedilmiştir. Kale komutanı Tuğrul Bey'in ölmesi durumunda kendisini serbest bırakacağına söz vermiş, meseleyi vezir Amidülmülk'e yazarak yapması gerekeni sormuştur. Amidülmülk, taht mücadeleleri yaşanmaktayken onun serbest kalmasını uygun bulmamıştır.

Enuşirvan, kale komutanını satranç oynamaya davet ettikten sonra öldürmüő ve kaçmak istemişti. Ancak etrafı sarılınca cariyesine zarar verilir endişesiyle onu kaleden aşağı itti. Giymiő olduğı geniş kıyafetler sayesinde cariye ölmeyince psikolojik rahatsızlığı bulunan Enuşirvan, kendisini uçurumdan aşağı attı. Ancak kurtulamadı (1063).

Tuğrul Bey'in Halifenin Kızıyla Evlenmesi

Kaynağa göre Altuncan Hatun ölmeden önce Tuğrul Bey'e "Dünya ve Kahiret şerefine ulaşmak için halifenin kızıyla evlenme hususunda çaba göster" demişti. Bunun veya başka şeylerin etkisiyle Tuğrul Bey, evliliğin gerçekleşmesi için ilk adımı atmış ve halifenin kızını istemişti. Halife, evliliğin gerçekleşmesini istemediğinden ağır şartlar öne sürdü. Şartların kabul edilerek Amidülmülk'ün Bağdat'a gönderilmesi, iki hanedan arasında siyasi bir mesele haline dönüştü. Halife evliliğin gerçekleşmesini istemiyor, Amidülmülk ise direniyordu. Sonunda halife Bağdat'ı terk etme tehdidinde bulundu. Buna sinirlenen Amidülmülk, geri dönmeye karar verdi, fakat vazgeçmesi sağlandı. Sonrasında yapılan görüşmede halife "Biz Abbasoğulları, insanların en hayırlısıyız" cümlesiyle başlayan suçlayıcı bir konuşma yapınca Amidülmülk Bağdat'ı terk etti. Neticede Tuğrul Bey devreye girerek Irak'taki yerel hâkimlere halifeyi suçlayan mektuplar gönderdi, bunu askerî anlamda baskı ve halifenin gelirlerine el konulması takip etti. Neticede halife çevresindekilerin baskısıyla evliliğe bazı şartlar öne sürerek onay verdi. 22 Ağustos 1062'de nikah kıyıldı. Gelin Seyyide'nin Bağdat'taki Selçuklu sarayına gelişi 17 Şubat 1063 tarihinde gerçekleşti.

Tuğrul Bey figürü

Kutalmış b. Arslan Yabgu'nun İsyanı

Selçuk'un ölümünden sonra ailenin lideri oğlu Arslan Yabgu oldu. Onun Semerkand görüşmesi neticesinde Gazneli Mahmud tarafından esir edilmesiyle liderlik Musa Yabgu b. Selçuk'a geçti. Fakat liderlik fiili anlamda Tuğrul ve Çağrı Bey'in elindeydi. Bu üçlü daha sonra devleti kuracaktı. Merv Kurultayı'nda alınan kararlarda Cürcan ve Damgan'ı yönetme hakkı Kutalmış b. Arslan Yabgu'ya verilmişti. Ancak merkezileşme çabasıyla buralar tekrar elinden alındı. Kutalmış sonraki süreçte Tuğrul Bey'in idaresi altında faaliyetlerde bulundu. Hasankale Savaşı'nda ordunun bir koluna komuta etti. Sincar yakınlarında Arslan Besasiri - Dübeys ittifakına karşı aldığı mağlubiyetten sonra Tuğrul Bey tarafından herkesin önünde azarlandı. Yaşananlar ve kendisine bir hâkimiyet bölgesi verilmeyişi neticesinde kardeşi Resultegin ile birlikte Damgan yakınlarındaki Girdkuh kalesine sığındı ve isyan etti. Sultanın yemin etmek suretiyle kendisini affetmesi, isyanı sebebiyle tazminata mahkûm edilmemesi, kız kardeşinin Süleyman b. Çağrı Bey ile evlenmesi ve kendisine yönetebileceği bir vilayet verilmesi şartlarıyla isyanı

bitireceğini bildirdi (Temmuz 1061). Güvenliğı ve yönetebileceğı bölge şartı kabul edilse de diğerk isteklerinin kabul edilmemesi üzerine Tuğrul Bey'in ölümüne kadar isyanını sürdürdü.

Girdkuh kalesi

Tuğrul Bey'in Ölümü

Tuğrul Bey, Bağdat'a gelirken ağır bir hastalık geçirmiş, sonrasında iyileşmişti. Kutalmış isyan halinde olduğu ve Melik Alp Arslan'ın da Tuğrul Bey'in öldüğü haberi üzerine tahtı ele geçirmek üzere Nişabur'a kadar ilerledi haberi alınmıştı. Bu sebeple yerine bir veliaht bırakmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştı. Çocuğu olmadığından Çağrı Bey'in ölümünden sonra levirat usulüyle evlendiği yengesinden doğma yeğeni Süleyman'ı veliaht tayin etmiş, ona destek verilmesini, veziri Amidülmülk'ün de dinlenmesini istemişti. Küçük Süleyman annesinin niyabetindeydi. Başkent Rey'e giderek durumu kontrol altına almak gerekiyordu. Halifenin kızı ile evlendiğinde vermiş olduğu sözlere zıt şekilde davranarak başkentine dönmek zorunda kaldığında eşi Seyyide ve halifeyle arası iyi olmayan Arslan Hatice Hatun'u da yanına almıştı (Mart 1063). Rey'e doğru yola çıkan Tuğrul Bey'in hastalığı daha da ağırlaştı. Başkente vardığında havası daha iyi olan ve günümüzde Tecriş olarak bilinen yaylak durumundaki Tecriş'te 4 Eylül 1063 tarihinde vefat etti. Burc-i Tuğrul olarak bilinen yerde gömülü olduğu düşünülmektedir.

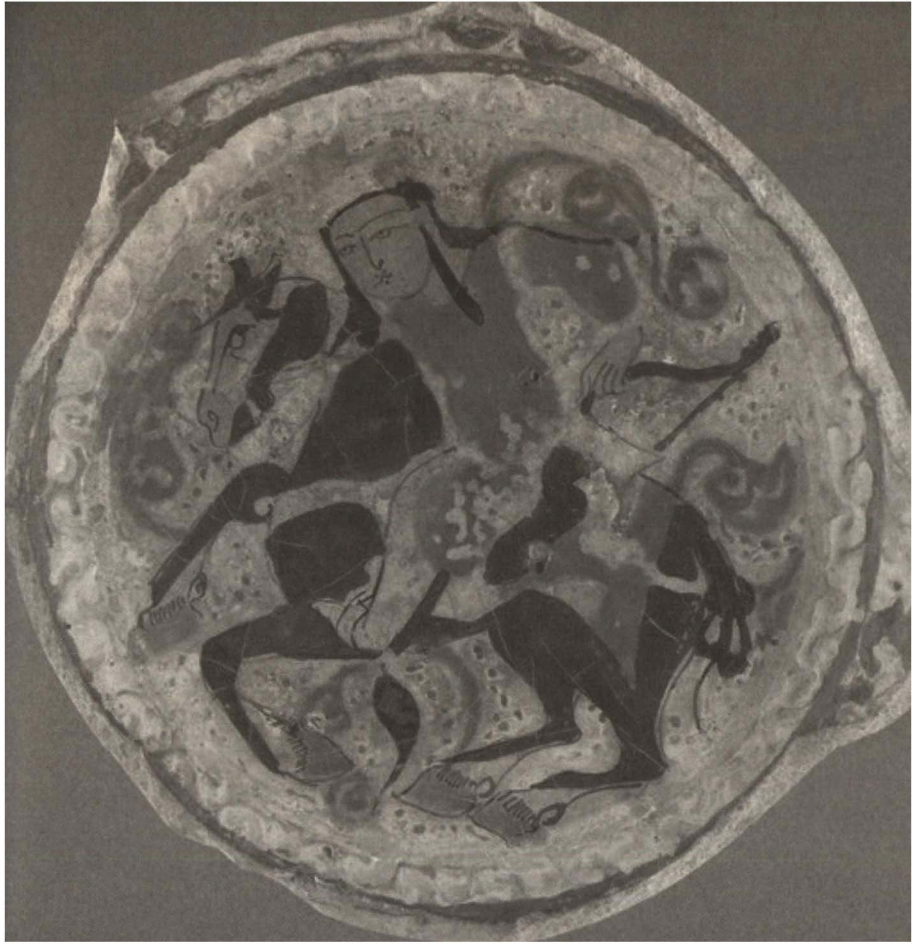

Tuğrul Bey türbesi

İsyan mı Hak Arayış mı?

Tuğrul Bey dönemine bakıldığında şehzade isyanlarının sıkça yaşandığı görülür. İbrahim Yınal iki kez isyan etmiş, Kutalmış ve kardeşi Resultegin de bu kervana katılmıştır. Bu yaşanan hadiseleri isyan olarak değerlendirmek ne kadar doğrudur?

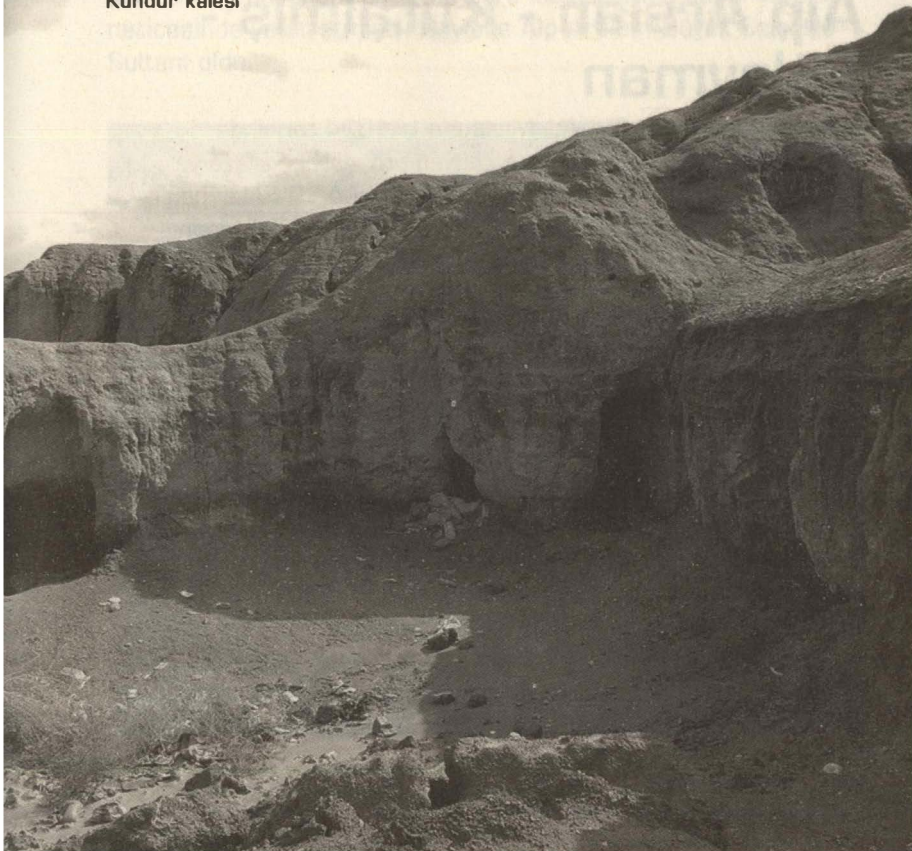
Mevcut yönetime başkaldırı mahiyeti taşıdıkları için bu hareketler birer isyandır. Ancak Selçuklu yönetim düşüncesi meseleye biraz daha farklı bir açıdan yaklaşmayı gerektirmektedir. Her şeyden önce Selçuk Bey'e kan bağı olan her hanedan mensubu, gücü ele geçirdiğinde tahtı da ele geçirebilme hakkına sahiptir. Bizim isyan olarak isimlendirdiğimiz bu hareket, isyan edenlere göre bir hak arayışıdır. Kut, aileye verilmiştir ve isyan eden kişi de o aileye mensup olduğundan tahta çıkmaması için bir sebep bulunmamaktadır. Dolayısıyla Büyük Selçuklular Tarihi, aynı zamanda aile içi mücadeleler tarihine dönüşmüştür. Yerleşmiş anlatıda İbrahim Yınal'ın iki isyanının var olduğu kabul görür. Meseleye daha derinlemesine bakıldığında mevcut düzeni değiştirerek İbrahim Yınal'ın haklarını görmezden gelenin Tuğrul Bey olduğu görülür. Bu mantıkla bakıldığında Alp Arslan'ın tahtı ele geçirme faaliyetinin de bir isyan olarak değerlendirilmesi gerekir.

Amidülmülk Kündüri

Tuğrul Bey'in veziridir. Adı Mansur'dur. 1024 tarihinde doğduğu kaydedilmektedir. İyi bir eğitim alarak Farsça ve Arapçaya hâkim olan Amidülmülk, Tuğrul Bey'in 1038 tarihinde Nişabur'u ele geçirmesinden sonra kendisine katiplik yapmaya başladı. Saray teşkilatında küçük görevler üstlendikten sonra Harizm'in yönetimine tayin edildi. Bu sırada Tuğrul Bey'in evlenmek istediği bir kadınla kendisi evlendi, ardından Tuğrul Bey'e isyan etti. Hadım ettirilmek suretiyle cezalandırıldı. Buna rağmen Tuğrul Bey ondan vaz geçmedi. Daha üst görevler almaya başlayan Kündüri, nihayetinde vezirliğe tayin edildi. Bu sırada Şafi-Eşarilere karşı başlattığı takibat, pek çok âlimin ülkeyi terk etmesine neden oldu. İbrahim Yinal'ın ikinci isyanında Tuğrul Bey'in evlatlığı Enuşirvan'ı tahta çıkarmak istedi. Tuğrul Bey'in halifenin kızı ile yaptığı evlilikte etkin rol oynadı. Tüm olumsuzluklarına rağmen Tuğrul Bey'in vazgeçemediği biri olmayı başaran Kündüri, onun ölümünden sonra Süleyman'a, ardından da Alp Arslan'a destek verdi. Alp Arslan'ın sultan olmasından sonra tutuklandı (10 Ocak 1064), 29 Kasım 1064 tarihinde de öldürüldü.

Kündür kalesi

Alp Arslan - Kutalmış - Süleyman

Tuğrul Bey ölünce Amidülmülk Kündüri, veliaht Süleyman'ı tahta çıkardı. Girdkuh Kalesi'nde isyan halinde bulunan Kutalmış, Türkmenler ile iş birliği yaparak tahtı ele geçirmek üzere harekete geçti. Tahtın bir diğer iddiası da Melik Alp Arslan olmuştu. Kündüri, Alp Arslan'a mektup yazarak taht iddiasından vaz geçmesi karşılığında hâkim bulunduğu bölgenin yanı sıra Harizm'i ve bir miktar para önermişti. Ancak bu istek kabul görmedi. Diğer taht iddiası Kutalmış ise doğrudan Rey'e yönelerek şehri ele geçirmek istedi. Şehirde kuşatılan Kündüri, Süleyman'a olan bağlılığını terk ederek Alp Arslan'a bağlılık bildirdi. Muhtemelen bu seçimde Süleyman'ın tahtı bırakarak Şiraz'a kaçması etkili oldu. Alp Arslan'ın batıya yönelmesi, Kutalmış'ı iki kuvvet arasında kalma endişesine sevk etmişti. Bu sebeple Damgan yakınlarında Alp Arslan'ı karşılamaya karar verdi. Yenerse sultan olacak, yenilirse tekrar Girdkuh'a sığınacaktı. İki taraf arasında yapılan savaşta Alp Arslan kazanmış (1063 sonları), Kutalmış bir rivayete

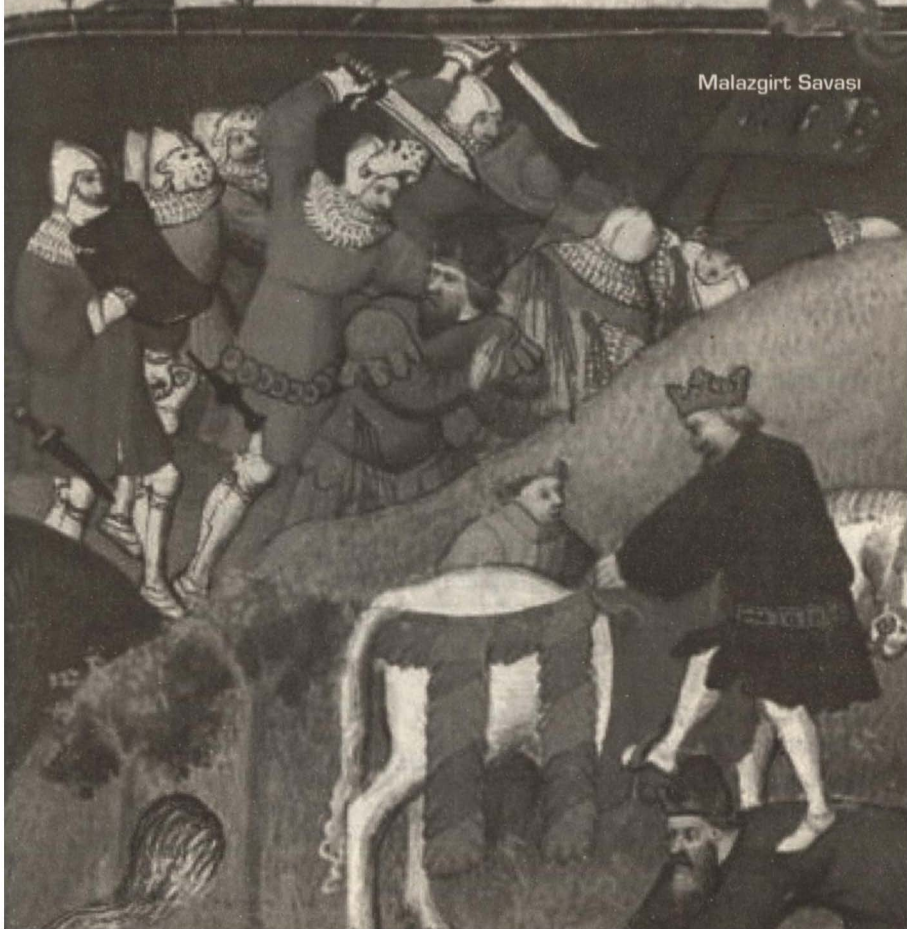
göre savaş alanında, diğeriine göre ise kaçarken aldığı yaralar neticesinde vefat etmişti. Böylece Alp Arslan, Büyük Selçuklu Sultanı oldu.

Sultan Alp Arslan

Çağrı Bey'in oğludur. İslami adı Muhammed'dir. Doğumu için farklı tarihler verilmesine rağmen 1029 akla en uygun olanıdır. En büyük oğul olmamasına rağmen babası tarafından yanında tutulmuş, askerî ve idari anlamda iyi bir eğitimden geçmiştir. Babasının Horasan hâkimiyeti sırasında gerektiğinde orduya komuta etmiş, Karahanlılar ve Gaznelilere karşı askerî başarılar kazanmıştır. Hatta ilk askerî başarısı henüz 14 yaşındayken Gazneli Sultanı Mevdud'a karşı kazandığı zaferdir. Daha sonra beş şehirden oluşan kendi idari bölgesini yönetmeye başlamıştır. Çağrı Bey'in Tuğrul Bey'den sonra Büyük Selçuklu tahtına aday olarak yetiştirdiği kişidir. 1059 yılında babasının ölümüyle onun hâkimiyet bölgesini Tuğrul Bey'e bağlanarak yönetmeye başlamış, bununla birlikte bazı bağımsız faaliyetlerde de bulunmuştur. Selçuklu Devleti'nin ikinci sultanı olarak devletin tüm arazisine hükmetmiştir. Dokuz yıllık hükümdarlığı sırasında önemli başarılar elde etmiş, Ani'yi fethetmesi sebebiyle Ebu'l-Feth lakabını almıştır. Malazgirt zaferinin büyük komutanı olarak tarih sayfalarında özel bir yer edinen Sultan Alp Arslan, uğradığı suikast sebebiyle 1072 tarihinde vefat etmiştir.

Malazgirt Savaşı

Vezir Nizamülmülk

Büyük Selçuklu devleti veziridir. Adı Hasan'dır. Nizamülmülk onun lakabıdır. 1018 tarihinde doğduğu ve iyi bir eğitim aldığı bilinmektedir. Babasıyla birlikte Gaznelilerin hizmetindeyken Selçukluların kurulmasıyla Çağrı Bey'in hizmetine girdiği ve burada küçük yaştaki Alp Arslan'a vezir/mürebbi tayin edildiği kabul görmektedir. Yaklaşık yirmi yıl Alp Arslan'a hizmet eden Nizamülmülk, onun sultan olmasından sonra da 10 Ocak 1064 tarihi itibarıyla Büyük Selçuklu Devleti'ne vezir tayin edilmiştir. Alp Arslan döneminde klasik Türk-İslam devlet veziri olmuş, ancak henüz on yedi yaşında tahta çıkan Melikşah zamanında gücünü artırmıştır. Devlete katkısı tartışılmazdır. Bununla birlikte çok sayıdaki oğlu üzerinden tüm ülkede büyük nüfuz elde etmiş, kazandığı güç sebebiyle düşmanları artan Nizamülmülk ile Melikşah'ın arası zamanla açılarak restleşmeye varmıştır. Ancak restleşme bir çatışmaya dönüşmeden saldırıya uğrayan vezir, 14 Ekim 1092 tarihinde vefat etmiştir. Suikastla ilgili olarak Sultan Melikşah da suçlanmış olsa da, kaynakların ortak fikri veziri Batınilerin öldürdüğü yönündedir.

Alp Arslan'ın 1064 Seferi

Sultan Alp Arslan tahta oturduktan yaklaşık iki ay sonra sefere çıkmıştı. Hedef batıydı. Azerbaycan'a gelip Merend'e ulaştığında huzuruna gelen Tuğtegin adındaki bir Türkmen beyi, ona doğrudan Anadolu'ya, diğer bir ifadeyle Bizans'a yürürmesini söylemişti. Bu öneri ilk olarak yeni vezir Nizamülmülk, ardından da Sultan Alp Arslan tarafından reddedildi. Nitekim Kafkaslarda sağlam bir şekilde tutunamayan Selçukluların, Anadolu'da başarılı faaliyetlerde bulunması çok da mümkün değildi. İlerleyen Alp Arslan, ordusunu ikiye böldü. Bir grubun başında kendisi, diğerinin başında ise oğlu Melikşah ve Vezir Nizamülmülk bulunuyordu. Alp Arslan, Tiflis ile Oltu arasında faaliyetlerde bulunurken diğer ordu Byurakan (Anberd), Sürmari, Hagios Georgios, sonrasında da önemli bir dinî merkez olan Meryemnişin'i ele geçirmişti. Daha sonra birleşen ordunun ilk hedefi güçlü surlarla çevrili Sübizşehr (Sepidşehr) oldu. Sıkı bir kuşatma ve ağır kayıplardan sonra burayı da ele geçiren Alp Arslan'a barış dileğini ileten Gürcü kralı Bagrat'a Müslüman olması ya da tabiiyet bildirmesi şartı sunuldu. Bagrat, cizye ödemeyi tercih etti.

ရက်စိမ်းဝေး: ခြံဝေးဝေး မယ်ရတနာ: ခင်းခင်းဝေး: မယ်ဝေးဝေး: ခင်းခင်း

Կրթեցէ: Յիսիակ Կարճատ: Էջո: Խնձոր: Ծառախոս:

စား လစဉ် ၆၀၀ လောက်ပဲ အသုံးပြုကြရမည်။ ကုန်ပစ္စည်းများကို

2. Լուսինան: 3. Ծագ Լուսինի Կյանք: Գլխից: Գլխից:

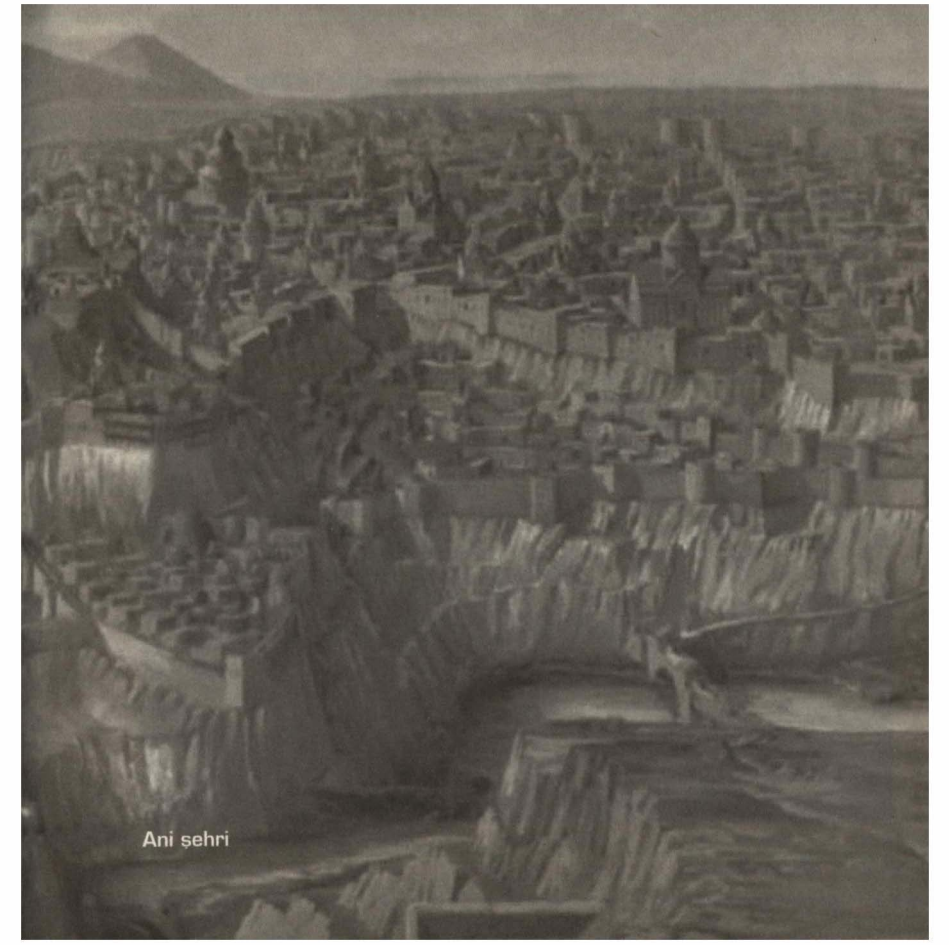
၁၆၇၆: ခုဆင်း: ခုဆင်း: လဆင်း: ကုသိ: ၁၆၇၆ ခုဆင်း

[illegible]

Ani'nin Fethi

150 SELÇUKLULAR

Ani, Bizanslı generaller Bagrat ve Grigor tarafından yönetiliyordu. Sultan Alp Arslan'a kadar hiçbir kuvvet bu şehri ciddi anlamda kuşatmamıştı. İlk mücadeleden sonra savunmaya çekilen halk bir süre direnmiş, sonrasında cizye vererek Selçuklulara tabi olmayı kabul etmişti. Muhtemelen siyasi ve dinî çekişme halinde bulundukları Bagrat ve Grigor şehri teslim etmeye karar vermiş, cizyeyi almak üzere bir komutan da şehre gönderilmişti. Cizye miktarı ödenmiş ve sultanın diğer istekleri kabul edilmişken, muhtemelen şehrin teslim edildiğini öğrenen halk barışın yapılmasına engel olmuştu. Savunma tedbirlerine farklı kuşatma taktikleriyle karşılık verilmiş, yapılan planlar iki tarafa ağır kayıplar verdimişti. Bununla birlikte halk kuşatma şartlarına alışkın olmadığından insanların psikolojileri her geçen gün daha da bozuldu. Kiliselere gidip dua etmeye ve oruç tutmaya başlamışlardı. Kuşatma kulesinin inşa edilmesi şartların Selçuklular lehine dönmesini sağladıktan sonra kale savunması sekteye uğradı. Kalenin zayıf düşmesini değerlendiren Selçuklular, son darbeyi indirmeyi başardı. Böylece Ani, Selçukluların eline geçti (16 Ağustos 1064).

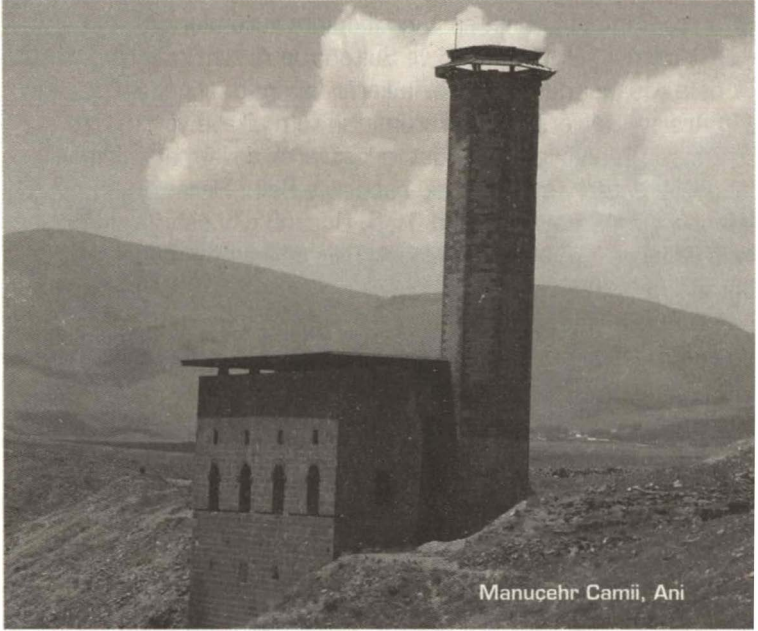
An aerial photograph of the ancient city of Ani, Armenia. The city is built on a hillside, with its stone walls and numerous churches and towers visible. The surrounding landscape is hilly and forested, with a river or stream flowing through the foreground. The image is in black and white, with a slightly grainy texture.

Ani şəhri

Ani Şehri, Fethi ve Fethinin Önemi

Ani, Orta Çağ Doğu Hristiyan dünyasının en önemli şehri ve Bizans'ın doğudaki sınır şehirlerinin idare merkeziydi. Bunun yanında önemli bir ticari ve dinî merkez olan şehir, barındırdığı çok sayıdaki kiliseden dolayı "1001 kiliseli şehir" olarak isimlendirilmişti. İki tarafı derin akarsu vadisiyle, üçüncü tarafı ise sağlam surlarla çevrelenen Ani, üçgen bir plana sahipti. Aynı zamanda her türlü tarımsal üretimin yapıldığı bahçeleri ile de ünlenmişti. On binlerle ifade edilen bir nüfusu barındırıyordu. Sağlam taş surlarla çevrelenmesi onu ele geçirilmez bir şehir yapmıştı. Büyük kuşatmalardan uzak kalmış ve kendini korumuştur. Ani, Kafkasya'nın her alanda en önde gelen şehirlerinden biriydi. Bu önem bir tarafa, doğu Hristiyan dünyasının simge şehriydi. Güçlü, zengin ve itibarlıydı. Bu özellikler itibarıyla düşmanlarına korku salmıştı. Ani'nin fethi, İstanbul'un fethi batıda neyi ifade ediyorsa doğuda onu ifade etmişti. Selçukluların Anadolu'da ele geçirdiği ilk yerdi ve Anadolu'da inşa ettikleri ilk cami buradaydı. Bu önemden dolayı

fethinden sonra halife, sultana övgü dolu sözler içeren bir mektup göndermiş ve Ebu'l-Feth (Fethin Babası) lakabını vermişti.

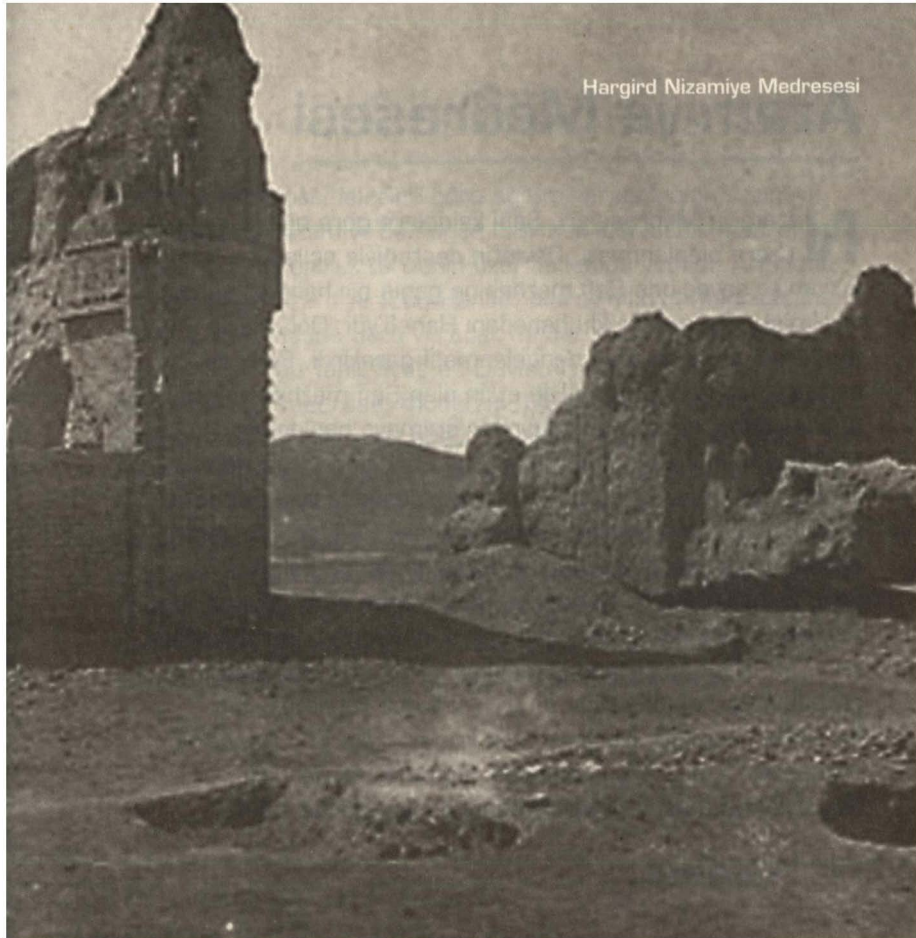

Manucehr Camii, Ani

Nizamiye Medreseleri

Orta Çağ dünyasının en önemli eğitim kurumlarıdır. vezir Nizamülmülk'ün önerisi ve Sultan Alp Arslan'ın izniyle ilk defa Nişabur'da kurulmasına karar verilmiş, ancak Sultan Alp Arslan izni verirken bu kurumların tüm ülkeye yayılmasını istemiştir. İkinci olarak Bağdat'ta kurularak devam ettirilen bu proje, Nizamülmülk'ün özel çabasıyla Belh, Herat, Merv, İsfahan, Amül, Rey, Hargerd (Haf), Buşenc gibi şehirlerde de inşa edilerek tüm ülkeye yayılmıştı. Nizamiyelerde medresenin, öğrenci ve müderrisin tüm ihtiyaçları kurulan vakıflar üzerinden sağlandı. Bu sayede eğitim alması mümkün olmayan öğrenciler de eğitim alabilme imkânına sahip olmuştu. Burada Şafi kaidelere göre eğitim verilmiş, günümüzdeki ilahiyat, edebiyat, siyasal bilgiler, hukuk ve tartışmalı olsa da fen fakülteleri müfredatı birleştirilmişti. Hanefi olan Selçuklu hanedanı, nizamiyeler üzerinden önü açılan Şafi mezhebinin artan gücünü dengelemek adına, nizamiye inşa edilen şehirlerde bir de Hanefi medresesi inşa etmiş, eğer varsa da güçlenmesini sağlamıştır. Nizamiyeler sayesinde gelişen ilmi hayat, Fatımiler ile gerçekleştirilen fikri mücadelede büyük rol oynamıştı.

Hargird Nizamiye Medresesi

Azamiye Medresesi

Nizamiye Medreseleri, Şafii kaidelere göre eğitim vermek üzere planlanmıştı. Devletin desteğiyle açılan bu kurumlar sayesinde Şafi mezhebine geniş bir hareket sahası verilmişti. Oysa Selçuklu hanedanı Hanefi'ydi. Dolayısıyla bu durumun en azından dengelenmesi gerekirdi. Belki de en başından beri Horasan'da etkin olan Şafi mezhebinin gücünü dengelemek adına adımlar atılmaya başlanmış, 1046 tarihinde Tuğrul Bey'in verdiği emir doğrultusunda Nişabur'da Hanefilere hizmet vermek düşüncesiyle Sultaniye Medresesi inşa edilmişti. Ancak aynı şey Bağdad için geçerli değildi. Bu sebeple mezhepler arasında denge politikası takip etmek niyetiyle Bağdad'ta da bir adım atıldı. Sultan Alp Arslan tarafından halifeye elçi olarak gönderilen Şerefülmülk Ebu Sad, Bağdad Nizamiye Medresesi'nin inşa edildiğini gördüğünde Hanefiler için de bir medrese yapılması için harekete geçmişti. Medrese için İmam Azam Ebu Hanife'nin Türbesi'nin yanını uygun bulundu. Türbenin etrafındaki bazı evler ve mescit yıkılarak geniş bir arazi elde edildi.

Hanefi mezhebi kaidelerine göre eğitim verecek olan Azamiye Medresesi'ni Nizamiye'den önce bitirmek için hiçbir masraftan kaçınılmadı. İlk olarak türbenin üzerine kubbe yapıldı. Ardından bir mescit ve Azamiye (Ebu Hanife) olarak bilinen medrese inşa edilmiş, medresede ders verecek müderrisler tayin edilmişti. İlk müderris Ebu Tahir İlyas ed-Deylemi olmuştu. Ayrıca düzgün bir işleyiş için medrese, müderris, öğrenciler ve kütüphanenin ihtiyaçlarına karşılayacak nitelikte vakıflar kuruldu. Böylece Azamiye Medresesi, Nizamiye Medresesi'nden dört ay on üç gün önce (18 Mayıs 1067 Cuma) tamamlanmış ve eğitime başlamıştı. Selçuklular, Nizamiyelerin açılması ile birlikte iyice güçlenecek olan Şafilerin gücünü dengelemek maksadıyla Azamiye Medresesi'ni devreye sokmuşlardı. Aynı politika muhtemelen Nizamiye Medresesi açılan diğer şehirlerde bir Hanefi medresesi kurmak suretiyle işlerlik kazanmıştı.

İmamü'l-Haremeyn Abdülmelik el-Cüveyni

Nişabur Nizamiye Medresesi'nin ilk müderrisi ve Horasan Şafilerinin en önemli liderlerinden biridir. Diğer bir önemli alim Rüknü'l-İslam Ebu Muhammed Yusuf el-Cüveyni'nin oğludur. 17 Şubat 1028 tarihinde Nişabur'a bağlı Ezazvar köyünde doğmuş, babası ve Şeyhü'l-Hicaz olarak bilinen amcası Ali b. Yusuf'tan eğitim almıştır. Babasının ölümünden sonra (1047) onun yerini alarak medresede ders vermeye başlamış, diğer taraftan da Beyhakiye Medresesi müderrisi Ebu'l-Kasım el-İskafi'den ders alarak eğitimine devam etmiştir. Farklı şehirlerde yaptığı yolculuklardan sonra tekrar Nişabur'a dönerek büyük ün kazanmış, Şafilerin lideri kabul edilmiştir. Büyük Selçuklu veziri Amidülmülk Kündüri'nin Şafi-Eşari takibatı sebebiyle Horasan'ı terk ederek Hicaz'a gitmiş, buradaki ilmi faaliyetleri sebebiyle İmamü'l-Haremeyn lakabını almıştır. Nizamülmülk'ün Büyük Selçuklu veziri olmasından sonra Nişabur'a davet edilerek Nizamiye Medresesi'ne müderris tayin edilmiştir. Bunun yanında şehrin önemli camilerinden birinde hatiplik ve cuma günlerinde vaizlik

Ebu İshak eş-Şirazi

Bağdad Nizamiye Medresesi'nin ilk müderrisidir. 1003 yılında Şiraz'ın güneyindeki Firuzabad'ta dünyaya gelmiş ve ilk eğitimini burada almıştır. Daha sonra gittiği Şiraz'da fıkıh dersleri alarak Mutezile mezhebi mensuplarıyla fikir mücadelesi başlatmıştır. Eğitimi için gittiği Gandecan'a gitmiş, öncesinde hadis okumuştur. Aralık 1024 tarihinde hayatının kadar kalacağı Bağdad'a gelerek şehrin önemli alimlerinden biri olmuştur. Kasım 1065 tarihinde inşasına başlanan Nizamiye Medresesi'ne müderris tayin edildikten sonra hayatı değişen Şirazi, bundan sonra Şafii Mezhebi'nin etkin önderlerinden biri haline dönüşmüştür. 22 Eylül 1067 günü medresenin açılış dersine halkı davet edilmiş, bu durum şehirde büyük heyecana neden olmuştu. Toplanan onca kalabalığa rağmen Ebu İshak eş-Şirazi, derse gelmemiştir. Nakledildiğine göre Ebu İshak eş-Şirazi, medreseye gelmek için yola çıktığında bir genç karşısına çıkmış: "Sen zorla alınmış, gasp edilmiş bir yerde nasıl ders verirsin?" diye sormuştu. O da medresede ders vermekten vazgeçerek

evine dönmüştü. Nitekim medrese inşa edilebilsin diye bazı evler satın alınarak yıkılmıştı. Onun gelmeyeceği anlaşıncı Ebu Nasr b. es-Sabbağ'ın ders vermesi uygun bulundu. Ebu Nasr, Bağdad amidi Ebu Sad tarafından İshak eş-Şirazi'nin yerine müderris tayin edildi. Yaşananları haber alan Amid Ebu Sad'a çok kızmış, bir mektupla Ebu İshak'ı tehdit ederek görevinin başına geçmesini istemişti. O sırada başka bir camide ders vermeye başlayan Ebu İshak'ı ikna etmek üzere halife devreye girmişti. Halife de Ebu İshak'a: "Bizim, Arap olmayanlarla olan durumumuzu biliyorsun. Senin bu tutum ve davranışının beni sorumlu duruma düşürmesinden endişe ederim." deyince Ebu İshak göreve başladı. Bununla birlikte hiçbir farz namazını medresede kılmadı. Görevi sayesinde daha etkin bir alim görüntüsü sergiledi. 1083 yılında halife Muktedi tarafından elçilik vazifesiyle Sultan Melikşah'a gönderildi. Bağdad'a döndükten sonra 5 Kasım 1083 tarihinde vefat etti.

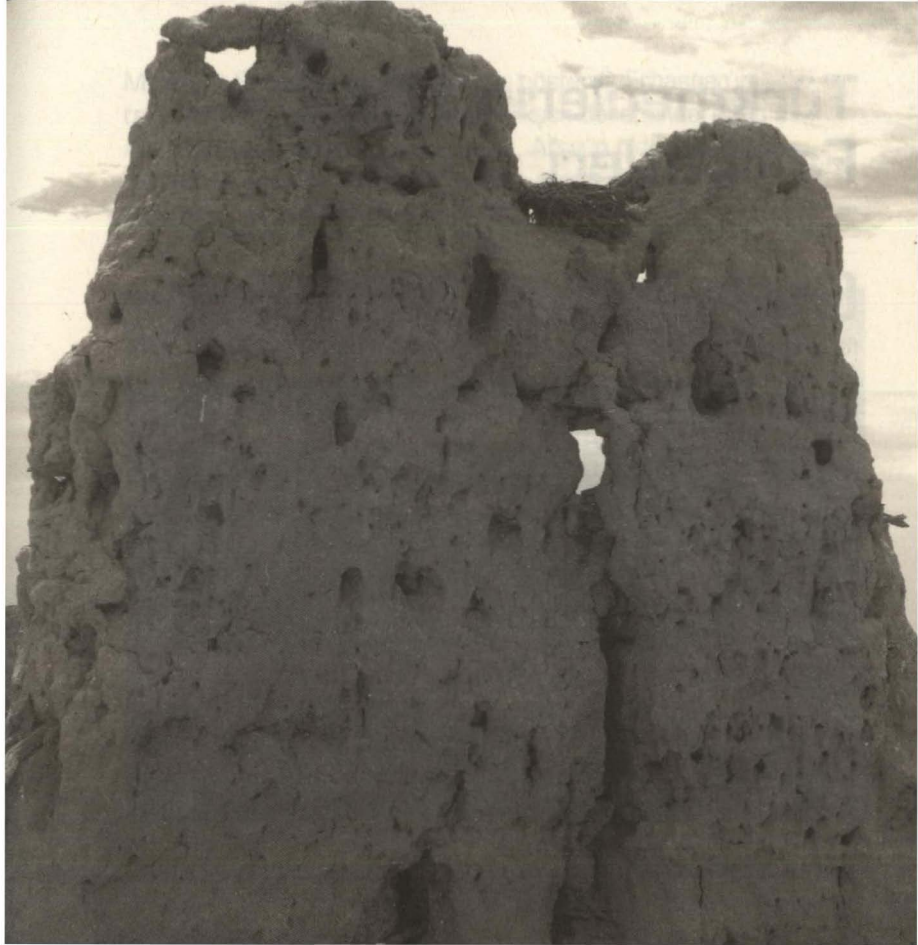
Alp Arslan'ın Üstyurt ve Mangışlak Seferi

Hazar ile Aral Gölü arasında bulunan Üstyurt ve Mangışlak bölgesi, doğrudan Selçukluların hedefi olmaktan uzaktı. Ancak burayı önemli kılan şey, Hazar'ın kuzeyinden Selçuklu dünyasına inen ticaret yoluydu. Nitekim kuzey bölgesinin iklim özellikleri, yetişen ve üretilen ürünlerde de çeşitliliğe sebep olmuştu. Bölgeden kürk, deri, ok, kılıç, zırh, kereste, ceviz, mum, zambak, bal, arpa, buğday, çavdar, koyun ve sığır ithal edilirken, bölgeye kumaş ve seramik de ihraç ediliyordu. Ancak bazı ürünler diğerlerinden daha önemliydi. Örneğin balıktan elde edilen ve yay yapımında kullanılan bir çeşit yapıştırıcı, Selçuklu dünyasında bulunmuyordu. Ayrıca kuzeydeki ormanlarda yaşayan hayvanlardan imal edilen kürkler de özellikle verilen hilatlerde kullanıldığı için aranan ürünler arasındaydı. Bununla birlikte bölgede yaşayan Cazi ve Kafşut adında iki kişinin liderliğindeki Oğuz ve Kıpçaklar, kervanlara saldırarak ticarete ve ihtiyaç duyulan ürünlerin Selçuklu ülkesine gelmesine engel oluyorlardı. Bölgeye gelen Alp Arslan sırasıyla Cazi ve Kafşut'u bertaraf etmiş, kontrolü sağladıktan sonra Harizm'e yönelmişti.

Harizm Seferi ve Selçuk Bey'in Mezarını Ziyaret

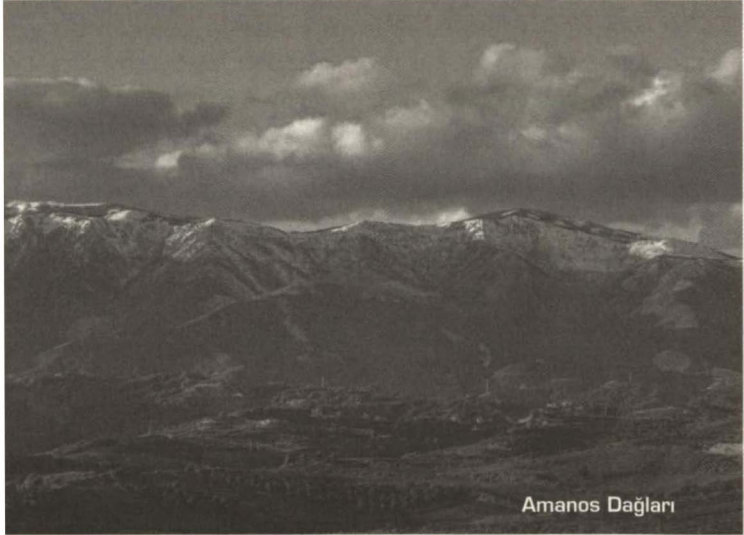
Üstyurt ve Mangışlak'ı kontrolü altına alan Alp Arslan, Harizm'e yöneldi. Harizm hâkimi olarak kaydedilen Fağfur, sultana elçi ve hediyeler göndererek huzuruna geleceğini bildirdi. Alp Arslan verdiği cevapta kendisine dokunulmayacağını, asıl hedefin Üstyurt ve Mangışlak olduğunu bildirmişti. Aralık 1065 tarihinde Harizm'e varan Alp Arslan buraya hâkim olmuştu. Sefer sonunda ise Cend'e gelerek büyük dedesi Selçuk Bey'in mezarını ziyaret etti. Sultan Alp Arslan'ın gelişi bölge hâkimini endişelendirmiş, elbiseler (siyâb-ı muallleme), süslü atlar, Bulgar kunduzu (derisi) ve Tatar gulâmlarının da içinde bulunduğu hediyelerle sultanı karşılayarak itaat bildirmişti. Bunun yanında çok miktarda hediye sunmuştu. Sultan Alp Arslan kendisine düzenlenen bu sıcak karşılamayı karşılıksız bırakmadı. Bölge hâkiminin hâkimiyetini onaylayan ve ona pek çok ihşanda bulunan sultan, Gürgenç'e, oradan da Kas'a gelmişti. Kas'ın bayındır hale getirilmesi için emirler veren ve halkın rahat ibadet edebilmesi için cuma mescitleri inşa ettiren Sultan Alp Arslan, 6 Mayıs 1066 tarihinde Merv'e ulaştı.

Türkmenlerin Anadolu Faaliyetleri

Selçukluların Anadolu'ya yönelik faaliyetleri Sultan Alp Arslan zamanında da devam ettirildi. Tuğrul Bey zamanından farklı olarak seferlerin harekât üssü durumundaki Azerbaycan, yerini Ahlat'a bırakmıştı. Bu çerçevede Salar-ı Horasan, Hacıp Gümüştegin, Afşin ve Ahmedşah seferleri devam ettirmişlerdir. Salar-ı Horasan, Diyarbakır hâkimi Nizamüddin ile görüşmek için girdiği şehirde yakalanarak öldürülmüştü. Hacıp Gümüştegin, Afşin ve Ahmedşah ise birlikte hareket ediyordu. Adıyaman civarında Bizans'ın uç komutanı Aruandanos'u yenerek esir alan Gümüştegin, 40 bin dinar karşılığında tekrar serbest bıraktı. Ahlat'a döndükten sonra Afşin ile yaptığı bir münakaşada Gümüştegin öldürülünce Afşin, Sultan Alp Arslan'ın kendisini cezalandıracağını düşünerek Anadolu'nun batısına yöneldi. Yeni üssü Amanos Dağları'ydı. 1067 yılındaki başarılı faaliyetlerinden sonra ele geçirdiği ganimeti Haleb'e götürerek satmış (1067 sonları), 1068 yılında tekrar Anadolu'ya dönmüştü. Kazandığı başarılarından sonra Sultan Alp Arslan tarafından affedildi.

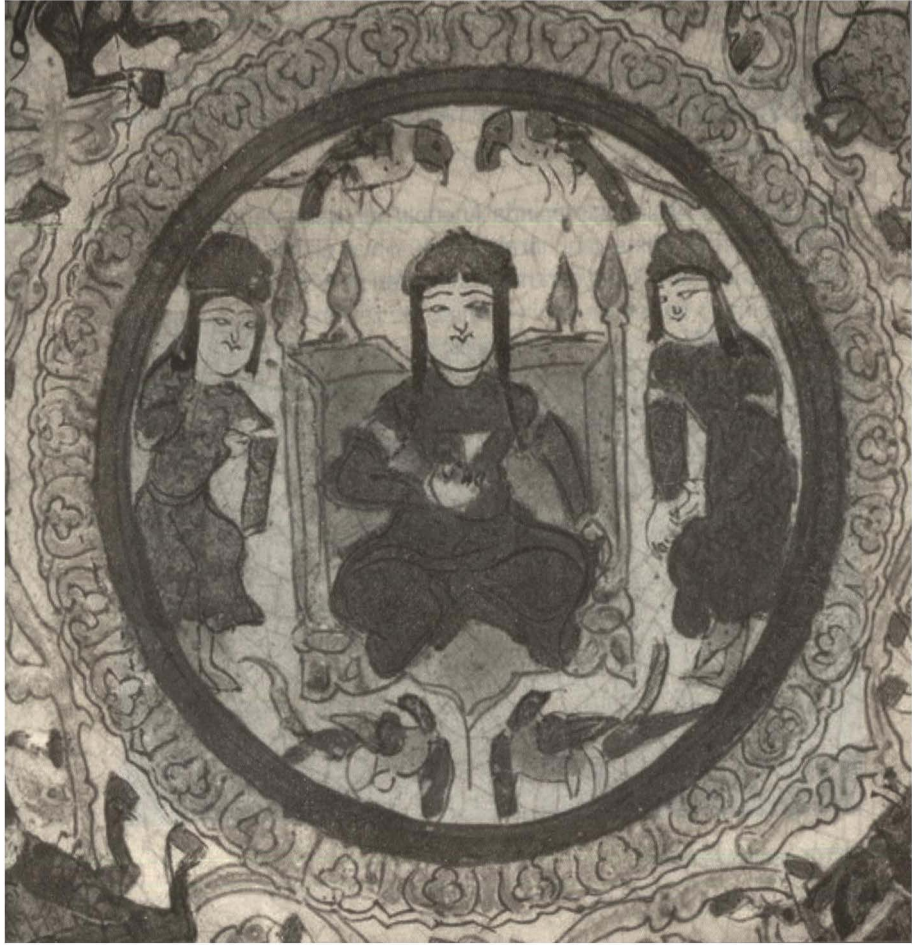
Malazgirt Savaşı'na katılarak başarı gösterdi. Erbasgan'ın takip edilmesi görevini üstlendi. Melikşah döneminde Tutuş b. Alp Arslan'ın hizmetine verilen Afşin, Atsız'ın öldürülmesinden rahatsızlık duyarak Tutuş'un yanından ayrıldı. Sonrasında ne yaptığına dair bilgi bulunmamaktadır.

Amanos Dağları

Yakuti b. Çağrı Bey

Çağrı Bey'in oğludur. Sultan Alp Arslan'dan daha büyüktür. Devletin kurulmasından sonra batıya doğru ilerleyen Tuğrul Bey'in hizmetine girerek Bizans'a yönelik seferleri organize etmişti. Sonraki süreçte de Azerbaycan valiliğine atanmış, seferleri idare etmeye devam etmiştir. Tuğrul Bey tarafından 1045 tarihinden sonraki zamanda başlatılan seferlerin en başından itibaren bu görevi üstlenmiştir. İbrahim Yinal'ın ilk isyanından sonra (1049-1050) Azerbaycan valisi tayin edilmiş olmalıdır. Onun 1057 ve 1058 tarihinde Anadolu'da faaliyetlerde bulunduğu dair bilgiler bulunmaktadır. 1059 yılında Salar-ı Horasan, Kapan, Sanduk ve Ermeni kaynaklarındaki imla ile Kıçaçık olarak kaydedilen Türkmen komutanlarıyla tekrar Anadolu'ya gelinmiş, seferin nihayetinde Sivas şehri ele geçirilmişti. Sultan Tuğrul Bey'in 1062 yılında Azerbaycan'a gelmesinden ve Anadolu seferi için emir vermesinden sonra Yakuti, Salar-ı Horasan, Cemcem ve Isuli adındaki komutanlarla Ergani, Bagin ve Tulhum'a akınlar yapmıştı. Sultan Alp Arslan döneminde de Azerbaycan Valisi olan Yakuti, Anadolu seferi için emir almıştı. Malazgirt Savaşı'na katıldığına dair bilgi de bulunan Yakuti'nin ölüm tarihi bilinmemektedir.

Ahlat

Yazar: Kadir İnanır

Sultan Alp Arslan zamanında Anadolu'nun daha da batısına gidebilmek adına yeni harekât üssü Ahlat olarak belirlendi. Muhtemelen hem kuzeyden hem güneyden ve Van Gölü'nden ulaşılabilmesi sebebiyle seçilen Ahlat, bu tarihten sonra önemini bir hayli artırmış oldu. Anadolu seferleri yapan Afşin'e zamanla Sanduk adındaki komutan da eklenmiş, böylece Ahlat, âdeta Anadolu'nun giriş kapısı haline getirilmişti.

Bizans'a ve Romanos Diogenes'e indirilen pek çok darbeden sonra Romanos'un 1069 senesinde ikinci kez çıktığı Anadolu seferinde Bizans kuvvetlerinin ana hedefi Ahlat oldu. Romanos'a göre Ahlat'ın alınması Türkmen meselesini kökünden halledeceğinden Romanos'un sonu Malazgirt Savaşı ile sonuçlanan seferinde de Ahlat, hedef olarak belirlenen üç merkezden biriydi. Malazgirt zaferinden bir yıl sonra, Alp Arslan'ın vereceği emirle Anadolu'nun yerleşime açılması sürecinde de Ahlat önemli bir rol üstlendi. Bir süre merkezden tayin edilen valiler tarafından yönetilen şehir, daha sonra Ahlatşahlar Beyliği'nin merkezi haline geldi. Kazandığı bu önem

onu Orta Çağ'ın en büyük ilim merkezlerinden ve İslam dünyasında Kubbetü'l-İslam olarak lakap almış üç şehirden biri yapmıştı.

Melikşah'ın Veliaht Tayin Edilmesi

Sultan Alp Arslan, Harizm'den 6 Mayıs 1066 tarihinde Merv'e geri dönmüş, babasının mezarını ziyaret ettikten sonra Tus şehri yakınlarındaki Radgan'a gelmişti. Radgan, veziri Nizamülmülk'ün doğum yeri idi. O sırada da hanedanın en yaşlı kişisi Herat ve Sistan hâkimi Musa Yabgu, ikinci yaşlı kişisi ise Kavurd idi. Sultan Alp Arslan, en büyük oğlu olmamasına rağmen Melikşah'ı veliaht tayin etmeye karar verdi. Ülkenin her tarafına gönderilen habercilerle hem askerî hem de sivil yöneticiler törene çağırılmış, herkes geldikten sonra sultanın emriyle Melikşah, mücevherlerle süslenen bir tahta oturtulmuştu. Melikşah böylece veliaht ilan edildi. Alp Arslan, törene çağırılan devlet ricalinin Melikşah'a itaat etmesi hususunda yeminler aldıktan sonra oğlunu bir ata bindirmiş, hükümdarlık alâmetlerinden biri kabul edilen gâşiyeyi omzuna alarak Melikşah'ın önünde birkaç adım yürümüşü. Ardından da, ülkenin her tarafında kendinden sonra oğlu Melikşah adına hutbe okutulmasını emretti. Oğluna nasihatlerde bulundu, daha sonra törene katılan önemli şahsiyetlere hılatlar verdi (Haziran-Temmuz 1066).

Alp Arslan – Kavurd Münasebetleri

Kavurd, Alp Arslan'ın ağabeyidir. Tuğrul Bey'in ölümünden sonra tahtı ele geçirmek üzere Isfahan'a kadar ilerlemiş, Alp Arslan'ın tahta hâkim olduğunu öğrendikten sonra geri dönerek bağlılık bildirmiştir. Ancak bu bağlılık biraz zorunluluk neticesindedir. Kirman hâkimi olarak fakir bir bölgeyi yönetmekte olduğundan maddi sıkıntı çekmiştir. 1062 tarihinden itibaren Fars'a doğru genişlemiş, şiraz'ı ele geçirmiştir. Ancak Anadolu seferinden sonra Fars hâkimi Fazluye bağlılık bildirince, Alp Arslan, Fazluye'den yana tavır takınmış ve Fars'ı tekrar ele geçirmesi için destek vermiştir. Daha sonra da kendisi Kavurd'un üzerine yürümüştür. Alp Arslan'ın ordusu bu süreçte Kavurd'un ordusuna ait ağırlıkları ele geçirince, isyan başlamadan sonlanmıştır (1065). Ancak Melikşah'ın veliaht tayin edilmesinden sonra isyan etmiş, üzerine giden Alp Arslan'a direnemeyerek af dilemişti. Affedilen Kavurd'a Kirman geri verildi (1067). Kuşatıldığı ikinci isyanında ise Alp Arslan'ın ordusundan bazı kişiler ile anlaştığı, onların isyanıyla birlikte kaleden çıkarak saldıracağı bilgisi sebebiyle Alp Arslan geri çekilmek zorunda kalmıştır (1069).

Berid Teşkilatı ve Sultan Alp Arslan

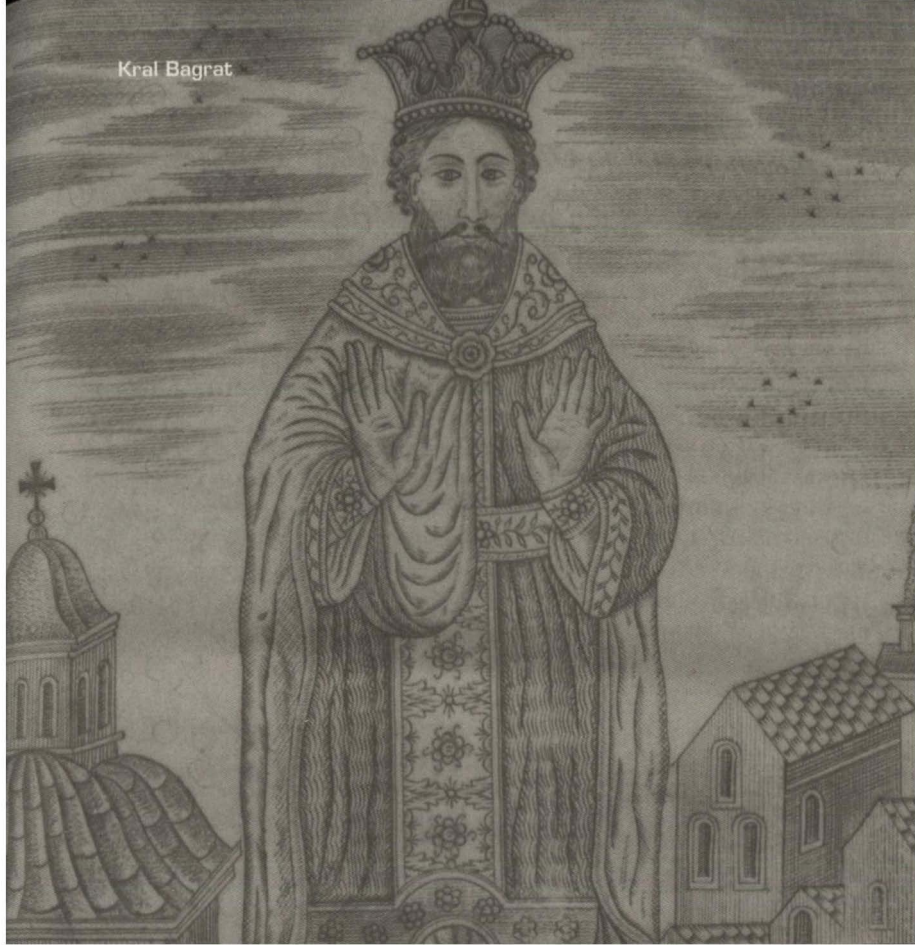
www.sesliokullar.com.tr

Berid, "süvari, postacı, elçi, ulak, iki posta menzili arasındaki mesafe, postaya verilen yazılar ve dosyalar, resmî işlerle ilgili posta" gibi anlamlar içerir. Ancak bu teşkilatın, istihbarat tarafı devletin kuruluşundan Alp Arslan dönemine kadar pek işlerlik kazanmamıştır. Devletin iç ve dış düşmanlarının faaliyetlerinin önceden haber alınması için hayli önemli olan bu teşkilatı niçin kurmadığı Alp Arslan'a sorulduğunda, "Beni seven, dostluğuma önem veren kimse sahib-i habere (casus) önem ve rüşvet vermez. Muhalif ve düşman olansa onunla dostluk kurar, para ve mal verir. Böyle olunca sahib-i haber mecburen bizim dostlarımız hakkında kulağımıza kötü, düşmanlar hakkında iyi sözler ulaştırır. ... Bu sebepten her gün gönlümüz dostlara karşı daha fazla kırılır. Onları yakınıımızdan uzaklaştırır, düşmanları ise yakınlaştırırız. Baktığında az zamanda bütün dostlar düşman olur ve düşmanlar da onların yerini alır. O zaman padişahlıkta hiç telafi edilemeyecek bozukluklar doğar" demiş ve kurulmasını reddetmiştir.

Alp Arslan'ın Gürcistan Seferi

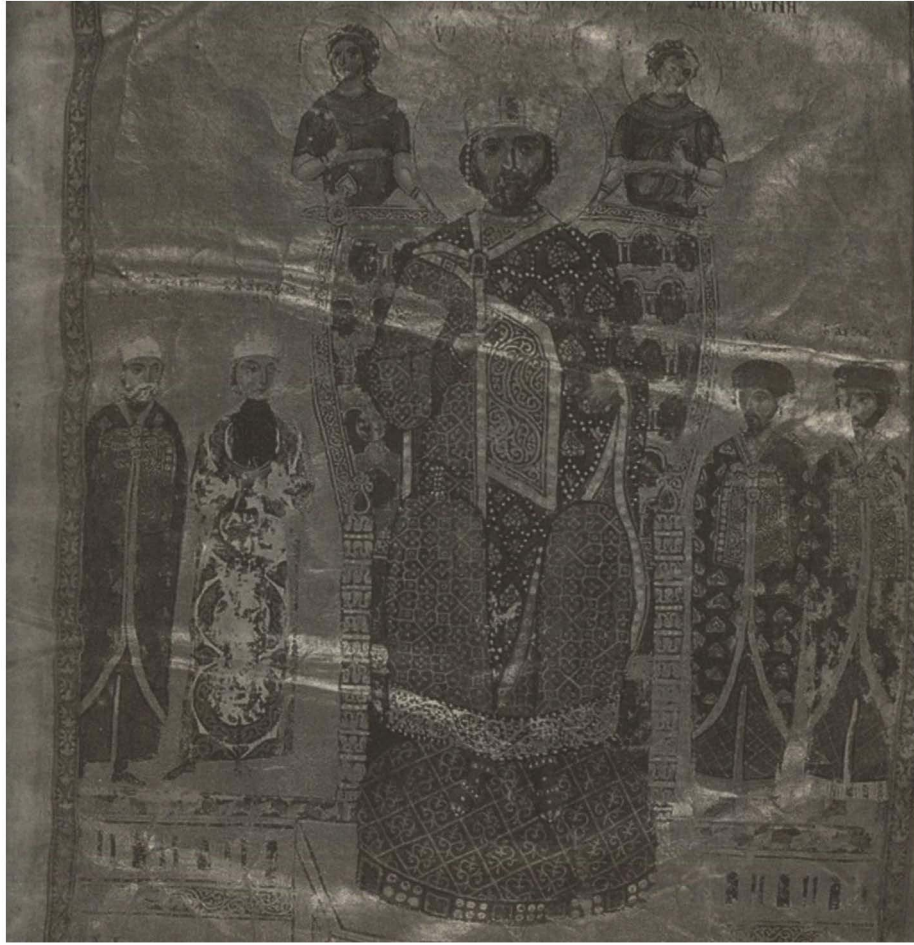
Ani ele geçirildikten sonra Kafkasya'daki yerel bir hanedan olan Şeddadilerden Ebu'l-Esvar'ın idaresine bırakılmıştı. O ölünce yerine oğlu Fadlun geçti. Gürcü kralı Bagrat, taht değişikliğinden istifadeyle Erran bölgesinde yağma faaliyetlerinde bulunmuştu. Alp Arslan, kendisine tabi olan Fadlun'a yardım için bölgeye geldiğinde Gürcüler geri çekilmek zorunda kaldı. Ahsartan b. Gagik'in idaresinde bulunan Şeki-Kaheti bölgesine gelindiği zaman sık bir orman örtüsüyle karşılaşmıştı. Orman ateşe verilerek ilerlendiğinde Ahsartan bağılılık bildirdi, hatta Müslüman oldu. Ardından Bagrat'ın üzerine yüründü, Tiflis ve Rustav ele geçirildi. Tiflis'te bulunan ve Hristiyan dünyası için büyük önemi olan kilise, camiye çevrildi. Alp Arslan'ı durduramayacağını anlayan Bagrat barış istedi. Yıllık vergi ödeme karşılığında Alp Arslan'ın hâkimiyetini tanıdı, ancak kış mevsiminde hazırlıksız durumdaki Selçuklulara saldırdı. Alp Arslan, baharda harekete geçtiğinde Bagrat bir kez daha barış istemişti. Ağır geçen kış ona da büyük zarar vermiş, çok sayıda asker ve hayvan kaybetmişti. İsteği kabul edilmeyince kaçtı. Böylece hâkimiyet bölgesi rahat bir şekilde ele geçirildi. Ekim-Kasım 1067 tarihinde başlatılan sefer beş ay sürdü.

Kral Bagrat

Erbasgan

Erbasgan (Erbasan, Erisığı), Yusuf Yınal b. Selçuk'un oğlu olarak kaydedilmektedir. Çağrı Bey'in kızı Gevher Hatun ile evlidir. Tuğrul Bey'in veliahdı Süleyman'ın sultanlığını kabul etmeyerek Alp Arslan adına hutbe okutmuştur. Sultan Alp Arslan ile olan yakın münasebeti 1064 seferinden sonra bozulmuş, ancak Yakuti'nin önderliğinde yapılan Anadolu seferine katılmıştır (1067). Mevcut bilgilerin değerlendirilmesi neticesinde Erbasgan'ın Kavurd ile yakın bir münasebet kurduğu, neticesinde kaçmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Navekiyye Türkmenlerinin başında muhtemelen Alp Arslan'dan mümkün olduğunca çok uzaklaşmak isteyen Erbasgan Anadolu'ya yönelmiş, ancak Afşin onu geri getirmekle görevlendirilmiştir. Bizans arazisinde yağma yaparak ilerlerken Afşin'in yakın takibi neticesinde mağlup ve esir ettiği Anadolu başkumandanı Manuel Komnenos ile birlikte Bizans'a sığınmak zorunda kalmıştır. Burada Erbasgan'a Proedros (Başkan) unvanı verilmiş, Romanos Diogenes'in yanında kalmıştır. Sonraları Bizans'ın iç politikasında etkinlik kazanan Erbasgan, 1077 yılında isyan eden Nikephoros Botaniates ile Süleyman Şah'ın ittifak yapmasına aracılık etmiştir. Mikhael Attaleiates, onu neredeyse cüce ve çirkin biri olarak tarif eder.

Hicaz'da Hutbe

Mekke'deki hutbe Şii Fatımi halifeleri adına okunuyordu. Sultan Alp Arslan'ın İslam dünyasında kazandığı itibar ve Fatımilerin merkezinde yaşanan olumsuzluklar, Mekke emiri Muhammed b. Ebu Haşim'in yeniden pozisyon almasına neden oldu. O, Mekke'de Sultan Alp Arslan ve Abbasi halifesi el-Kaim Biemrillah adına hutbe okutmaya başlamıştı. Yapılan değişikliği haber vermek oğlu ile bir elçiye birlikte Sultan Alp Arslan'ın huzuruna göndererek yapılan değişikliği, ayrıca "hayya ala hayri'l-amel" ifadesinin yer aldığı Şii ezanının da terk edildiğini bildirdi (1069-1070). Gelen haber sembolik anlamlar içerse de Alp Arslan'ı hayli mutlu etmişti. Neticede fiilen Mekke'ye hâkim olmasa da adı hutbelerde yer alacaktı. Sultan Alp Arslan, Mekke emirine 30 bin dinar para ve hilat göndermiş, ayrıca her sene 10 bin dinar ödenmesini emretmişti. "Eğer Medine emiri el-Mühenna da aynı şekilde hareket ederse, ona da 20 bin dinar verir ve her sene için 5 bin dinar tahsisat bağlarım" demişti.

و این نام جزیره و دهی اول و نام آن بوده بخیر و نامش را از پیش سگلی و کوهش بر دارد

سودای رزمه سر آمد روح ده حنسه ایوان علی ابر که کلمه برین
 سون و شیا و رشت یکسب بنیاده و تفرانج و هر و ابری و هر و مال
 دخی که کینه زن زایر و کوه ادری محیط اولان بخار سبش و کوه زن
 پنج اولان مسون که بار کینه را و تفرانج و کلمه سبده ده طالع اولان

۱۵

مرد و این دنیا

۳۳۳

مرد و این دنیا

۳۳۳

مرد و این دنیا

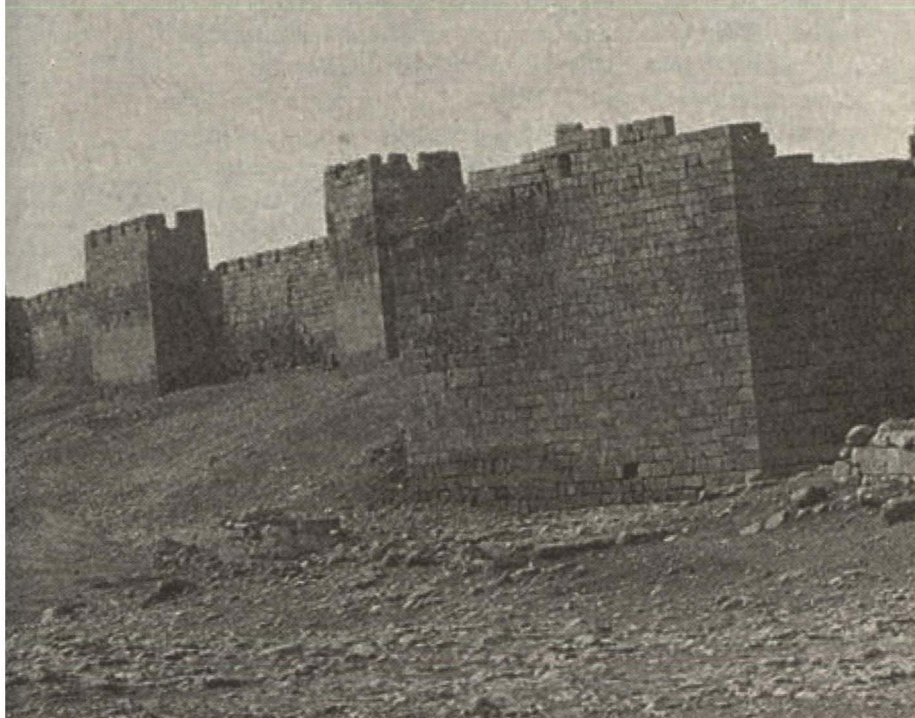
۳۳۳

Hedef Mısır

1 1055 tarihinden sonra Bağdat'a giren Selçuklular, Abbasi Hilafetini himaye etmeye başlamış, bir taraftan da Sünni İslam dünyasının hamisi durumuna gelmişlerdi. Ancak onların en büyük rakibi, Mısır merkezli Şii dünyanın liderliğini yapmakta olan Fatımiler Devleti idi. O sıralarda Fatımi devlet adamları arasında bir iç mücadele patlak vermişti. Bu durum rakipleri karşısında zor durumda kalan Nasırüddeve Ebu Cafer b. Hamdan'ı Sultan Alp Arslan'ı Mısır'a davete sevk etti. Gönderdiği haber Alp Arslan'ı bir hayli heyecanlandıracak türdendi. Habere göre Mısır'a gelmesi durumunda ülke kendisine teslim edilecek ve Fatımi halifesi adına okunmakta olan hutbe de Abbasi halifesi adına çevrilecekti (1069-1070). Bu vaatlerin gerçekleşmesi Sultan Alp Arslan'ı Mısır fatihi yaptığı gibi, Sünni dünyanın merkezinden sonra Şii dünyanın da merkezini kontrol altına alan, İslam dünyasının birleştiricisi ve en önemli hükümdarı yapacaktı. Zaten büyük hedefleri olan biri için kaçırılmayacak olan bu teklif karşısında ordusunu hazırlayan Sultan Alp Arslan, Mısır'a doğru harekete geçti. Ancak Mısır'a ulaşamayacaktı.

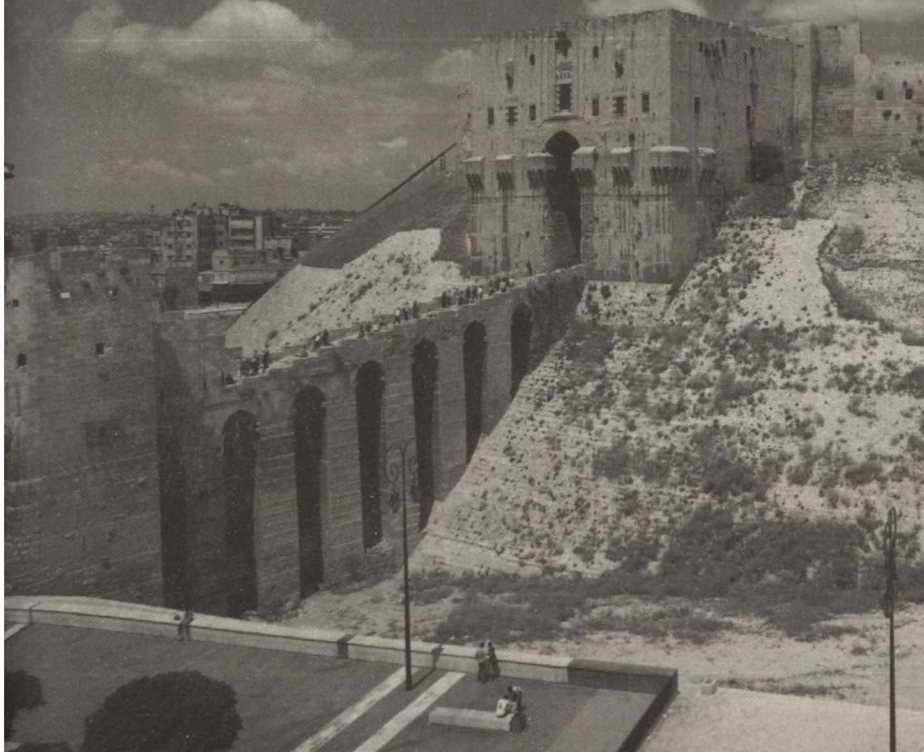
Urfa surları

Haleb Kuşatması

Sultan Alp Arslan, Urfa önlerindeyken Haleb merkezli Mirdasiler Semiri Mahmud'a haber göndermiş, huzuruna gelerek itaat bildirmesini istemişti. Mahmud, Alp Arslan adına hutbe okutsa da cezalandırılacağından endişe ettiği için huzura gitmemişti. Sultan bu hususta ısrarlı olduğundan Haleb yakınlarına gelerek karargâh kurdu. Mahmud, bir elçiyle zaten bağlılık bildirdiğini belirterek affını istemişti. İsteği reddedildi. Şehir bir ay iki gün kuşatma altında tutulduysa da, esasında kolay ele geçirilebileceğini Bizans'a göstermemek adına iş ağırdan alınmıştı. Ganem burcuna yapılan mancınık atışlarından sonra burca atlas bir kumaş bağlanmıştı. Sultan Alp Arslan bunun anlamını sorduğunda Selçuklu saldırılarıyla dalga geçildiğini öğrenmişti. Nitekim başı ağrıyanların, başı sıkıca sarılırdı. Sinirlenen Alp Arslan ertesi gün topyekûn saldırıya geçti. Kale düşmek üzereyken sultanın atının başına mancınık taşı isabet ettiğinde at ölmüş, sultan da yere kapaklanmıştı. Sultanın ölüm tehlikesi geçirmesi, kuşatmanın gevşemesine ve meselenin çözümünü yerel güçlere bırakmasına neden oldu. Bundan endişelenen Mahmud, ordugâha gelerek bağlılık bildirdi (Mayıs 1071). Haleb'i itaat altına alan sultan, asıl hedefi olan Mısır'a doğru harekete geçti.

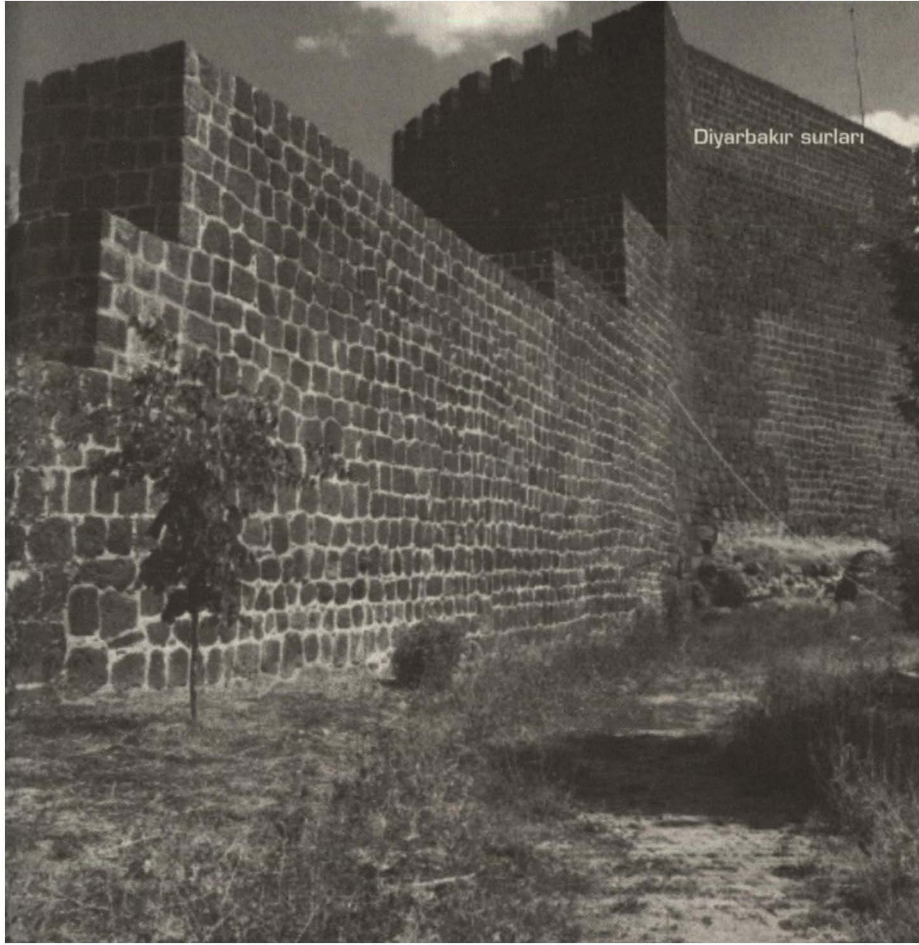
Halep

Malazgirt Savaşı'na Doğru

1 Ocak 1068 tarihi itibariyle Bizans tahtına çıkan Romanos Diogenes, yoğun bir muhalefetle karşılaşmış, bu muhalefeti bertaraf etmek için de Anadolu'da faaliyet gösteren Türkmenleri buradan atmayı ilk hedef olarak belirlemişti. Bu sayede hem Türkmenler uzaklaştırılacak hem de muhalefet bertaraf edilmiş olacaktı. Bunun içindir ki, 1068 ve 1069 senesinde kendisinin komuta ettiği orduyla Anadolu'ya gelmiş, 1070 tarihinde tekrar gelme isteği muhalefete takılmıştı. Üç seferde de amaçlanan Türkmenlerin Anadolu faaliyetlerinin sonlandırılması ve İran'a geri gönderilmeleriydi. Ancak seyyar şekilde hareket eden Türkmenleri bulmak ve onlarla karşılaşmak mümkün olamadı. Romanos, 1071 yılında çok büyük bir orduyla bir kez daha harekete geçtiğinde, Sultan Alp Arslan da Mısır'ı ele geçirmek üzere harekete geçmişti. Malazgirt ve Erciş alındıktan sonra Diyarbakır önlerine gelindi. Şehrin hâkimi Mervani Nizamüddin, bağlılık göstererek şehrin hâkimiyetinde kalmasını sağlamıştı. Urfa ve Haleb kuşatmasında fazla zaman harcayan Alp Arslan, Mısır'a doğru harekete geçtiğinde Bizans elçisi gelmiş, Malazgirt, Ahlat ve Menbiç'in derhal terk edilmesini istemişti. Geri dönen Alp Arslan, bazı hazırlıkları tamamladıktan sonra Malazgirt Ovası'na gelmişti.

Diyarbakır surları

Malazgirt Savaşı

Sefere bizzat katılan Attaleiates adındaki ordu hâkiminin yazmış olduğu eserde Malazgirt'i alan Romanos'un Ahlat'a doğru harekete geçtiği sırada öncü birliklerinin saldırıya uğradığı kaydedilir. Romanos'un Ahlat ele geçirilince oradan kaçan Türkler olduğunu zannettiği bu kuvvet, oysa ki Selçuklu ana kuvvetleridir. Geri dönmek zorunda kalan Romanos, ordugâhı gece baskına uğrayınca ertesi günü Türkleri aramakla geçirmiştir. Bir sonraki günü hazırlıklar ve Ahlat'a gönderdiği kuvvetin geri gelmesini beklemekle geçiren Romanos, nihayetinde savaş kararı almıştı. Sabahleyin harekete geçmek istediği sırada Alp Arslan'ın elçileri barış isteğiyle ordugâha geldi. Romanos, Alp Arslan'ın bulunduğu yerden geri çekilmesini şart koştuysa da karşı tarafın cevabını beklemeden harekete geçmişti. Selçuklu kuvvetlerini bulmak için uzun bir hat halinde ilerlerken Alp Arslan da Turan/Bozkır taktiği çerçevesinde gerekli planlarını uygulamıştı. Gün batımına kadar ilerleyen Bizans kuvvetleri Selçuklu ordusunu bulamayınca geri dönmeye karar verdi. O sırada muhaliflerin çıkardığı kargaşadan istifade eden Selçuklular tepelerden inerek saldırıya geçmişlerdi. Kısa sürede Bizans kuvvetleri çember içine alınmış ve savaş kazanılmıştı. Esirler arasında Romanos Diogenes de mevcuttu.

Romanos ile Yapılan Barış

Esir imparatoru çok iyi ağırlayan Sultan Alp Arslan, Bizans ile barış yapmayı daha uygun bulmuştu. İlk olarak 10 milyon altın fidiye istemiş, ancak Romanos Bizans'ın tüm varlığını Malazgirt'e gelmek için harcadığını belirterek bunun mümkün olamayacağını belirtmişti. Alp Arslan'ın onu tabi bir hükümdar olarak tahtına iade etmesi Selçuklu çıkarları açısından daha uygun bir seçimdi. Neticede yapılan görüşmelerden sonra iki taraf arasında bir antlaşma imzalandı. Antlaşmanın maddeleri şu şekildeydi;

- a. İmparator kendisi için 1,5 milyon altın fidiye ödeyecek,
- b. Bizans, Alp Arslan'a her yıl 360 bin altın vergi verecek, ayrıca armağanlar gönderecek,
- c. Selçuklular ihtiyaç duyduğunda Bizans asker göndermekle yükümlü olacak,
- d. Bizans ülkesinde esir tutulan Müslümanlar serbest bırakılacak,
- e. İmparator, İslam ülkelerini hedef almayacak,
- f. İmparatorun kızlarından biri sultanın oğluyla evlendirilecek,
- g. Son olarak Bizans'ın Araplardan almış olduğu Urfa, Malazgirt, Menbiç ve Antakya Selçuklulara terkedilecek,
- h. Antlaşmanın süresi elli yılla sınırlandırılacak.

Romanos ile Yapılan Barışın Anlamı

İlk bakıldığında yapılan antlaşmanın şartları, kazanılan zaferin karşılığı gibi görünmez. Ancak maddeler dikkatlice değerlendirildiğinde öyle olmadığı anlaşılır. Nitekim bu anlaşma Doğu Roma İmparatorluğu ve imparatorunun Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı bir devlet haline getirildiğini göstermektedir. Bizans'ın Alp Arslan'a her yıl 360 bin altın vergi vererek armağanlar göndermesi, ihtiyaç halinde Bizans'ın asker göndermekle yükümlü kılınması ve imparatorun kızlarından birinin sultanın oğluyla evlendirilecek olması tam manasıyla tabiiyet şartları anlamına gelmektedir. Ayrıca anlaşmadan sonra yapılan bazı simgesel şeyler de tabiiyet anlaşması olduğunu destekler niteliktedir. Yapılan bir törenle Romanos Diogenes'in Sultan Alp Arslan tarafından tahtına oturtulması, aslında tahtı ona sultanın vermiş olduğu anlamına gelir. Bunun yanında kendisine verilen içkiyi içmek isterken engellenen Romanos'a bu içkiyi Sultan Alp Arslan'ın sunması gerektiğinin hatırlanması, onun da içkiyi sultana sunması diğer bir kanıttır. Kısaca Sultan Alp Arslan antlaşmadan en üst seviyede kazançla çıkmıştır. Bunun bir üstü Anadolu'nun tamamen ele geçirilmesi anlamına gelir ki, o aşamada bu kabul edilebilir bir seçenek değildir.

Malazgirt Nedir, Ne Değildir

Zannedilenin aksine Malazgirt Savaşı bir saldırı değil, savunma savaşıdır. Pek çok kişinin kafasında Sultan Alp Arslan'ın doğrudan Anadolu'yu hedef alarak bölgeye geldiği ve Romanos Diogenes'i yenerek Anadolu'nun kapılarını Türklere açtığı düşüncesi mevcuttur. Ancak bu doğru değildir. Her ne kadar Türkmenler Anadolu'nun farklı bölgelerinde faaliyetlerde bulunuyor olsalar da, bunlar tamamen keşif ve yağma amaçlı yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle yerleşmeye yönelik değildir. Nitekim o sıralarda Bizans nispeten güçlü durumda bulunduğundan, Türkmenlerin Anadolu'ya yerleşmesine izin vermesi haliyle düşünülemez. Kısaca, Anadolu'yu yurt haline getirmek Sultan Alp Arslan'ın önceliği değildir. Romanos'un 1068 ve 1069 yıllarında Türkmenleri Anadolu'dan çıkarmak için gelişi sırasında Alp Arslan'ın gündemi hayli farklıdır. Malazgirt öncesinde de önceliği Anadolu'dan ziyade Mısır'ı ele geçirmektir. Neticede Mısır'a doğru ilerlediği sırada Bizans'ın ultimatomu kendisine ulaşmış, o da ülkesi, hatta İslam coğrafyasını korumak amacıyla Romanos Diogenes'i karşılamak durumunda kalmıştır. Alp Arslan saldıran değil savunma yapan taraftır.

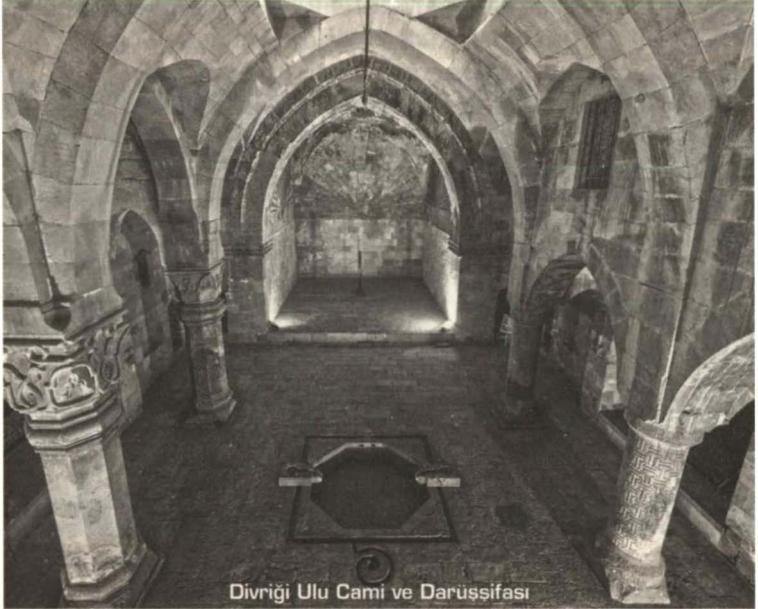

Anadolu'nun Fethedilmesi Emri

Sultan Alp Arslan ile Romanos Diogenes arasında yapılan Antlaşma, yaklaşık bir yıl sonra Romanos'un ölmesi ile geçersiz hale geldi. Antlaşmayla Bizans toprakları Selçuklu tabiiyetine geçtiğinden Türk faaliyetlerine de kapanmıştı. Bizans'ın yeni hükümdarı anlaşmayı tanımadığı için Anadolu tekrar hedef haline geldi. Ancak bir şey değişmiş, Bizans Malazgirt'ten sonra eski gücünü kaybetmişti. Artık Anadolu'ya yönelik yerleşme faaliyetleri başlatılabilirdi.

Bizans'ın içinde bulunduğu durumu gören Sultan Alp Arslan, emir ve komutanlarına "Bundan sonra aslan yavruları gibi olun ve bütün memleketleri kartallar gibi süratle geçin... Her kim ki bundan sonra Anadolu'da bir yer fetheder, orası onun, çocuklarının ve torunlarındır. Buralara hiçbir şekilde karışılmayacaktır" şeklinde bir emir vermişti. Bu sayede Saltuk Bey Erzurum ve çevresi; Artuk Bey Mardin, Diyarbakır, Malazgirt, Malatya ve Harput; Danişmend Bey Kayseri, Zamantı, Sivas, Develi, Tokat, Niksar

ve Amasya; emir Çavuldur, Maraş ve Sarız; Mengüçük Gazi de Erzincan, Kernah ve Şebinkarahisar'a (Köğonya) hâkim oldu. Böylece Anadolu'da beylikler dönemi başladı.

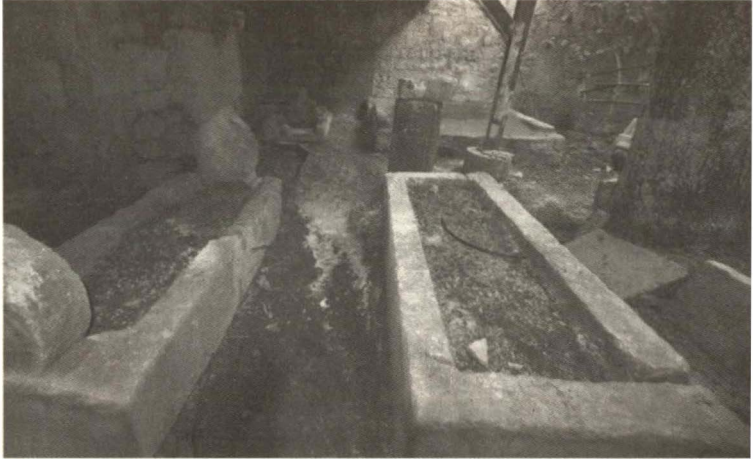
Divriği Ulu Cami ve Darü'sşifası

Artuk Bey

Anadolu ve Suriye'deki faaliyetleri sayesinde ün kazanmış komutanlardan biri ve Kudüs valisidir. Oğuzların Döğer boyuna mensuptur. Bağımsız şekilde yürüttüğü Anadolu faaliyetlerinden sonra Sultan Alp Arslan'ın davetiyle kendisine bağlı Türkmenlerle sultanın hizmetine girmiştir (1063). Sonraki süreçte başta Malazgirt Savaşı olmak üzere sultanın savaşlarına iştirak etmiştir. Romanos Diogenes'in vefatından sonra Sultan Alp Arslan'ın verdiği emir çerçevesinde Yeşilirmak ve Kızılırmak havzalarında fetihler yapmış, İzmit'e kadar faaliyetlerde bulunmuştur. Alp Arslan'ın ölümünden sonra merkeze çağrılarak Melikşah'ın tahta geçmesine katkı verdikten sonra tekrar Anadolu'ya dönmüştür. Bizans'a isyan eden Norman askerleri kumandanı Urselius'u, Bizans'ın isteğiyle yenerek esir etmiştir. Ardından Hulvan'a gönderilmiştir (1076).

Ahsa ve Bahreyn'de isyan eden Karmatilerle mücadele görevi verilen Artuk, bu hususta büyük başarılar elde etti (1079). Mervaniler üzerine yapılan sefere katıldı. Bu sırada yaşanan sorunlar sebebiyle Hulvan'a döndü, ardından da Tutuş'un

hizmetine girdi. Tutuş onu Kudüs ve yöresine vali tayin etti (1085). Süleyman Şah'ın öldüğü savaşta Tutuş'un yanında yer aldı (1086). Bundan sonra hakkında fazla bilgiye rastlanılamayan Artuk, muhtemelen hâkimiyet bölgesi Kudüs'e çekildi ve burada vefat etti (1091).

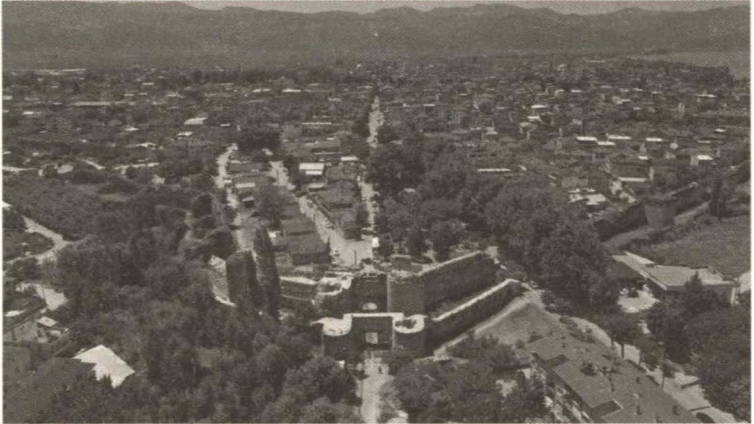
Artuk Bey'in mezarı

Süleyman Şah b. Kutalmış

Doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının Sultan Alp Arslan ile girdiği mücadele sırasında (1063), kardeşleri Mansur, Alp Ilig ve Devlet ile birlikte esir düşmüştür.

Nizamülmülk'ün isteğiyle öldürülmeyen kardeşler Urfa-Birecik civarında faaliyetlerde bulunmaya başladı. Alp Ilig ve Devlet, Uvakoğlu Atsız ile yapılan mücadelede esir düşünce Haleb'i, ardından Bizans yönetimindeki Antakya'yı kuşattı, fakat fide karşılığında barış yaptı. Kardeşleri Melikşah'ın yanına gönderilince batıya yönelen Süleyman Şah, Bizans taht mücadeleleri sırasında kendisine bırakılan İznik'i merkez yaparak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu (1078). Melikşah kendisine menşur göndererek hâkimiyetini onadı. Bizans'taki taht mücadelelerinden faydalanarak Bursa çevresi ve Kocaeli yarımadasını ele geçirdi, Üsküdar ve Kadıköy'e kadar ilerledi. Ağabeyi Mansur ile anlaşmazlığa düşünce Melikşah'tan yardım istedi. Emir Porsuk Mansur'u bertaraf etti. Sultan unvanını alan Süleyman Şah (1082), bu sefer doğuya yöneldi. Tarsus, Adana, Misis, Aynizerba ve civarlarını ele geçirdi (1082-1083). Malatya'yı kendine tabi kıldı. Antakya'yı ele geçirmesi

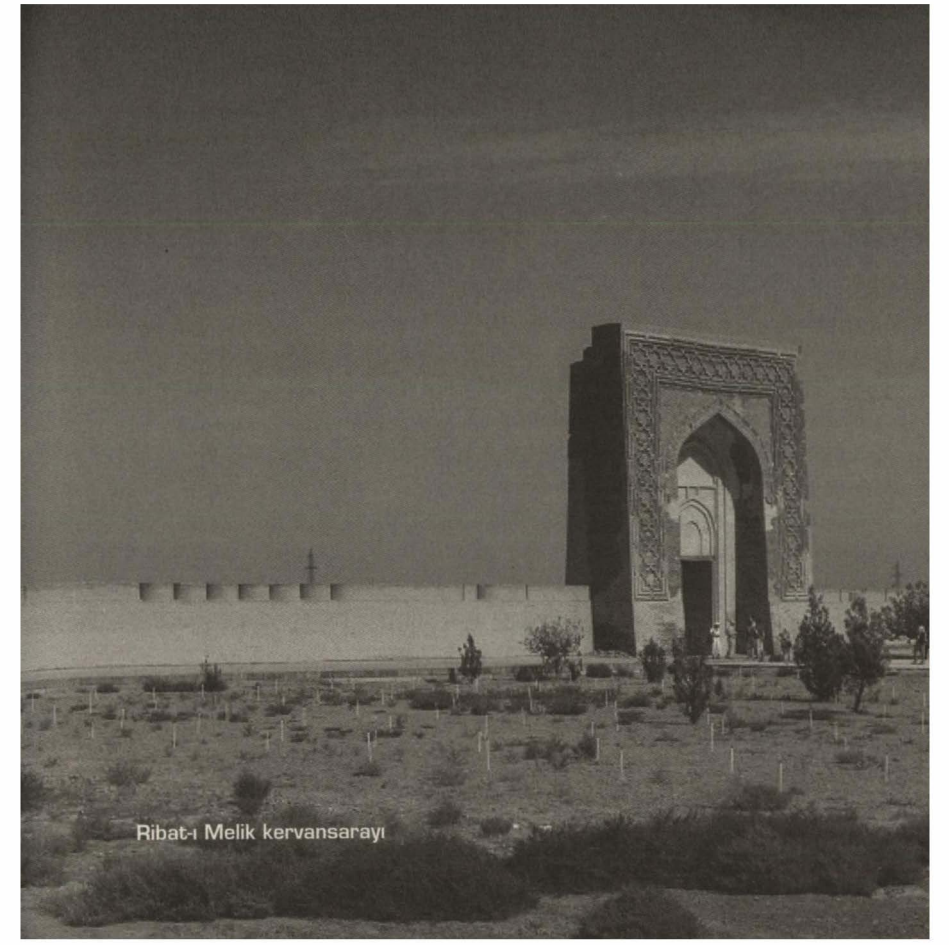
hayatının dönüm noktası oldu; yeni hedefi Haleb'e yöneldi. Ancak Musul emiri Şerefüddeve Müslim Antakya'nın eski hâkimi Philaretos Brachamios'tan yıllık vergi aldığı için Süleyman Şah'tan da vergi istedi. İki tarafın Kurzahil'de karşılaşmasında Müslim öldürüldü (1085). Tutuş ile yaptığı Aynüseylem Savaşı'nı kaybedince esir düşme endişesiyle intihar etti (4 Haziran 1086).

Iznik

Maveraünnehir Seferi

Karahanlı Hükümdarı Şemsülmülk Nasr, Sultan Alp Arslan'ın kızı veya kız kardeşiyle evliydi. İki devletin sınır bölgesinde görev yapan Alp Arslan'ın oğulları Ayaz ve Melikşah, bazı sınır çatışmalarında mağlubiyetler almış, bu durum sultanı rahatsız etmişti. Şemsülmülk Nasr ise anlaşmazlıkların sebebi olarak eşini suçlamış, bir rivayete göre, "Bunların benim üzerime gelmelerine sebep sensin. Bunları benim memleketime teşvik edip, onlarla bu hususta ittifak ettin" deyip tekmeleyerek öldürmüştü. Bunu haber alan Sultan Alp Arslan, Karahanlılar üzerine yürümeye karar verdiğinde Şemsülmülk, eşinin eceliyle öldüğü hususunda sultanı ikna etmeyi başarmıştı. Malazgirt Savaşı'ndan sonra gücünün zirvesindeki Alp Arslan ile Şemsülmülk'ün arası düzelmiş, hatta ilişkilerin düzelmesini sağlamak amacıyla sultan, Şemsülmülk'ün kız kardeşiyle evlenmişti. Ancak kızın çeyizi ile birlikte gelen bir altın leğen her şeyi değiştirdi. Nitekim bu leğen oğlu Melikşah'ın mağlubiyeti sırasında Karahanlılara ganimet olarak gitmişti. Bunu gören Sultan Alp Arslan "Bu leğeni burada görmenin anlamı beni ayıplamak ve oğlumun yenilgisini bana haber vermek ve hatırlatmaktır" diyerek Karahanlılara karşı sefer yapmaya karar verdi.

Ribat-ı Melik kervansarayı

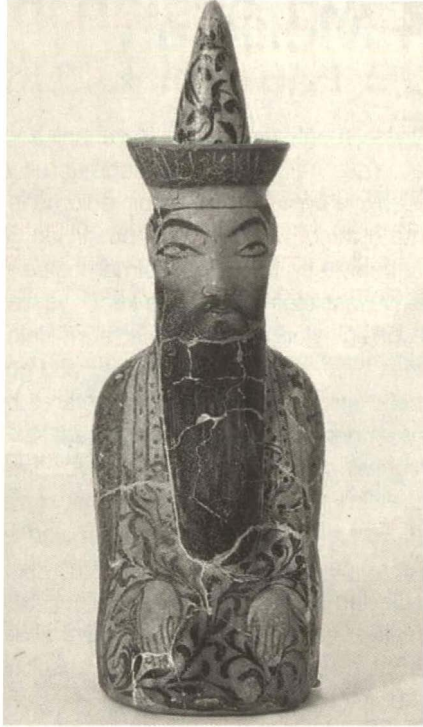
Sultan Alp Arslan'ın Ölümü

Karahanlılar üzerine yürüyen Alp Arslan, Ceyhun'u geçti. Buhara yakınlarında kuşattığı Berzern Kalesi komutanı Yusuf el-Harizmi ona itaat bildirmemiş, ancak kısa süre dayanabilmişti. Huzuruna getirilen Yusuf'tan bilgi almak isteyen sultan ona sorular sormuş, ancak her defasında ters cevaplar almıştı. Zaten kızgın olan Alp Arslan, bu cevaplar sebebiyle daha da kızmış ve onu cezalandırmak istemişti. Kazıklar çıkılarak Yusuf'un bağlanmasını emretti. Yusuf ise o sırada sultana hakaret etmiş, "Benim gibi bir adam böyle öldürülür mü?" demişti. Bunun üzerine sultan onun serbest bırakılmasını istedi. Ardından da ok ve yayını eline alarak Yusuf'a bir ok fırlattı. Ancak o güne kadar hedefini vurmakta mahir olan Alp Arslan bu kez ıskalamıştı. Muhtemelen bu durum orada bulunanlarda bir şaşkınlığa neden oldu. Bunu değerlendiren Yusuf saldırıya geçmiş, onu engellemeye çalışan Sadüddeve Gevherayin'i de geçerek sultana ulaşmıştı. Sultan Alp Arslan, ayağa kalkmak için tahtından adım attığında ayağı sürçerek yüzüstü yere kapaklanmıştı. Yusuf, vücudunda gizlediği bıçağı Sultan Alp Arslan'a saplamayı başardı (20 Kasım 1072). Ağır şekilde yaralanan Alp Arslan, 24 Kasım 1072 tarihinde vefat etti.

Sultan Alp Arslan'ın Fiziki ve Kişisel Özellikleri

Sultan Alp Arslan dendiğinde daha ziyade miğferli, sakalsız bir kişi hayal edilir. Ancak kaynaklardaki bilgiler bu şekilde değildir. Genel itibariyle Ortaçağ İslam kaynakları hükümdarlar hakkında çok az olumsuz ifade kullanmışlardır. Sultan Alp Arslan için ifade edilen özellikler şu şekilde sıralanır: Ahlâk sahibi, mert, mütedeyyin, adil, merhametli, yoksulları koruyan, azametli, insaf sahibi, güçlü, heybetli, siyaset bilir, uyanık, hasım yıkan, düşman yenen, ülkeler fetheden iyi bir asker. Bu özelliklerine ek olarak dindar ve eğitim sever bir kişi olduğunu da söylemek gerekir. Fizikî özellikleri hakkında da iri yarı (uzun boylu), uzun sakallı, kabul günlerinde taht üzerinde çok heybetli ve azametli, tahtının önüne gelen her elçiyi korkuya sürükleyen birisi şeklinde bilgiler mevcuttur. Sultan Alp Arslan'ın başına uzun külah giydiği, uzun sakallı olduğu ve külahı ile sakalının ucu arasındaki mesafe iki gez (1 gez 46,2 santimetre) olarak kaydedilir. Ok atarken sakalını düğümler, onu gören herkes heybetinden ürkerdi. Bu özellikleri kullanmış olduğu unvan ve lakaplarına da yansımıştır.

Tuğrul Bey olduğu kabul edilen bir heykelcik

Sultan Melikşah

Sultan Alp Arslan'ın oğludur. Annesi Karahanlı hanedanına mensup Seferiye Hatun'dur. 1055 tarihinde doğmuştur. Alp Arslan'ın 1064 yılındaki seferinde ikiye ayrılan ordunun bir bölümüne vezir Nizamülmülk ile birlikte komuta etmiştir. Muhtemelen bu sırada göstermiş olduğu üstün cesaret sebebiyle en büyük oğul olmamasına rağmen babasının taht adayı olarak veliaht tayin edilmiş ve küçük yaştan itibaren veliahtlığın gerektirdiği işleri yapmıştır. Bir süre Belh ve Toharistan bölgelerinde, diğer bir ifadeyle Karahanlı sınırında görev yapmış, babasının bazı seferlerinde onun yerine vekil olarak bırakılmıştır. Henüz on yedi yaşındayken babasını kaybedince amcası Kavurd ile girdiği mücadeleyi kazanarak sultan olmuştur. En büyük hatası bu galibiyetten sonra veziri Nizamülmülk'ün yetkilerini artırmak olarak kabul edilebilir. Onun zamanında Suriye bölgesi Selçuklu hâkimiyetine girmiş, Uvakoğlu Atsız'ın hâkimiyet bölgesinin kardeşi Tutuş'a geçmesiyle Suriye-Filistin Selçuklu Devleti kurulmuştur. Anadolu'daki Selçuklu hanedan mensuplarının faaliyetleri devamlı olarak kontrol altında tutulmuş, buna rağmen Türkiye Selçukluları kurulmuştur. Karahanlıları tabiiyet altına alan Melikşah, Abbasi halifesiyle yaşadığı bir gerginlik sonrasında bulunduğu Bağdat civarında zehirlenerek öldürülmüştür (1092).

Sultan Melikşah'ın Taht Mücadelesi

Sultan Alp Arslan'ın ani ölümü üzerine tahta çıkan Melikşah, hızlı bir şekilde batıya yönelerek Rey'e gelmişti. Amcası Kavurd'un taht iddiası olarak ortaya çıkacağı beklendiğinden, hızlı hareket edilmiş ve Rey'de bulunan hazine Türkmenlere dağıtılmıştı. Bu sayede Kavurd'a karşı üstün duruma geçen Melikşah ile Kavurd'un mücadelesi, Hemedan yakınlarındaki Kerec'de gerçekleşti (15 Nisan 1073). Yenilen Kavurd yakalanarak Melikşah'ın huzuruna getirildi. Amcasına iyi davranan Melikşah, onu affetmek istemişti. Nitekim Kavurd yaptığı savunmada isyan etmek gibi bir niyeti olmadığını, ancak pek çok emirin kendisini ısrarla tahta davet eden mektuplarına kandiğini ifade etmişti. Melikşah'ın af düşüncesine vezir Nizamülmülk şiddetle karşı çıkmıştı. Hemedan'a gönderilen Kavurd, bir kez daha affını istemiş, affedilmesi halinde Hicaz'a giderek kendisini ibadete vereceğini dillendirmişti. Ancak bu isteği Sultan Melikşah'a bile iletilmedi. Ardından yüksek ihtimalle Nizamülmülk'ün de içinde bulunduğu bir olay

gerçekleşmiş ve askerler maaşlarının artırılması hususunda isteklerini dillendirmeye başlamışlardı. Kavurd'a itaat edeceklerini söylemeleri sebebiyle Kavurd boğduruldu. Böylece Melikşah kesin olarak Büyük Selçukluların üçüncü sultanı oldu.

Başkent İsfahan

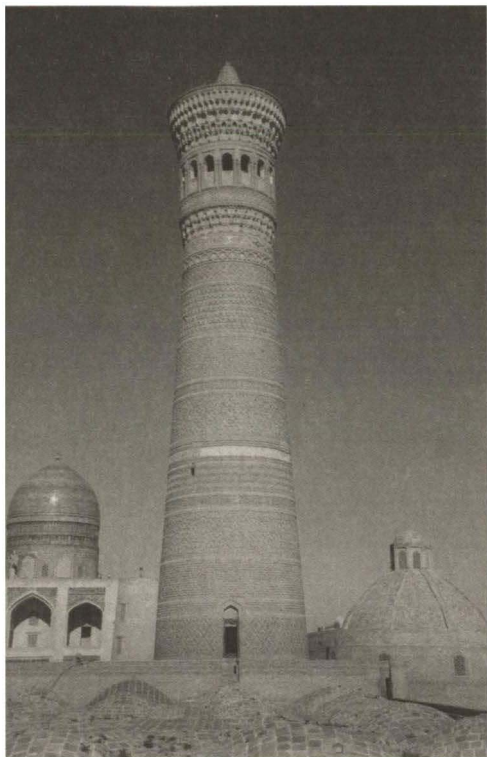
İsfahan, Büyük Selçukluların üçüncü başkentidir. Tuğrul Bey tarafından ele geçirildiğinde (1051) çok beğenilmiş ve başkent ilan edilmesi düşünülmüştü. Muhtemelen bunda Zayende ve Düceyl nehirleri, diğer ifadeyle su kaynakları da etkili olmuştur. Ancak şehri Sultan Melikşah başkent yaptı. Tarihini bilmediğimiz bu karardan sonra ilk olarak saray, ev ve mescitlerin inşa edilmesinin emredilmesini isteyen sultan, Selçukluların yerleşik şehre dahil olma yöntemi çerçevesinde bir de mahalle inşa edilmesini istedi. Nehirlerden gelen su, pek çok bağa aktarılmış, bu bağlarda başta Sultan Melikşah ve eşi Terken Hatun'un ikamet ettiği köşkler yapılmıştı. Sultan Melikşah'ın inşa ettirdiği Bağ-ı Aden, ayrıca Bağ-ı Karan ve Bağ-ı Ahmed-i Siyah en önemliler arasındadır. Bunun yanında Kasr-ı Ferhad, Kasr-ı Harun ve Kasr-ı Kuhan da inşa edilmişti. En önemli yapı ise Cuma Mescidi idi. İhtişamlı haline Sultan Melikşah zamanında kavuşan yapıya vezir Nizamülmülk ve halefi Tacülmülk de bir kubbe ekletmişti. Şehirdeki Nizamiye Medresesi, Melikşah Medresesi ve Sadriye Medresesi de önemli yapılar arasında yer almıştı. Yapılan çalışmalar sayesinde İslam coğrafyasının en kalabalık ve bayındır şehirlerinden biri haline gelen İsfahan, 1119 tarihine kadar devlete başkentlik yaptı.

İsfahan Cuma Mescidi

Karahanlılara Sefer

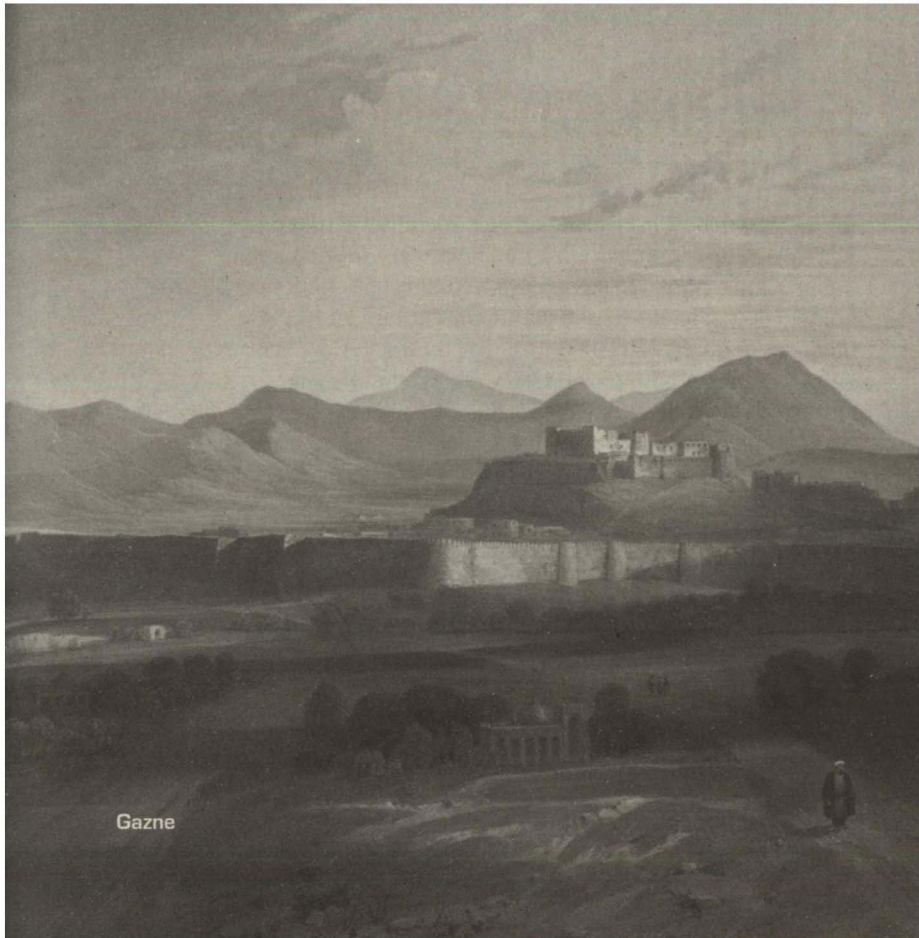
Sultan Alp Arslan'ın ani ölümü sonrasında başlayan taht mücadelesinden istifade etmek isteyen Karahanlılar, Selçukluların hâkimiyetindeki Tirmiz'i ele geçirmişlerdi. Tirmiz, Ceyhun'daki nehir taşımacılığının liman şehri ve Maverâünnehir ile Horasan arasındaki en uygun geçiş noktasıydı. Karahanlı Hükümdarı I. Nasr, "Tirmiz ve kaleleri Maverâünnehir beldelerindendir. Dolayısıyla oraları hanın ve valilerinin tasarrufunda olmalıdır. Arzularımız gerçekleşirse, bu durumda aramızda dostluk ve muhabbet olur" diyerek Selçukluların Ceyhun'un batısına çekilmesini istemişti. Taht mücadelesini sonlandıran Melikşah, Belh'e geldiği sırada I. Nasr'ın elçisi ulaşmış ve tehditkâr bir tavırla isteklerini tekrar dillendirmişti. Tirmiz'e yönelen Sultan Melikşah, emir Savtegin'i Semerkand'dan gelecek yardımı engellemek amacıyla ileri gönderdi. Bu sayede şehrin yardımına gelen Karahanlı birlikleri mağlup edilince, yardımdan mahrum kalan Tirmiz derhal kuşatma altına alındı. Kısa süre sonra da amanla şehre girildi. Sultan Melikşah, Semerkand'a yöneldiğinde ise endişeye kapılan I. Nasr, barış istemek zorunda kalmıştı. Bu isteği karşılıksız bırakmayan Melikşah, I. Nasr'ı tahtında bırakarak geri döndü (1074).

Gazneliler ile İlişkiler

Melikşah'ın tahta geçiş sürecini değerlendirmek isteyen Gazneliler, Melikü'l-ümera Osman b. Çağrı Bey'in idaresindeki Çiğilkend'e (Sakalkend) saldırarak şehri ele geçirmiş, Osman'ı da esir almışlardı (Ocak-Şubat 1073). Karahanlı meselesini çözen Melikşah'ın hedefi bu sefer Gazneliler oldu. Gazneli sultanı İbrahim akıllıca bir taktikle sahte bir mektup yazdırmış, Selçuklu emirleriyle anlaşmış olduğu bilgisini yaymıştı. Geri dönen Sultan Melikşah bir süre sonra tekrar Gazne'ye yönelmiş ve İsfizar'a ulaşmıştı. Kurtuluş imkânı olmadığını gören İbrahim, Osman'ı serbest bıraktı. Aynı zamanda Sultan Melikşah'ın ilerleyişini durdurmak amacıyla çok miktarda para ve hediyeler ile Selçuklulara elçi göndererek iki hanedan arasında evlilik bağıyla bir antlaşma yapılmasını önermişti. Kabul edilen bu istekle Sultan Melikşah'ın Mehdü'l-İrak lakaplı kızı Gevher ile Gazneli şehzadesi Mesud'un evlenmesi kabul edildi. Bu sayede iki devlet arasında yaşanan sorunlar barış yolu ile çözüme kavuşturuldu. Ardından Sultan Melikşah, Badgis taraflarına ilerleyen amcası Osman'ın yanına giderek ona iltifatlarda bulunmuş, Melikü'l-Müeyyed Rükneddin lakabı yanında Velvaliç şehrinin de hâkimiyetini vermişti.

Gazne

Uvakoğlu Atsız

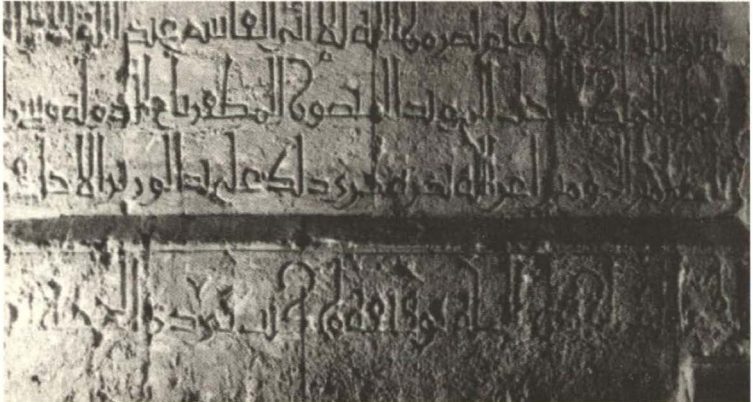
Suriye'yi ele geçirerek hâkimiyet kuran Türkmen beyidir. Kınık Boyu'ndan olduğu kabul edilmektedir. Erbasgan b. Yusuf Yınal'a bağlı Navekiyye Türkmenlerinden olup Filistin bölgesine inerek Kurlu et-Türki ile birlikte faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Kurlu'nun Akka kuşatması sırasında şehit düşmesinden sonra idareyi ele alarak genişlemiş, Remle, Kudüs, Trablus, Sur, Akka, Taberiyye ve son olarak da Dımaşk'ı ele geçirerek Suriye'nin büyük kısmını ele geçirmiştir. Bölgede faaliyet gösteren diğer bir Türkmen beyi Şöklî'nin, Akka'yı ele geçirmesiyle başlayan hâkimiyet mücadelesi Kutalmışoğullarının da dahil olduğu bir mücadeleye dönüştüğünde rakiplerini yenen Atsız, iyice güç kazanmıştır. Onun kazandığı güç neticesinde Sultan Melikşah bölgeye kardeşi Tutuş'u göndermek istemiş, ancak Atsız'ın haklı serzenişiyile bu isteğinden vazgeçmiştir. Suriye'den sonra Mısır'a yönelen Atsız, ağır bir mağlubiyetle geri döndüğünde tüm Suriye'nin kontrolünden çıktığı görmüştü (1077). Durumunu tekrar düzetmeyi başarmışsa da Fatimilerin karşı saldırısı sebebiyle bir kez daha bölgeye gelen Tutuş, onu boğdurtarak hâkimiyet bölgesine yerleşmiş, böylece Suriye-Filistin Selçuklu Devleti kurulmuştur (1079).

Sam şehir surları

Kudüs'ün Fethi

Suriye'de etkin bir güç haline gelen Atsız, Fatımilerin hâkimiyetindeki Kudüs'ü ele geçirmeye karar vermişti. Bu düşüncelerle Abbasi halifesine gönderdiği bir mektupta şehirde Fatimi halifesi adına olunan hutbeye son vereceğini belirterek şöyle demişti: "...Savaşarak Kudüs halkını öldürmeyeceğim. Çünkü Allah bu şehre karşı savaşmamı haram kılmıştır. Ancak orada Abbasi hilafeti ve Selçuklular adına Sünni hutbe okutmak istiyorum" (Haziran-Temmuz 1073). Halifeden gelen olumlu cevap neticesinde harekete geçen Atsız, Kudüs'ü kuşatmaya başladı. Şehir o sırada Türk asıllı bir vali tarafından yönetiliyordu. Kuşatmaya başlayan Atsız, bir taraftan da valiyle yazışlıyordu. Türk vali, gönderdiği mektupta kendisinin de Türk olduğunu, canına ve malına bir zarar verilmeyeceği hususunda söz verilirse teslim olacağını bildirmişti. Atsız'ın bu isteği kabul etmesinden sonra üç semavi din için de kutsal kabul edilen Kudüs, Atsız'ın, dolayısıyla da Selçukluların hâkimiyetine geçmiş oldu. Atsız, şehirde yaşayan herkese can ve mal güvencesi vermiş, kararını halka ilan ettirmişti. Bir sonraki cuma günü de Kudüs'te Abbasi halifesi ve Sultan Melikşah adına hutbe okundu.

Kudüs'teki Melikşah'a ait tamir kitabesi

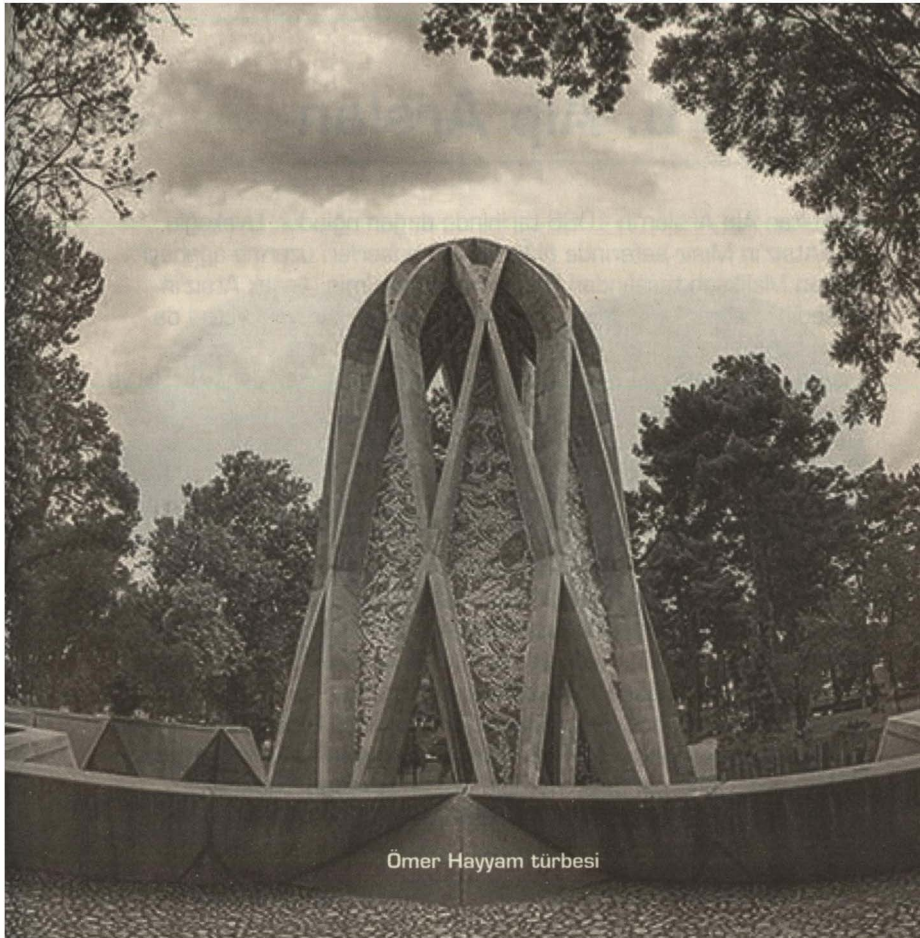
Takvim-i Celali

Selçuklular her ne kadar Hicri takvim kullansa da mali, yani güneş esaslı bir takvime ihtiyaç duymuşlardı. Bu ihtiyaç, başlangıcı III. Yezdigerd'in tahta çıkış tarihindeki yıl başı olan 16 Haziran 632 gününe denk ve İran coğrafyasında kullanılan Yezdigerd takvimiyle karşılanıyordu. Yezdigerd takvimi 365 tam gün olmasına rağmen bir kusuru vardı. Nitekim miladi takvimdeki artı altı saat eksik olduğundan dört yılda bir gün geriye gelmekteydi. Yüzyıllara vurulduğunda mali amaca hizmet edemediğinden Melikşah, takvimin düzeltilmesi hususunda emir verdi. Böylece ünlü matematikçi ve astronom Ömer Hayyam'ın başkanlık ettiği bir heyet kuruldu. Heyetin diğer üyeleri Ebu'l-Muzaffer el-İsfizari, Meymun b. Necib el-Vasiti, Abdurrahman Haris ve Muhammed Hazin'den oluşuyordu. Takvim için bir rasathane kuruldu. İncelemelerden sonra Yezdigerd ve İskender takvimlerini düzeltmek yerine yeni bir takvim yapılmasına karar verildi. Sultan Melikşah'ın lakabı olan Celalüddевle'den esinlenerek Celali adı verilen takvimin diğer adı Meliki'ydi. 15 Mart 1079 (9 Ramazan 471), başlangıç günü kabul edildi. Bu tarih Greenwich zamanına göre 21 Mart'a (Koç burcu) denk gelmektedir.

Ömer Hayyam

Çoğunlukla şair olarak bilirse de döneminin en önemli bilim adamlarından biridir. Tam adı Ebu'l-Feth Ömer b. İbrahim'dir. Nişabur'da doğmuş, hayatının ilk zamanlarında Belh, Tus, Buhara ve Merv'de bulunmuştur. Kazandığı ün sayesinde Sultan Melikşah ve veziri Nizamülmülk'ün takdirini kazanarak meclislerine katılmıştır. Mensur eserleri de mevcuttur. Eserleri kısa olsa da iyi işlenmiştir. Şairliğinin yanında astronom, matematikçi ve tabiptir. Sultan Melikşah'ın 1074-1075 tarihinde inşa ettirdiği rasathanede heyetiyle birlikte Takvim-i Celali'yi ortaya koymuştur. Astronomi alanında yaptığı çalışmalar günümüze kadar ulaşmıştır. Sultan Melikşah'ın oğlu Sencer, çiçek hastalığına yakalandığında onu tedavi eden tabip Ömer Hayyam'dır. Ancak bu tedavi sırasında öleceğini söylediği için Sencer tarafından pek sevilmediği kaydedilir. Ömer Hayyam, aynı zamanda filozoftur. Yazmış olduğu rubailer derin bir düşüncenin ürünüdür. Ancak İbn Funduk, onun ilmini övmekle birlikte huysuz olduğunu, tasnif ve öğretim konusunda yetersiz kaldığını kaydeder. Felsefe ve matematik alanlarında da eserleri bulunmaktadır. 1131 tarihinde vefat etmiştir.

Ömer Hayyam türbesi

Tutuş b. Alp Arslan

Sultan Alp Arslan'ın 1066 tarihinde doğan oğludur. Uvakoğlu Atsız'ın Mısır seferinde öldürüldüğü haberleri üzerine ağabeyi Sultan Melikşah tarafından Suriye'ye gönderilmiş, ancak Atsız'ın ölmediğini öğrenince Haleb'e yönlendirilmiştir. Burayı kuşatsa da ele geçiremeyen Tutuş, Fatımilerin Atsız'ın hâkimiyet bölgesine yönelmesinden sonra ona yardım etmek üzere bir kez daha Suriye'ye gelmiş, Atsız'ı öldürerek hâkimiyet bölgesine yerleşti. Böylece Suriye-Filistin Selçuklu Devleti kurulmuş oldu (1079). Sonrasında Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı Süleyman Şah'ın Antakya'yı alması, Musul hâkimi Müslim b. Kureys'in de dahil olduğu bir mücadele sürecini başlattı. Müslim, Süleyman Şah ile yaptığı mücadelede ölünce, Haleb hâkimiyeti meselesi Tutuş ile Süleyman'ın savaşmasına neden oldu. Süleyman bu savaşta öldü (1086). Tutuş, Melikşah'ın vefatından sonra sultanlığını ilan etti. Batı bölgesini hâkimiyeti altına aldıktan sonra Azerbaycan'a ilerledi. Ancak kendisiyle birlikte hareket eden Antakya hâkimi Yağısıyan, Haleb hâkimi Aksungur ve Urfa hâkimi Bozan ondan ayrılınca geri dönmek zorunda kaldı (1093). Bir sonraki yıl Aksungur ve Bozan'ı öldüren Tutuş, kızıyla evlenerek Yağısıyan'la ittifak yaptı. Tahtı ele geçirmek için tekrar savaştığı Berkıyaruk'a yenilerek savaş meydanında öldürüldü (26 Şubat 1095).

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kurulması

Babaları Kutalmış'ın Alp Arslan ile taht mücadelesini kaybedip ölümünden sonra Selçukluların merkezinde kalamayan Alp İlig, Devlet, Mansur ve Süleyman Şah, Bizans sınırlarına gelerek faaliyetlerde bulunmaya başladı. Urfa-Birecik civarına yerleşen kardeşler, merkezden gönderilen komutanlar vasıtasıyla devamlı olarak kontrol altında tutulmuşlardı. Kontrol görevini yürüten Artuk Bey'in Sultan Alp Arslan'ın ölümüyle birlikte geri çağırılması Anadolu'da yetki boşluğu meydana getirince Türkmenler, Kutalmışoğullarının idaresi altına girdiler. Bu sayede Kutalmışoğulları Anadolu'da siyasi bir güç haline gelmiş, hatta Suriye'ye de müdahale etmişlerdi. Şöklü ile birleşerek Suriye hâkimiyeti için Uvakoğlu Atsız ile mücadele eden Alp İlig ve Devlet, yenilerek esir alındı. Onların Sultan Melikşah'ın yanına gönderilmesinden sonra Süleyman Şah ile Mansur daha da batıya çekildi. Bir süre sonra Konya'dan Bizans sınırına kadar genişlemişlerdi. Sultan Melikşah bu genişlemeyi engellemek ve bir devlet kurmaları ihtimalini ortadan kaldırmak için emir

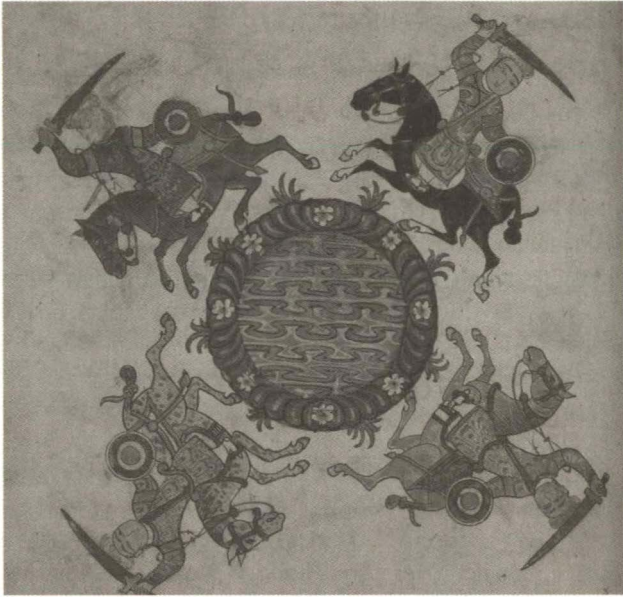
Porsuk'u Anadolu'ya gönderdi. Porsuk, muhtemelen teke tek vuruşmada Mansur'u öldürünce, Süleyman Şah Bizans ile ittifak yaptı. Zamanla Bizans içindeki taht mücadelelerinden faydalanarak İznik'i ele geçirip kendine başkent tayin etti. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş oldu (1078).

Hicaz ve Yemen'in Ele Geçirilmesi

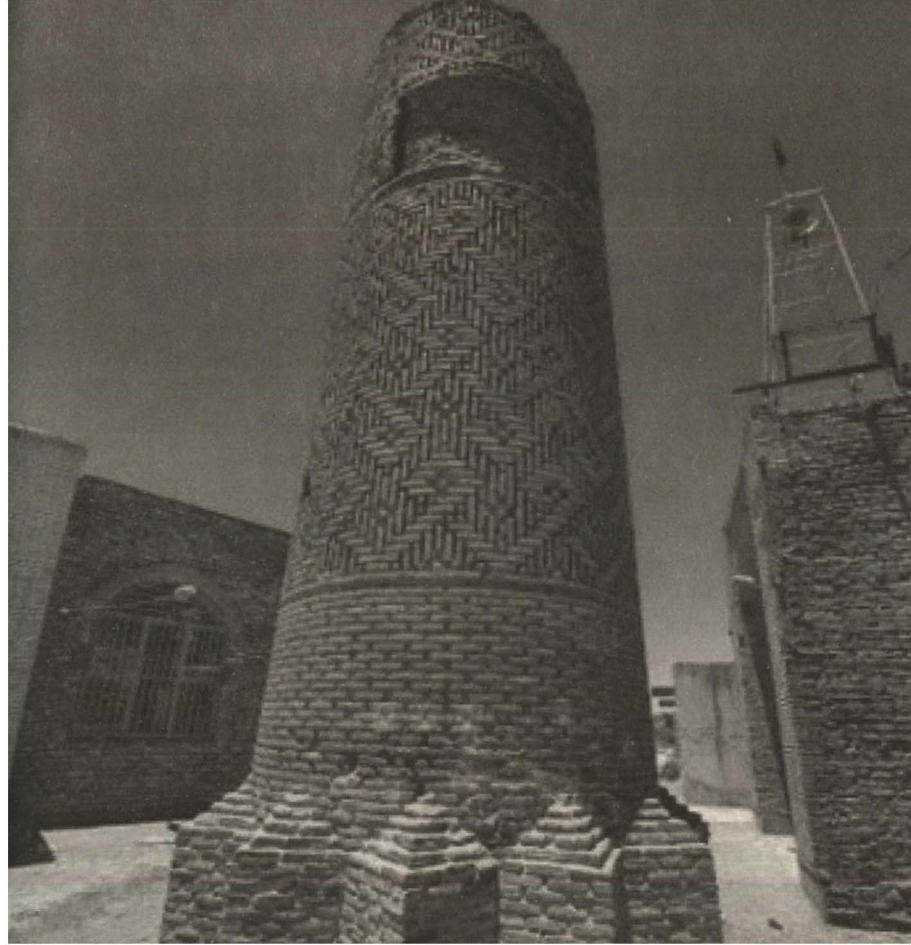
Mekke'de Sultan Alp Arslan ve arkasından Sultan Melikşah Madina hutbe okunmuşsa da, bu hâkimiyet sadece sembolikti. Hâkimiyetin fiili hale gelmesi Sultan Melikşah'ın Ekim-Kasım 1091 tarihinde Bağdat'a gerçekleştirdiği ziyaretten sonra mümkün olabilecekti. Bağdat'a geldikten sonra Selçukluların sarayı durumundaki Darü'l-memleke'ye yerleşen Sultan Melikşah, burada huzuruna gelerek bağlılık bildiren devlet adamlarını kabul etti. O sırada huzuruna gelenlerden biri de Karmisin (Kırmanşah) ve diğer bazı yerlerin hâkimi olan Türkmen beyi Çubuk olmuştu. Sultan Melikşah, bir grup emiri Çubuk'un idaresine vererek Hicaz ve Yemen üzerine yürünmesini emretti. Ancak seferin gerçek anlamda sorumlusu Sadüddeve Gevherayın olacaktı. Gevherayın, gerekli hazırlıkları yaparak Türşek adında bir komutanı sefer için görevlendirdi. Türşek, komutasındaki kuvvetler Hicaz'dan başlamak üzere Yemen'e kadar ilerlemiş ve burayı kontrol altına almışlardı. Türşek, Selçuklular adına Yemen'i yönetmek üzere burada kaldı, ardından yakalandığı çiçek hastalığı sebebiyle vefat

etti. Onun yerine adamlarından Yarenkuş geçmişti. Böylece Sultan Melikşah'ın hâkimiyeti Arabistan yarımadasının en uç noktasına kadar ulaşmış oldu.

Sultan Melikşah Döneminde Kirman Selçukluları

1 048 tarihinde kurulan Kirman Selçukluları ile Büyük Selçuklular arasındaki münasebetler Kavurd'un faaliyetleri sebebiyle en başlarda çok da iyi değildi. Kavurd'un ölümünden sonra sorunsuz ilerleyen ilişkiler, sebebini bilmediğimiz bir şekilde kesintiye uğradı. Nitekim Sultan Melikşah, bir kaynağın ifadesiyle Kavurdoğullarının kökünü kurutmak niyetiyle harekete geçmişti. Bu çerçevede Kirman Selçuklularının başkenti Berdesir hemen kuşatıldı. Sultan Melikşah'ın amca oğlu Sultanşah, karşı koyamayacağını bildiğinden itaat bildirdi. Ancak bunu yaparken Sultan Melikşah'ın alicenaplığına yönelik bir tavır da sergiledi. Melikşah'ı karşılamaya gidecek olmasına rağmen ona bir de mektup göndermiş ve şöyle demişti: "Cihan hükümdarının namusu hükmünde olan kırk kız kardeşimin, ordugâh katırcıları eline düşmesini sultanın soyluluğu reva görmez." Bu sözler sultan nezdinde etkili olmuş olacak ki, karşılıklı gidip gelen elçiler iki taraf arasında bir anlaşma yapılmasını sağladı. Ardından sultanın huzuruna çıkan Sultanşah, hediyeler sunarak bağlılık bildirmiş, karşılığında Kirman hâkimiyeti onaylanmıştı. Sultan Melikşah da kızlarından birini onunla evlendirmişti (Haziran-Temmuz 1080).

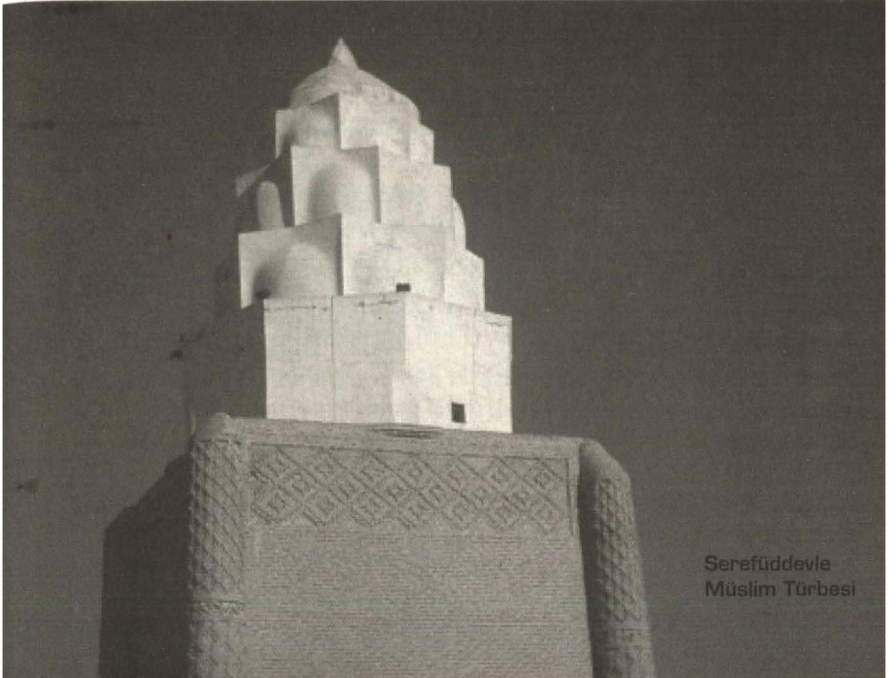

Aynüseylem Savaşı ve Süleyman Şah'ın Ölümü

İsmail Paşa'nın Aynüseylem Savaşı'nda Süleyman Şah'ın ölümü. (1085)

Devletini kuran Süleyman Şah, doğuya yönelmişti. Muhtemel düşüncesi kovulmuş oldukları bölge, yani Büyük Selçuklu ülkesiydi. İlk olarak Musul hâkimi Şerefüddeve Müslim'e tabi Antakya'ya yönelen Süleyman Şah, Aralık 1084 tarihinde şehristanı, 12 Ocak 1085 iç kaleyi almak suretiyle şehre hâkim oldu. Ancak doğru bir tercihle Sultan Melikşah'a haber göndermiş, onun adına şehri ele geçirdiğini bildirmişti. Fakat bu durum onu Şerefüddeve Müslim ile karşı karşıya getirmişti. Afrin çayı üzerindeki Kurzahil mevkiinde savaşa tutuşan iki taraftan galip çıkmayı başaran Süleyman Şah olmuş, esir düşen Şerefüddeve aynı gün öldürülmüştü (20 Haziran 1085). Yeni hedefi Halep olmuştu. Halep hâkimi İbnü'l-Huteyti'den şehrin kendisine teslimini istedi. Huteyti ise Sultan Melikşah ve Tutuş'a haber göndermişti. Kim gelirse şehir ona teslim edilecekti. Neticede şehri isteyen ve davet edilen iki hanedan mensubu Halep'e hâkim olmak üzere harekete geçti. Halep yakınlarında Aynüseylem'de karşı karşıya gelinen savaşta belirleyici olan,

bazı Türkmen beylerinin Tutuş'un tarafına geçmesi oldu. Kaçan Süleyman Şah, Tutuş tarafından kendisine gönderilen barış teklifini gerçekçi bulmamış, esir alınmaktansa intihar etmeyi tercih etmişti (4 Haziran 1086).

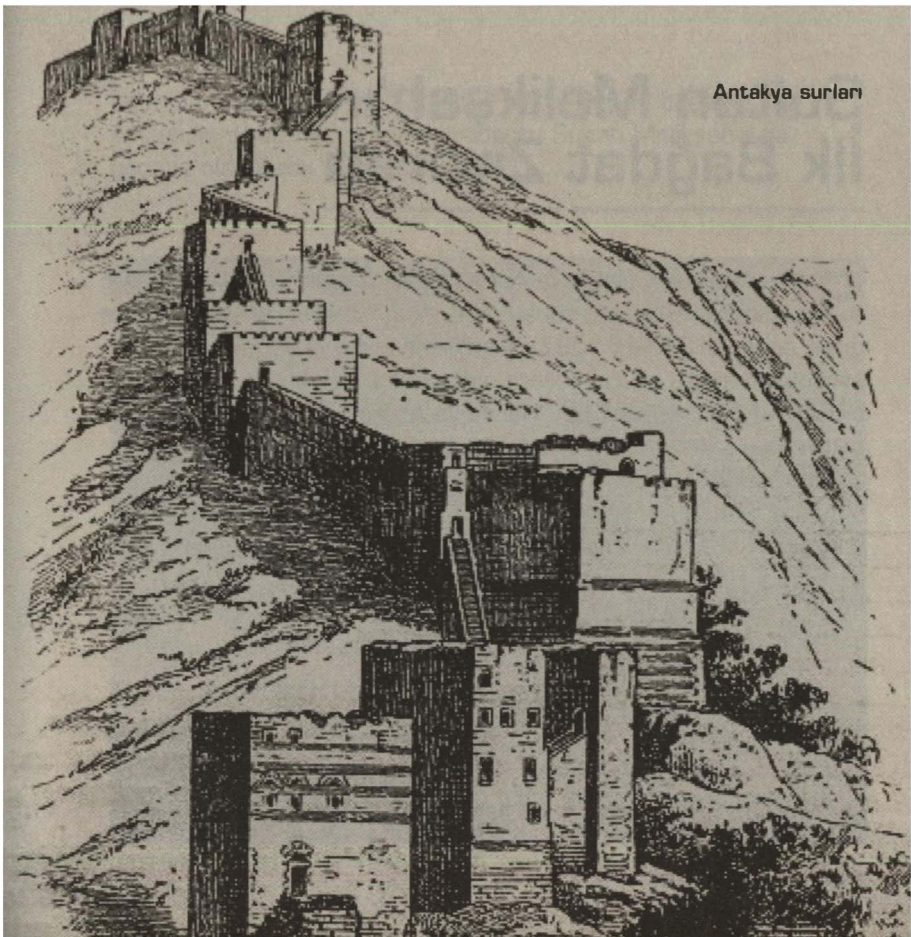

Serefüddeve
Müslim Türbesi

Melikşah'ın Haleb ve Antakya Hâkimiyeti

Haleb hâkimi İbnü'l-Huteyî'nin Süleyman Şah ve Tutuş'u karşı karşıya getirme çabası başarılı olmuş ve Süleyman Şah vefat etmişti. Tutuş, Haleb'i kuşattığında Huteyî çoktan Sultan Melikşah'a şehri kendisine teslim edeceğini bildirmişti. İsfahan'dan yola çıkan sultan (Eylül-Ekim 1086), Urfa'ya geldiğinde emir Bozan'a kuşatma emri verdi. Bozan, Mart 1087 tarihinde Urfa'yı ele geçirecekti. Melikşah, Caber kalesini ele geçirdikten sonra Haleb'e yöneldi. Bu sırada şehri kuşatmakta olan Tutuş oradan ayrıldı. Sultan 3 Aralık 1086 tarihinde Haleb'e girdikten sonra idareyi Kasimüddeve Aksungur'a bıraktı. Sonraki hedefi Antakya'ya geldiğinde Süleyman Şah'ın veziri Hasan b. Tahir tarafından karşılandı. Burayı Yağısiyan'ın idaresine bırakan sultan, Akdeniz kıyısında atını denize sürmüş, kılıcını üç kere denize daldırarak "İşte Allah, İran Denizi'nden bu denize kadar olan yerleri benim hâkimiyetime verdi" demişti. Burada şükür namazı kılan sultan, bir miktar kum alınmasını emretti. Bu kumları "Ey babam Alp Arslan! İşte sana müjde. Henüz çocuk olarak bırakmış olduğun oğlun, dünyayı baştan başa fethetmiştir" diyerek babasının Merv'deki kabri üzerine serpecekti.

Antakya surları

Copyright © 2009 John Wiley & Sons, Ltd. *J. Forecast.* 29, 1–16 (2010) DOI: 10.1002/for

vermiş bulunuyor." Bunun anlamı, Tuğrul Bey ile başlayıp Alp Arslan ile devam eden siyasi iktidarın, Sultan Melikřah'a da gećmiř olduğuydu (24 Nisan 1087).

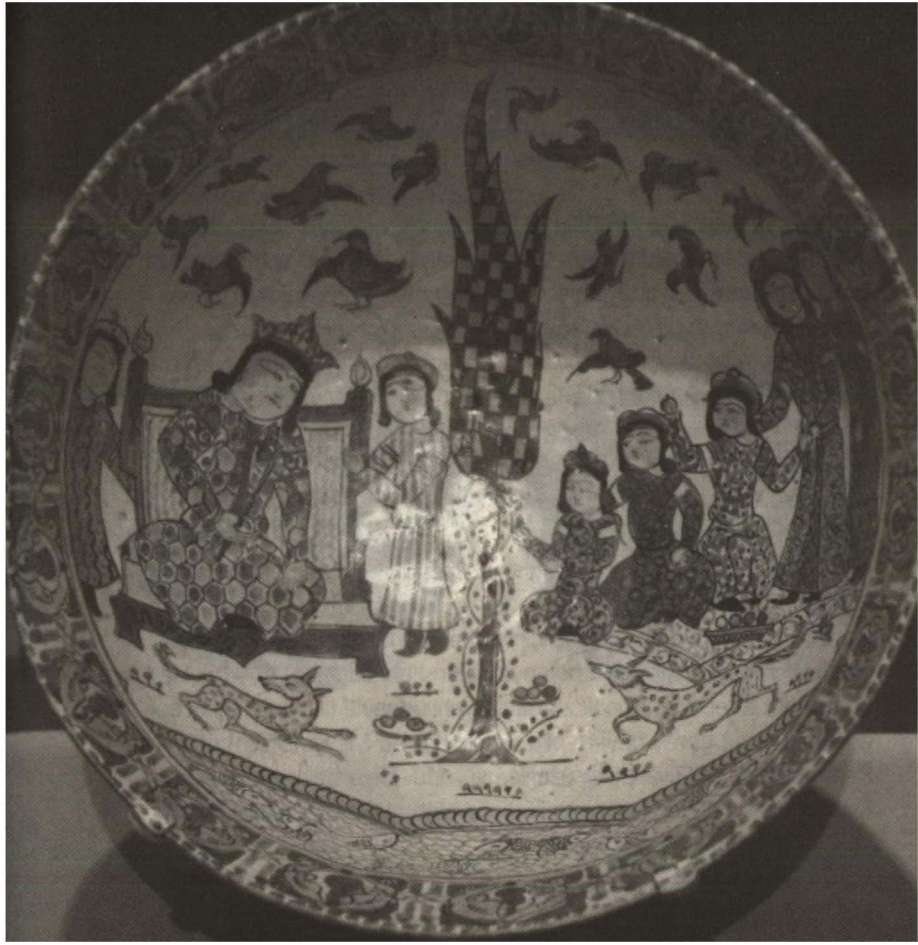
Halife Muktedi ile Mahmelek'in Evliliği

Halife Muktedi, veziri Fahrüddeve'yi sultan Melikşah'ın kızı Mahmelek'i istemek üzere İsfahan'a gönderdi (1081-1082). Terken Hatun, Gazne sultanı ile Karahanlıların 400 bin dinar vererek kızını istediğini, halife bu miktarı öderse evliliğe onlardan daha layık olduğunu söylemişti. Bunun üzerine el-Kaim Biemrillah ile evlenmiş olan Arslan Hatice devreye girerek "Halife ile evlenmesi kızınız için şeref ve iftihar vesilesi olacaktır. Sizin sözünü ettiğimiz sultan ve hükümdarların hepsi onun (halifenin) kulu ve hizmetçileridir, üstelik halifeden para istenmez" deyince, Terken Hatun teklifi kabul etti. Ancak halifenin kendi kızından başka bir karısının veya cariyesinin olmamasını şart koşmuştu. Mihr-i muaccel elli bin dinar olarak belirlendi. Halife ile Mahmelek'in düğünü Melikşah'ın Bağdat ziyareti sırasında gerçekleşti. Mahmelek'in çeyizi halifenin sarayına taşındıktan sonra başta Nizamülmülk olmak üzere önemli Selçuklu emirleri de debdebe içinde törene katılmışlardı. Etrafı göz kamaştırıcı bineklere binmiş iki yüz Türk cariye tarafından çevrelenen, üzeri örtülü çok sayıda altın ve mücevherle süslenmiş bir mahfe içindeki Mahmelek, gösterişli bir alayla hilafet sarayına götürüldü. Böylece Selçuklu ve Abbasi hanedanı arasındaki üçüncü evlilik yapılmıştı (Nisan 1087).

Cemalülmülk b. Nizamülmülk

Nizamülmülk'ün oğludur. Babası tarafından Belh ve havalisine yönetici olarak görevlendirildiği sırada, babasının taklidini yaptığını öğrendiği Sultan Melikşah'ın soytarısı Caferek'i cezalandırmak için başkente gelmişti. Bu sırada yaşananlara mâni olmadıkları için kardeşleri Müeyyidülmülk ve Fahrülmülk'ü azarladı. Sonrasında sultanın huzuruna girmiş ve burada "Senin gibiler nasıl olur da burada bulunur ve böyle bir toplulukta sultanın huzurunda konuşabilir?" diyerek Caferek'i azarladı. Bir sonraki hamlesi Caferek'i yakalamak ve dilinin ensesinden çıkarılarak kesilmesini emretmek oldu. Emir gerçekleşince Caferek öldü. Sultan Melikşah bunu doğrudan kendi otoritesine karşı yapılmış bir hareket kabul ederek Cemalülmülk'ün öldürülmesine karar verdi. Horasan'da bulundukları sırada Horasan amîdini çağıran sultan, "Senin için hangisi daha sevimlidir; kendi başın mı yoksa Cemalülmülk'ün başı mı?" diye sormuş, "Elbette kendi başım" cevabını almıştı. Bunun üzerine sultan Cemalülmülk'ün öldürülmesi için gayret etmesini söyledi. Horasan amîdi meseleyi bir hizmetliye anlatınca, Cemalülmülk şerbetine zehir konmak suretiyle öldürüldü (Kasım-Aralık 1082). Melikşah haberi alınca Nizamülmülk'e baş sağlığı dilemiş ve "Ben de senin oğlunum, sen sabredip Allah'tan sevap bekleyenlerin en hayırlısıysın" demişti.

Mervaniler Devleti'nin Sonu

Mervaniler, Meyyafarikin (Silvan) merkezli, Diyarbakır ve çevresine hâkim yerel bir hanedandı. Tuğrul Bey döneminde Selçuklu hâkimiyetini tanıdı. Yaşanan bazı olumsuzluklar halkın şikâyetine neden olmuş, şikâyetler İsfahan'a kadar ulaşmıştı. Fahrüddeve Muhammed b. Cehir, Halep hâkimi Muizzüddeve b. Salih ve Mervani Nasrüddeve Ahmed'in vezirliğini yaptıktan sonra, Abbasi halifesi el-Kaim Biernillah'a vezir tayin edilmişti. Görevinden azledilince yerine oğlu Amidüddeve vekâleten atandı. Amidüddeve görevden alınınca (1083), Melikşah ve Nizamülmülk onların İsfahan'a gönderilmeleri istemişti. Amidüddeve, Nizamülmülk'ün kızı Zübeyde ile evliydi. Mervaniler bölgesinden gelen şikâyetler üzerine bölgenin zenginliğini dillendiren Fahrüddeve, sultan ve Nizamülmülk'ü bölgenin ele geçirilmesi hususunda ikna etti. Geniş yetkiler ve büyük bir güçle bölgeye gelen Fahrüddeve'ye Artuk Bey de yardım edecekti. Ancak zamanla Fahrüddeve ile Artuk'un arası açıldı. Yine de görev devam etti, Fahrüddeve Meyyafarikin, oğlu Zaimüddeve de Diyarbakır üzerine yürüdü. Diyarbakır ele geçirildi (Mayıs başı 1085). Ardından Bitlis, Ahlat ve Hasankeyf de teslim

oldu. Fahrüddeve ise 29 Eylül 1085'te Meyyafarıkın'e girmişti. Mervaniler'in elinde kalan son yerler olan Mardin, Ceziret İbn Ömer (Cizre) ve Siverek'in de alınmasıyla birlikte Mervani Devleti tarih sahnesinden çekilmiş oldu (1086).

Tekiş b. Alp Arslan

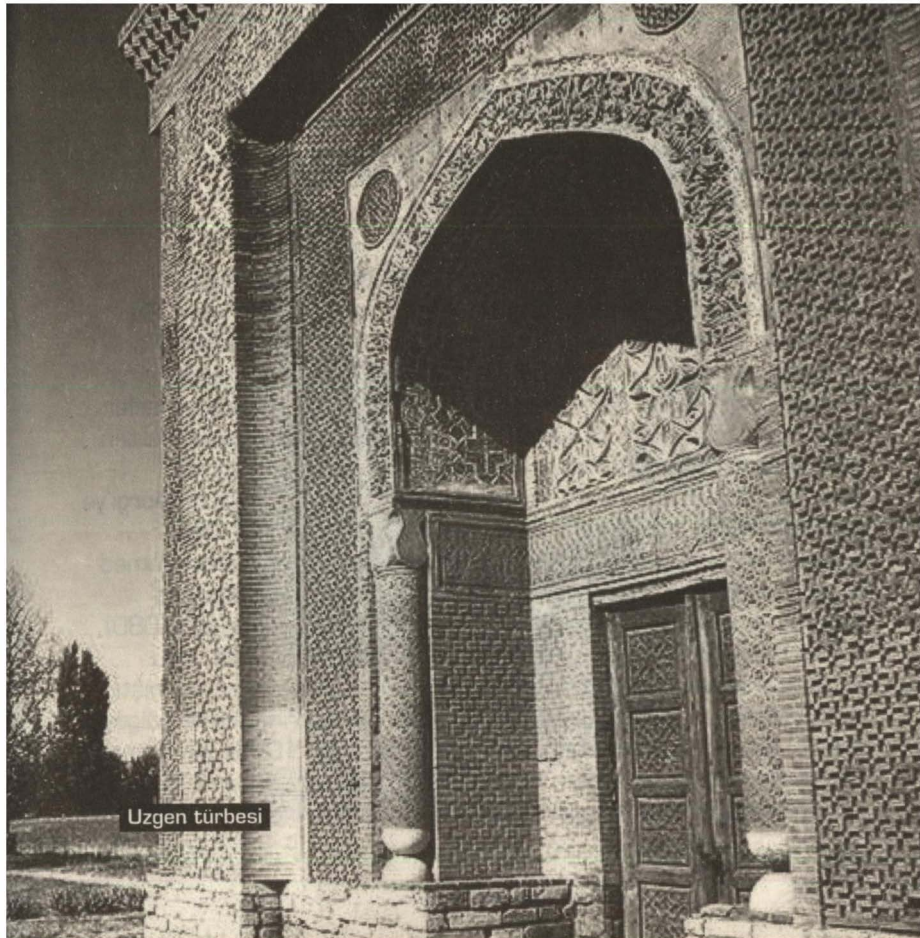
Sultan Alp Arslan'ın oğlu olan Tekiş'in annesi bir cariyedir. Belh ve Toharistan idaresi ona verilmiş, ilk zamanlarda Melikşah'a bağlılık göstermiştir. Ancak Sultan Melikşah, bir teftiş sırasında beğenmeyip ordudan ihraç ettiği yedi bin asker Tekiş'e katılarak "Sultanımız sensin" demişlerdi. Güçlenen Tekiş, sırasıyla Mervu'r-rud, Merv ve Tirmiz şehirlerini ele geçirmiş ve Nişabur'a yönelmişti. Ancak üzerine gönderilen kuvvetlere karşı direnemediğinden af dilemek zorunda kalmıştı (1081). İsyanı bastırılan Tekiş, Sultan Melikşah'ın Musul taraflarında olmasından istifade ile bir süre sonra ikinci kez isyan etti (1084-1085). Mervu'r-rud ve bir hile ile Merv'i ele geçirdikten sonra Serahs'ı kuşatmaya başladı. Nizamülmülk'ün adamlarından Ebu'l-Fütuh et-Tusi ile Horasan amîdi Ebu Ali, Nizamülmülk'ün yazısını taklit ederek yardıma geldiği şeklinde sahte bir mektup yazmışlardı. Mektuba inanan Tekiş, müstahkem bir kaleye sığındı. Sultan Melikşah, kendisine zarar vermeyeceği hususunda söz verince kaleden inen Tekiş'i veliahdı olan oğlu Ahmed'e havale etti. O da gözlerine mil çekilmesini emretti. Sultan Berkyaruk döneminde eski hâkimiyet bölgesindeki adamları ve Tutuş ile yazıştığı öğrenilince boğduruldu (Mart-Nisan 1094).

Karahanlıların Tabiiyet Altına Alınması

1088-1089 yıllarında Batı Karahanlı Devleti'nin Selçuklu Devleti'ne tabiiyet altına alınması.

Batı Karahanlı hükümdarı Ahmed b. Hızır Han'ın halka ve ulemaya karşı kötü davranışlar sergilediğine dair şikayet üzerine Sultan Melikşah, Maverâünnehir'i ele geçirmek üzere harekete geçti (1088-1089). Aslında bu şikayetler onun için büyük bir fırsattı. Ceyhun'un geçilmesinden sonra ilk olarak Buhara ele geçirilmiş, daha sonra Semerkand'a yürünmüştü. Halkın Sultan Melikşah ile birlikte hareket etmesi savunmayı anlamsız kılmıştı. Şehre girilince kaçan Ahmed Han yakalanarak sultanın huzuruna getirildi. Böylece Batı Karahanlı Devleti, Selçuklulara tabi bir devlet oldu. Bir sonraki hedef Doğu Karahanlılar idi. Özkend'e geldiğinde Doğu Karahanlı Hükümdarı Hasan b. Süleyman itaate davet edildi. Hasan bu isteği kabul ederek Sultan Melikşah'ın huzuruna gelince yerinde kalması mümkün oldu. Bu atamayla birlikte Doğu Karahanlılar Devleti de Selçuklu hâkimiyetini tanımış oluyordu. Sultan Melikşah başkenti İsfahan'a döndükten (1090) kısa süre sonra tekrar bölgeye yöneldi. Nitekim Karahanlı hanedanı içinde yaşanan sorunlar Selçuklu hâkimiyetine zarar vermişti. Gerekli müdahaleleri ve atamaları yapan Sultan Melikşah tekrar ülkesine dönmüştü.

Uzgen türbesi

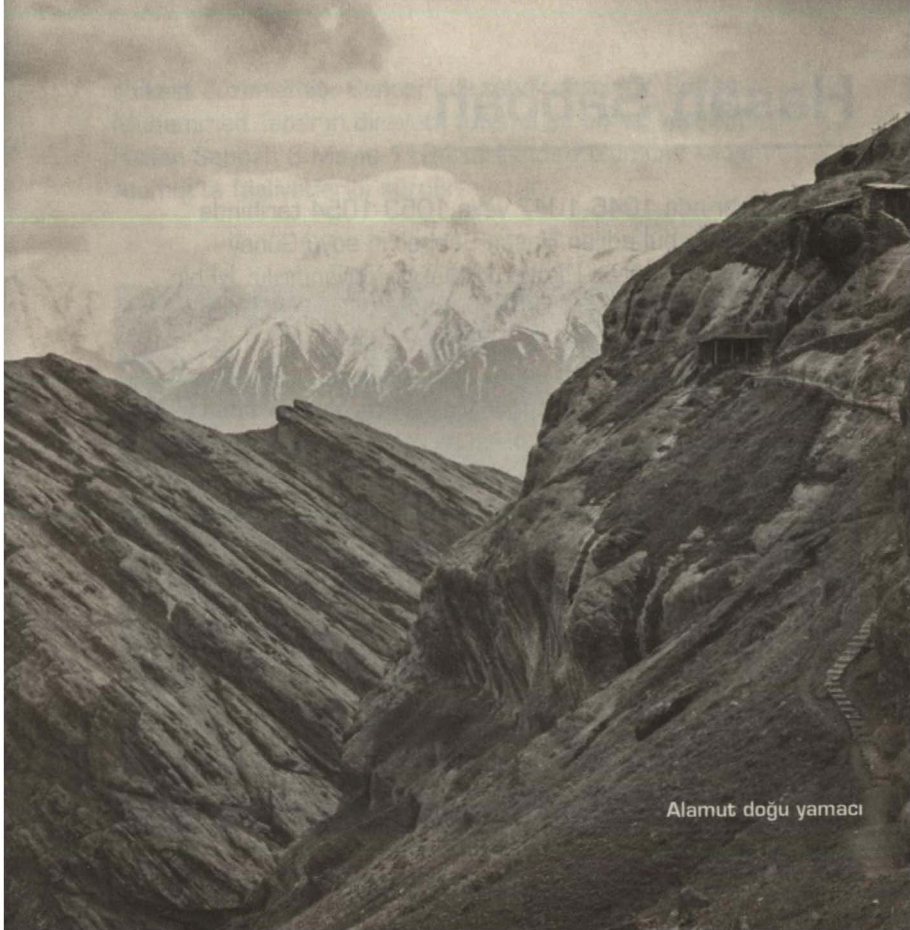
Sultan Melikşah Zamanında Kafkasya

Kafkasya hâkimiyeti Selçuklular için hayli önem arz etmiş ve bölge devamlı olarak kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Sultan Melikşah, Aras'ı geçerek Tiflis'in doğusundaki Kartli bölgesini, sonrasında da Gence'yi ele geçirdi. Buranın idaresine emir Savtegin tayin edildi. Savtegin, Gürcü Kralı II. Giorgi üzerine bir sefer düzenlediyse de Giorgi ve Kaheti Kralı Ahsartan ittifakına yenilmekten kurtulamadı. Sultan Melikşah, Gürcistan'a tekrar sefer yapmak zorunda kaldı (1078-1079). Ancak Savtegin'in bir kez daha II. Giorgi'ye yenilmesi sonrasında Bizans da duruma müdahil olmuştu. Oltu, Erzurum ve Kars'ın Bizans hâkimiyetine geçmesi üzerine emir Ahmed bölgeye gönderildi. Ebu Yakub ve İsa Böri adlı emirlerle harekete geçen emir Ahmed, Selçuklu hâkimiyetini tekrar tesis etmişti (1080). Sultan Melikşah ise Savtegin'i görevden alarak yerine amca oğlu Kutbeddin İsmail b. Yakuti'yi Azerbaycan Genel Valisi olarak atamıştı. Sultan Melikşah, Şeddadi emiri Fadlun'un isyanı üzerine tekrar bölgeye gelmiş, Selçuklu hâkimiyetini yeniden tesis etmişti (1086). Ani Ermeni Patriği Barseg, yaşanan sorunları dillendirmek üzere sultanın huzuruna çıktığında sultan sorunlarının çözülmesi için emirler vermişti (1086).

Alamut

Kazvin'in kuzeydoğusunda bulunan müstahkem bir kaledir. Eski Farsçadaki Aluh ve amut kelimelerinin birleşmesinden oluşan bu isim "kartal yuvası" veya "kartal eğitimi" anlamına gelir. Kuruluşu dokuzuncu yüzyıla kadar ulaşan kaleyi Selçuklular açısından önemli kılan, Hasan Sabbah'ın burayı ele geçirerek başlattığı İsmaili mücadelesi için bir üs haline getirmesi olmuştur. Hasan Sabbah, 1090 tarihinde kaleyi ele geçirmiş ve davasına bağlı diğer kaleler için merkez yapmıştır. Bundan sonraki süreçte Selçukluların doğudan hedefi haline gelse de kaleyi ele geçirmek mümkün olamamıştır. 1118 tarihinde Anuştegin Şirgir, ordunun devamlı olarak burada kalmasını sağlayacak tedbirlerle kaleyi ele geçirmeye yaklaşmışsa da, Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü akabinde emirler arasında çıkan kargaşa sebebiyle yapamamıştır. Alamut Kalesi, Moğol hükümdarı Hülagü zamanında Anuştegin Şirgir'in uygulamış olduğu taktiğin aynısıyla, uzun süren bir kuşatma neticesinde 19 Kasım 1256'da teslim alınmıştır. Batıniler kaleyi tekrar ele geçirmeye çalışmışsa da Moğollar izin vermemiş, sonraki dönemlerde kale hapishane olarak kullanılmıştır.

Alamut doğu yamacı

Hasan Sabbah

Kum şehrinde 1046-1047 veya 1053-1054 tarihinde doğduğu kabul edilen Hasan Sabbah'ın soyu Güney Yemen'de hüküm süren Himyer krallarına dayandırılır. İyi bir eğitim aldıktan sonra Fatımi dailerinden etkilenerek Batını olmuştur. Daha sonra gittiği Mısır'da siyasete bulaşmış, halife Müstansır Billah'tan sonra oğlu Nizar'ın halifeliğini desteklemiştir. Ancak diğer oğul Müstali taraftarlarından çekinerek Mısır'ı terk etmiş, bir süre kaldığı Rey'de vezir Nizamülmülk'ün takibatına maruz kalmıştır. Bu sebeple faaliyetlerini sürdürebileceği Gilan, Mazenderan ve dağlık Deylem bölgesine çekilmiş, sonunda da Alamut kalesini ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra başlattığı davet faaliyetleriyle hâkimiyet alanını genişletmiş, 1094 yılında halife Müstansır Billah'ın vefatıyla Fatımilerden bağımsız olarak Nizari İsmaili organizasyonunu tesis etmiştir. Lemeser, Girdkuh, Şahdiz, Halincan gibi önemli kalelerin ele geçirilmesi gücünü daha da artırmış, kendisiyle mücadele eden önemli devlet adamlarını öldürmek suretiyle Selçuklu Devleti'ne büyük zarar vermiştir. Devletin farklı alanlarına sızan hareket, Sultan Berkyaruk'a

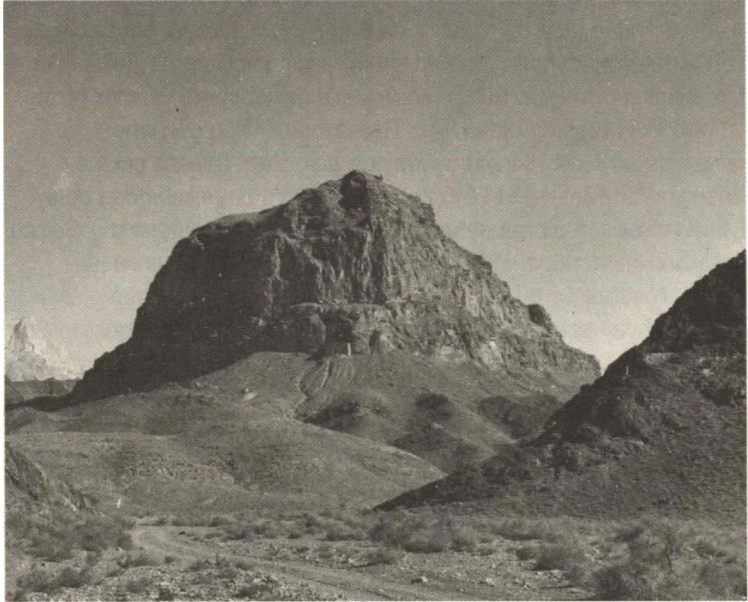
suikast düzenlemiş, Sencer'i de tehdit etmiştir. Sultan Muhammed Tapar'ın dirayetli tutumu da sonuç vermemiş, Hasan Sabbah 3 Mayıs 1124 tarihindeki ölümüne kadar Alamut'ta faaliyetlerini sürdürmüştür.

Girdkuh Kalesi

Girdkuh, İran'ın kuzey doğusundaki Damgan yakınlarında, tarihi çok eskilere dayanan müstahkem bir kale olan Girdkuh, hem Selçuklular hem de kaleyi daha sonra ele geçiren Batıniler için önemli bir mevkiidir. Bölgede su kaynaklarının bol olması, yetiştirilen ürünlere yansımış, bu durum önemini daha artırmıştır. Kutalmış b. Arslan Yabgu'nu sayesinde Selçukluların hâkimiyetine giren kale, bir süre Kutalmış'ın idaresinde kaldıktan sonra yerel bir hanedan olan Ziyarilere bırakılmıştır. Yine onun Tuğrul Bey'e isyan ettiği sırada sığındığı kaledir. Sonraki dönemde hakkında fazla bilgi bulunmayan kale, Sultan Berkyaruk zamanında Batınilerin kontrolüne geçmiş, sonrasında bu hareketin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Hatta Alamut'a zor zamanlarında en büyük desteği veren kale durumundadır. Bu süreç Moğolların bölgeye gelişine kadar devam etmiş, Batıniler ile başlatılan mücadele sırasında önemli hedeflerden biri olmuştur. Ancak kalenin ulaşılması zor bir yerde bulunması, su ve yiyecek kaynaklarının olması kaleyi daha da ele geçirilemez bir yer yapmıştır. Nitekim Moğol kuşatmasına

on yedi yıl dayanmış, yiyecek ve su sıkıntısı olmamasına rağmen yiyecek bir şeyleri kalmaya kaleyi teslim etmek zorunda kalmıştır.

Şair Muizzi

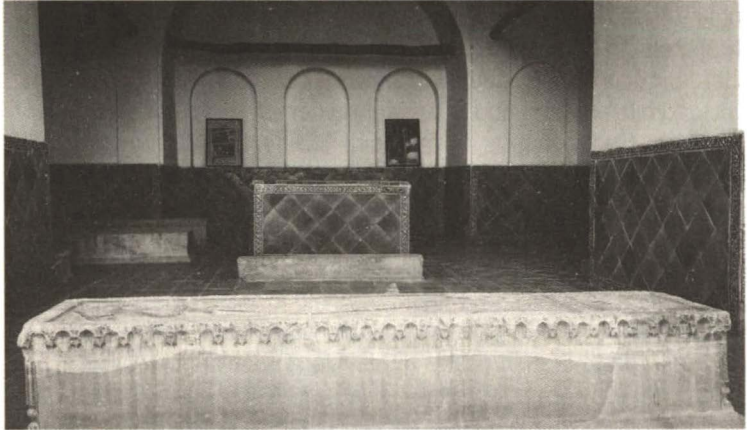
Sultan Alp Arslan'ın şairlerinden Burhani'nin oğludur. Aslen Nesa şehrinde olsa da Nişabur'da doğmuştur. Babası başta olmak üzere pek çok âlimden dersler almış, ardından Sultan Melikşah'ın himayesine girmiştir. Sultan Melikşah'a asker olarak hizmet etmiş ve emirlik rütbesine ulaşmıştır. Ramazan hilalinin görülmesi sırasında söylediği bir şiir sayesinde şair olarak dikkat çekmeyi başarmıştır. Melikşah'ın Muizzü'd-dünya ve'd-din lakabından dolayı Muizzi nisbesini alarak sultanın nedimleri arasına katılmıştır. Sultan Melikşah'ın ölümüne kadar bu görevde kaldığı, daha sonra ise Herat, Nişabur ve İsfahan'da Selçuklu hanedanına mensup olan veya olmayan pek çok kişinin hizmetinde bulunduğu bilinmektedir. Sultan Berkjaruk, Arslan Argun, hatta Melikşah'ın eşi Seferiye Hatun hakkında şiirler söylemiştir. Şiir ithaf ettiği kişiler arasında Nizamülmülk de bulunmaktadır. Şiirlerine bakılarak 1124-1127 yılları arasında bir tarihte vefat ettiği söylenmektedir. "Üç şair, üç devletten ikbal ve kabul görmüş, hiç kimse bu alanda onların mertebesine ulaşmamıştır. Bunlar Samaniler zamanında Rudegi, Gazneliler zamanında Unsuri ve Selçuklular zamanında Muizzî'dir" sözü Muizzi'nin ulaşmış olduğu itibarı göstermektedir.

Sultan Melikşah ile Nizamülmülk Arasındaki Gerginlik

Muhtemelen Cemalülmülk'ün öldürülmesiyle temelleri atılan gerginlik her geçen gün artmıştı. Farklı sebepleri de mevcuttu. Nitekim Sultan Melikşah'ın önemli emirlerinden biri olan Kodan'ın Nizamülmülk'ün oğlu Osman tarafından tahkir edilerek tutuklanması; veliahtlıkta Nizamülmülk'ün Berkayaruk'u desteklemesine Terken Hatun'un muhalefeti; siyasi rakibi Tacülmülk'ün ters psikoloji ile onu fazlaca övmesi ve diğer oğullarının yapmış olduğu işler sultanı olumsuz yönde etkilemişti. Sultan, Nizamülmülk'e gönderdiği haberde "Eğer sen saltanatı ve mülkümde ortağım isen, bunun da bir hükmü ve kuralı vardır. Fakat benim naibimsen ve benim emrimdeysen, o takdirde naiplik ve tabilik şartlarına uymalısın. Oğullarından her biri bir kıtayı istila etti ve büyük bir eyalete vali oldu. Buna da kanaat etmeyerek devlet işlerine müdahale ve tecavüz ettiler, şunu bunu yapmaya kalkıştılar. Önünden vezirlik alameti divitinin ve başından sarığının alınmasını

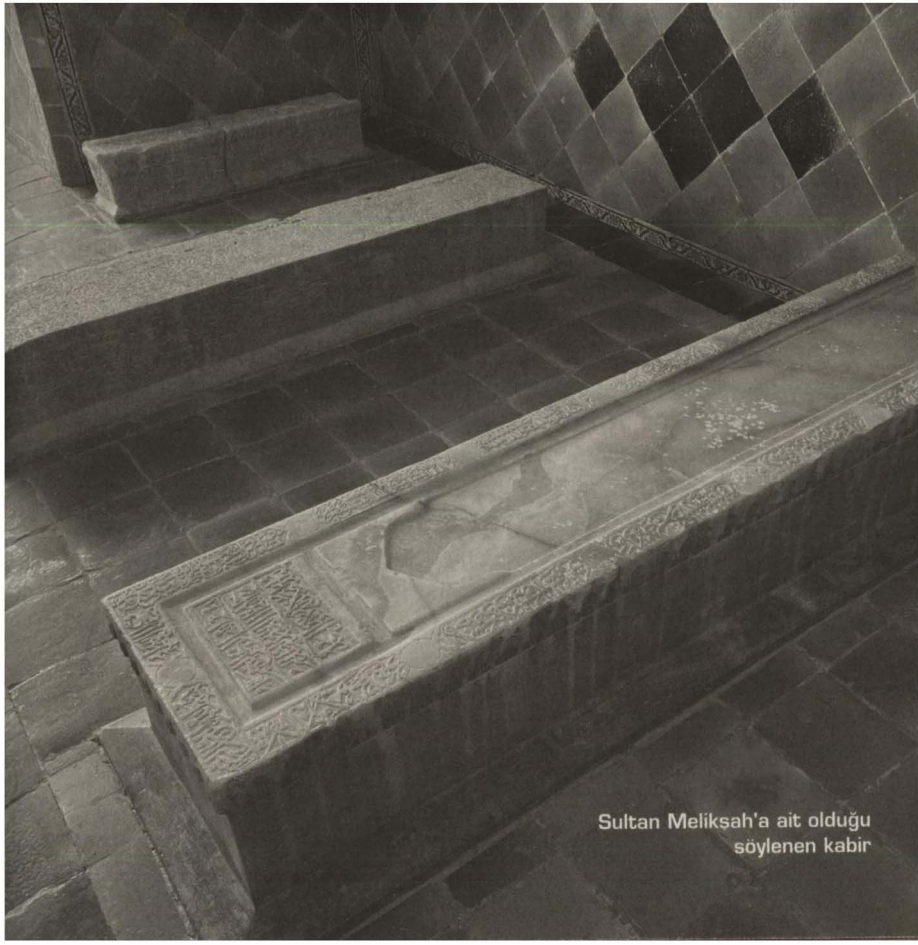
emretmemi ister misin?" demişti. Gelen cevap "Benim adıma ona deyiniz ki; başındaki o tacın (kalansuva) varlığı bu divite bağlıdır. Bu ikisinin iş birliği ve ittifakı her şeyin bağı ve her türlü ganimetin sebebidir. Bu divitin kapağını kapatırsam onun da tacı yok olur. Eğer bir değişikliğe karar verdiyse bunu yapmadan gerekli tedbirleri alsın. Kapiyı çalmadan önce başına gelecekleri düşünsün, dikkatli olsun" şeklinde bitmişti.

Nizamülmülk türbesi

Sultan Melikşah-Halife Muktedi Gerginliği

Sultan Melikşah'ın kızı Mahmelek'ten Cafer adında bir oğlu olan Halife Muktedi, evlilikten önce vermiş olduğu sözleri tutmamış ve Mahmelek'e iyi davranmamıştı. Bunun üzerine Mahmelek, oğlu Cafer'i de alarak İsfahan'a döndü (Mayıs-Haziran 1089). Mahmelek'in Ocak 1090 tarihinde ölümü üzerine Cafer ile Terken Hatun ilgilenmeye başladı. Sultan Melikşah, yaşananlardan sorumlu tuttuğu hilafet veziri Ebu Şüca'yı görevden aldırdıktan sonra Cafer'i de alarak Bağdat'a gitti (Ekim-Kasım 1091). Bu süreçte torununu veliaht tayin ettirme isteği kabul görmedi. Geri dönen Melikşah, ısrarını sürdürmüştü ve nihayetinde henüz iki yaşında Cafer'e müstakil bir köşk tahsis ederek ona "Emir'ül-müminin" denmesini sağlamıştı. Ancak halife yine de Cafer'i veliaht tayin etmedi. Bunun üzerine Sultan Melikşah, Bağdat'a yöneldi (Ekim 1092). Halifenin veziri Amidüddeve ile görüşen sultan, isteği kabul edilmezse halifenin Hicaz veya Dımaşk'a gitmek zorunda olduğunu bildirdi. Şehri terk etmeye karar veren halife hazırlık için bir aylık süre istemişti. Neticede kendisine on günlük bir süre tanındı. Fakat o süre dolmadan Sultan Melikşah öldürüldü (1092).

Sultan Meliksah'a ait olduğu
söylenen kabir

Nizamülmülk'ün Öldürülmesi

Muhtemelen araları gergin olduğu için Melikşah'ın Bağdat ziyaretine Nizamülmülk dahil edilmedi. Ancak tecrübeli vezir, Bağdat'ta yaşanacakları tahmin ettiğinden, Bağdat'a doğru hareket etmişti. Hemedan'ın güneyindeki Nihavend'e ulaştığında iftarını açan vezir, yürümekte zorluk çektiği için bir tahtirevan ile otağına götürülüyordu. O sırada Deylemlî bir genç yardım isteme bahanesiyle yanına yaklaşmış ve ona bir pusula uzatmıştı. Nizamülmülk, pusulayı alıp okumaya başladığı sırada gizlemiş olduğu hançeri çıkararak genç, saldırdı. Kaçmak istediğindeyse, çadır ipine takılarak düşmüş ve hemen orada öldürülmüştü. Yaralanan Nizamülmülk, otağına götürülerek tedavisine başlanmış, olayı haber alan Melikşah da onu ziyarete gelmişti. Ziyaretine gelen sultanı suçladığı, sultanın da bu suçlamaları reddettiği bilinmektedir. Hatta olayla ilgisi olmadığına dair Müeyyidülmülk b. Nizamülmülk'e daha sonraları bir mektup yazmıştır. Nizamülmülk, almış olduğu ağır yaralar neticesinde o gece öldü (14 Ekim 1092). Nizamülmülk'ün cenazesi İsfahan'da gömülmüştür. Ölümüyle ilgili olarak ağırlıkla Batınîler (Hasan Sabbah), Sultan Melikşah ve Terken Hatun zan altındadır.

Nizamülmülk'ün Devlet Üzerindeki Etkisi

Hakkında pek çok şey yazılan ve söylenen Nizamülmülk'ün Selçuklular Tarihi'ndeki en önemli figürlerden biri olduğu şüphesizdir. Henüz genç sayılabilecek bir yaşta Alp Arslan'ın etiğini ile görevlendirilmiş olması, sonraki dönem başarılarına temel teşkil edebilecek niteliktedir. Vezir olduktan sonraki dönemini üçe ayırmak gerekir. Sultan Alp Arslan dönemi, Sultan Melikşah'ın ilk dönemi ve ikinci dönemi. Alp Arslan döneminde klasik bir vezir gibi davranır, sultanın verdiği yetkileri sultanın verdiği ölçüde kullanır, hatta sultandan korkar. Buna rağmen sultandan çekinen emirleri sultanın cezalandırmasını engellemek için rüşvet almaktan da çekinmez. Ancak henüz on yedi yaşındaki Melikşah döneminde bütün gücü elinde toplamış, sultan büyüdüğünde de bu gücü terk etmek istememiştir. Nizamiye Medreseleri'nin inşası ve idaresi hususundaki katkısı inkâr edilemez. Ancak Nizamiyeler üzerinden bir ilim gücü devşirdiği açıktır. Sahip olduğu

oğullarını ülkenin farklı bir yerine yönetici olarak göndererek neredeyse bir saltanat tesis ettiği malumdur. Nitekim Sultan Melikşah ile yaşadığı gerginliğin sebeplerinden biri de zaten bu durumdur. Oğlu Cemalülmülk'ün öldürülmesi de bu gücü bertaraf etmeye yönelik çabanın ilk işaretidir. Düzen tesis edilmişse sorun yoktur da denilebilir. Bu durumda unutulmaması gereken devlet imkanlarından büyük ölçüde Nizamülmülk ve oğullarına yakın olan kimselerin faydalanmış olma ihtimalidir. İhtimal sosyal dengeleri bozabilecek türdendir. Bunun yanında bin civarında gulamının bulunması, ilim kimliğiyle tanınan bir vezir için anlamsızdır. Nizamiler olarak isimlendirilen bu grup, zaman zaman devlet içerisinde etkinlik kazanmıştır. Kısaca Nizamülmülk'ü de tarih ve akıl süzgecinden geçirmekte fayda vardır. Ortaçağ müellifi İbnü'l-Adim, "Nizamülmülk, Şafileri çok tutardı. Hanefileri (ilme olan) ilgilerinin azalması ve bu alanda geri kalmalarını sağlamak amacıyla kadılıklara, Şafileri ise fıkıhla uğraşarak fakih yetiştirip çoğalmaları için medreselere atardı." diyerek onu mezhepler arası taraf tutmakla itham eder.

Sultan Melikşah'ın Öldürülmesi

Torunu Cafer'i veliaht ilan ettirmek isteyen Sultan Melikşah, Bağdat'a gelerek Selçukluların şehirdeki üssü durumundaki Darü'l-memleke'ye yerleştikten sonra yukarıda bahsettiğimiz gerginlik yaşanmıştı. Ramazan Bayramı namazını kılan sultan, çevgan oynamış, daha sonra da ava çıkmıştı. Ancak av sırasında ateşli hummaya tutulmak, zehirlenmek veya yemiş olduğu yabani bir kuşun etinden zehirlenmek suretiyle 19 Kasım 1092 Cuma gecesi vefat etmişti. Ölümüyle ilgili olarak halife Muktedi, Nizamülmük'ün adamları Berkjaruk'tan ziyade kendi oğlu Mahmud'un tahta çıkmasını isteyen Terken Hatun zan altındadır. İslam kaynakları ölüm sebebiyle ilgili genellikle herhangi birini suçlayıcı bir görüş beyan etmez. Buna karşılık Ermeni ve Süryani kaynakları çoğunlukla zehirlendiği görüşündedir. Hatta bunu Hurdik adlı bir hizmetçisinin yaptığı belirtilir. İslam kaynaklarının halifeyi zan altında bırakmamak adına böyle bir tavır benimseyebileceği göz ardı edilmemelidir. Büyük Selçuklulara zirve dönemini yaşatan Melikşah, öldüğünde sadece otuz sekiz yaşındaydı. İyi ok ve mızrak atan Sultan Melikşah, iyi bir avcı ve çevgan oyuncusuydu.

Cevgan

Terken Hatun

Sultan Melikşah'ın Celaliye Terken olarak bilinen eşidir. Batı Karahanlı hükümdarı İbrahim Tamgaç Han'ın kızı olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Melikşah ile 1065 yılında evlenmiştir. Yönetimde etkin olmaya çalıştığına dair bilgiler bulunmaktadır. Nizamülmülk'ün buna engel olduğu *Siyasetname*'ye yansımıştır. Hakkındaki ilk bilgilere kızı Mahmelek'in halife ile evliliği sürecinde rastlanmaktadır. Sonrasında vezir Nizamülmülk ile oğlu Mahmud'un veliaht tayin edilmemesi sebebiyle gerginlik yaşamış, kendi veziri Tacülmülk'ün vezir olması için sultanı etkilemeye çalışmıştır. Sultan Melikşah'ın öldürülmesinde adı geçse de olay örgüsüne bakıldığında bu durum çok da mantıklı görünmez. Ancak eşinin ölümünü gizlemiş ve oğlu Mahmud'un tahta çıkması için bir mücadele başlatmıştır. Bu çerçevede Burucird Savaşı'nda Berkyaruk'a yenilince (17 Ocak 1093), Berkyaruk'un dayısı İsmiil b. Yakuti ve Tutuş'la iş birliğine gitmiştir. Tutuş ile birleşmek üzere yola çıkan Terken Hatun hastalanınca geri dönmüş, ardından vefat etmiştir (Eylül-Ekim 1094). Öldürüldüğüne dair bilgi de bulunmaktadır. Oğlu Davud'u 1081-1082, diğer oğlu Veliaht Ahmed'i 1088-1089 tarihinde kaybeden Terken Hatun'un Mahmud üzerinden saltanata ulaşma isteğini bu çerçevede değerlendirmekte fayda vardır.

Zübeyde Hatun

Sultan Melikşah'ın eşi olup, amcası Yakuti'nin kızı, Sultan Berkyaruk'un da annesidir. Kızı Gevher, Gaznelilere gelin olarak gitmiştir. Evliliğinin ne zaman gerçekleştiği tam olarak bilinmemektedir. Sultan Melikşah'ın ölümüne kadar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Oğlunun hükümdar ilan edilmesinden sonra çoğunlukla yanında kalmıştır. Berkyaruk'a isyan eden kardeşi İsmail'in yenildikten sonra kendisine sığınma talebini olumlu karşılamıştır. Ancak İsmail, Berkyaruk'u öldürme niyetiyle Zübeyde Hatun'a sığındığını itiraf ettiğinde Gümüştegin Candar, Aksungur ve Bozan tarafından öldürülmüş, Zübeyde Hatun bu duruma tepkisiz kalmıştır. Tutuş tahtı ele geçirme sürecinde cezalandırmak amacıyla Aksungur, Bozan ve Yağısiyan'ın üzerine yürümüş, onlardan gelen yardım isteklerine Gümüştegin Candar destek vermemiştir. Gümüştegin'in bu davranışı Zübeyde Hatun ile yaşadığı gönül ilişkisine bağlanır. Bu sebeple çıkan dedikodular sayesinde askerin Berkyaruk'tan uzaklaştığı kabul edilmektedir. Berkyaruk-Muhammed Tapar mücadelesinin henüz başında Muhammed Tapar'ın eline geçmiştir. Zübeyde Hatun, daha önce Berkyaruk'a vezirlik yapan ve dedikodular sebebiyle gerginlik yaşadığı Muhammed Tapar'ın yeni veziri Müeyyidülmülk tarafından boğdurulmuştur (1099). Hicri takvimle kırk iki yaşında öldüğü kaydedilmektedir.

Sultan Berkyaruk

Sultan Melikşah'ın oğludur. 1081 tarihinde doğan Berkyaruk'un adı "şiddetli ışık" anlamına gelir. Veliht Ahmed'in ölümünden sonra en büyük oğul olarak Nizamülmülk'ün tavsiyesiyle veliaht tayin edilmiştir. Babasının ölümü sırasında İsfahan'da bulunan Berkyaruk, Terken Hatun'un görevlendirdiği emir Kürboğa tarafından tutuklanmıştır. Ancak Nizamülmülk'ün adamları tarafından kaçırılarak atabegi Gümüştegin Candar'a teslim edilmiş, o da onu Rey'de tahta çıkarmıştır. Tüm sultanlığı taht mücadeleleri ile geçen Berkyaruk, bu süreçte en başta kardeşi Mahmud (Terken Hatun), dayısı İsmail b. Yakuti, amcası Tutuş, emir Üner, amcası Arslan Argun, amcası Tekiş ve son olarak kardeşi Muhammed Tapar'ın isyanı ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. İlginc bir şekilde tüm rakiplerini bir şekilde bertaraf etmeyi de başarmıştır. Son rakibi Muhammed Tapar ile beş kez mücadele eden Berkyaruk, üstün durumdayken ülkenin içine düştüğü zor durumdan çıkmak adına karşı tarafa barış teklif etmiş, ülkenin ikiye ayrılmasını kabul eden bir antlaşma imzalamayı sorun etmemiştir (Ocak 1104). Kardeşinden tek üstünlüğü kendisi adına Bağdat'ta okunacak olan hutbedir. Asil ruhlu sultan, 22 Aralık 1104 vefat etmiştir. Müeyyidülmülk haricinde kimseyi öldürmediği, Müeyyidülmülk'ten dolayı da pişmanlık duyarak oğluna diyet ödediği kaydedilmektedir.

Terken Hatun'un Oğlu Mahmud'u Sultan İlan Ettirmesi

Sultan Melikşah'ın ani ölümü, Terken Hatun'un oğlu Mahmud'u tahta çıkarma planlarına zemin hazırladı. Kocasının ölümünü gizleyerek işe başlayan Terken Hatun, halifeden oğlu adına hutbe okutmasını istedi. Ancak halife "Henüz altı yaşını geçmemiş olan Mahmud, nasıl yedi iklimi hâkimiyet altında tutup koruyabilir?" diyerek bu isteği reddetti. Diğer taraftan Melikşah'ın mührü verilerek İsfahan'a gönderilen emir Kürboğa'dan Berkyaruk'u tutuklaması istenmişti. Halifenin ikna edilmesi için Cafer kozu bir kez öne sürüldü. Neticede halife Muktedi, bazı şartlar ileri sürerek Mahmud adına hutbe okutmayı kabul etti. Şartlara göre Mahmud adına hutbe okunsa da ordu, halk ve ülkenin idaresi emir Üner'in elinde olacaktı. Vezir Tacülmülk ise ekonomiden sorumluydu. Terken Hatun bu şartları kabul etmedi. Ancak Gazzali kardeşlerden Ahmed devreye girerek "Oğlun henüz küçüktür. Onun hükümdarlığını şariat uygun görmez" deyince, Mahmud adına 25

Kasım 1092 Cuma günü Nasirü'd-dünya ve'd-din lakabıyla hutbe okundu. Mekke ve Medine'de okunan hutbe de Mahmud adına çevrildi. Böylece Terken Hatun oğlu Mahmud'u tahta çıkarma yolunda büyük bir adım atmış oldu.

İmam Gazzali, Hüccetü'l-İslam Muhammed b. Muhammed

1 058 tarihinde Tus'ta doğmuştur. İmamü'l-Haremeyn el-Cüveyni'nin en önemli öğrencilerindendir. Babası iplikçi (gazzal) olduğundan Gazzali nisbesiyle anılır. Bir süre Tus'ta dersler almış, daha sonra gittiği Cürcan'da eğitimine devam etmiştir. Nişabur'a döndükten sonra İmamü'l-Haremeyn'in en önemli öğrencisi ve muidi (yardımcısı) olmuştur. Hocasının ölümünden sonra Sultan Melikşah'ın şehrin dışındaki ordugâhına giderek, sultan ve vezir Nizamülmülk'ün himayesine girmiştir. Yaptığı yolculuklar ve aldığı derslerden sonra fıkıh, usul, mantık, kelam, cedel ve hilaf hususunda Horasan, hatta Irak'ın en ünlü simalarından olmuştur. Nizâmülmülk'ün huzurunda katıldığı bir münazaradan sonra Zeynüddin İakabıyla Bağdat Nizamiye Medresesi'ne müderris tayin edilmiştir (1091-1092). Ancak tasavvuf ve münzevi hayat için medreseden ayrılmıştır (1095). Uzun yolculuklardan sonra Horasan'a geri dönmüş (1104-1105), Sultan

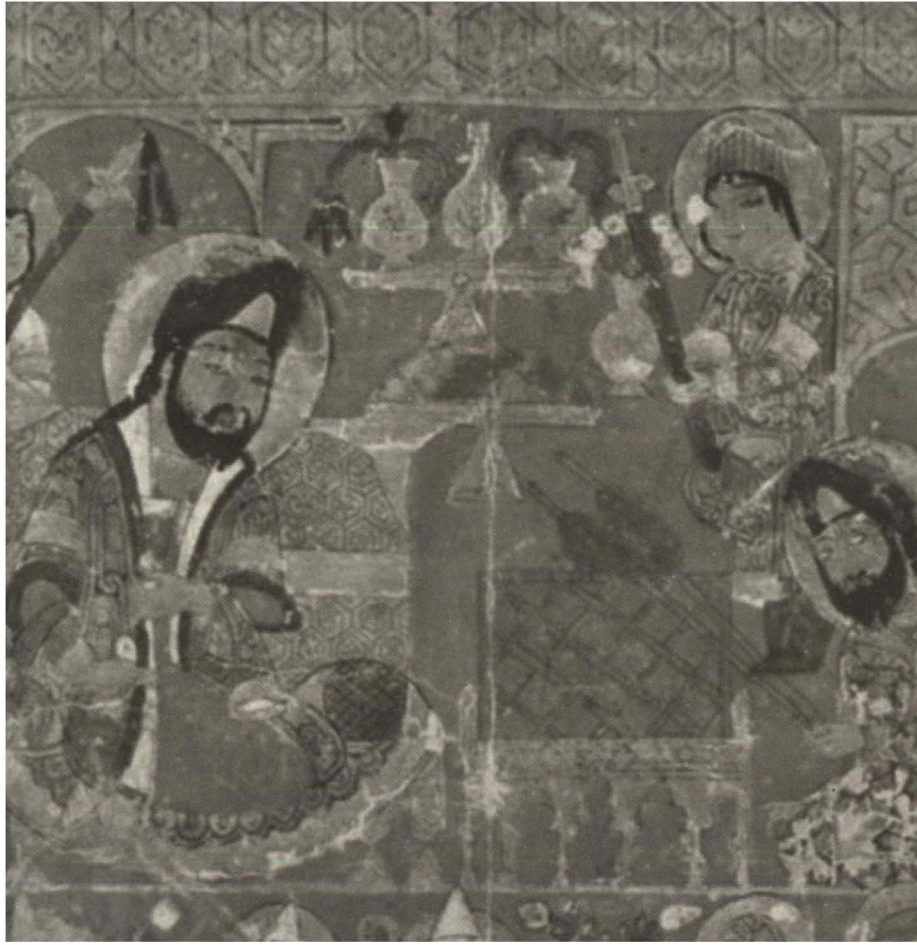
Sencer'in veziri Fahrülmülk b. Nizamülmülk'ün davetiyle Nişabur Nizamiye Medresesi'nde dersler vermiştir. Ancak vezirin bir Batını tarafından öldürölmesi (1106) muhaliflerini harekete geçirmiş, o da tekrar Tus'a dönmüştür. Kendini eser yazmaya veren Gazzali, 19 Aralık 1111 tarihinde burada vefat etmiştir. İmamın belirlenmesi hususundaki görüşleri, Selçuklu hanedanının meşruiyet kazanmasında hayli önemli olmuştur.

İmam Gazzali'nin kabri

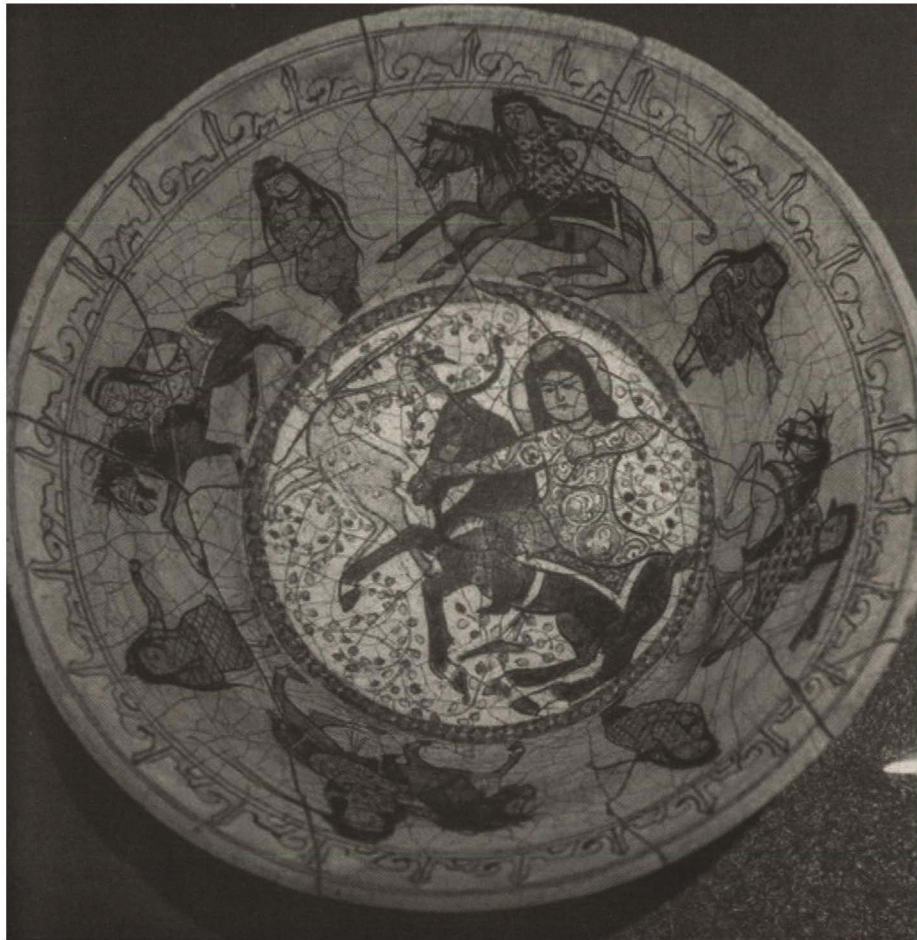
Veliaht Berkyaruk'un Sultan İlan Edilmesi

Berkyaruk'un veliahtlığını destekleyenlerin başında vezir Nizamülmülk geliyordu. Ancak Nizamülmülk ve Sultan Melikşah'ın peş peşe ölmesi, Terken Hatun'a planlarını uygulama imkânı tanımıştı. İsfahan'a gönderilen emir Kürboğa, Sultan Melikşah'ın emri gibi göstererek Berkyaruk'u tutuklatmıştı. Sultanın ölüm haberi şehre ulaştığında bunun doğru olmadığını gören Nizamülmülk'ün adamları efendilerine ait silah deposunu yağmalayarak isyan çıkarmışlardı. Terken Hatun ve devletin yeni yönetim kadrosu İsfahan'a doğru ilerlerken Berkyaruk taraftarları onu kurtararak şehirden çıkardı. Hedef bir önceki başkent Rey oldu. Böylece Nizamülmülk'ün adamları, efendilerinin ölümünden sorumlu tuttıkları yeni vezir Tacülmülk ve Terken Hatun'a karşı taraflarını belli etmişlerdi. Berkyaruk, daha önce atabegliğini yapmış olan Gümüştegin Candar'a teslim edildi. Bir baskınla ele geçirilen Rey'de saraya götürülen Berkyaruk, başına kıymetli taşlarla süslenmiş bir taç giydirilerek tahta oturtuldu. Bunun yanında adına hutbe okutuldu ve böylece Büyük Selçuklu Sultanı ilan edildi. Bu gelişmeyle Berkyaruk döneminin en belirgin özelliği durumundaki taht mücadeleleri de başlamış oluyordu.

Berkyaruk-Terken Hatun Mücadelesi

Sultan ilan edilen Berkyaruk'un kısa sürede güçlenmesi Terken Hatun tarafını rahatsız etmiş ve bertaraf edilmesi gerektiğini düşüncelerine neden olmuştu. Berkyaruk askerî açıdan, Terken tarafı ise maddi açıdan iyi durumdaydı. Hemedan ile Kerec arasında yer alan Burucird civarında başlayan savaşta bundan sonra hayli olağan hale gelecek bir durum yaşanmış, bazı emirler Berkyaruk lehine taraf değiştirmişlerdi. Böylece kazanan Berkyaruk tarafı oldu (17 Ocak 1093). Terken Hatun taraftarları İsfahan'a kaçarken vezir Tacülmülk esir alınarak Berkyaruk'un yanına götürülmüştü. Berkyaruk, İsfahan'a gelerek şehri kuşatmaya başladı. Kuşatma her geçen gün şehri daha da zor duruma sokunca, emir Üner ve Bilge Bey devreye girdi. Nitekim Berkyaruk'un asker sayısı savaştan sonra daha da artmış, bu da maddi anlamda onu zor duruma sokmuştu. Kuşatmanın kaldırılması karşılığında Berkyaruk'a 500 bin altın verilmesi önerildi. Terken Hatun bu öneriye sıcak bakmadı. Ancak veziri Tacülmülk'ün Berkyaruk'un ordugâhında Nizamülmülk'ün adamlarının baskısıyla öldürülmesi üzerine güç kaybedince öneriyi kabul etti. Yapılan anlaşmayla İsfahan ve Fars'ın idaresi Mahmud'a, diğer bölgeler ise Berkyaruk'un hâkimiyetine bırakıldı.

Berkyaruk-İsmail b. Yakuti Mücadelesi

Terken Hatun, oğlunu tahta çıkarmak için bu sefer de Azerbaycan Genel Valisi İsmail b. Yakuti'yi devreye soktu. Berkyaruk'un dayısı olan İsmail'e haber göndererek iş birliği önermiş ve evlilik teklif etmişti. Belki de aklında taht iddiası bulunmayan İsmail, Berkyaruk'a karşı harekete geçti. Terken Hatun, bazı emirleri ona yardıma gönderdi. Ancak yapılan savaşı Berkyaruk kazandı (Şubat 1093). Mağlubiyetten sonra İsfahan'a gelen İsmail iyi karılanmış, Mahmud'dan sonra sikkelerde ve hutbelerde onun adı okunmuştu. Sırada evlilik vardı. Bununla birlikte devlet yönetimini elinde tutan emir Üner ve bazı emirler, evliliğin gerçekleşmesi durumunda yönetimin hanedan mensubu İsmail'in eline geçeceğini görünce onu tehdit etmişlerdi. Gelen tepkiler neticesinde korkan İsmail, kız kardeşi Zübeyde Hatun'a haber göndererek yanına gitmek istediğini bildirdi (Ağustos 1093). Amacı kaleye sızmak ve içerden fethetmekti. Bir fırsatını bularak Berkyaruk'u öldürecek. Bir sohbet sırasında planını anlattığı Berkyaruk'un emirleri Gümüştegin Candar, Haleb valisi Aksungur ve Urfa valisi Bozan tarafından öldürüldü (Ağustos-Eylül 1093). Böylece Berkyaruk bir rakibinden kurtulmuş oldu.

Tutuş'un Taht İddiası

Sultan Melikşah'ın Bağdat'ı ziyaret ettiği sırada itaat bildirmek üzere yola çıkan Tutuş, ölüm haberini alınca geri döndü ve sonrasında adına hutbe okuttu (Şubat 1093). Ardından Urfa valisi Bozan, Halep valisi Aksungur ve Antakya valisi Yağısıyan'ı kendisine tabi kıldı. Rahbe, Habur bölgesi, Nusaybin ve Musul'u ele geçirdikten sonra ülkenin batısı onun idaresine geçmişti (Nisan 1093). Berkyaruk, doğuya yönelen amcası Tutuş'u karşılamak üzere Azerbaycan'a geldiğinde Aksungur ve Bozan, Berkyaruk'un tarafına geçti. Güç kaybeden Tutuş geri dönmek zorunda kaldı. Yaklaşık bir yılda gücünü tekrar kazanarak Aksungur ve Bozan'ı öldüren Tutuş, Yağısıyan'ın kızıyla evlenerek onu da kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Güçlü bir şekilde doğuya yöneldiğinde Terken Hatun, ona ittifak, hatta evlilik önerdi. Ancak Terken Hatun kısa süre sonra vefat etti (Eylül-Ekim 1094). Neticede Berkyaruk ile Tutuş, Rey yakınlarındaki Daşılı köyünde karşı karşıya geldiğinde Berkyaruk'un ordugâhında bulunan Melikşah'ın sancağı açılmış, Tutuş'un yanında savaşmakta olan Melikşah'ın bazı gulamları, efendilerine olan bağlılıklarını hatırlayarak taraf değiştirmişti. Zor durumda kalan Tutuş, savaşmaya devam ettiyse de yaralanarak yere düşmüş, emir Sungurca tarafından bir kılıç darbesiyle başı kesilmişti (26 Şubat 1095).

Tarih Sayfalarına Geçiş: Tabip Eminüddeve

Azerbaycan'a doğru ilerleyen Tutuş, yanında az sayıda askeri bulunan Berkayaruk'un üzerine bir kuvvet göndermiş, yenilen Berkayaruk'un silah ve ağırlıkları yağmalanmıştı (Ekim-Kasım 1094). O sırada Terken Hatun ölünce Berkayaruk, İsfahan'a gitmeye karar verdi. Mahmud'a bağlı emirler Berkayaruk'un şehre girmesine izin vermemiş, sonrasında ise yakalanarak bertaraf edilmesine karar vermişlerdi. Gözlerine mil çekilecekti. Tutuklanan Berkayaruk kaderini beklediği sırada kardeşi Mahmud çiçek hastalığına yakalandı. Tutuş'un gücünün zirvesine ulaştığı sırada Berkayaruk'un gözlerine mil çekmek üzere harekete geçen emirlere tabip Eminüddeve İbnü't-Tilmiz şöyle demişti: "Mahmud çiçek hastalığına yakalanmış ve kurtulacak gibi de değil. Görüyorum ki siz, Tutuş'un hükümdar olmasını ve ülkeyi ele geçirmesini istemiyorsunuz. O halde Berkayaruk'un gözlerine mil çekmekte acele etmeyin. Eğer Mahmud ölürse onu sultan yaparsınız. Mahmud hastalıktan kurutulursa Berkayaruk'un gözlerine mil çekmekte karar yine sizindir." Onu haklı bulan emirler Berkayaruk'un gözlerine mil çekme işlemi erteledi.

Mahmud, hastalıktan kurtulamayarak vefat edince (Kasım 1094) tabip Eminüddevle, öngörüsü sayesinde tarih kitaplarında adının geçmesini sağlamış oldu.

Mahmud b. Melikşah

Sultan Melikşah'ın Terken Hatun'dan doğma oğludur. Mayıs-Haziran 1087 tarihinde doğan Mahmud, veliahtlık meselesinde Berkjaruk'un gerisinde kalmış, annesi Terken Hatun onu veliaht ilan ettirmek için çok çabalamıştır. Veliaht ilan ettiremediği oğlunu eşi Melikşah'ın ölümünden sonra rüşvet, tehdit ve şantajla sultan ilan ettirmek için harekete geçen Terken Hatun, bu fiilinde başarılı oldu. Neticede Nasirüddünya ve'd-din lakabı verilen Mahmud adına 25 Kasım 1092 günü Bağdat'ta hutbe okundu. Ardından İsfahan'a gelen Terken Hatun, oğlunu tahta çıkarmak için Berkjaruk ile mücadele etmeye başlamıştır. Bu çerçevede yapılan ilk mücadeleyi kaybetmiş (Burucird Savaşı), sonrasında İsmail b. Yakuti ile ittifaka girmiştir. İsmail b. Yakuti de başarısız olunca kayınbiraderi Tutuş ile ittifak yapan Terken Hatun, Tutuş ile birleşmeden hastalanarak geri dönmüştür. Oğlu Mahmud'u emir Üner ve Sermez'e emanet eden Terken Hatun, Eylül-Ekim 1094 tarihinde vefat etmiştir. Annesinin ölümünden kısa süre sonra çiçek hastalığına yakalanan Mahmud da Kasım 1094 tarihinde ölmüştür.

Arslan Argun b. Alp Arslan'ın İsyanı

Horasan'da yedi bin dinar getirili bir iktaa sahip olan Arslan Argun, Bağdat'ta öldüğü sırada Sultan Melikşah'ın yanındaydı. Hâkimiyet bölgesine döndükten sonra mevcut taht mücadelelerinden faydalanarak güç devşirmeye başladı. Bu çerçevede Beyhak'ın bazı mahalleleri, Husrevcird ve Sebzevar'ı yağmaladıktan sonra Merv'e hâkim oldu. Ardından Belh, Tirmiz ve Nişabur'u ele geçirdi. Vezir Müeyyidülmülk'e gönderdiği haberde Nişabur haricindeki şehirlerin kendi hâkimiyetine bırakılmasını istedi. O sırada Mahmud, Tutuş gibi daha önemli meselelerle ilgilenen Berkyaruk, diğer amcası Böripars'ı Arslan Argun'un üzerine gönderdi (1095). İlk çatışmada yenilen Arslan Argun, tekrar harekete geçtiğinde Böripars'ı esir almıştı (1095). Gücünü iyice artıran Arslan Argun, gücünden çekindiği bazı kişileri öldürttü. Bunlar arasında Böripars da bulunuyordu (1096). Yaşananlardan sonra Sultan Berkyaruk, kardeşi Sencer'i atabegi Kamaç ile birlikte Horasan'a gönderdi. Ancak onlar henüz Horasan'a ulaşamamışken Arslan Argun, yaptığı kötülükleri bahane eden bir gulamı tarafından öldürüldü (3 Şubat 1097). Bölge Sencer'e ikta edildi.

Emir Üner'in İsyanı

Sultan Melikşah'ın önemli gulamlarından olan Üner, Mahmud'un hükümdarlığında orduyu yönetmekle görevlendirilmiş, Terken Hatun'un ölümünden sonra Berkyaruk'un hizmetine girmişti. Fars'a vali tayin edildi, ancak bölgeyi kontrol altına almak için gittiğinde Kirman meliki İranşah tarafından mağlup edildi. İsfahan'a geldiğinde Irak'a vali tayin edildi. Sonrasında İsfahan'a dönerek Batıniler ile mücadele etti (1098-1099). O sırada Müeyyidülmülk b. Nizamülmülk ona katıldı ve Berkyaruk'a zarar vermek niyetiyle emir Üner'i Muhammed Tapar ile mektuplaşmaya ikna etti. Müeyyidülmülk, Üner'e şöyle demişti: "Senin Terken Hatun ile oğlu Mahmud'tan ne eksik var? Sultan Melikşah seni bütün çocuklarından daha değerli sayar ve seni oğlum diye çağırırdı. Senin kalplerdeki yerin ve itibarın meliklerden daha fazladır. Ayrıca sen hüner ve maharet bakımından onlardan üstünsün. Ordu ve halk seni sever ve taraftarındır. Saltanat tahtına otur. Bir zafer kazanır kazanmaz bütün cihan eline geçer." Bu sözlerden etkilenen Üner isyan ettiyse de Berkyaruk'tan çekinerek kurtulma çareleri aramaya başladı. Berkyaruk, gücünden çekindiği Üner'i bertaraf etme hazırlıklarına başladığı sırada emir Üner, üç adamı tarafından öldürüldü (Temmuz-Ağustos 1099).

Muhammed Tapar'ın Taht İddiası

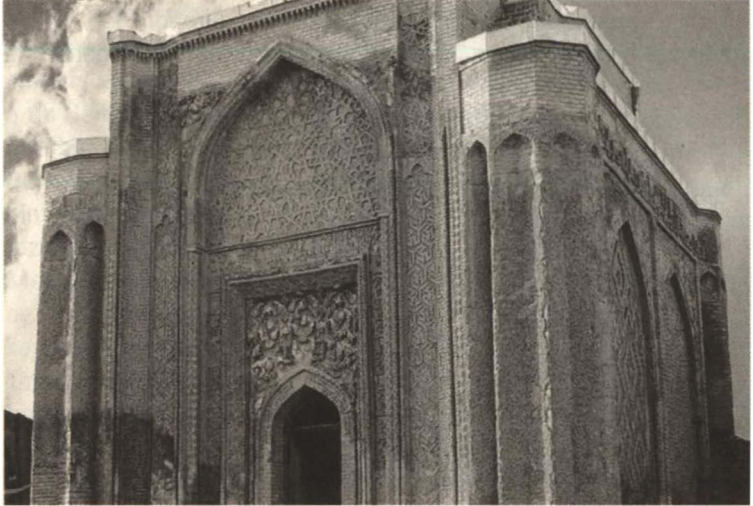
Sultan Melikşah vefat ettiğinde Bağdat'ta bulunan Muhammed Tapar, o sırada on yaşındaydı. İlk olarak Terken Hatun ile birlikte İsfahan'a gelmiş, sonrasında Berkjaruk'un yanında bulunan annesi Seferiye Hatun'a katılmıştı. Sultan Berkjaruk'a yakın duruşu sebebiyle Gence ve çevresine melik tayin edildi (1093). Ancak ondan kaynaklı bir isyanın önüne geçmek isteyen Berkjaruk, Atabeg Kutlugtegin'i onunla birlikte Gence'ye göndermişti. Kutlugtegin kendisine verilen görevi başarıyla sürdürmüş, bu süreçte Muhammed Tapar isyan etmemişti. Ancak Müeyyidülmülk b. Nizamülmülk'ün Muhammed Tapar'ın yanına gelmesi ve vezir tayin edilmesi her şeyi değiştirdi. Berkjaruk'un neredeyse tüm hanedan mensuplarını bertaraf etmeyi başardığı bu süreçte, şartların kendi lehine olgunlaştığını düşünen Muhammed Tapar isyancılar arasına eklendi (Eylül 1099). Önemli hanedan mensuplarının ölmüş olması, ona başarılı olma hususunda imkân sağlıyordu. İlk icraatı kendisine engel teşkil edeceğini düşündüğü atabegi Kutlugtegin'i öldürmektir. Ardından hâkim olduğu bölgelerde Berkjaruk adına okunan hutbeyi sonlandırarak kendi adına çevirmişti. Bir sonraki hamlesi doğruya yönelmek oldu.

Berkyaruk-Muhammed Tapar Mücadelesinde İlk Savaş

Tahtı ele geçirmek üzere doğuya ilerleyen Muhammed Tapar, Berkyaruk'un bulunduğu Rey'i ele geçirdi (20 Eylül 1099). Şehirden çıkamayan Zübeyde Hatun, Muhammed Tapar'ın eline düşmüş, vezir Müeyyidülmülk'ün emriyle hapsedilmişti. Muhammed Tapar'a karşı koyamayacağını düşünen Berkyaruk, İsfahan'a geldiğinde şehir kapıları ona açılmamıştı. O da Huzistan'a yönelmek zorunda kaldı. Önemli emirlerden bazılarının Muhammed Tapar'ın tarafına geçmesiyle halife Mustazhir Billah, Bağdat'taki hutbeyi onun adına okuttu (4 Kasım 1099). Bu gelişme Berkyaruk'un Bağdat'a yönelmesine neden oldu. Şehre varmasından iki gün önce (31 Aralık 1099) hutbe tekrar Berkyaruk adına çevrildi. Yaşananlar iki kardeşi bir savaşa doğru sürüklüyordu. İki taraf karşı karşıya geldiğinde özellikle Türkmenlerin Berkyaruk'a katılması, Berkyaruk'un kendine olan güvenini artırmıştı. Neticede Berkyaruk ile Muhammed Tapar

arasında ilk savaş, Hemedan yakınlarındaki Sefidrud civarında gerçekleşti (15 Mayıs 1100). Karşılıklı kazanılan küçük başarılar savaşın sonucunu belirleyememişti. Sonuca etki eden olay Berkyaruk'un yanında savaşmakta olan Gevherayin'in atından düştükten sonra öldürülmesi oldu. Askerler dağılınca Berkyaruk savaşı kaybetti. Veziri Ebu'l-Mehasin ise esir düştü.

Berkyaruk-Sencer Mücadelesi

İlk mücadelede yenilen Berkyaruk, Horasan'a yöneldi. Yolculuğu sırasında kendisine destek verdiğini düşündüğü emirleri yanına çağırmişti. İsteği karşılıksız kalmadı. Çağırdığı emirler arasında Horasan, Taberistan ve Gürgen'in büyük kısmına sahip Emir-i dad Habeşi b. Altuntak da bulunuyordu. Habeşi, daha sonra kendisine katılacağını bildirmiş ve Melik Sencer'in hâkimiyet bölgesine yönelmişti. Kısa süre sonra Sencer'e karşı Berkyaruk'tan yardım istedi. İlginc bir şekilde kardeşi Sencer'e karşı Habeşi'nin yanında yer alan Berkyaruk harekete geçtiğinde, Sencer bu gelişmeyi askerinden gizledi. Arkasından da saldırıya geçti, fakat mağlup oldu. Bu sırada cariyeye kökenli olan annesi Tacüddeve Seferiye Hatun, Berkyaruk'un eline esir düştü. İlk mücadeleden sonra yağmaya başlayan Berkyaruk'un askerleri, karşı saldırıyla kesin bir mağlubiyet almışlardı. Sencer, esir düşen annesi Seferiye'nin Zübeyde Hatun'un boğdurulmasına karşılık öldürüleceğini düşünmüştü.

Ancak Seferiye'ye iyi davranan Berkýaruk ona "Kardeřim Sencer yanındaki esirleri serbest bıraksın diye ben seni esir tutuyorum. Sen benim annemin dengi değilsin ki seni öldüreyim" demişti. Sencer esirleri bıraktınca o da Seferiye'yi serbest bıraktı. Berkýaruk'un kaybı bir mağlubiyetten fazla oldu. Nitekim Melik Sencer, artık aynı anneden de kardeşi Muhammed Tapar'ı desteklemeye başlayacaktı.

Berkyaruk-Muhammed Tapar Mücadelesinde İkinci Savaş

BERKİYARUK'UN ÇÖL YOLUNDAN GÜRGAN'A, SONRA DAMGAN'A GİTTİĞİNDE BAŞTA EMİR ÇAVLI SAKAVU OLMAK ÜZERE KENDİSİNE KATILIMLAR OLMUŞTU. BİR ANDA ASKER SAYISI ÜÇ BİNE KADAR ULAŞTI. İSFAHAN'DAN GELEN DAVETİ KABUL EDEREK ŞEHRE VARDIĞINDA MUHAMMED TAPAR'IN ÇOKTAN ŞEHRE HÂKİM OLDUĞUNU GÖRMÜŞTÜ. ŞEHİR ŞEHİR DOLAŞMAK SURETİYLE HUZİSTAN'A GELDİĞİNDE EMİR PORSUK'UN İKİ OĞLU ZENGİ VE İLBEYİ, ARDINDAN EFENDİSİNİN ÖLÜMÜNDEN DOLAYI MÜEYYİDÜLMÜLK'Ü SUÇLAYAN HEMEDAN HÂKİMİ EMİR AYAZ DA ONA KATILDI. İKİ MAĞLUBİYET ALMASINA RAĞMEN BERKİYARUK HER GEÇEN GÜN GÜÇLENİYORDU. BUNUN ÖNÜNÜ ALMAYI DÜŞÜNEN MUHAMMED TAPAR İSE HEMEN HAREKETE GEÇMİŞTİ. SAVAŞIN KADERİNİ İKİ ORDU KARŞI KARŞIYA GELDİĞİNDE YAŞANAN TARAF DEĞİŞTİRMELER BELİRLEYECEKTİ. AVE

hâkimi Sürhab'ın Berkyaruk'un tarafına geçmesinden sonra Muhammed Tapar'ın askerleri peş peşe aman dileyerek karşı tarafa geçti. Neticede tüm gün süren ikinci savaşı Berkyaruk kazanmıştı (5 Nisan 1101). Müeyyidülmülk b. Nizamülmülk, Berkyaruk'a esir düşenler arasındaydı.

Müeyyidülmülk b. Nizamülmülk

Nizamülmülk'ün oğludur. 1052 yılı civarında doğduğu düşünülmektedir. Sultan Melikşah döneminde Irak bölgesinde yöneticilik yapmış, sonraları Divan-ı İnşa'nın başına getirilmiştir. Sultan Berkyaruk tarafından vezir tayin edilen Müeyyidülmülk (Aralık 1094, özellikle Tutuş ile yapılan mücadelede üst derece yararlılık göstermiştir. Ancak Berkyaruk'un annesi Zübeyde Hatun'u yanına getirtmek istemesine dedikodular yüzünden karşı çıkmış, bu davranışı Zübeyde Hatun'u rahatsız etmişti. Bununla birlikte ağabeyi Fahrülmülk, sultanı ikna ederek azlettirdi ve kendisi vezir oldu (Şubat 1095). Bundan sonra Berkyaruk'a düşmanlık besleyen Müeyyidülmülk, ilk olarak emir Üner'i isyana teşvik etmiş, Üner'in ölümünden sonra da Muhammed Tapar'ın yanına gitmişti. Muhammed Tapar'a vezir olduktan sonra onun da isyan etmesini sağlayan Müeyyidülmülk, esir alınan Zübeyde Hatun'u boğdurmıştu. Ancak bir süre sonra Berkyaruk'a esir düştü (5 Nisan 1101). Berkyaruk'un huzuruna götürüldüğü ve bizzat Berkyaruk tarafından öldürüldüğü şeklinde bilgi

bulunmaktadır. Diğer bilgiye göre vezir tayin edilmesi karşılığında Berkyaruk'a 100 bin dinar önermiş, bu isteği de kabul edilmişti. Süreç devam ederken bir taştdarın söylediği sözler sebebiyle Berkyaruk tarafından öldürölmüştü.

Muhammed Tapar-Sencer İttifakı

Berkyaruk'a yenilen Muhammed Tapar'ın hedefi kardeşi Sencer'in hâkimiyetindeki Horasan oldu. Gürzan'da bulunduğu sırada Sencer'e haber göndererek başta para olmak üzere bazı ihtiyaçlarının karşılanmasını istemişti. Karşılıklı gidip gelen elçiler vasıtasıyla iki taraf arasında bir ittifak yapılmasına karar verildi. Bundan sonra Berkyaruk'a karşı birlikte hareket edilecekti. Sencer, askerleriyle birlikte Gürzan'da bulunan Muhammed Tapar'a katıldıktan sonra Damgan'a, sonrasında da Rey'e yönelmişti. Berkyaruk ise gücünün zirvesindeydi. Ancak Mevdud b. İsmail b. Yakuti'nin Azerbaycan'da isyan etmesi ve bazı önemli emirlerin farklı bahanelerle ordudan ayrılması, durumunu sarstı. Bunu haber alan Muhammed Tapar-Sencer ittifakı harekete geçince Berkyaruk onlara karşı koyamadı. Hedefi Bağdat olmuştu. Bağdat'a vardığında (13 Eylül 1101) Kurban Bayramı namazını kılamayacak kadar hastaydı. Ayrıca maddi sıkıntı içindeydi. Yaklaşık bir ay sonra Muhammed Tapar ile Sencer de Bağdat'a ulaştı (23 Ekim 1101). Kardeşleri şehre vardığı

sırada Berkyaruk'un hastalığı daha artmıştı. Nereye gömüleceği hususunda görüşmeler yapılırken birden iyileşen Berkyaruk, yine de Bağdat'tan ayrılmak zorunda kaldı. Böylece Muhammed Tapar, şehrin yeni hâkimi olarak adına hutbe okuttu.

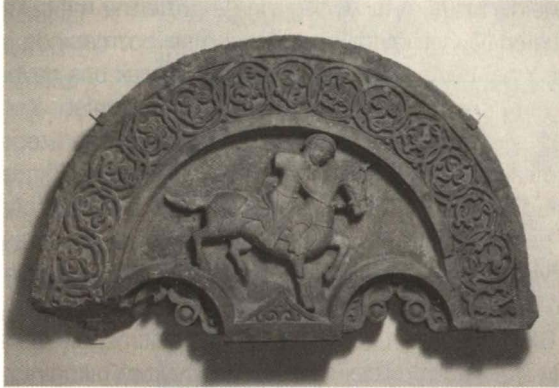

Berkyaruk-Muhammed Tapar Arasındaki Üçüncü Savaş ile İlk Barış

Bağdat'ta adına hutbe okutarak önemli bir üstünlük elde eden Muhammed Tapar ve Sencer hâkimiyet bölgelerine dönmeye karar vermişlerdi. Bu sırada halife Müstazhir, bazı davranışları ve sözleri sebebiyle Berkyaruk'u Muhammed Tapar'a şikayet etti. Hatta onu Berkyaruk ile savaşmaya teşvik etti. O sırada Porsukoğullarına bağlı emirlerin katılımıyla güç kazanan Berkyaruk, Muhammed Tapar'ı Ruzraver'de yakaladı. Sencer ise Horasan'a geri dönmüştü. Denk kuvvetlerin mücadelesinde ilk gün hava soğuk olduğundan savaşılmadı. İkinci gün teke tek vuruşmalar ile savaşı başlatma çabası, pek çoğu Melikşah'ın gulamı olup eskiden beri birbirlerini tanıyan askerlerin birbirlerini kucakladıktan sonra geri dönmeleri sebebiyle işe yaramamıştı. Neticede başlatılan barış görüşmeleri bir antlaşmayla sonlandı. Buna göre;

1. Berkıaruk sultan, Muhammed Tapar melik unvanıyla anılacak,
2. Gence ve çevresi, Azerbaycan, Diyarbakır, el-Cezire ve Musul, Muhammed Tapar'ın hâkimiyetinde kalacak,
3. Muhammed Tapar üç nevbet çaldırarak,
4. Gerekirse Muhammed Tapar'a askerî yardımında bulunulacak,
5. Horasan, Melik Sencer'de kalacak,
6. Muhammed Tapar yıllık 1.300.000 dinar vergi verecekti.

İki tarafın antlaşmaya sadık kalacaklarına dair yemin etmesinden sonra herkes kendi hâkimiyet bölgesine dönmüştü (27 Aralık 1101).

Berkyaruk-Muhammed Tapar Arasındaki Dördüncü Savaş

Muhammed Tapar kandırıldığını düşündüğünden anlaşma uzun ömürlü olmadı. Nitekim ona göre başladığı yerdeydi. Bu yüzden barış hususunda kendisini ikna eden emir Besmel'i suikastla öldürmüştü, emir Aytegin'in de gözlerine mil çektirmişti. Rey'e yönelen Muhammed Tapar, anlaşmayı bozmasında parmağı olan emir Yınal b. Anuştegin'in etkisinde kalarak beş nevbet çaldırmaya başlamış, yani hükümdarlığını ilan etmişti. Kendisine katılan askerlerle zaman kaybetmeden Berkyaruk'un üzerine yürümeye karar verdi. Berkyaruk ise durumu öğrendiğinde kardeşine daha fazla katılım gerçekleşmeden meseleyi çözmek istemiş, baskın şeklinde Rey yakınlarına gelmişti. Burada yapılan savaşta Muhammed Tapar'ın ordusu kısa sürede dağılmış, dördüncü savaşı kazanan yine Berkyaruk olmuştu (Şubat-Mart 1102). İlginç olan savaş sırasında hiç kimsenin ölmemiş olmasıydı. Bu durum askerin artık savaşmaktan bıktığının da

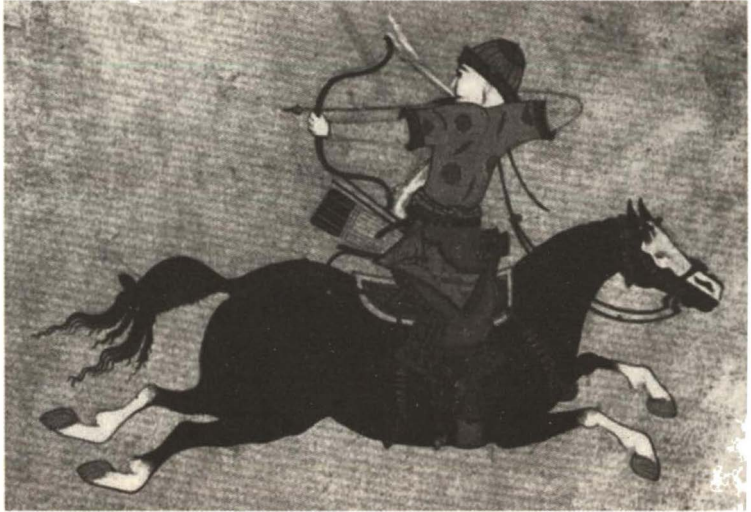
kanıtı gibiydi.
Muhammed
Tapar, az sayıdaki
askerle birlikte
hâkimiyetindeki
İsfahan'a girdi.
Şehir önlerine
gelen Berkıyaruk'un
kuşatmasıyla
yiyecek kıtlığı
başlamış, zayıf
ve fakir halk sur
dışına çıkarılmıştı.
Bir süre sonra
değerli atlar,
develer ve
diğer hayvanlar
yenilmeye
başlayınca
Muhammed Tapar,
çareyi gizlice
şehirden kaçmakta
bulmuştu.

Berkyaruk-Muhammed Tapar Arasındaki Beşinci Savaş

İsfahan'da kuşatma altında bulunan Muhammed Tapar'a bağılık bildirmek ve yardım için harekete geçen bazı emirler, Rey'e vardıklarında Muhammed Tapar'ın şehirden çıktığını haber almışlardı. Hemen onun yanına giden bu grup, bir süre Hemedan'da kalmış, Berkyaruk'un üzerlerine geldiğini haber aldıklarında ise dağılmışlardı. Muhammed Tapar, Azerbaycan'a yöneldiğinde babası İsmail b. Yakuti'nin ölümünden dolayı Berkyaruk'u suçlayan Mevdud, haber göndererek onu yanına çağırmişti. Muhammed Tapar ile birleşerek Berkyaruk'tan babasının intikamını alacaktı. Berkyaruk ise ittifak haberini aldığı anda Muhammed Tapar'ın üzerine gitmeyi sürdürmüştü. Ancak Mevdud, henüz yirmi iki yaşındayken vefat etti (27 Aralık 1102). Muhtemelen öldürülmüştü. Ona bağlı askerler, Muhammed Tapar'a katıldı. İki taraf Hoy yakınlarında akşam saatlerinde başlayıp yatsı vaktine kadar devam savaşta karşı

karşıya geldi. İki taraf hayli yorulduğu sırada emir Ayaz'ın beş yüz dinlenmiş süvariyle doğrudan Muhammed Tapar'a saldırması belirleyici oldu. Muhammed Tapar, bir kez daha yenilmiş ve kaçmak zorunda kalmıştı (19 Şubat 1103). Uzun süre Doğu Anadolu ve Azerbaycan taraflarında dolanan Muhammed Tapar, yine savaşmak niyetindeydi.

Berkyaruk-Muhammed Tapar Arasındaki Barış Görüşmeleri

BERKİYARUK MUHAMMED TAPAR ARASINDAKİ BARİŞ GÖRÜŞMELERİ

Muhammed Tapar her ne kadar tekrar savaşmak niyetindeyse de, iki tarafın da savaşmaya gücü kalmamıştı. Melikşah'ın ölümdünden beri süregelen savaşlar sebebiyle topraklar ekilememiş, vergi toplanamamış, ticaret de yapılamamıştı. Halk yorgun ve fakirdi. Siyasi otoritenin zayıflaması, emirleri daha da güçlendirmişti. Nitekim taht iddiacıları emirlerin desteğine muhtaç oldukları için onların her istediklerini yapmalarına göz yummak zorunda kalmıştı. Diğer taraftan, askerler kendilerine verilenle tatmin olmuyor, durmadan daha fazlasını istiyorlardı. Neticede taraf değiştirmeleri gibi bir seğenekleri daima mevcuttu. Maaşların artması vergilerin de artırılmasına, halkın daha da fakirleşmesine neden oluyordu. Ülke fiilen ikiye, hatta Sencer de düşünöldüğünde üçe bölünmüştü. Batıniler ve Haçlılar da mevcut durumdan istifade ederek güçlenmişlerdi. Neticede

Sultan Berkyaruk barış için adım atan taraf oldu. Kadı Ebu'l-Muzaffer el-Gürgani ile Ebu'l-Ferec Ahmed b. Abdülgaffar el-Hemedani, elçilik göreviyle Muhammed Tapar'ın yanına gönderildi. 2 Ocak 1104 tarihinde başlayan görüşmeler 31 Ocak tarihinde sonlanmış, iki taraf anlaşmaya karar vermişti.

Seng-i Aliabad karvansarayı

Berkyaruk-Muhammed Tapar Arasındaki Antlaşma

Varılan uzlaşma ülkenin resmen üçe bölünmesi anlamı taşıyordu. İki tarafın sadık kalacaklarına dair yemin ettikleri antlaşmanın maddeleri ise şöyleydi;

1. Her ikisi de beş nevbet çaldıracak,
2. Herkes kendi hâkimiyet bölgesinde hutbe okutacak,
3. Aralarındaki yazışmalar vezirler vasıtasıyla gerçekleştirilecek,
4. Ordu mensupları istedikleri kişinin tarafına geçebilecek,
5. Cibal, Fars, İsfahan, Rey, Hemedan, Huzistan, Irak-ı Acem ve Irak-ı Arab, Berkyaruk'un, Azerbaycan, Diyarbakır, el-Cezire, Musul, Suriye ve Seyfûddevlî Sadakâ'ya ait olan bölgeler Muhammed Tapar'ın hâkimiyetinde olacak, Sefidrud sınır kabul edilecek,
6. Berkyaruk'tan sonra Muhammed Tapar sultan olacak,
7. Horasan, Sencer'in hâkimiyetinde olacak ve Muhammed Tapar'a tabi kalacak,
8. Bağdat'taki hutbe Berkyaruk adına okunacak.

Antlaşmada Berkıaruk'a tanınan ayrıcalık, Bağdat'ta adına okutulan hutbeyle sınırlı kalmıştı. Sultan Berkıaruk, antlaşmadan sonra İsfahan'a gelerek başkenti teslim aldı. Muhammed Tapar'ın ailesinin sağ salım şehirden ayrılmasını sağladı. Ardından halife Müstazhir'e elçi göndererek antlaşma şartlarını bildiren Berkıaruk, hutbenin kendi adına çevrilmesini istedi. Halife de Berkıaruk'a hilat ve saltanat menşuru göndererek sultanlığını tasdik etti (Temmuz-Ağustos 1104).

Sultan Berkyaruk'un Ölümü

Orta boylu, çok yakışıklı biri olarak tarif edilen Sultan Berkyaruk, aynı zamanda hastalıklı ve zayıf bir bünyeye sahipti. Babasının ölümünden kardeşi Muhammed Tapar ile yaptığı anlaşmaya kadar devamlı mücadele içinde olması onu daha hassas biri yapmıştı. Barıştan sadece on ay sonra verem ve basur hastalığına yakalandı. Hastalığına rağmen Bağdat'a gitmek istemiş, bir mahfe içinde yola çıkmıştı. Ancak Burucird'e geldiğinde durumu iyice kötüleştiği için iyileşmesi için kırk gün beklenmişti. Buna rağmen herhangi bir iyileşme görülmeyince hayatından ümit kesildi. Kendisi de durumun farkındaydı. Bu sebeple aşağı yukarı dört buçuk yaşında olan oğlu Melikşah'ı veliaht, emir Ayaz'ı da oğluna atabeg tayin etti. Oysa Muhammed Tapar ile yapılan anlaşmada kendisinden sonra Muhammed Tapar'ın sultan olacağı kararlaştırılmıştı. Emirleri huzuruna çağırarak oğlu Melikşah ve Ayaz'a itaat etmeleri hususunda yeminler aldıktan sonra Ayaz'a Melikşah ile birlikte Bağdat'a gitmesini emretti. Kendisi ise İsfahan'a dönecekti. Ancak başkente varamadan 22 Aralık 1104 tarihinde, sürülemeyen bir saltanattan sonra vefat etti. İsfahan'da atalarının da gömülü olduğu türbeye defnedilen Berkyaruk, hicri takvim hesabıyla 25 yaşındaydı.

Melikşah b. Berkyaruk

Beş yaşında tahta geçtiği kaydedildiğine göre 1099 veya 1100 tarihinde doğmuş olmalıdır. Hastalanan Berkyaruk hayatından ümidi kesince oğlu Melikşah'ı veliaht, emir Ayaz'ı da ona atabeg tayin etmişti. Bağdat'a doğru ilerleyen Ayaz, Berkyaruk'un ölüm haberini aldığı anda otağ, çetr ve diğer hükümdarlık alametlerini hazırlatarak Melikşah'ı sultan ilan etti. 6 Ocak 1105 tarihinde Bağdat'a ulaşan Melikşah, halife Müstazhir'in veziri tarafından karşılandı. Toplanan divan, Bağdat'ta okunan hutbenin Melikşah adına çevrilmesi hususunda istekte bulunulmasını kararlaştırdı. Neticede 13 Ocak 1105 tarihinde dedesi Melikşah'ın lakabına atfen Celalüddeve lakabı verilen yeni sultan adına hutbe okutuldu. Ancak amcası Muhammed Tapar'ın taht iddiacısı olarak ortaya çıkması ve arkasından Bağdat'a yönelmesi, Melikşah'a bağlılık bildiren emirleri korkutmuştu. Bir süre direnmeye çalışan Ayaz, vezirinin nasihatleri neticesinde Muhammed Tapar ile anlaşmaya karar verdi. Böylece Melikşah'ın iki ay bile sürmeyen saltanatı 13 Şubat 1105 tarihinde sonlandı. Sonraki süreçte Melikşah'ın gözlerine mil çekildiğine dair bilgi bulunmaktadır. Ölüm tarihi bilinmemektedir.

Muhammed Tapar b. Melikşah

Sultan Melikşah'ın oğludur. 21 Ocak 1082 tarihinde Seferiye adındaki bir cariyeden doğmuştur. 1093 yılında Berkjaruk tarafından Gence'ye melik tayin edilmiş, 1099 yılında ise tahtı ele geçirmek üzere isyan etmiştir. Sultan Berkjaruk ile yaptığı beş mücadeleden sadece ilkini kazanmıştır. Beşinci mücadeleden sonra savaşımaya devam etme niyetindeyken Ocak 1104 tarihinde imzalanan antlaşmayla ülkenin batı kısmına hâkim olmuştur. Berkjaruk'un ölümünden sonra yeğeni Melikşah'ı bertaraf ederek Büyük Selçukluların beşinci hükümdarı olarak tahta çıkmıştır. Hükümdarlığı süresince daha ziyade taht mücadeleleri sırasında güç kazanan emirleri kontrol altına alma ve bozulan düzeni tekrar tesis etme çabası güden Muhammed Tapar, hayli başarı kazanmıştır. Özellikle de Batıniler ve Haçlılar ile mücadele edilmesi hususunda büyük çaba sarf etmiştir. Dindar biri olarak kaydedilir. Hükümdarlığı sırasında halkına iyi davranan bir yönetim sergilediği hususunda kaynaklar

hemfikirdir. Ömrünün sonlarına doğru hastalanmış, hastalığı geçmeyince görevini oğlu Mahmud'a devrettikten on gün sonra, 18 Nisan 1118 günü vefat etmiştir. 37 yıl üç ay kadar yaşamıştır.

Muhammed Tapar'ın Sultan Olması

Sultan Berkyaruk öldüğünde Musul'u kuşatmakta olan Muhammed Tapar, Musul hâkimi Çökürmüş'un itaat bildirmesi üzerine yanındaki emirlerle birlikte Bağdat'a hareket etti. Hille emiri Seyfüddevle Sadaka da iki oğlunu bir orduyla onun yanına göndermişti. Atabeg Ayaz ise yanında Melikşah olduğu halde 6 Ocak 1105 tarihinde Bağdat'a ulaştı ve Melikşah adına hutbe okuttu. Ardından Muhammed Tapar'ı engellemek düşüncesiyle şehirden çıktı, emirleri toplayarak onlardan görüş aldı. Emir Yınal ve Sabave, henüz çocuk olan Melikşah'ın haklarının korunması gerektiğini şiddetle savunmuştu. Ancak toplantı dağıldıktan sonra Ayaz'ın veziri kendisine Muhammed Tapar ile anlaşmasını öğütledi. 10 Şubat tarihinde Bağdat'a ulaşan Muhammed Tapar, şehrin batı yakasında adına hutbe okuttuğunda mücadele kaçınılmaz hale gelmişti. Bunu gören Ayaz, Melikşah'ı korumak üzere yemin etmiş olan emir ve askerlerden yeminlerini tekrar etmelerini istedi. Bir kısmı yeminlerini tekrarlarlarken bazıları buna gerek olmadığını söyledi. Bu cevap

Ayaz'ı tereddüde sürükledi. Neticede vezirini Muhammed Tapar'ın veziri Sadülmülk'ün yanına gönderdi. İki vezirin anlaşmasından sonra Muhammed Tapar kendisine ve Melikşah'a aman vermişti. Böylece Muhammed Tapar rakipsiz bir şekilde Büyük Selçuklu'ya sultan oldu (13 Şubat 1105).

Atabeg Ayaz'ın Öldürülmesi

Anlaşmadan sonra Atabeg Ayaz, Sadüddeve Gevherayin'in Aevinde bir ziyafet düzenlemiş, Sultan Muhammed Tapar'ı da davet etmişti. Burada sultana değerli hediyeler sunuldu. Ayaz, askerlerine sultana sunulmak üzere hazinesinden silahlar alınmasını emretmiş, askerlerinden birkaçı eğlenmek maksadıyla çelimsiz bir kâtibe zırh, zırhın üzerine de gömleğini giydirmişlerdi. Onunla şakalaşıyorlardı. Bunalan kâtip, sultanın adamlarına sığındı. Korkmuş olduğu için garip davranışlar sergileyen, zırh içinde zorlukla hareket eden birini gören sultan şüphelenerek kâtibin takip edilmesini istedi. Görevli gulam, kâtibin elbisesinin altında zırh bulunduğu haberiyle geldiğinde sultan "Sarıklılar böyle silahlanmışlarsa, kim bilir askeri ne haldedir!" diyerek Ayaz'dan kuşku duymaya başladı. Ayaz'ı öldürtmek için plan yapan sultan, Ayaz, Çökürmüş ve Sadaka'yı huzuruna davet etti. Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıç Arslan, Diyarbakır ve el-Cezire'ye doğru harekete geçtiğinden ona karşı gönderilecek orduya kimin

komuta edeceği kararlaştırılacaktı. Toplantıdan Ayaz'ın adı çıkmış ve kararın Muhammed Tapar'a bildirilmesi için huzura girmişlerdi. Huzura girildiğinde Ayaz'ı öldürmekle görevli gulamlardan biri Ayaz'ın başını kesti (1 Mart 1105).

Nihavend'de Yaşanan İki Olay

Sultan Alp Arslan'ın oğlu olan Börüpars, kardeşi Arslan Argun'un isyanı sırasında boğdurulmuştu. Oğlu Mengüpars, İsfahan'da düştüğü maddi sıkıntı sebebiyle Nihavend'e gitmiş, bir grup asker kendisine katılmıştı. Arkasından bazı emirler de ona katılınca silah zoruyla Nihavend'e giren Mengüpars kendi adına hutbe okuttu (Eylül-Ekim 1105). Arkasından isyanını yaymak amacıyla Porsukoğullarından kendisine katılmalarını istedi. Muhammed Tapar, Zengi b. Porsuk'un yanında esir olmasını değerlendirerek onlardan Mengüpars'a katılmamalarını, hatta üzerine yürümelerini istemişti. Neticede plan çerçevesinde Porsukoğulları, Mengüpars'a kendisine katılacaklarını bildirmişlerdi. Ancak buluşma sırasında Mengüpars yakalandı ve İsfahan'a götürüldü. Mengüpars tutuklanmış, Zengi serbest bırakılmıştı. Nihavend'de yaşanan diğer olay da bir adam peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmasıydı. Adamlarına Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali adını vererek müritlerinden toplamış olduğu çok miktardaki malı harcamış, ancak daha sonra öldürülmüştü. Bu gelişmelerden sonra Nihavend halkının "İki ay içinde aramızdan birisi peygamberlik diğeri hâkimiyet iddiasında iki kişi çıktı, ikisi de hedefine ulaşamadı" dediği kaydedilmiştir.

Bir Dönemin Sonu: Seyfüddevle Sadaka'nın Öldürülmesi

Yerel bir hanedan olan Mezgediler, Hille merkezliydi. Seyfüddevle Sadaka, Berkyaruk-Muhammed Tapar mücadelesinde Tapar'ı desteklemişti. Bu bağlilikla iktaları artırılan Sadaka Vasit, Basra ve Tekrit'i de ele geçirmişti (1106). Kazanmış olduğu bu güç, Sultan Muhammed Tapar'ın düşmanlarının her geçen gün daha çok sığındığı biri olmasını sağladı. Hatta ona sığınanlardan olan Save hâkimi Ebu Dülef, iadesi istenmesine rağmen sultana teslim edilmemişti. İş öyle bir noktaya gelmişti ki, sultanın adı hutbelerden çıkartıldı. Sonuç olarak Sultan Muhammed Tapar, harekete geçti. Sadaka ise adamlarıyla yaptığı görüşmeler neticesinde savaş kararı almıştı. Halife Müstazhir'in sultana itaat etmesini bildiren haberine "Ben sultana itaat ediyorum, fakat kendime bir zarar gelmeyeceğinden emin olmadığım için onunla buluşup görüşmekten korkuyorum" şeklinde bir haber gönderdi. Muhammed Tapar korkmaması gerektiğini bildirmiş, Haçlılara karşı kendisine destek

vermesini istemişti. Buna rağmen Sadaka anlaşılmaya yanaşmadı. Bağdat'a gelen Muhammed Tapar'ın yanında iki bin atlı bulunuyordu (8 Aralık 1107). Halifenin arabuluculuk çabası da işe yaramayınca, iki taraf Numaniye'de karşı karşıya geldi. Rüzgârdan faydalanan Selçuklu askerleri, Sadaka'nın ordusunu ok yağmuruna tutmuştu. Savaş sonunda Sadaka öldürülmüş, oğlu Dübeyş de esir alınmıştı (4 Mart 1108).

Haçlılar ile Mücadele Sürecinin Başlaması ve Çavlı Sakavu

Sadaka gibi güçlenen emirlerden biri de Çavlı Sakavu olmuştu. Çavlı, Berkýaruk-Muhammed Tapar mücadelesinde Berkýaruk'un yanında yer almış, belirleyici roller üstlenmişti. Muhtemelen karşılığında Huzistan-Fars sınırındaki Ramhürmüz ve Errecan şehirlerine vali tayin edildi (1099). Özellikle Batınilerle yaptığı mücadeleler sebebiyle dikkat çekti. Ancak merkezî otoritenin zayıflamasından istifadeyle bağımsız davranışlar sergilemeye başlamıştı. Sultan Muhammed Tapar tahta hâkim olana kadar daha da güçlenen Çavlı, hükümdarlığının ilk zamanlarında da bağımsız şekilde hareket edip halka kötü davranınca dikkatleri tekrar üzerine çekmişti. Muhammed Tapar, Mevdud b. Altuntegin'i onu kontrol altına almakla görevlendirdi. Sekiz ay kuşatılan Çavlı, daha fazla direnemeyeceğini anladığında sultana haber göndererek Mevdud haricindeki birine teslim olacağını bildirmişti. Böylece kaleden inen Çavlı, İsfahan'a giderek

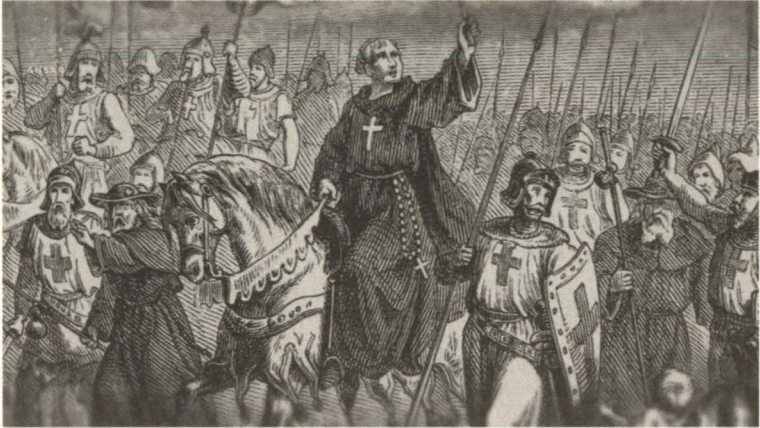
sultanın huzuruna çıkmış ve af dilemişti. Muhammed Tapar, onu cezalandırmadı. Artık İslam dünyası için önemli bir sorun haline gelen Haçlılar ile mücadele etmek maksadıyla Musul'a vali tayin etti. Böylece Musul, Haçlılar ile mücadelenin yürütüldüğü merkez haline getirilmiş oldu (1106).

Haçlı Seferlerinin Sebepleri

Daha ziyade dinî sebeplerle başladığı belirtilen Haçlı Seferlerinin gerçek sebebi ekonomik ve sosyal meselelerle ilgiliydi. Din, sadece bir kılıf, belki de teşvikti. Avrupa'da uzun yıllardır süren yoksulluk ve veraset sistemi büyük sorunlara neden olmaktaydı. Özellikle soyluların mirası ve unvanını sadece bir oğula bırakması, diğer çocukların boşta kalmasına neden oluyordu. Toplumdaki kargaşa kiliseyi çare aramaya itti. Din motifi üzerinden kurgulanacak seferler İslam dünyasına yönlendirilecek, doğuya giden kalabalıklar sayesinde toplum huzuru sağlanmış olacaktı. Zaten görünürde din kardeşleri olan Bizans İmparatoru VII. Mihail, Papa VII. Gregorius'tan, I. Aleksios Komnenos ise Papa II. Urbanus'tan Anadolu'da etkin şekilde faaliyetlerde bulunan, hatta Anadolu'ya yerleşen Türklere karşı yardım istemişti. Ayrıca 638 tarihinde Müslümanların eline geçen ve 400 yıldan fazladır hatırlanmayan Hz. İsa'nın doğum yeri ve dolayısıyla Hristiyanların kutsalı olan Kudüs de kurtarılmalıydı. Böylece

Papa Urbanus, Clermont'daki konsilde dinî motiflerle süslediği Türklere karşı bir Haçlı seferi düzenlenmesi gerektiğine dair ilk konuşmasını yaptı (27 Kasım 1095). Ardından keşiş olan Pierre l'Ermite neredeyse bütün Avrupa'yı dolaşarak insanları doğu seferine davet etti. Davet kabul görmüştü.

Haçlı Seferlerinin Başlaması ve İlk Mücadele

Kilisenin propagandasından en fazla şövalyeler etkilendi. Pek çoğu babasının mirasından mahrum kalan soylulardı. Haçlı seferi düşüncesi, onların maceraperest yaşamlarına da uygundu. Ayrıca maddi kazanç, hatta unvan bile elde edebilirlerdi. İlk harekât daha ziyade Yahudileri hedef almış ve bu grup Bizans sınırına dahi ulaşmadan dağılmıştı. Diğer taraftan Pierre l'Ermite, ayak takımından oluşan 20 bin kişilik bir orduyla harekete geçti (Mayıs 1096). İstanbul'a ulaşan ordu 6 Ağustos tarihinde boğazın karşı tarafına geçirildi. O sırada Malatya'yı kuşatmakta olan Türkiye Selçukluları sultanı I. Kılıç Arslan, başkenti İznik'e dönerek Drakon'da Haçlılara pusu kurdu. Haçlıların büyük kısmı burada imha edildi (21 Ekim 1096). Gerçek Haçlı ordusu İstanbul'a ulaştığında Kılıç Arslan, Malatya kuşatmasına geri dönmüştü. Kuşatılan İznik garnizonu direnemeyeceğini anlayınca şehri Bizans'a teslim etti (19 Haziran 1097). Eskişehir yakınlarındaki Dorylaion'da Haçlıları karşılayan Kılıç Arslan, güçlü bir ordu ve bilmediği bir savaş taktiği karşısında başarılı

olamadı (1 Temmuz 1097). Büyük atlara binen ve bir zırh duvarı gibi hareket eden Haçlılara ok atışları tesir etmemişti. Kılıç Arslan çekilse de onları yıpratmaya devam edecekti.

I. Kılıç Arslan b. Süleyman Şah

Süleyman Şah b. Kutalmış'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra (1086) geldiği Antakya'dan Melikşah tarafından İsfahan'a gönderilmiştir. Melikşah'ın ölümüyle İznik'e gelerek tahta oturmuş, emirlere kaybedilen gücü tekrar eline almış, İzmir'de hâkimiyet kuran Çaka Bey ile ittifak kurmuştur. Ancak İmparator Aleksios, Kılıç Arslan'a gönderdiği mektupta Çaka'yı hedef göstermiş, asıl tehlike olarak onu göstermişti. Bunun üzerine Kılıç Arslan, Çaka'yı öldürtmüştür. Pierre l'Ermite'in ordusunu imha etse de (21 Ekim 1096), başkentini Bizans'a kaybetmiş, gerçek Haçlı ordusu karşısında tutunamamıştır (1 Temmuz 1097). Danişmendli Gümüştegin Gazi ve Kayseri Beyi Hasan ile birlikte Ereğli yakınlarında vurkaç taktiğine dönen Haçlıları engelleme çabası da başarısız oldu. Sonrasında batı sınırlarını koruma çabasına girmiş, ardından 1101 tarihinde gelen Haçlılara karşı büyük başarılar elde etmiştir. Gümüştegin'in ölümünden sonra Malatya'yı almış (2 Eylül 1106), aynı yıl Haçlıların elindeki Urfa'yı kuşatmıştır. Davet üzerine Büyük Selçuklu hâkimiyetindeki Harran'a hâkim oldu. Çavlı, Musul'a vali

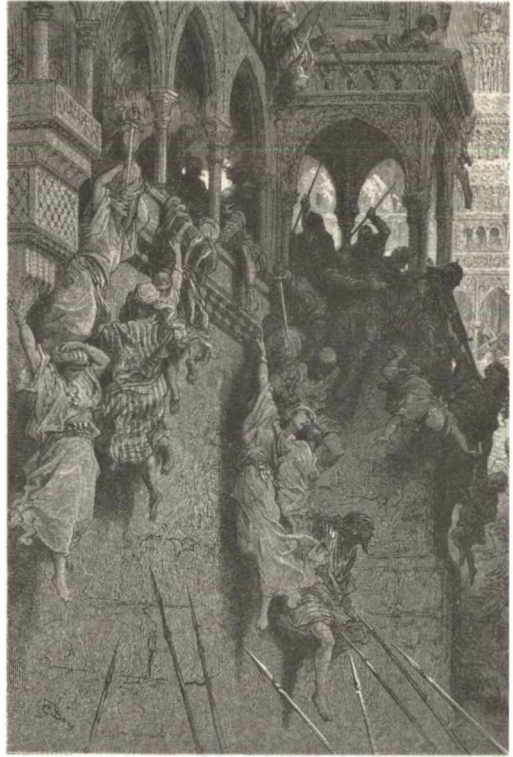
tain edilince buranın hâkimi Çökürmüş ile sorun yaşadı. Musul halkı, Çavlı yerine şehri Kılıç Arslan'a teslim etti. Şehre giren Kılıç Arslan (22 Mart 1107), kendi adına hutbe okuttu. Ancak onun güç kazanması bölgedeki yerel hâkimleri Çavlı ile birleşmeye itti, onun hâkimiyetindeki Rahbe ele geçirildi. Bunun üzerine Kılıç Arslan, Çavlı ile savaşmaya karar verdi. Fakat Çavlı'nın ordusunun büyüklüğünden çekinen bazı beyler kendisini terk edince savaşı kaybeden Kılıç Arslan, girdiği Habur suyundan çıkamadı (3 Haziran veya 13 Temmuz 1107). Habur'un Şemsaniye köyü yakınlarında bulunan cenazesi Meyyafarık'in'e (Silvan) gömüldü.

Haçlılar Selçuklu Dünyasında

Kılıç Arslan'ın takibinden kurtulan Haçlılar, 20 Ekim 1097 tarihinde Antakya önlerine gelirken, Baudouin de Boulogne Urfa'daki Ermeniler ile anlaşarak şehre hâkim olmuştu. Böylece ilk Haçlı Kontluğu kuruldu (10 Mart 1098). Sağlam surlar ve iyi planlanmış bir savunmayla direnen Antakya'nın ele geçirilmesi zor görünüyordu. Kuşatma haberini alan Sultan Berkyaruk, Musul Valisi Kürboğa'yı şehrin yardımına göndermişti. Bu haber üzerine korkuya kapılan bazı Haçlı grupları geri dönmüştü (Mayıs 1098). Ancak Kürboğa, Antakya'nın yardımına gitmeyip Urfa'yı kuşatmıştı. Kaybedilen üç hafta, Bohemund'un Antakya'da Firuz adındaki bir Ermeni mühtedi ile anlaşarak şehre hâkim olmasının yolunu açtı. Bohemund, diğer Haçlı liderlerine İmparator Aleksios gelmezse şehrin kim alırsa onun hâkimiyetinde kalmasını önermişti. Kürboğa'nın gelişiyle kaçan Haçlılar karşılaştıkları Aleksios'a Antakya'nın ele geçirilmesinin mümkün olmayacağını söyleyince, o da geri dönmüştü. Böylece Bohemund şehre hâkim oldu (3 Haziran 1098). Kürboğa ise şehir düştükten sonra gelmiş, bazı emirlerin savaş alanından ayrılması

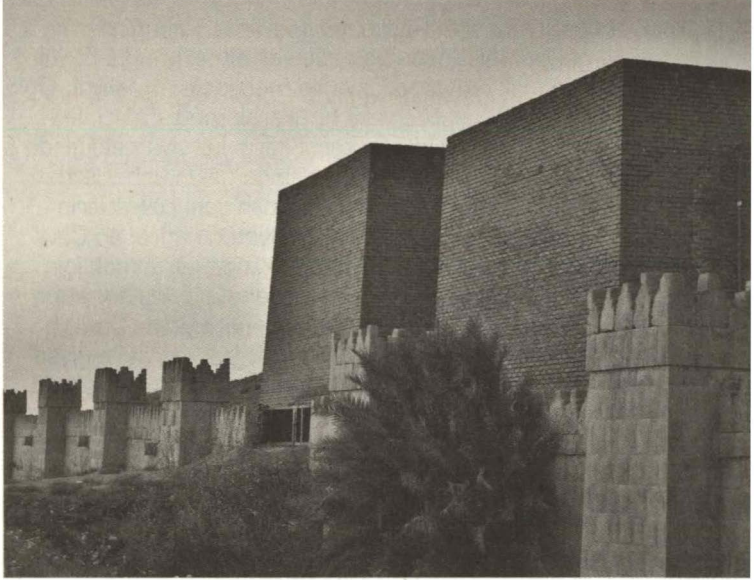
üzerine mağlup olmuştu (28 Haziran 1098). Böylece ikinci Haçlı kontluğu kuruldu. Fatımilerin elinde bulunan Kudüs'ün alınmasıyla feodal Haçlı krallığı hayata geçirildi. Başına "kutsal mezarın savunucusu" unvanıyla Godefroi de Bouillon getirildi. 1096 yılında başlayan Haçlı varlığı 1291 tarihinde son merkezleri olan Akka'dan çıkarılmalarına kadar devam edecekti.

Çavlı Sakavu'nun Faaliyetleri

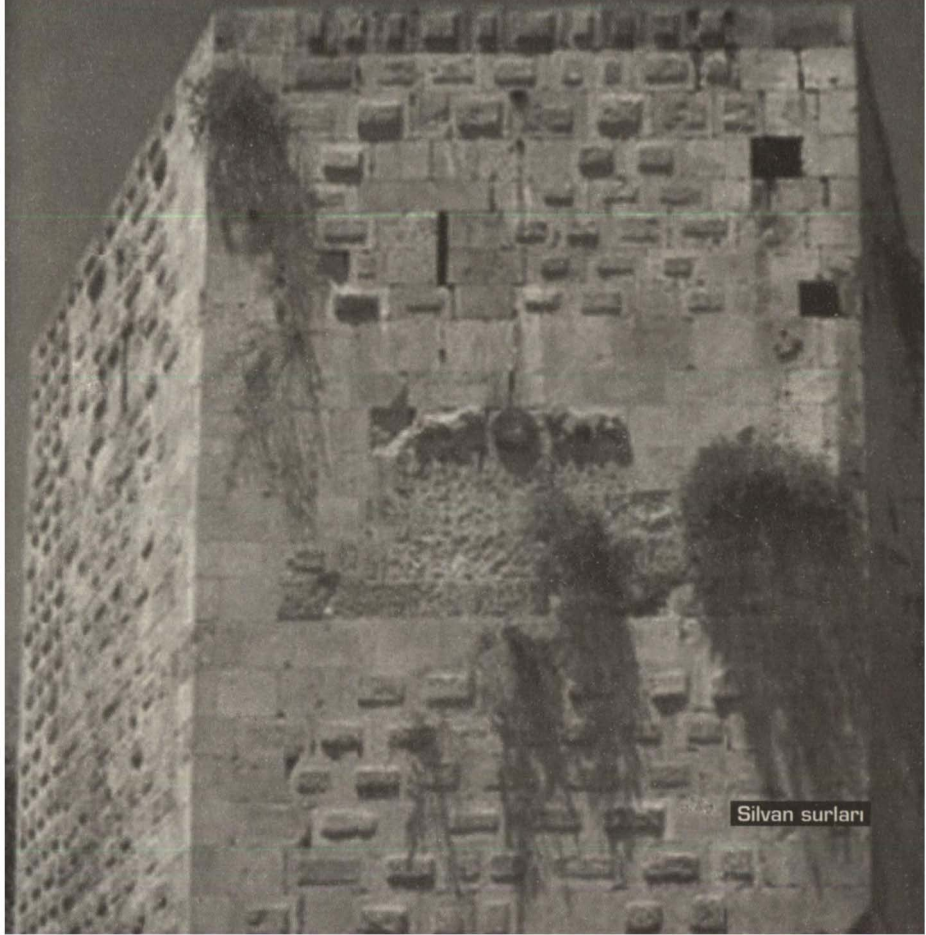
Musul hâkimi Çökürmüş, Muhammed Tapar'a bağılılık göstermemiş, hatta vergisini ödememişti. Bunun üzerine şehir Çavlı'nın idaresine verildi. Çökürmüş, şehri ona teslim etmemek için yaptığı mücadele sırasında esir düştüyse de Musul halkı şehri Çavlı'ya teslim etmedi. Üstelik Hille emiri Seyfüddeve Sadaka, Bağdat şahnesi Aksungur el-Porsuki ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanı I. Kılıç Arslan'a haber göndererek, gelmeleri durumunda şehri kendilerine teslim edeceklerini bildirmişlerdi. Kılıç Arslan, Malatya'dan Musul'a doğru harekete geçtiğinde, Musul'u kuşatmakta olan Çavlı kuşatmayı kaldırdı. Kılıç Arslan böylece Musul'a hâkim oldu (22 Mart 1107). Haleb Selçuklu Meliki Rıdvan b. Tutuş, vali tayin edildiği halde Musul'a giremeyen Çavlı'ya Haçlılarla birlikte mücadele etmeyi teklif etmişti. Çavlı ise ondan Musul'u ele geçirmesi için yardım istedi. Ancak birleştiklerinde Dukak b. Tutuş'un başında bulunan Dimaşk Selçuklu Melikliği'ne ait Rahbe'yi kuşatmışlardı. Şehrin hâkimi Şeybanoğullarından

Muhammed b. es-Sebbak, Kılıç Arslan'a tabiydi. Kuşatmanın şiddetlenmesi üzerine bir grup asker iş birliği önermiş, böylece Rahbe, Çavlı'nın, dolayısıyla da Sultan Muhammed Tapar'ın eline geçmişti (19 Mayıs 1107).

I. Kılıç Arslan-Çavlı Sakavu Mücadelesi

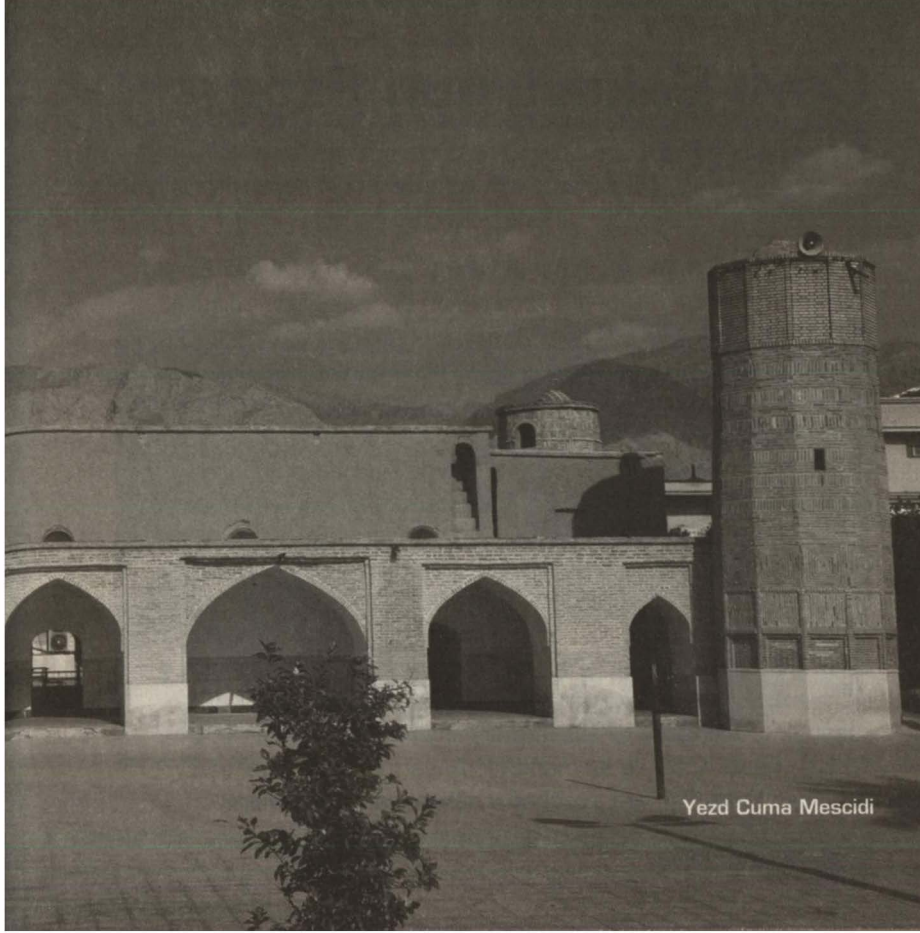
Hâkimiyetine girmiş olan Rahbe'nin düşmesi, Kılıç Arslan'ı harekete geçirdi. Neticede bölgede var olmak, hatta Büyük Selçuklu Sultanı olmak istiyorsa Çavlı ile mücadele etmeliydi. Oğlu Şahinşah'ı (Melikşah) Musul'da vekil bırakarak müttefikleri ile birlikte Çavlı'nın üzerine yürüdü. İki taraf karşı karşıya geldiğinde Çavlı'nın asker sayısının fazla olduğu şeklinde gelen haberlerden dolayı ittifak dağıldı. Kılıç Arslan, Anadolu'dan yeni kuvvetlerin gelmesi için beklemeye başladı. Ancak durumunu öğrenen Çavlı hemen karşı harekete geçti. Savaş başladığında kazanmak için tek şansını Çavlı'yı öldürmek olarak belirleyen Kılıç Arslan, atını doğrudan onun üzerine sürdü. Yanına kadar ilerleyerek Çavlı'ya bir kılıç darbesi indirdi. Çavlı'nın zırhı bu darbeyeyle parçalandıysa da vücudu bir zarar almamıştı. Yaptığı şey Kılıç Arslan için belki de tek fırsattı. Nitekim Çavlı karşı saldırıya geçince, Kılıç Arslan tarafı buna karşılık veremeyerek kısa sürede dağıldı. Kılıç Arslan, esir düşmesi durumunda isyan eden hanedan mensuplarına uygulandığı gibi yay kirışıyle boğulacağından atını endişeyle Habur suyuna sürdü. Hem kendisi hem de atı zırhlı olduğundan sudan çıkmadılar (3 Haziran veya 13 Temmuz 1107).

Silvan surları

Çavlı Sakavu'nun Fars'a Gönderilmesi

Çavlı, Kılıç Arslan'ı mağlup ettikten sonra Musul önüne geldiğinde halk, şehrin kapılarını ona açtı. Hutbe tekrar Muhammed Tapar adına okunmaya başladı. Ancak Çavlı, bölgedeki diğer emirlerle sorunlar yaşamaya başlamış, kendisine verilen asıl görevi unutmıştu. Bunun üzerine Sultan Muhammed Tapar, Mevdud b. Altuntegin'i Çavlı'nın hâkimiyetindeki yerlere atadı. Mevdud'un gelişinden önce eşini iç kaleye yerleştiren Çavlı, şehirden ayrıldı. Mevdud da şehrin önüne gelerek karargâh kurdu (Nisan-Mayıs 1108). Uzun süren kuşatma neticesinde çıkan kargaşa sebebiyle Selçuklu askerleri şehre girmeyi başardı. Çavlı'nın eşi de bir süre sonra iç kaleyi teslim edince (Eylül-Ekim 1108) Musul ve ona bağlı yerler Mevdud b. Altuntegin'in hâkimiyetine geçti. Bir süre bölgede kalan Çavlı, Musul'un da düşmesiyle birlikte Muhammed Tapar'dan af dilemek üzere İsfahan'a gitti. Elinde kefeniyle sultanın huzuruna çıkan Çavlı, ilginçtir ki cezalandırılmadı. Onun yöneticilik vasıflarından faydalanmak isteyen Muhammed Tapar, küçük yaştaki oğlu Çağrı'ya atabeg tayin ettiği Çavlı'yı Fars'a vali olarak tayin etti (1008). Bölgedeki işlerin düzenlenmesi ve karışıklık çıkaranların temizlenmesi Çavlı'ya verilen yeni görev olmuştu.

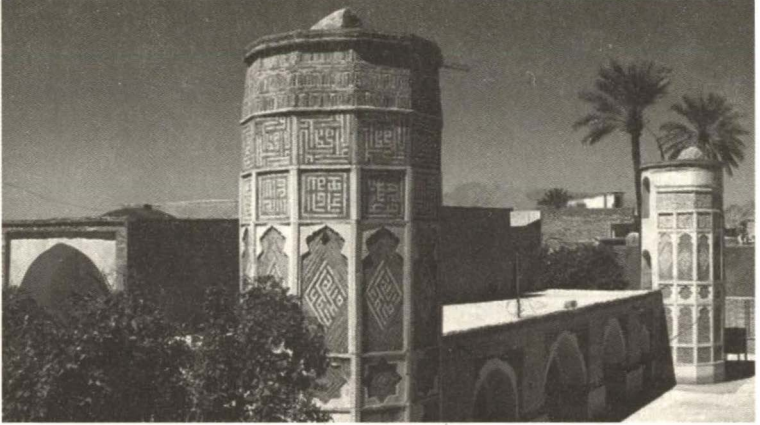
Yezd Cuma Mescidi

Çavlı Sakavu'nun Fars Günleri

KUTLUKLUKUN FARS GÜNLERİ

Çağrı b. Muhammed Tapar'ın yanına Çavlı'nın verilerek Fars'a gönderilmesi, atabeglik kurumunun bir gereğiydi. Yolculuk sırasında küçük yaştaki Çağrı'ya Farsça "yakalayınız/begirid" demesini bir oyun gibi öğreten Çavlı, bölgede güç kazanan Buldacı'yı huzura geldiğinde "yakalayınız" emri çerçevesinde tutuklattı ve öldürttü. Ardından Şebankarelilerden Hüsrev adıyla da bilinen Hasan b. Mübariz davet edildi. Ancak o, Buldacı'nın başına gelenlerden sonra bunu kabul etmedi. Çavlı ise İsfahan'a dönmeye karar verdiği şeklindeki bilgiyi yayarak Şiraz'dan ayrıldı; Hüsrev eğlenceye dalınca ona bir baskın düzenledi. Hüsrev öldürülemese de büyük zarar görmüştü. Şebankarelilerin Karzuvi kolunun lideri Ebu Sad da bertaraf edildi. İbrahim b. Mama'nın hâkimiyetindeki Darabgird'e geldiğinde İbrahim, akraba olduğu Kirman Selçuklu meliki Arslanşah'a sığındı. Geri döndüğünde kuşatılan Darabgird, bir plan neticesinde ele geçirildi (1112-1113). Ancak Çavlı ile Kirman Selçuklularının arası açılmıştı. Ardından Şekaniler ve Firuzabad'a hâkim olan Mesudilerin

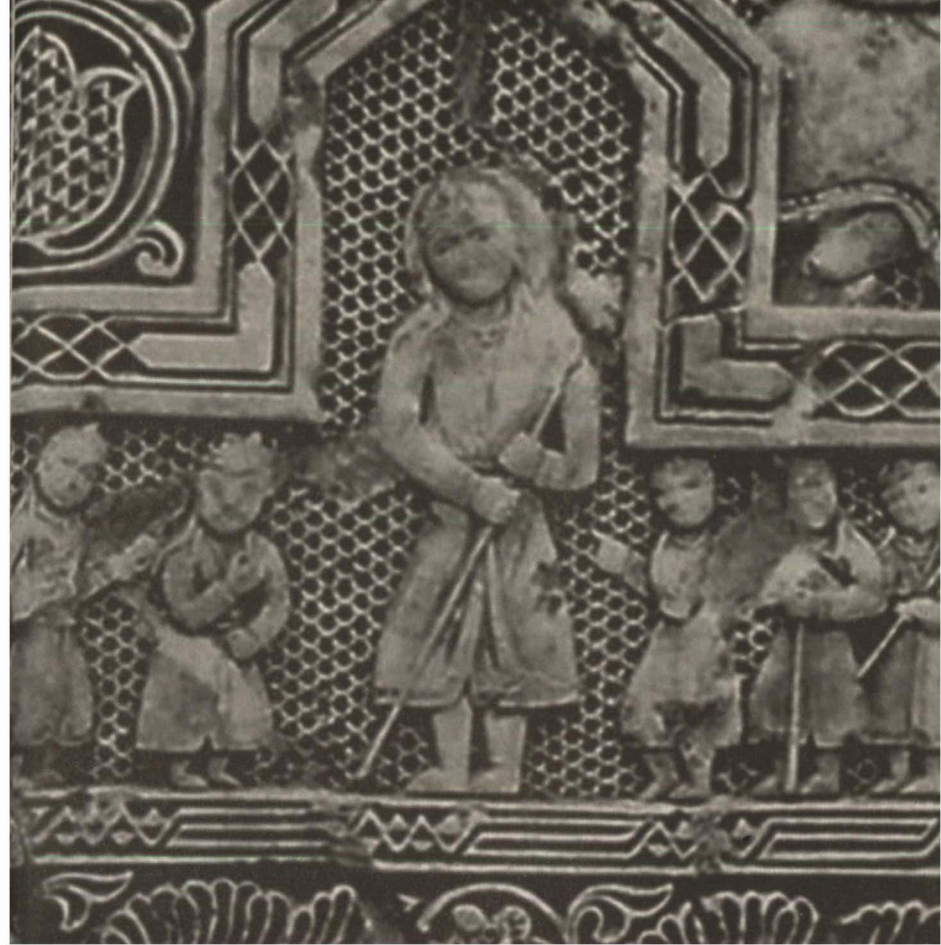
hâkimiyetine son verildi. Çavlı'nın yeni hedefi Kirman olduysa da Arslanşah'a karşı ağır bir mağlubiyet aldı (Mart 1115). Ardından Çağrı vefat etti. Durumu sarsılan Çavlı tekrar Kirman'a saldırma planları yaparken öldü (Temmuz-Ağustos 1116).

Darab Mescidi

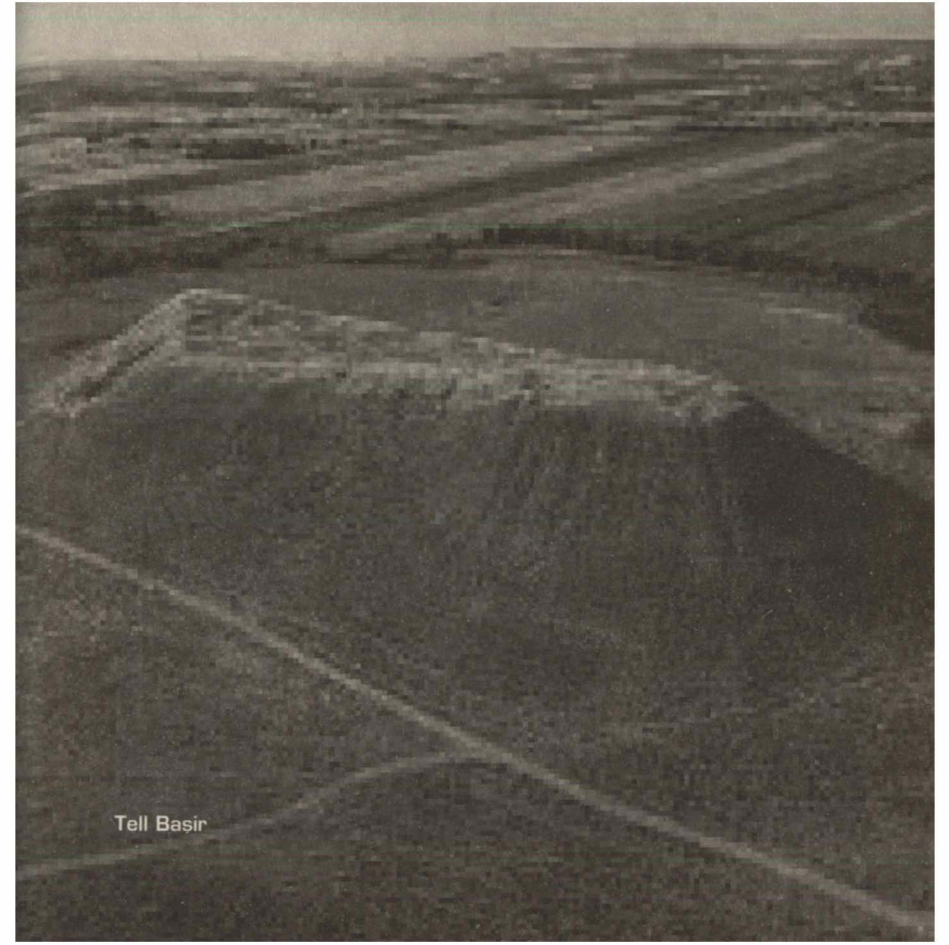
Atabeg ve Atabeglik

Ata ve beg kelimelerinin birleşmesinden oluşan bir isimlendirmedir. En basit anlamıyla şehzadeleri eğiten kişilere verilen addır. İlk atabegin Nizamülmülk olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte atabegliğin Nizamülmülk'e ne zaman verildiği hususunda iki görüş mevcuttur. İlki Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan'a Nizamülmülk'ü mürebbi tayin ettiği zamanı kabul ederken, diğeri Kavurd'un bertaraf edilmesinden sonra Sultan Melikşah'ın idareyi Nizamülmülk'e bıraktığı, iktalarını ve yetkilerini artırarak ona atabeg unvanı verdiği şeklindedir. Melikşah döneminde varlığı yavaş yavaş hissedilen kurum, en fazla Sultan Muhammed Tapar zamanında kullanılmıştır. Amaç küçük yaşta eyaletlere gönderilen meliklerin eğitilmesi, onların yönetimi alacak yaşa gelecek kadar bir nevi naip olarak onların yanında bulunmasıdır. İyi niyetle başlatılan bu müessese, özellikle Irak Selçuklularında devletin başına büyük sorunlar açmıştır. Nitekim atabegler, sırf kendi güçleri için küçük yaştaki şehzadeleri adına taht mücadelesi başlatmış ve bu durum pek çok kez kargaşaya neden olmuştur. Hatta zamanla güç kazanan atabegler kendi hâkimiyet bölgelerini yönetmeye başlamış ve atabeg bir unvan halini almıştır.

Haçlılar ile Mücadeleler

Sultan Muhammed Tapar döneminde Haçlılar ile etkin mücadele kararı alındı. Çavlı Sakavu ile başlayan bu süreç, Mevdud b. Altuntegin ile devam ettirildi. Mevdud, Diyarbakır hâkimi Sökmen el-Kutbi, Meraga emiri Ahmedil, Porsukoğullarından İlbey ve Zengi gibi emirlerin desteğiyle Urfa'yı kuşattı (1111). Haçlı kuvvetleri Urfa'ya yardıma gelince kuşatma kaldırılarak Haçlılara doğru yürüyüşe geçildi. Ancak Haçlılar Urfa halkına yiyecek yardımında bulunarak geri dönmüşlerdi. Şehir tekrar kuşatıldıysa da, kuşatma uzun sürmeyecekti. Bu sefer hedef Tell Başir oldu (28 Temmuz 1111). Kırk beş günlük kuşatma Haleb hâkimi Rıdvan'ın yardım çağrısıyla sonlanmıştı. Haleb önlerine geldiğinde Mevdud şehrin kapılarını kapattı. Ardından hastalanan Sökmen el-Kutbi ittifaktan ayrıldı. Maarratü'n-numan'a yönelen Mevdud'a Dimaşk hâkimi Atabeg Tuğtegin de katılmış, ancak o, Dimaşk'ın elinden alınacağından endişeyle gizlice Haçlılarla anlaşma yolları aramaya başlamıştı. O sırada Porsukoğlu Porsuk hastalanmış, Sökmen el Kutbi geri dönerken ölmüştü. Ahmedil de bir an önce sultanın huzuruna çıkarak Sökmen'e ait bazı yerlerin kendisine iktâ edilmesini sağlama derdine düşmüştü. Sonuç olarak Selçuklu ittifakı Haçlılara karşı bir varlık gösteremeden dağıldı (1111).

Tell Başir

Mevdud b. Altuntegin'in Ölümlü

104. MEVDUD B. ALTUNTEGIN'İN ÖLÜMÜ

Haçlılarla mücadele etmek için tekrar harekete geçen Mevdud, kez daha Urfa önlerine gelmiş, ekinleri tahrip ettikten sonra oradan ayrılmıştı. Haziran-Temmuz 1112 tarihinde Suruç'a da aynı şeyi yapmak isterken, Tell Başır hâkimi Joscelin'in ani saldırısına uğradı. Karşılık verme çabası Joscelin'in geri çekilmesi sebebiyle mümkün olamadı. Kısaca 1112 senesi asıl görevi açısından başarısızlıkla sonuçlandı. 1113 senesinde Sincar hâkimi Temirek, İlğazi'nin oğlu Ayaz ve Dımaşk hâkimi Tuğtegin ittifaka dahil oldu. Tuğtegin'in katılımıyla Kudüs üzerine yürüyen Selçuklu ittifakına karşı Kral Baudouin, Antakya ve Trablus Haçlı Kontluklarından gelen destekle karşılık verebildi. Taberiyye'de yapılan savaşta Haçlılar ağır bir mağlubiyet almış, hatta Baudouin esir edildiyse de tanınmadığı için silahlı alınarak serbest bırakılmıştı (30 Haziran 1113). Haçlılara karşı kazanılan ilk zaferdi. Mevdud, baharda tekrar toplanmak şartıyla askerlerine izin verdikten sonra Tuğtegin'in misafiri olarak Dımaşk'a gitti (5 Eylül 1113).

Ancak Tuğtegin ile gittiği cuma namazı çıkışında bir Batını tarafından öldürüldü (10 Ekim 1113). Bir rivayete göre Tuğtegin onu öldürmüştü. Sultan Muhammed Tapar, yerine Aksungur el-Porsuki'yi atadı.

Aksungur el-Porsuki

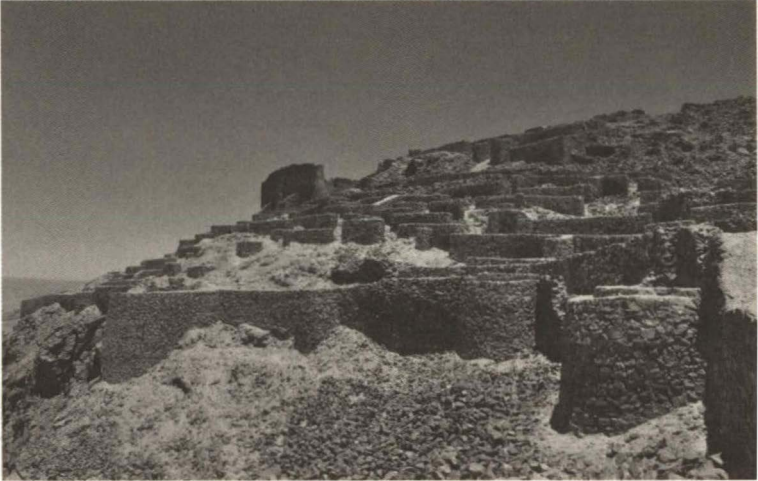
Emir Porsuk'un gulamı olmasından dolayı Porsuki adını almıştır. Muhammed Tapar tarafından Bağdat'a şahne tayin edilmiş, Çavlı Sakavu ile mücadele etme görevi verilen emirler arasında yer almıştır. Bu sırada Çavlı Sakavu'ya teslim olmak istemeyen Musul halkı tarafından davet edilse de, kimse onunla irtibata geçmediği için geri dönmüştü. Sadaka b. Mezyed'in öldürüldüğü savaşta sultanın yanında olan Aksungur, Sadaka'nın başını sultana getiren kişiydi (1108). Mevdud b. Altuntegin'in ölümünden sonra Haçlılar ile mücadele göreviyle yanına Mesud b. Muhammed Tapar da verilerek Musul'a vali tayin edildi. Sonuç alamadığı Urfa kuşatmasından sonra kendisine emredildiği halde desteğe gelmeyen Artukoğlu İlgazi üzerine cezalandırma seferine çıktı, fakat yenildi (1115). Yenilgi üzerine görevinde alınınca Rahbe'ye çekildi ve Muhammed Tapar'ın ölümüne kadar orada kaldı. Ardından Bağdat şahneliğine, sonrasında ise tekrar Musul valiliğine getirildi (1121). Halife Müsterşid'in isteğiyle bu görevine ilaveten Irak şahneliğine tayin edildi. Dübeys b. Sadaka-Kral Baudouin ittifakının Haleb'i ele geçirmesini engelledi ve şehre kendisi hâkim oldu (1125). Ön safta cuma namazı kılarken Batıniler tarafından öldürüldü (25 Kasım 1126).

Şahiz Kalesi'nin Batınilerden Geri Alınması

Başkent İsfahan yakınlarında Sultan Melikşah tarafından yaptırılan Şahdiz (Oizkuh) Kalesi, hazine ve silah deposu olarak kullanılıyordu. Kale, taht mücadeleleri sırasında Batınilerin önemli liderlerinden Abdülmelik b. Attaş'ın oğlu Ahmed'in eline geçmişti. Hem onun halka eziyet etmesi hem de başkentin yanı başında tehlike arz etmesi sebebiyle kalenin alınması kararlaştırıldı. Şubatta başlatılması planlanan kuşatma, bazı Batını askerlerin sahte mektuplarla Horasan'da karışıklıklar çıktığı ve Kılıç Arslan'ın Bağdat'ı ele geçirme niyetinde olduğu dedikodularını yayması sebebiyle 2 Nisan 1107 tarihine ertelendi. Bizzat Sultan Muhammed Tapar tarafından yönetilen kuşatma ile kaledeki erzakın azalması, Batınileri zor duruma soktu. Zaman kazanmak adına bazı fıkhi sorular ortaya atılmış, tartışmak için fakihler gönderilmesini sultandan istemişlerdi. Sultan bu isteği kabul etti. Ancak asıl hedeflerinin vezir Sadülmülk'ün planıyla Muhammed Tapar'ı öldürmek olduğu ortaya çıkmıştı. Vezir Sadülmülk ve dört arkadaşı asılarak idam

edildi. Kuşatma devam edince Batını olup sultana sığınan bir kişi kaleye çıkılabilecek yolu göstererek kuşatmanın bitmesini sağladı. Ahmed b. Abdülmelik daha sonra derisi yüzölmek suretiyle öldüröldü (25 Haziran 1107).

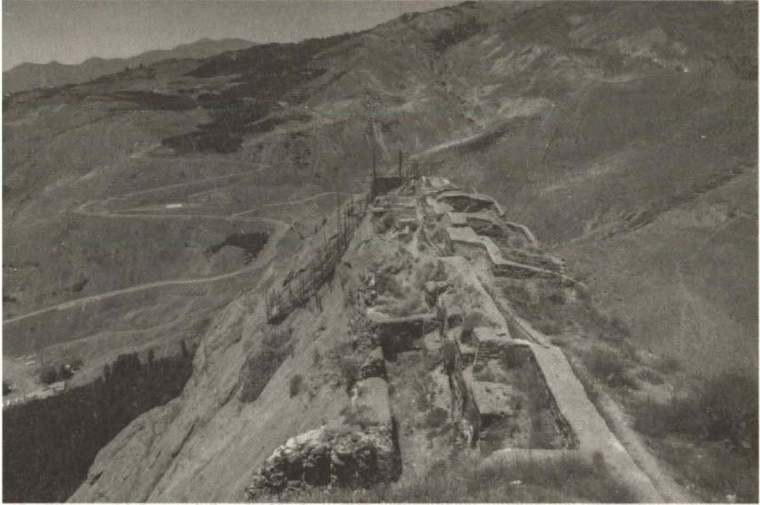

Sahdiz kalesi

Anuştegin şirgir'in Alamut Kuşatması

Anuştegin şirgir, önemli emir ve aynı zamanda Tuğrul b. Muhammed Tapar'ın atabegiydi. Alamut Batınileri ile en etkin mücadeleyi Anuştegin şirgir yapmıştı. Anuştegin, son mücadelesine destek vermek üzere ele geçirdiği diğerkalelerdeki Batınilerin Alamut'a gitmesine izin vererek nüfusun artmasını sağladı. Nihayetinde bir kez daha Alamut'u kuşatması emredilince farklı bir taktikle kaleyi kuşattı. Alamut hücumla değil, su ve yiyecek tükenirse alınabilirdi. Fakat kış geldiğinde geri dönüldüğü için bu mümkün olamıyordu. Anuştegin şirgir, kuşatmanın kışın da devam etmesi için barınaklar inşa ettirdi, emirlere göre nöbet usulüne geçerek kuşatmaya başladı (13 Temmuz 1117). Selçuklu askerleri kale önünden ayrılmayınca erzak sıkıntısı sebebiyle kadın ve çocuklar aman dileyerek kaleden indi. Ancak onlar tekrar geri gönderilerek açlığın kaleye hâkim olması hedeflendi. Kaledekiler günlük bir parça ekmek ve üç ceviz ile yetinir hale gelmişti. Kale düşmek üzereyken Sultan Muhammed Tapar öldü. şirgir, kuşatmayı sürdürmek istediyse de diğerkaleler geri çekilmişti.

Tek başına kalan Anuştegin, Batınlere yenilmekten kurtulamadı. Moğollar, Anuştegin şirgin'in taktiğini uygulayarak kaleyi ele geçireceklerdi (19 Kasım 1256).

Alamut kalesi

Suriye'deki Batıniler ile Mücadele

İlginç bir kişiliğe sahip olan Tutuş'un oğlu Rıdvan, babası ölünce Haleb'e hâkim olmuş, Dımaşk hâkimi olan kardeşi Dukak'ı düşman bellermişti. Hâkimiyetini korumak için Fatımiler adına hutbe bile okutmuş, Haçlılar ile iş birliği yapmıştı. Batınilere hami olarak Haleb'te güçlenmelerine izin vermişti. Öyle ki Batıniler yönetime dahi sızmışlardı. Şehrin ileri gelenleri ve halk zamanla endişeye kapılmış, bir kısmı korkudan Batını gibi davranmaya başlamıştı. Tüm uyarılara rağmen Rıdvan onlara karşı bir önlem almadı. Belki de korkutulmuştu. Rıdvan ölünce (10 Aralık 1113) yerine geçen oğlu Alp Arslan el-Ahras döneminde de Batınilerin etkinliği devam etti. Sultan Muhammed Tapar, Mevdud b. Altuntegin'in öldürülmesinin de etkisiyle Alp Arslan'a bir mektup yazarak şöyle demişti: "Baban Batıniler konusunda bana muhalefet ediyordu. Bir evladım olarak şimdi senden onları yok etmeni istiyorum." Gelen istek, devlet adamlarının telkinleri ve Batınilerin kazanmış oldukları güçten dolayı Alp Arslan harekete geçti. Şehirdeki Batını ileri gelenleri

tutuklanarak öldürüldü. Daha sonra da sıradan Batınilerin pek çoğu tutuklandı, hapsedildi veya öldürüldü. Serbest bırakılan veya kaçanlar Haçlılara ve diğer şehirlere sığınmışlardı.

Gaznelilerin Selçuklu Tabiiyetine Girmesi

Selçuklular ve Gazneliler ilk mücadelelerden sonra imzalanan anlaşmayla uzun süre sorunsuz yaşamışlardı. Gazneli sultanı III. Mesud'un ölümü (Mart 1115) durumu değiştirdi. Yerine geçen oğlu Arslanşah'ın annesi, Sultan Melikşah'ın kızıydı. Arslanşah, annesine, yani Sencer'in kız kardeşi Mehdü'l-İrak'a kötü davranmıştı. Arslanşah'ın hanedan erkeklerini öldürme emrinden kurtulan Behramşah, isyan etmişti. Merv'e gelerek Sencer'den yardım istedi. Sencer ona karşı harekete geçti. Karşılık veren Arslanşah yenilmişti. Ardından Sencer'in komutanı Üner'e haber göndererek Sencer'i geri dönmeye ikna etmesini istedi. Bunda başarılı olamayınca annesini barış yapabilmek adına Sencer'e gönderdi. Annesi Mehdü'l-İrak ise kardeşi Sencer'i oğlu üzerine yürümeye teşvik etti. Neticede iki taraf Gazne'nin dışındaki Şehrabad düzlüğünde karşılaştı. Arslanşah'ın ordusunda bulunan 120 fil, doğrudan Sencer'in üzerine sürüldü. Filler ok yağmuruna tutularak denge sağlandı. Sistan hâkimi Ebu'l-Fazl'ın en büyük filin ön ayaklarının arasından karnına sapladığı hançer,

filin geri dönmesine ve savaşın kaybedilmesini sağladı. Gazne'ye giren Sencer (25 Şubat 1117), tahta Behramşah'ı çıkardığında Gazneliler, Melik Sencer eliyle Büyük Selçuklulara tabi bir devlet haline getirildi. Hutbe Abbasi halifesi, Sultan Muhammed Tapar, Melik Sencer ve Sultan Behramşah'ın adı sıralanarak okunuyordu.

Sultan Muhammed Tapar'ın Ölümü ve Oğlu Mahmud'un Tahta Çıkışı

Uzun süre hastalıklarla mücadele eden Sultan Muhammed Tapar, ata binemez hale gelmişti (Kasım-Aralık 1117). Öldüğüne dair haberlerin yanlış olduğunu göstermek için, hükümdarlık alametlerinden biri kabul edilen han-ı yağma törenini yapmaya karar vermişti. Bu törende halk ziyafete çağırılır, yenilip içildikten sonra da sofrayı yağmalardı. Kurban Bayramı günü (4 Nisan 1118), ziyafet düzenleyen sultan, ziyafete oğlu Mahmud ile birlikte katıldı. Ancak kısa süre sonra durumu kötüleşmiş, görevlerini yapamaz hale gelmişti. Bunun üzerine on dört yaşındaki oğlu Mahmud'u çağırarak tahtı devretmiş ve devlet işleriyle ilgilenmesini söylemişti. Mahmud, tacı ve taktığı iki bilezikle tahta çıkıp oturmuş ve fiilen Büyük Selçukluların yeni hükümdarı olmuştu. (9 Nisan 1118). On gün sonra da Selçuklu devlet adamları çağrılarak Sultan Muhammed

Tapar'ın vefat ettiği bildirildi (18 Nisan 1118). Cuma gününe denk gelen bir sonraki gün Mahmud adına hutbe okundu (19 Nisan 1118). Muhammed Tapar, öldüğü sıralarda eği Gevher Hatun'un boğdurulmasını emretmiğti.

Sultan Sencer

5 Kasım 1086 tarihinde Sincar yakınlarında doğduğu için kendisine Sencer adı verildiği belirtilmektedir. Babası ölene kadar iyi bir eğitim almıştır. Sultan Berkyaruk tarafından 1097 tarihinde Horasan'a gönderilmiş, burada etkin bir güç haline gelmiştir. Hatta bu konumunu Berkyaruk-Muhammed Tapar arasındaki anlaşmada da korumuş, Sultan Muhammed Tapar döneminde etkin bir dış politika takip etmiştir. Gaznelileri henüz melikken Selçuklulara tabi kılabacak kadar güçlenmiştir. Save Savaşı'nda yeğeni Mahmud'u yendikten sonra başkenti Merv'e taşımış, Irak Selçuklularını tesis ederek Mahmud'u başına geçirmiştir. Sultan Sencer, 1141 yılına kadar üst seviye bir yönetici profili çizmiştir. Ancak Katvan Savaşı'nı kaybettiğinde Ceyhun'un karşı tarafı da kaybedilmiş, bu süreçte batıdan yeterince destek görmemiştir. Durumunu düzelttikten sonra Belh civarında yaşayan Oğuzları kontrol altına almak isterken esir düşmüş (1153), üç yıl boyunca esir kalmıştır. 1156 yılında esaretten kurtularak devleti tekrar diriltmek istediye de ömrü yeterli olmamış, 26 Nisan veya 6 Mayıs 1157 tarihinde

vefat etmiştir. Tam bir ilim sever olan Sencer'in yüzünde çocukluğunda geçirdiği çiçek hastalığından kaynaklı yaralarının olduğu kaydedilmektedir.

Save Savaşı ve Sencer'in Sultan Oluğu

Sultan Muhammed Tapar'ın ölümünden sonra taziye düzenleyen Sencer, bir süre on dört yaşımda tahta çıkan yeğeni Mahmud'u gözlemledi. Kısa sürelerle üç emirin Bağdat şahnesi atanması, emirler arasında başlayan güç mücadelesi ve bazı atabeglerin şehzadeler adına tahtı ele geçirme çabası onu harekete geçmeye sevk etti. Sencer, 14 Haziran 1118 tarihi itibarıyla taht iddiasını dillendirmeye başladı. Mahmud, ona elçi göndererek, hâkimiyeti altında bulunan yerler yanında Mazenderan hâkimiyetini ve yıllık 200 bin dinar göndermeyi önermişti. Fakat o, Mahmud'u ve devleti emirlerin baskısından kurtarmak düşüncesiyle Rey'e geldi. Karşılıklı yazışmalar işe yaramayınca Mahmud, 30 bin askerle harekete geçti. Sencer'in asker sayısı 20 bindi. Ancak on sekiz file sahipti. Savaş başladığında Sencer'in askerleri dağılmış, hatta ona kaçması önerilmişti. Yeğenine zarar gelir endişesiyle filleri hareketsiz tutan Sencer, onları doğrudan Mahmud'un üzerine sürdü. Bu saldırı fazlasıyla yetmişti. Neticesinde Mahmud yenilmiş, atabegi

Guzoğlu da esir alınmıştı (11 Ağustos 1119). Haber Bağdat'a ulaşınca halife Müsterşid Billah, hutbeyi Sencer adına çevirdi (4 Eylül 1119). Böylece Sencer'in Büyük Selçuklu sultanlığı, Abbasi halifesi tarafından da onaylanmış oldu.

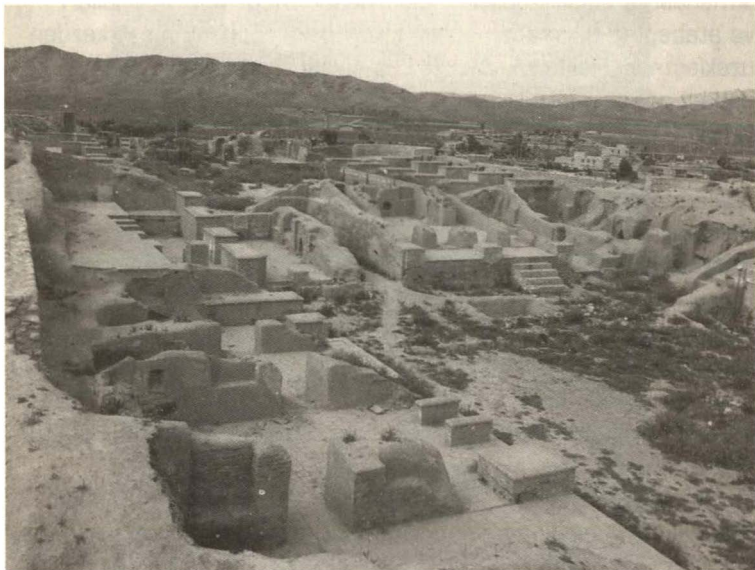

Sencer'in yönetim
merkezi Şehriyarkale

Irak Selçuklu Devleti'nin Kurulması

Save Savaşı'nı kaybeden Mahmud başkent İsfahan'a çekilirken, Sencer az sayıdaki askerle Hemedan'a ulaşmış, Mahmud'a haber göndererek barış teklif etmişti. Annesi Seferiye Hatun'un "Gazne ve çevresini, Maveraünnehir'i ele geçirdin, pek çok yere hâkim oldun, sonra da hepsini sahiplerine geri verdin. Kardeşinin oğlunu da onlardan biri kabul et" demesi barış teklifinde etkili olmuştu. Mahmud'un adamları ise Sencer, Horasan'a dönmediği sürece barış olamayacağı söylüyordu. Bu sefer Sencer'den farklı bir teklif geldi. Oğlu olmadığı için Mahmud'u kendisine veliaht tayin edecekti. Neticede Mahmud, Sultan Sencer'in yanına gitti (Kasım-Aralık 1119) ve iki taraf arasında bir uzlaşma kararı alındı. Sencer ülkeyi kendisi ve Muhammed Tapar'ın oğulları arasında paylaştırdı. Yeni düzene göre Sencer, başkenti Merv'e taşımış, damat edindiği Mahmud'u es-Sultanü'l-muazzam (büyük sultan) unvanıyla daha sonra Irak Selçuklu Devleti olarak kabul edilecek organizasyonun başına getirmişti. Kendisi ise es-Sultanü'l-azam (en büyük

sultan) unvanıyla Selçuklu ülkesinin tek hükümdarı olacaktı. Rey, Mazenderan, Taberistan, Kumis ve Damgan ile ülkenin doğusu idaresi Sencer'in, İsfahan merkezli ülkenin batısı da doğrudan Mahmud'un idaresine verilecekti.

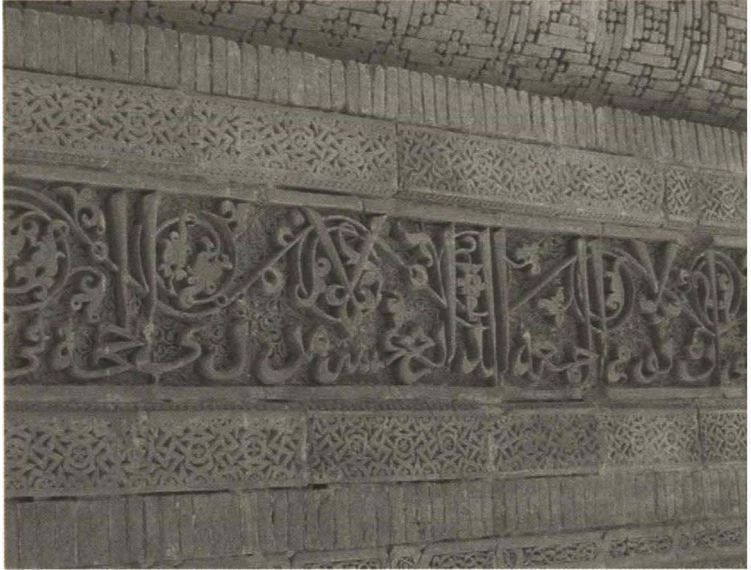
Dinever Savaşı

Irak Selçuklu organizasyonu asla Sultan Sencer'e tam manasıyla bağlılık göstermedi. Muhammed Tapar'ın oğulları ve atabegleri durmadan sorun çıkaracaktı. Sencer'in merkezden uzaklaşması Halife Müsterşid'i de siyasi otoritesini kazanma çabası göstermeye itmişti. Mahmud'un ölümüyle (10 Eylül 1131) yerine küçük yaştaki oğlu Davud geçirildi. Ancak kısa süre sonra amcaları Mesud ve Selçukşah'ın dahil olduğu taht mücadelesi başladı. Sencer'in adayı ise diğer amca Tuğrul'du. Mesud ve Selçukşah bir süre mücadele ettikten sonra Sencer'e karşı ittifak yaptı. Eğer Sencer Irak'tan gönderilirse Mesud sultan, Selçukşah veliaht, halife vekili vasıtasıyla Irak'a hâkim olacaktı. Sultan Sencer ise yanında taht adayı Tuğrul olduğu halde batıya ilerledi. İki taraf Kirmanşah yakınlarındaki Dinever'de karşı karşıya geldi. Savaşı kazanan Sultan Sencer olmuştu (25 Mayıs 1132). Mesud kaçarken Selçukşah'ın atabegi Karaca es-Saki esir düştü. Huzuruna getirildiğinde Sencer ona "Ey bozguncu! Benimle savaşmakla neyi elde edeceğini umuyordun?" diye sorduğunda "Seni öldürüp baskı altına alacağım birini sultan yapmayı umuyordum" cevabını almıştı.

Sultan Sencer'in Karahanlı Seferi

Sultan Sencer'e tabi olan Arslan Han (II. Muhammed) felç geçirince oğlu Nasr Han'ı naibi tayin etmişti. Semerkand reisi ile Alevi fakihi Eşref Semerkandi, etkinlik kazanmasını istemediği cesur ve iş bilir biri olan Nasr'ı öldürttüler. Arslan Han, diğer oğlu Ahmed'i yanına çağırdıysa da, diğer taraftan bağlı olduğu Sencer'den yardım istedi. Semerkand'a ulaşan Ahmed, kendisini karşılamaya gelen fakihi öldürtüp reisi de tutuklattı. Ardından Sencer'e haber gönderilerek gelmesine gerek kalmadığı bildirildi. Yola çıkmış olan Sencer, bu duruma çok kızdı, fakat ordusunu konaklatarak ava çıktı. Muhtemelen geri dönecekti. Bununla birlikte av sırasında karşılaşılan tam donanımlı on kişi Sencer'i öldürmek üzere Arslan Han tarafından görevlendirildiklerini itiraf etmişlerdi. Tutuklanan kişilerin öldürülmesini emreden Sencer, yönünü Semerkand'a çevirdi. Arslan Han bir kaleye sığındı. Sencer, şehrin bir kısmını yağmaladıktan sonra bundan vazgeçmiş,

ardından da aynı zamanda kayınpederi olan Arslan Han'a aman vermişti. Kaleden indirilen Arslan Han, kızının, yani Sencer'in eşinin yanına gönderildi. Yerine Ebu'l-Meali Hasan (Hasan Tegin) atandı (1130).

Sencer'in Gazne Seferi

Melikliği sırasında Gazneliler tahtına Behramşah'ı çıkaran Sencer, Gaznelileri tabiiyet altına almıştı. Bir süre sorunsuz şekilde vergisini gönderen Behramşah'ın halka kötü davranması ve yıllık 250 bin dinarlık vergiyi göndermemesi, Sultan Sencer'in Gazne'ye sefer düzenlenmesine neden oldu. Sefer sonbaharın başlangıcında planlandığı (Ağustos-Eylül 1135) için mevsim açısından uygun değildi. Nitekim Gazne'ye dağ yollarından ulaşmak gerekiyordu ve şehir denizden 2225 metre yüksekteydi. Yola çıkan Sencer, kış şartlarına yakalanmıştı. Buna rağmen Gazne yakınlarına ulaştığında Behramşah elçi göndererek af diledi. Huzura gelir, tekrar itaat yenilerse affedilecekti. Behramşah bunu kabul ettiyse de son anda korkuya kapılmış, huzura giderken geri dönmüştü. Ardından Hindistan'a kaçtı. Sencer, Gazne'ye gelerek biriken vergiler yanında diğer hazineye el koydu. Behramşah'a bir mektup yazarak yaptığından dolayı onu kınadı. Mektuba karşılık veren Behramşah ise özür dilemiş ve suçsuzluğuna rağmen üzerine geldiği için korktuğunu bildirmişti. Neticede sultandan korkan bir insan ayıplanamazdı. Af dileyip ülkesinin

tekrar kendisine bırakılması hususunda anlayış beklediğini yazan Behramşah tahtında bırakıldı. Sencer, Kasım-Aralık 1135 tarihinde Belh'e varmıştı. `

Harizmşah Atsız

Harizmşah, Selçukluların en güçlü hükümdarlarından biridir. Harizmşah, Selçukluların en güçlü hükümdarlarından biridir.

Babası Kutbüddin Muhammed'in ölümünden sonra onun yerine Harizmşah tayin edilen Atsız (1128), Harizm'i vekili vasıtasıyla yönetmiş ve Sencer'in yanında kalmıştı. Haziran-Temmuz 1097'de doğduğu kabul edilir. Göreve geldikten sonra sadakatle Sencer'e hizmet etmiş, hatta bir rivayete göre onu ölümden kurtarmıştır. Sencer'in seferlerine de katılan Atsız ile sultanın arası muhaliflerin etkisiyle açılmıştı. Atsız, Mangışlak ve Cend taraflarında gayrimüslim Türklerle mücadele eden gazileri öldürmekle itham edildi. İlk isyanı neticesinde yapılan mücadelede Sencer karşısında büyük kayıplar vermiş, oğlu Atlığ da öldürülmüştü (1138). Harizm, Süleyman b. Muhammed Tapar'a bırakıldıysa da, Atsız tekrar bölgeye hâkim oldu. Ardından Sencer'e bağlılık bildiren bir yeminname gönderdi. Ancak Sencer'in Kâtvan yenilgisinden sonra Merv'i yağmaladı, Nişabur'da adına hutbe okuttu. Sencer bir kez daha Harizm üzerine yürüdüğünde tekrar bağlılık bildirdi (1143-1144). Sencer'e suikast planı sebebiyle bir kez daha Harizm üzerine sefer yapıldı. Yapılan anlaşmayla tekrar Sencer'e tabi oldu (1147-1148). Sonrasında

muhtemelen hastalığından dolayı sorun çıkarmayan Atsız,
Sencer'in esaretten kurtuluşundan sonra ona yardım edeceğini
bildirdikten üç ay kadar sonra geçirdiği felç neticesinde vefat
etti (30 Temmuz 1156).

Kat(a)van Savaşı

Moğol asıllı Hitayların reisi Yehlü Apaoki, Moğolistan'ın büyük bir kısmına hâkim olarak kendini hükümdar ilân etti (916). Çin ve Moğolistan'da hâkimiyet kurduktan sonra batıya yönelerek Uygurlar ile Karahanlıları tehdit etmeye başladı (1009). Karahanlılar sayesinde ilerlemeleri durdurulan Hitaylar, Yehlü Apoaki'nin sekizinci kuşak torunu olan Yehlü Taşı (Gürhan) zamanında Türkistan'a doğru yönelince Doğu Karahanlı Hükümdarı Arslan Han Ahmed tarafından durduruldu (1128). Ancak zamanla Kaşgar, Beşbalık ve Hoten'i kendine bağlayarak Karahıtay Devleti'ni kurdu (1130). Batı Karahanlılar bünyesinde yaşayan Karlukların isyan etmesi, Sencer'den yardım istenmesine neden oldu. Karluklar ise Karahıtaylardan yardım istemişti. Neticede iki taraf Semerkand yakınlarındaki Kat(a)van düzlüğünde karşı karşıya geldi (9 Eylül 1141). Savaş başlar başlamaz Yehlü Taşı Selçuklu ordusunun etrafını sarınca Sencer, Dergam adındaki vadiye çekilmek zorunda kaldı. Manevra kabiliyetinin kısıtlanması Sencer'in ağır bir yenilgi almasına neden oldu. Sencer, 300 kişilik süvari birliğinden

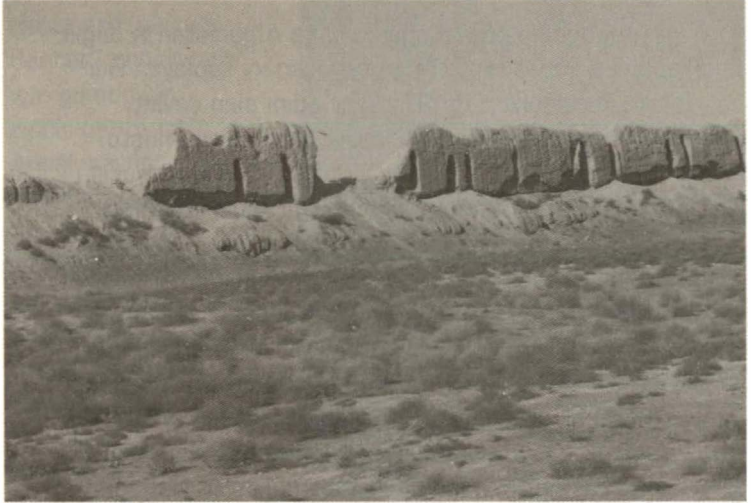
sadece on beş askerin hayatta kalması suretiyle kurtulabildi. Böylece Karahanlılar, Karahıtaylara tabi bir devlet haline geldi. Sencer, güvenlik endişesiyle yaklaşık bir yıl sonra Merv'e dönebildi.

Harizmşah Atsız'ın Merv ve Nişabur'u İşgal Etmesi

Harizmşah Atsız, Katvan Savaşı'ndan hemen sonra Serahs'a (Ekim 1141), ardından da Merv'e gelmişti. Kendisinden talep edilen şefaathle şehrin dışında konakladı. Ancak halk onun hâkimiyetini kabul etmemek için ayaklandı, adamlarını öldürdükten sonra da şehrin kapılarını kapattı. Kısa bir kuşatma şehrin düşmesi için yeterli oldu. Atsız, şehri yağmalattı ve Merv ileri gelenlerinden pek çoğunu öldürttü (20 Ekim 1141). Yağmadan Sencer'in sarayı ve hazinesi de nasibini almıştı. Dillere destan saray kütüphanesi de yağmalananlar arasındaydı. Atsız, şehirdeki âlimleri de yanına alarak Harizm'e geri döndü. Bir sonraki bahar Nişabur'a yöneldi. İlginç olan, Sencer'in başkenti olan Merv'de yapmamış olduğu şeyi Nişabur'da yapması, Sencer'in adını çıkartarak hutbeleri kendi adına okutmasıydı (28 Mayıs 1142). Halk buna isyan etti. Ancak bu isyan şehir ileri gelenlerince Merv'de yaşananlar burada da yaşanır endişesiyle engellendi. Sencer, başkente döndükten sonra ilk hedefi Harizm oldu (Temmuz

1143). Atsız, Sencer'e tekrar tabi oldu, yağmaladığı hazineyi iade etti. İade edilen hazine sandıkları halen Sencer'in mührüyle mühürlenmiş haldeydi. Her şeye rağmen Sencer'den korkmaya devam etmişti.

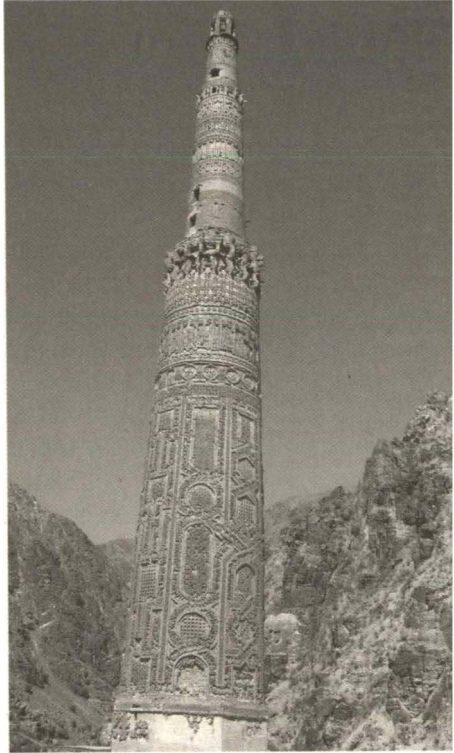

Merv surları

Sultan Sencer ve Gurlular.

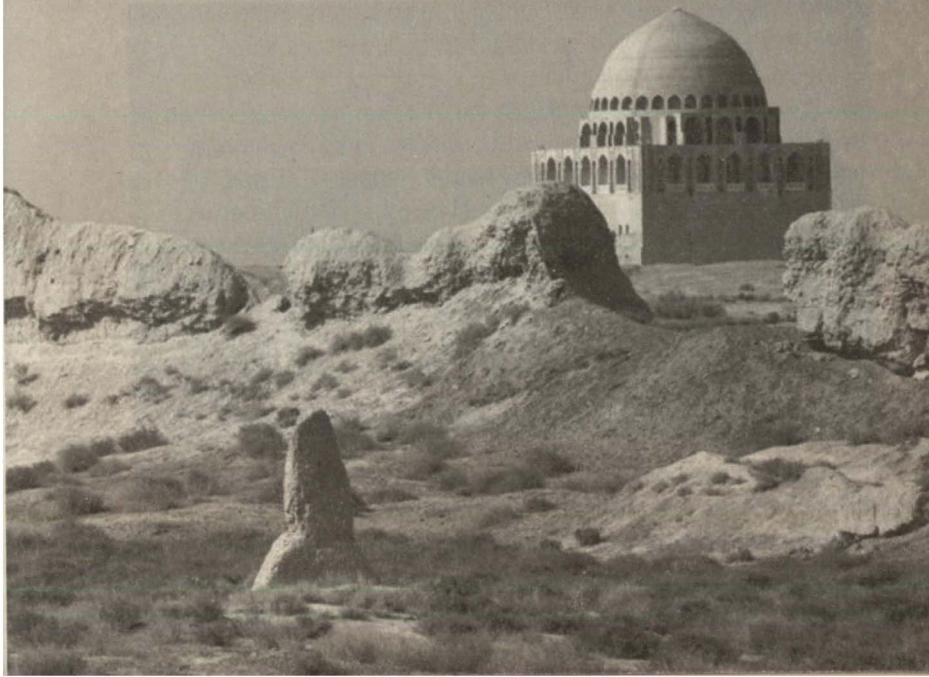
Herat'ın doğu ve güneydoğusu, Orta Afganistan'ın dağlık kesimleri ve Garcistan'ın güney kısmını kaplayan Gurl bölgesinde kuruldukları için Gurlular adını alan devlet, çoğunlukla Gazneliler aleyhine faaliyetlerde bulunmuştu. Katvan Savaşı'ndan sonra Selçuklu hâkimiyetindeki Herat'ı ele geçirmişlerdi. Ardından Belh de aynı kaderi paylaştı. Sultan Sencer durumunu düzeltince tekrar tabiiyet altına giren Gurlular, yine Gazne'ye yöneldi. İki hanedan arasında yaşanan bazı olaylar neticesinde Gurlu Alaeddin Hüseyin, Gazne'yi ele geçirerek ateşe verdi (1151). Kazandığı ün ve güç sayesinde kendine olan güveni de arttı. Gazneliler, Sencer'e tabi bir devletti. Gurlular da öyleydiler, ancak tabiiyet şartlarını yerine getirmemiş, üstelik Selçuklular aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı. Neticede Sencer duruma müdahale etmek düşüncesiyle Gurlular üzerine yürümeye karar verdi. Herat ile Firuzkuh arasındaki

bir yerde iki ordu
karşı karşıya geldi
(22 Haziran 1152).
Gurlu Alaeddin
Hüseyin ordusuna
çok güveniyordu.
Hatta esir alacağı
Sencer'i bağlatmak
için gümüş bir
zincir getirmişti.
Ancak savaşı
kazanan Selçuklular,
esir düşen ise
Alaeddin Hüseyin
oldu. Kaynağın
ifadesiyle bu zafer
"itibar, saygı ve
haşmeti bütün
insanların
kalbine tekrar
düşürmüştü".

Oğuz İsyanı

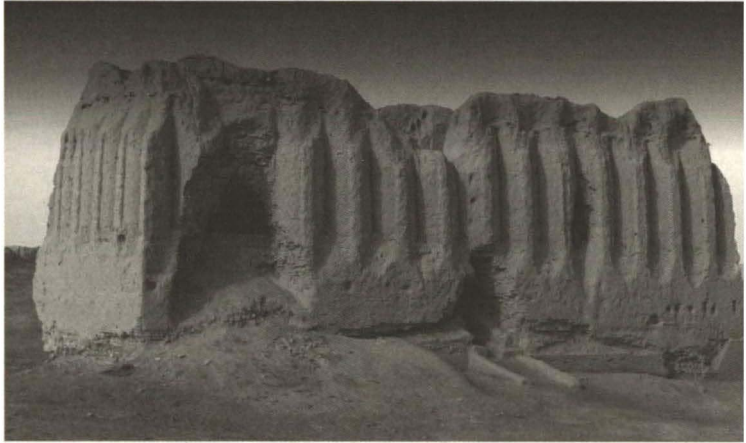
Katvan Savaşı'nın yapıldığı sırada Maverâünnehir'de yaşayan Oğuzlar, daha sonra Belh civarındaki Huttelan'a gelerek yerleşti. Belh'e hâkim bulunan emir Kamaç, üzerlerine yürüdüğünde rüşvetle geri döndürülmüştü. Zamanla Selçuklulara bağlılık gösteren Oğuzlar, Sencer'in mutfağına yıllık 24 bin koyun vergi vereceklerdi. Ancak vergiyi tahsil etmek üzere gönderilen memur hakaret edip rüşvet isteyince öldürüldü. Bu durum Sencer'den gizli tutuldu. Kamaç, bir süre sonra Sencer'e şikayette bulundu ve Oğuzlar üzerine yürüme izni istedi. Oğuzlar af dilediyse de savaşa Kamaç yenildi, esir alındı ve oğlu ile birlikte öldürüldü (Ağustos 1152-Nisan 1153 arası). Kamaç'ın hâkimiyet bölgesine tayin edilen Müeyyed Ay-aba aynı sebeplerden endişe ettiğinden Sencer'i kıskırttı. Sencer, Oğuzlara ülkesini terk etmelerini bildirdi, ardından da Müeyyed Ay-aba'nın ısrarları neticesinde savaşımaya karar verdi. Oğuzlar affedilmeleri karşılığında çok miktarda mal önerdiyse de bu kabul görmedi. Neticede Belh sınırları içerisinde yapılan savaşı kimsenin beklemediği bir şekilde Oğuzlar kazandı. Belh'e kaçmak zorunda kalan sultan oradan Merv'e gittiyse de Oğuzlara esir düşmekten kurtulamamıştı (1153).

Esir Sultan Sencer

Oğuzlar ilk zamanlarda Sultan Sencer'e sultan gibi davranmış, tahtına oturarak saygıda kusur etmemişlerdi. Hatta önünde eğiliyorlardı. Ona "Biz senin kullarınız, sana itaatten ayrılmayız. İyi biliyoruz ki bizimle savaşmaya gelmedin, fakat savaşa itildin. Sen sultansın, biz de senin kullarınız" demişlerdi. Ancak işin aslında öyle olmadığı, birkaç ay sonra Oğuz liderlerinden Bahtiyar Merv'in kendisine iktâ edilmesini istemesiyle anlaşıldı. Sultan Sencer'in "Burası başkenttir, hiç kimseye iktâ edilmesi caiz değildir" sözlerine Oğuz beyleri gülmüş, Bahtiyar da dudak bükümüştü. Sencer o anda sultan olmadığını anladı, tahtından inerek bir hankaha kapandı. Sultan Sencer geceleri bir kafeste tutuluyordu. Bir sultan gibi davranamıyor ve yaşayamıyordu. Hareketleri kısıtlanmıştı. İbnü'l-Esir, Sencer'in esareti hakkında, "Sultan Sencer sözde sultanı, fakat tutuklu olduğu için sözüne kulak asılmıyordu. Hatta çoğu zaman ata binip dolaşmak istediğinde (yanında) silahını taşıyacak adam olmaz, silahını beline bağlayıp yola öyle çıkardı. Sultan Sencer kendisine sunulan yemeğin bir kısmını daha sonra yemek için ayırırdı.

Bilahare yemek verilmeyeceğinden korkardı, çünkü (Oğuzlar ona) yeteri kadar yemek vermez ve sultana karşı vazifelerini ihmal ederlerdi" demektedir.

Merv

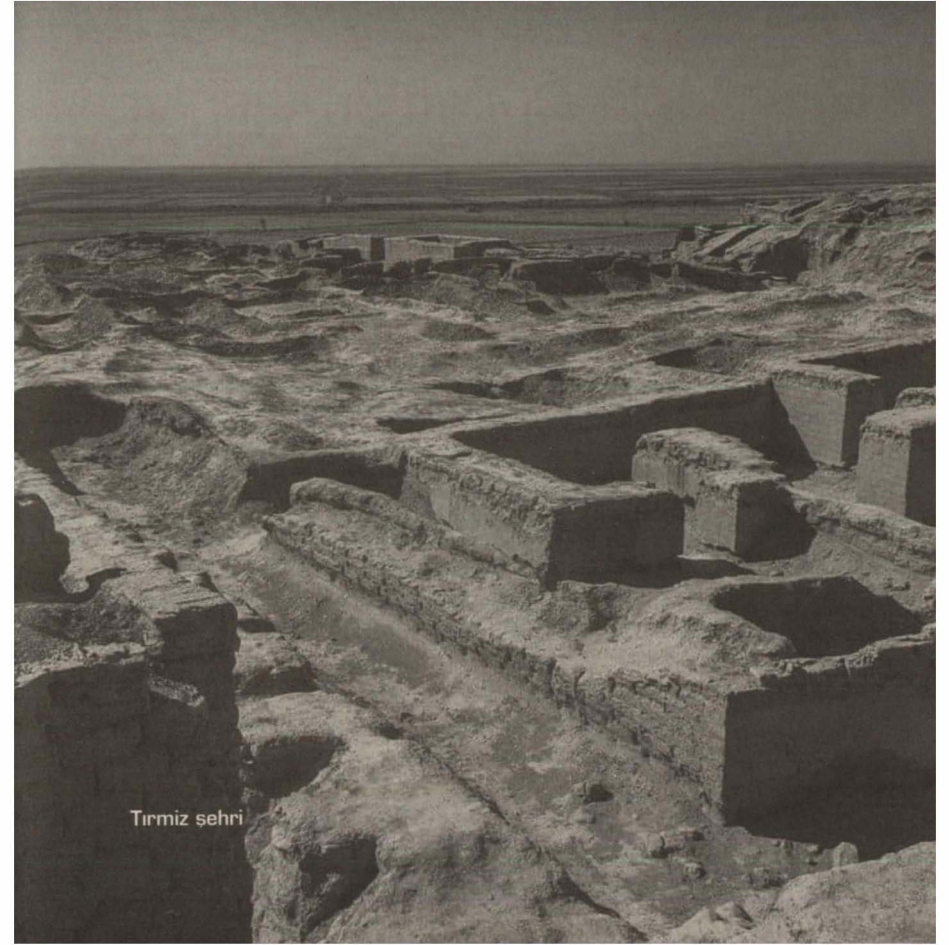
Oğuzların Horasan'daki Tahribatı

Oğuzlar, Sencer sayesinde zengin ve bayındır bir şehir haline gelen Merv'i yağmalamakla işe başladı. İlk olarak altın, gümüş ve ipek, ardından pirinç, tunç ve demir eşya, sonrasında ise yatak, yastık, küp, çömlek, kapı ve pencereler yağmadan nasibini aldı. Oğuzlar, Tus şehrine geldiklerinde Merv'de yapılanlara benzer şeyler icra edilmiş, pek çok önemli âlim öldürülerek şehir harap edilmişti. Yeni hedefleri Nişabur'a geldiklerinde önceleri Selçuklu ordusunda yer alan pek çok asker de onlara katılmıştı. Direnme çabası bir sonuç vermemiş, Oğuzlar bir vali tayin etmişlerdi. Vali, halka haddinden fazla vergi yükledi, çarşıya üç çuval asarak çuvalların altın ile doldurulmasını emretti. Halkın ayaklanarak valiye ve adamlarını öldürmesi hem halk hem de şehir için hiç de iyi sonuçlar vermedi. Bayındır bir şehir olan Nişabur'daki cami, medrese ve kütüphaneler büyük zarar gördü. Benzer olaylar Belh ve yöresinde de yaşandı. Cüveyn, İsfereyın, Qandanakan ve son olarak da Meyhene, Oğuzlar'ın tahribatına uğradı. Oğuzlar, daha sonra Belh'i kendilerine merkez edinmişlerdir.

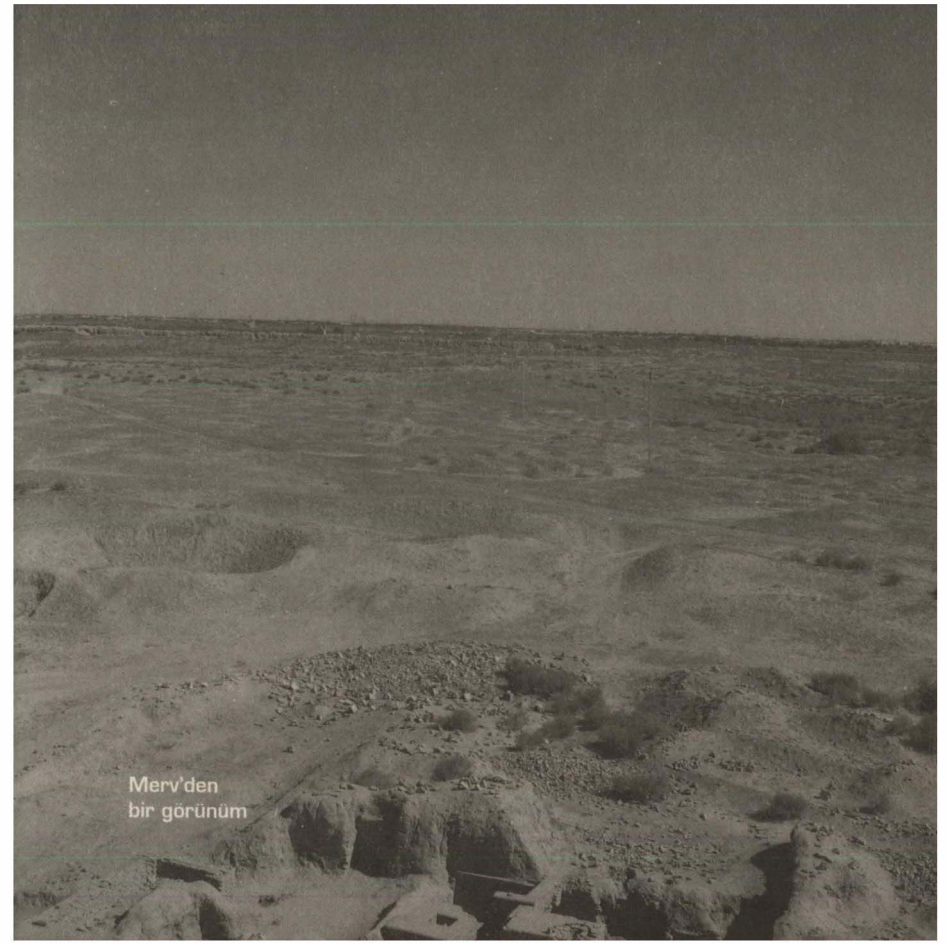
Sultan Sencer'in Kurtuluşu

Yaklaşık üç yıl Oğuzların elinde esir kalan Sencer, dolaylı olarak esir düşmesine sebep olan Müeyyed Ay-aba'nın yaptığı bir plan neticesinde kurtarıldı. Oğuzlar, sultanın kaçırılmasını engellemek adına Korkud ve Tuti beyler olmadan onu kimseyle görüştürmüyorlardı. Müeyyed Ay-aba, Belh'te bulunan sultanı adamlarıyla birlikte ziyarete geldiğinde, nöbet tutan kişilerle bağlantı kurmayı başarmış, bazılarını para vereceğini söyleyerek iş birliği yapmaya ikna etmişti. Nöbet tutma sırası anlaştığı kişilere geldiğinde ava çıkıldı. Özellikle Tirmiz şehrinin karşı tarafında, Ceyhun'un kenarındaki bir bölgeye gelindi. Burada kaçması için hazırlanan bir gemiye binen Sultan Sencer, Tirmiz tarafına geçirilmişti (Nisan 1156). Dönme vakti geçince kaçtığını fark eden Oğuzlar sultanı yakalamak üzere harekete geçtilerse de başaramamışlardı. Serbest kalan Sultan Sencer, Tirmiz Kalesi'ne gelmiş, bunu haber alan Horasan emirleri ve askerleri kısa süre içinde onun etrafında toplanmıştı. Ardından kendisine tabi olan veya olmayan kişilere haber göndererek tahtına geri döndüğünü bildiren Sencer'e bağlılık bildirenlerden biri de, her fırsatta ona isyan eden Harizmşah Atsız olmuştu.

Tirmiz sehri

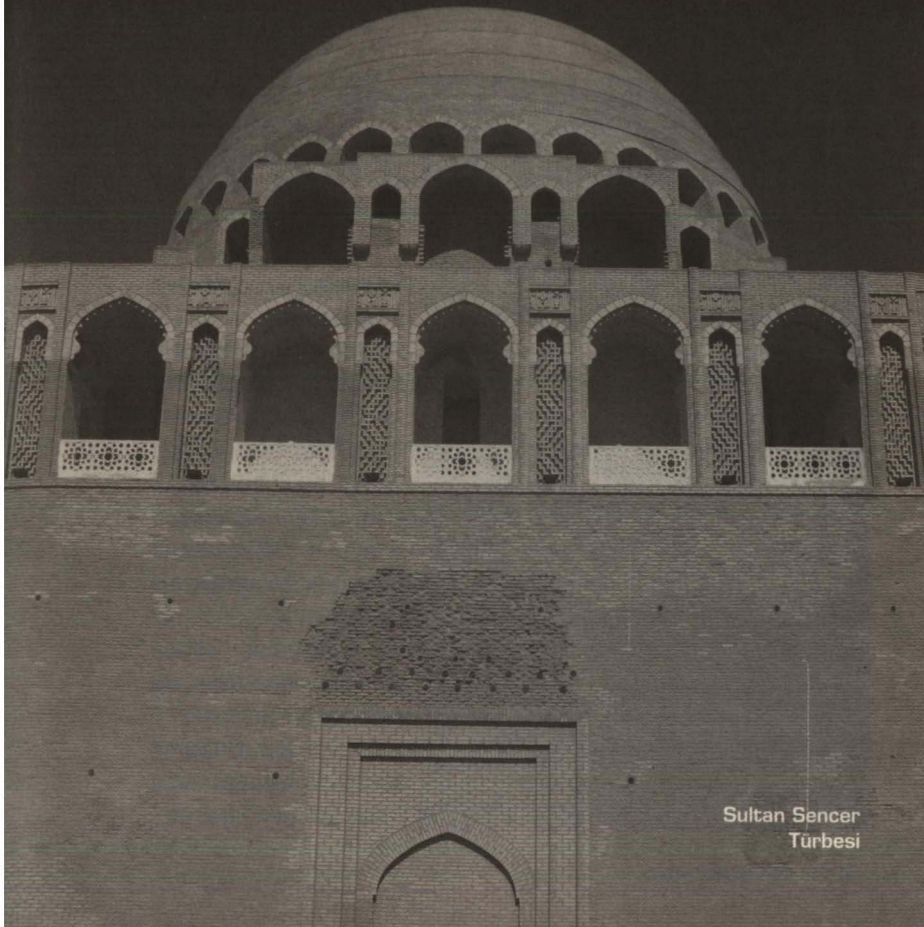
Figure 1. The effect of the concentration of the polymer solution on the apparent viscosity of the polymer solution. The apparent viscosity of the polymer solution increases with the concentration of the polymer solution. The apparent viscosity of the polymer solution is 1.5 Pa·s at 0.5 wt% concentration.

Merv'den
bir görünüm

Darü'l-Ahire (Ahiret Evi)

Sultan Sencer'in, Selçuklu Merv'i olarak bilinen Sultankale'nin merkezinde meşhur saray şairi Enveri'nin önerisiyle inşa ettirdiği türbedir. Darü'l-ahire olarak bilinen türbenin üzerindeki yazılardan mimarının Muhammed b. Atsız es-Serahsi olduğu anlaşılmaktadır. Atsız adını Türklerin kullandığı düşünüldüğünde Türk asıllı olduğu tahmin edilebilir. Yapıda Kuzey Horasan'da kullanılmış olan mimari teknikler en iyi şekilde yansıtılmıştır. Klasik Türkmen evi formunda olan türbe, 17 metrelik çapıyla o zamana kadar İran ve Türkistan'da inşa edilen en büyük kubbeye sahiptir. Çift katlıdır. Kubbeye çift kat örgü uygulaması mevcuttur. Türbe, her özelliğiyle Türk mimarisinin önemli gelişim halkalarından birini teşkil etmektedir. Öyle ki, türbenin özellikle kubbesinde kullanılan inşa teknikleri, 300 yıl sonra Rönesans'ın ünlü mimarı Filippo Brunelleschi tarafından Floransa'daki Santa Maria katedralinin kubbesinin yapımında da görülmektedir. Oğuz tahribatı ve Moğol istilası gibi iki badireyi beş metre kalınlığındaki sağlam duvarları sayesinde atlatan yapı, her şeye rağmen ayakta kalmayı başarmıştır. Bundan dolayı Sultan Sencer, halk nazarında velilik mertebesine ulaşmış, türbe uzun yıllar bir adak merkezi işlevi görmüştür.

Sultan Sencer
Türbesi

Enveri, Evhadüddin Muhammed el-Ebiverdi

Sultan Sencer'den büyük destek gören saray şairlerinden biridir. Enveri mahlasını başkaları kendisine vermiştir. Şiirlerinde verdiği bilgilerden çok iyi bir eğitim aldığı, felsefe, kelam, mantık, riyaziyat, edebiyat, astronomi ve astroloji alanlarında bilgi sahibi olduğu, bu sebeple zamanındaki çok az şairin onunla yarışabileceği kaydedilmektedir. Nişabur Nizamiye ve Tus'ta bulunan Mansuriyye Medresesi'nde ilim tahsil ettiği şeklinde bilgiler bulunmaktadır. İlk zamanlarda günlük rızkını bile çıkaramayan Enveri'nin, Sultan Sencer'in saray şairinin debdebесinden etkilendiği, bu sebeple yazdığı bir kasideyi ertesi gün sultana sunduğu kaydedilmektedir. Şiirden anlayan ve hatta kendisi de şiirler yazan Sultan Sencer, sonraları ona aylık bağlamış, ölünceye kadar onu yanında tutmuştur. Sultan Sencer'in 1147 yılındaki Harizm seferine katılmıştır. Sultan Sencer'in esir düşmesinden dolayı zor durumda kalmış, yazmış olduğu bir kasideyi Semerkand hakanına göndererek

Sencer'i
kurtarmasını
istemıştır.
Sencer'in
elinde tutsak
bulunduğu
sırada hicvettiği
Gurlu Alaeddin
Hüseyin
tarafından
cezalandırılmak
istense de,
dostları
sayesinde bu
tehlikeden
kurtulmuştur.
Ömrünün
sonları sıkıntıyla
geçen Enveri'nin
1189 tarihinde
öldüğü kabul
edilmektedir.

Selçuklu Divan Teşkilatına Kısa Bir Bakış

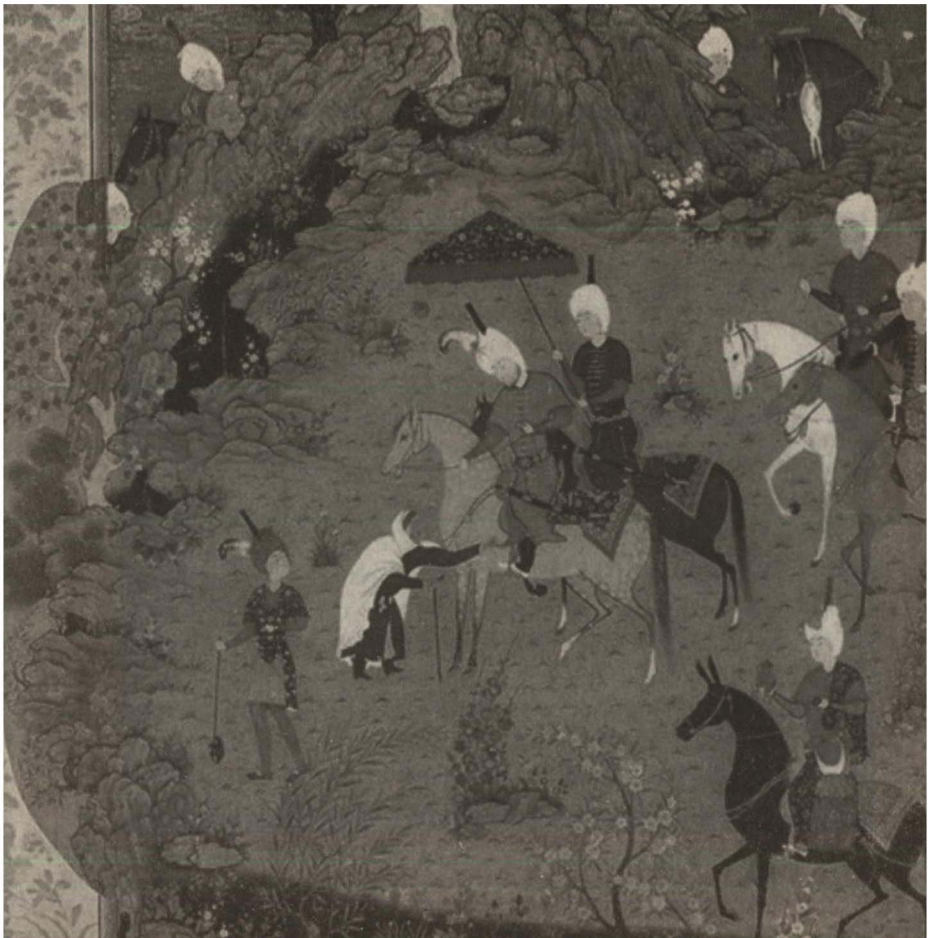
En üst divan Divan-ı Âlâ'dır. Divan-ı Sultan veya Büyük Divan olarak da isimlendirilir. Bizzat vezirin başkanlık ettiği bu divanın doğal üyeleri, alt divanların üst yöneticileridir. Sultanın katılma ihtimali de düşünülerek, sultan neredeyse orada toplanır. Alt divanlardan ilki, başında Tuğrai'nin bulunduğu Divan-ı İnşa ve Tuğra, her türlü iç ve dış yazışmanın yapıldığı ve arşivlendiği divandır. Divan-ı İstifa, devletin mali işleriyle ilgilenen memur organizasyonundan sorumludur. Yıllık gelir ve giderleri kaydeder, devlet bütçesini yapar ve vergilerin toplanıp merkeze iletilmesini sağlar. Divan-ı İşraf-ı Memalik, askerî ve adli meselelerin dışında kalan mali ve idari konuları teftiş eder. Gelirlerin toplanması ve harcamasının kontrol edilmesi en başta gelen görevidir. Bugünkü Sayıştay'ın görevlerini yürütür. Divan-ı arz veya Divan-ı'l-Ceyş, askerin her türlü ihtiyacının tespit etmek, seferberlik durumunda askerin orduya katılmasını sağlamak ve ordu bir araya geldikten sonra da gerekli teçhizatı tedarik etmekle mükelleftir. Aynı

zamanda askere ait iktalar, rütbe artışlarının kayıtlarını tutmak ve arşivlemek de bu divanın önemli görevlerindendir. En önemli görevi ise asker maaşlarının (bistegâni, câmegi) zamanında ve belirlenen miktarda ödenmesini sağlamaktır.

Divan-ı Mezalim

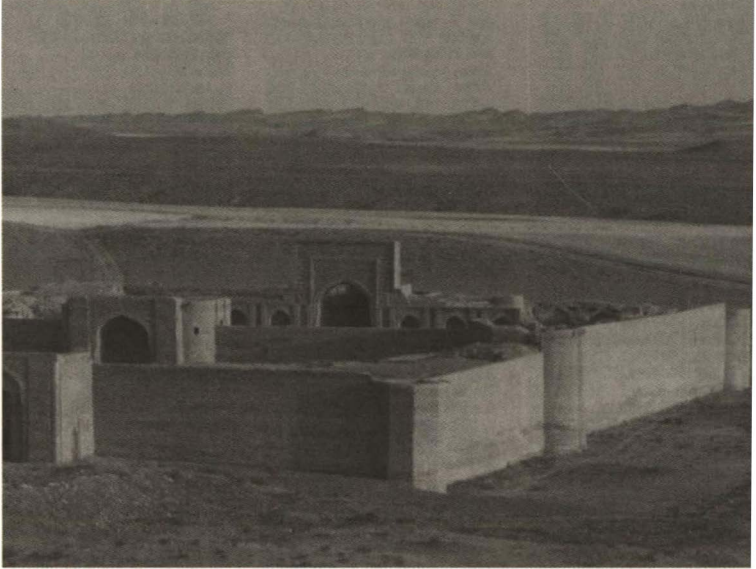
Çoğunlukla örfi davalara Divan-ı Mezalim bakmaktaydı. Zulüm gören, haksızlığa uğrayan kişiler; malları elinden alınan tüccar; üst düzey memur veya kumandanlardan şikayeti olan kişiler, haftada iki kez bizzat sultanın başkanlık ettiği bu divana başvurabilir ve derdini anlatabilirdi. Bununla birlikte merkezden uzak bölgelerde veya hükümdarın divana başkanlık edemeyeceği durumlarda vezir, hanedan mensupları ve kadıların da bu divana başkanlık ettiği görülmüştür. Divana başkanlık eden kişiden mazlumların dinlemede dakik ve dikkatli olması, gereken tetkiki yapması, hakkı haklıya teslim etmesi, yanlış yola sapmaması ve taraf tutmaması beklenirdi. Şikayetini sözlü olarak anlatma imkânına sahip olmayanlar, durumunu bir dilekçe vasıtasıyla divana bildirir, sultan da kararını yazılı şekilde verirdi. Divanın kurulması için belli bir mekân yoktu. Seçilen mekân bazen saray, bazen de şehrin bir çarşısında herhangi bir dükkânın önü olabilirdi. Sosyal adaleti sağlamada üst derecede organizasyondur. Daha ziyade buraya başvuranlar, adalet sisteminden farklı sebeplerle bir şekilde faydalanamayan kişilerdi.

Ribat-ı Şerif

Ribat, kervansarayların atası kabul edilebilecek yapılara denir. Daha ziyade ekonomik ve askeri kaygılar göz önünde bulundurularak inşa edilmişlerdir. Bu yapılar, ana ticaret yolları üzerinde yer alır. Selçuklular döneminin en karakteristik ribatı, Ribat-ı Şerif'tir. Bu yapı Anadolu'da sıkça rastladığımız kervansaraylara örnek teşkil eder niteliktedir. Nişabur-Serahs ana ticaret yolunun Meşhed ile Serahs arasındaki kısmında yer alır. Selçukluların Merv valisi Ebu Tahir b. Sadreddin b. Ali el-Kummi tarafından 1114-1115 tarihinde yaptırılmıştır. Kervansarayın kitabesinin kalabilen kısmından mimarının Katib Ali el-Mansur Esad b. Muhammed es-Serahsi olduğu anlaşılmaktadır. Yapı tamamen tuğladan inşa edilmiştir. Kervansarayın görkemli kapısı mevcuttur. Muhtemelen güvenlik endişesi ile tek bir giriş yapılmıştır. Ribatın, alçı süslemelerle bezeli mihrabı bulunan bir de camisi mevcuttur. Kervansarayın geneli de alçı süsleme ile bezelidir. Oğuz istilası sırasında büyük zarar görmüş, ancak Sultan Sencer'in eşi Terken Hatun tarafından

1154-1155 tarihinde onarılmıştır. Bu onarıma ait kitabede Sultan Sencer ve Terken Hatun'un adları geçmektedir. Kitabe halen mevcuttur.

İndeks

1035 Banşı 4

I. Arslanşah 88

I. Kılıç Arslan 8, 9, 330, 340, 342, 346, 348

I. Nisr 218

II. Turan Şah 88

III. Yezdigard 226

IX. Koresandih 84

Abbasiler 72, 114

Abbasilere Bağlık 4

Adilü'n-Nur 22

Ahlak 6, 166, 170, 171, 190, 192, 248

Ahmed b. Abdölsamed 46, 50

Ahmedşah 166

Aksungur el-Porsuko 9, 346, 359, 360

Alamut 7, 9, 256, 257, 258, 259, 260, 364, 365

Ali b. Feramürz 118

Ali Tegin 4, 24, 26, 34, 36, 38, 42, 43, 44, 46

Alp Arslan - Kavurd Münasebatları 174

Alp Arslan'ın 1064 Sefeni 5, 148

Alp Kara 34, 43

Altı (Altay) Sokman 56

Altuncan Hatun 5, 123, 128, 130, 132

Amnas Öğlen 166

Amrüdülülk 5, 116, 118, 123, 128,

130, 132, 136, 140, 142, 158

Amrüdülülk Kündüri 5, 116, 123, 128, 140, 142, 158

Anadolu 4, 5, 6, 11, 28, 30, 32, 36, 80, 82, 90, 92, 102, 148, 152, 166, 168, 170, 174, 180, 190, 196, 198, 200, 201, 202, 212, 232, 233, 317, 338, 348, 410

An'ınin Fethi 5, 150

Antakya 7, 194, 204, 205, 230, 238, 240, 241, 242, 290, 342, 344, 358

Aral 12, 162

Aral Gölü 162

Aras Irmağı 84

Arslan Argun b. Alp Arslan

Arslan Basasın 5, 92, 104, 106, 110, 118, 120, 122, 123, 124, 126, 130, 134

Arslan Basasın'ın Halkıyı Esir Alma- sı 124

Arslan Cazib 36

Arslan Hatice Hatun 5, 116, 118, 126, 128, 136

Arslan İsrail 20

Arslan Yabgu 4, 22, 24, 26, 32, 38, 40, 42, 64, 94, 96, 134, 260

Arslan Yabgu - Ali Tegin iktilafı 26, 38

Arslan Yabgu'nun Esir Edilişi 4

Artuk Bey 6, 200, 202, 203, 232, 248

Atabeg 8, 9, 300, 328, 330, 354, 356

Atabeg Ayez 8, 328, 330

Aynüseyken Savaşı 7, 205

Azerbaycan 36, 80, 82, 84, 92, 98, 102, 148, 166, 168, 230, 254, 288, 290, 292, 310, 313, 316, 317, 320

Bağdat 148, 150, 178, 179

Bağdat 5, 7, 30, 92, 94, 100, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 116, 118, 120, 124, 125, 126, 128, 132, 136, 154,

184, 212, 234, 242, 244, 266, 268, 272, 278, 282, 290, 294, 296, 300, 302, 310, 311, 312, 320, 321, 322, 324, 328, 335, 346, 360, 362, 374, 375

Bağdat Nizamiye Medresesi 282

Bağ-ı Şadiyeh 54

Bahar Dağları 60

Basra 94, 334

Batıniler 9, 256, 260, 268, 298, 318, 326, 360, 366

Bavendiler 78

Bavard 60

Behnam b. Leşkeristan 88

Beth 56, 58, 68, 154, 212, 218, 228, 246, 250, 296, 372, 383, 390, 392, 396, 398

Benid Teşkilatı 6

Berkyuruk-İsmail b. Yakuti Mücadelesi 7

Berkyuruk-Terken Hatun Mücadelesi 7

Berzem Kalesi 208

Bilis 248

Bizans 5, 70, 82, 84, 90, 98, 102, 148, 152, 166, 168, 170, 180, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 204, 232, 233, 254, 338, 340, 342

Bizans ile Anlaşma 5

Buhara 22, 24, 26, 35, 36, 208, 228, 252

Burcu Tuğru 136

Burcu'd Savaşı 274, 294

Büyük Zap Suyu 80

Cemalülmülk 7, 246, 264, 271

Cemalülmülk b. Nizamülmülk 246

Cand 4, 10, 12, 13, 14, 18, 19, 44,
164, 384
Caziret İbn Ömer 249
Cuncan 78, 92, 96, 134, 282

Çağrı Bey 4, 5, 6, 26, 28, 29, 30, 32,
34, 36, 42, 43, 50, 56, 58, 60,
62, 64, 66, 68, 70, 66, 96, 98,
116, 118, 124, 134, 136, 144,
146, 168, 180, 220, 354, . . . 416
Çavlı Sakıy 8, 9, 306, 336, 346,
350, 352, 356, 360
Çaruh İmşığı 102

Çamyazın 64, 92, 96, 134, 142, 260,
306, 310, 377

Çandanelikan 4, 47, 60, 62, 64, 80,
98, 336

Çandanelikan Savaş 4, 47, 64, 80, 98
Çarui-Ahine (Ahiret Evi) 9, 402

Deniz Han 16
Dihistan 49, 50, 58

Dinever Savaş 9

Divan-ı Mezalim 9, 408

Doğu Anadolu 4, 28, 36, 90, 317

Dulkak 12, 14, 20, 346, 366

Ebu Hanife ile Ahmed b. Hanbel 242

Ebu İshak el-Fukak 72

Ebu'l-Esvar 102, 178

Ebu'l-Fad 70, 90, 368

Ebu'l-Fath (Fethin Babesi) 144, 153,
228

Ebu Osman es-Sahuni 54

el-Kaim Biemlah 72, 90, 104, 108,
116, 118, 120, 162, 244, 248

Emir İncir Yabgu 34, 43

Emir Üner 8, 298

Enuşgün 5, 128, 130, 131, 140

Ertasgün 6, 167, 180, 222

Erciş 102, 190

Erzurum 80, 84, 102, 200, 254

Evredüddin Muhammed el-Çavendi

Fahrüddin 244, 248, 249

Fars 9, 86, 110, 174, 286, 298,
320, 336, 350, 352

Fatimi İhtiyatları

Fatimiler 98, 104, 123, 154, 184, 366

Farav 50, 58

Filison 212, 222, 230

Gazneliler 6, 48, 56, 58, 62, 66, 68,
220, 262, 368, 369, 382, 390, .
416

Gazneli Mahmud 24, 26, 27, 28, 38,
39, 40, 42, 44, 134

Gazneli Sultanı Mevlud 144

Gazne Seferi 9, 382

General Liparit 84, 90

Gilan 258

Girdkuh kalesi 135

Girgar 150

Guruler 9, 390

Gümüşgün Çandar 242, 276, 278,
284, 288

Guristan Seferi 178

Hacib Beydoğdu 48

Hacib Sübeği 52

Hacılar 8, 9, 318, 326, 336, 337,
344, 356, 358, 360, 366

Hacı Seferleri

Halep 6, 7, 166, 188, 190, 204,
206, 230, 238, 240, 242, 248,
288, 290, 346, 356, 360, 366

Halep Kuşatması 6

Halife 5, 7, 72, 94, 108, 118, 120,
132, 161, 244, 266, 321, 334,
360, 378

Halife Mukaddi 7, 244

Halifenin Siyasi Otoritesini Tark Etmesi

Harizm 4, 6, 10, 28, 44, 45, 50,
128, 140, 142, 162, 164, 172,
384, 388, 404

Harizm Seferi 6, 164

Harizmşah Atsız 9, 388, 398, 400

Harizmşah Hanun 46

Hassankale (Kapistr) 84, 134

Hassankayf 248

Hesab Sabbeh 7, 256, 258, 259, 268
Hazar 12, 20, 78, 94, 162

Hazar Devleti 20

Hazarlar 20

Hernadi 64, 78, 82, 96, 98, 122,
123, 124, 214, 268, 286, 303,
306, 316, 320, 376

Herat 32, 33, 58, 62, 64, 70, 154,
172, 262, 390

Hicaz 6, 7, 158, 182, 214, 234, 266

Horasan 4, 9, 10, 28, 36, 38, 39,
40, 45, 46, 48, 50, 52, 54, 58,
60, 68, 72, 74, 78, 82, 144, 156,
158, 166, 168, 218, 246, 250,
282, 296, 304, 310, 312, 313,
320, 362, 372, 376, 396, 398,
402, . 416

Horasan Divanı Reisi Suri 50

Hutbe 6, 124, 182, 350, 369

Irak 9, 30, 88, 94, 114, 115, 126,
132, 220, 282, 298, 308, 320,
354, 360, 368, 372, 376, 378

Irak-ı Azem 30, 320

Irak Selçuklu Devleti 9, 115, 376

İstahen 6, 154, 174, 216, 217, 240,
244, 248, 252, 262, 266, 268,
278, 280, 284, 286, 288, 292,
294, 298, 300, 302, 306, 315,
316, 320, 321, 322, 332, 336,
342, 350, 352, 362, 376, 377

İbrahim Ynal 5, 34, 54, 64, 78, 82, 84,
96, 98, 102, 110, 122, 123, 124,
126, 128, 130, 138, 140, 168

İlig Han Nasr 24, 26

İmam Gazzali 7

İmamü'l-Haremeyn Abdülmelik el-Cü-
veyni 158

İran 5, 30, 78, 82, 90, 102, 190,
226, 240, 402

İran Fethileri 5

İsmail b. Yalut 7, 254, 278, 288,
294, 310, 316

İsmail Muntaz 24

Kalkasya 7, 30, 82, 152, 178, 254
 Kalaylar 78
 Kalıncaz kalesi 41
 Karahaniiler 68, 144, 206, 208, 218,
 252, 366, 387
 Karahani Seferi 380
 Kara 102, 254
 Kasımî Emirî'l-Müminin 121
 Katalhan Savaşı 9
 Kavurd 5, 6, 64, 86, 88, 96, 123,
 172, 174, 180, 212, 214, 215,
 236, 354
 Kavurd b. Çoğrı Bey 5, 64, 96
 Kınık 4, 16, 222
 Kıpçak 14
 Kirmen Selçuklular 5, 7, 88, 236
 Kubbetü'l-İslam 171
 Kudus 6, 202, 203, 222, 224, 225,
 338, 345, 358
 Kuntay 70
 Kutalmış 5, 6, 64, 78, 84, 92, 93,
 94, 96, 110, 120, 134, 136, 138,
 142, 232, 260, 342
 Kutalmış b. Arslan Yabgu 64, 96,
 134, 260
 Kutalmış b. Arslan Yabgu'nun İsyani
 Mahmelak 7, 244, 266, 274
 Melazgirt 6, 102, 103, 144, 145,
 167, 168, 170, 186, 190, 192,
 194, 198, 200, 202, 206
 Melazgirt Savaşı 6, 167, 168, 170,
 198, 202, 206
 Mengöçlek 6, 162, 164, 384
 Mengöçlek Seferi 6
 Mervanîye Medresesi 404
 Mevâ'irü'n-nehar 6, 10, 26, 28, 38, 82,
 206, 218, 252, 376, 392
 Mevâ'irü'n-nehar Seferi 6, 206
 Mevâ'idü'n-nehar 33, 258, 374, 377
 Medinetü'l-Tuğrul 5, 112, 115
 Medinetü'l-Tuğrul Bey (Tuğrul) 112, 115
 Mekke 182, 234, 281
 Melikşah'ın Vefatı Tayin Edilmesi
 Melikşah Medresesi 216
 Melikü'l-gazi 18

Melikü'l-Müeyyed Rükeddin 220
 Melikü'n-nehar Hüsrev 5, 104, 106,
 108, 110
 Merend 148
 Merv 4, 9, 29, 58, 62, 64, 67, 68,
 70, 78, 80, 92, 96, 134, 154,
 164, 172, 228, 240, 250, 296,
 368, 372, 376, 384, 387, 388,
 389, 392, 394, 395, 396, 400,
 401, 402, 410
 Mervaniler 7, 202, 248, 249
 Mervanî Nizamüddin 190
 Merv Kuntay 4, 64, 68, 70, 78, 92,
 96, 134
 Messid-i Tuğrul 76
 Mevdud b. Altunçagin 9, 336, 350,
 356, 358, 360, 366
 Mısır 6, 104, 184, 186, 188, 190,
 196, 222, 230, 258
 Miskî 20, 28, 30, 34, 98
 Muhammed b. Ebu Hâşim 182
 Muhammed Şah 88
 Muhammed Tapar 8, 9, 88, 256,
 259, 276, 278, 298, 300, 302,
 305, 306, 307, 308, 310, 311,
 312, 313, 314, 315, 316, 317,
 318, 319, 320, 321, 322, 324,
 326, 328, 329, 330, 331, 332,
 334, 335, 336, 337, 346, 347,
 350, 352, 354, 356, 359, 360,
 362, 364, 366, 369, 370, 371,
 372, 374, 376, 378, 384
 Muhammed Camii 112
 Musa 4, 5, 20, 32, 33, 34, 42, 50, 58,
 64, 66, 70, 78, 80, 134, 172, 242
 Musa Beygu (Yabgu) b. Selçuk 4
 Musa Yabgu 4, 5, 32, 33, 34, 42, 50,
 58, 64, 66, 70, 78, 80, 134, 172
 Musavvik 4, 20
 Musul 92, 98, 120, 122, 124, 205,
 230, 238, 250, 290, 313, 320,
 328, 337, 342, 343, 344, 346,
 348, 350, 360
 Muz (Buz) Dağı 14
 Müeyyidü'l-mülk b. Nizamü'l-mülk 268,
 298, 300, 307

Müslim b. Kureys 230
 Mustasır Billeh 110, 258
 Nasrüddüniye ve'd-din 294
 Nese Savaşı 4, 50
 Nihavend 8, 268, 332
 Nikephorus Botaniates 180
 Nişabur 4, 9, 54, 58, 60, 62, 64, 74,
 76, 78, 98, 136, 140, 154, 156,
 158, 228, 250, 262, 282, 283,
 296, 384, 388, 396, 404, 410
 Nizamiyer 154, 270
 Nizamiye Medresesi 6, 154, 156, 270
 Nizamü'l-mülk 5, 7, 8, 86, 112, 146,
 148, 154, 158, 172, 186, 204,
 212, 214, 216, 228, 242, 244,
 246, 248, 250, 258, 262, 264,
 265, 268, 270, 271, 274, 278,
 282, 283, 284, 286, 298, 300,
 307, 308, 354
 Nur 4, 22, 24
 Nur Kışlası 4, 22, 24
 Oğuz İsyani 9
 Oğuz Yabgu Devleti 14, 18, 20
 Ordoğu 10
 Ömer Hayyam 6, 226, 228, 229
 Pasinler Savaşı 5, 80, 90, 92, 98
 Philaretos Brachamios 205
 Reisü'l-mese İbnü'l-Müslime 106, 124
 Resulçagin 5, 92, 94, 134, 138
 Rey 5, 64, 74, 76, 78, 90, 96, 98,
 118, 123, 128, 130, 131, 136,
 142, 154, 214, 258, 278, 284,
 290, 302, 310, 314, 316, 320,
 374, 377
 Romanos 6, 170, 180, 190, 192,
 194, 196, 198, 200, 202
 Romanos Diogenes 170, 180, 190,
 192, 196, 198, 200, 202
 Rükü'l-İslam Ebu Muhammed Yusuf
 el-Cüeyni 158

Sarıerler 262
 Sava Savaş 9, 372, 376
 Sefenye Hatun 212, 262, 300, 304, 376
 Selçuk Bey 4, 12, 14, 15, 18, 20, 22, 28, 30, 32, 34, 43, 138, 164
 Selçuklu Abbasi Müzesinden
 Sel-Tag 14
 Semertand 4, 38, 40, 134, 218, 252, 380, 386, 404
 Semertand Görüşmesi 4, 40
 Sencer 8, 9, 88, 228, 258, 283, 296, 304, 305, 306, 310, 312, 313, 318, 320, 368, 369, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 403, 404, 405, 410, 411
 Serahs 4, 52, 58, 60, 62, 250, 388, 410
 Serahs Savaş 4
 Seyfuddöve Sadeke 8, 320, 328, 334, 346
 Seyhun 14
 Sistan 32, 64, 66, 70, 172, 368
 Siverek 186, 249
 Sultan Alp Arslan 5, 6, 22, 144, 148, 150, 154, 156, 164, 166, 168, 170, 172, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 194, 196, 198, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214, 218, 220, 232, 234, 250, 262, 270, 332, 416
 Sultan Alp Arslan'ın Ölümü 6, 208
 Sultan Beryanuk 7, 8, 250, 258, 260, 262, 276, 278, 296, 300, 308, 319, 321, 322, 326, 328, 344, 372
 Süleymaniye Medresesi 76, 156
 Sultan Melikşah 6, 7, 88, 112, 114, 146, 161, 214, 216, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236, 238, 240, 242, 243, 246, 250, 252, 254, 262, 264, 266, 268, 270, 271, 272,

274, 276, 278, 280, 282, 284, 290, 294, 296, 298, 300, 308, 326, 354, 362, 368
 Sultan Melikşah-Halife Mukaddi Gerniği
 Sultan Mesud 46, 52, 54, 56, 58, 60, 62
 Sunye 9, 104, 202, 212, 222, 224, 230, 232, 320, 366
 Sübeşi 52
 Süleyman Şah b. Kuzatmış 6, 342
 Şafi-Esari talabatu 158
 Şahidz Kalesi 9
 Şah Melik 44
 Şahine 5
 Şair Muktez 7
 Şemsiyye kapısı
 Şemsülmülk Nasr 206
 Şerifüddöve Müslim 205, 238
 Şii Büveyhi Devleti 78
 Şiraz 86, 94, 142, 160, 174, 352
 Taberaki Kalesi 76
 Taberistan 78, 304, 377
 Tabip Erminüddöve 8, 292
 Tacülmülk 112, 216, 264, 274, 280, 284, 286
 Taktım-i Celali 6, 226, 228
 Tekiş b. Alp Arslan 7
 Telhab Savaş 4
 Terken Hatun 7, 216, 244, 264, 266, 268, 272, 274, 278, 280, 281, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 298, 300, 410, 411
 Tirmiz 68, 218, 250, 296, 398, 399, 400
 Tiflis 148, 178, 254
 Toharistan 212, 250
 Tuğrul Bey 4, 5, 28, 30, 32, 36, 50, 54, 60, 64, 66, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 128,

130, 132, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 144, 156, 166, 168, 174, 180, 216, 243, 248, 260
 Tuğlum 168, 186
 Tus 60, 61, 172, 228, 282, 283, 396, 404
 Tutug 6, 7, 167, 202, 203, 205, 212, 222, 230, 238, 239, 240, 250, 274, 276, 278, 290, 292, 294, 296, 308, 346, 366
 Tutug b. Alp Arslan 6, 167
 Türkiye Selçuklu Devleti 7, 204, 230, 233, 346
 Türkiye Selçuklu sultanları 24
 Türkmenler 36, 38, 39, 78, 82, 142, 190, 198, 232
 Ulyabad Savaş 4, 58
 Urfa 6, 166, 187, 188, 190, 194, 204, 230, 232, 240, 288, 290, 342, 344, 356, 358, 360
 Urseilus 202
 Uvekgülü Atsız 6, 204, 212, 230, 232
 Vaspurakan Vakası Aaron 80, 84
 Vezir Nizamülmülk 5, 146, 148
 Yabgu 4, 5, 12, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 32, 33, 34, 38, 40, 42, 43, 50, 58, 64, 66, 70, 78, 80, 94, 96, 134, 172, 260
 Yakuti b. Çağrı Bey 6, 70
 Yarmen 7, 234, 258
 Yenikent 12
 Yusuf 4, 20, 24, 26, 34, 38, 43, 64, 96, 158, 180, 208, 222
 Yusuf el-Harazmi 208
 Yusuf Kadir Han 24, 26, 38
 Yusuf Yimel 4, 34, 43, 64, 98, 180, 222
 Yusuf Yimel b. Selçuk 4, 34, 180
 Zahireüddin 116, 118
 Zübeyde Hatun 7, 276, 288, 302, 304, 308

CIHAN PIYADEOĞLU

Rize'de dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Daha sonra aynı bölümün Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde Farsça ve Arapça dersleri aldıktan sonra Tahran'a giderek Farsça eğitime devam etti. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 1999 yılında Yüksek Lisansını, 2008 yılında da Doktorasını tamamladı. Büyük Selçuklular ve Gazneliler hakkında çalışmalar yapan yazar, halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev yapmaktadır.

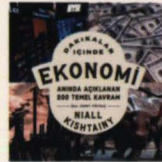
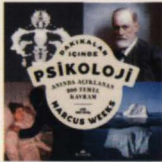
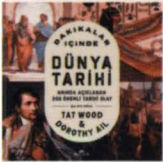
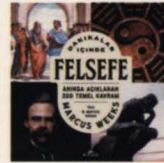
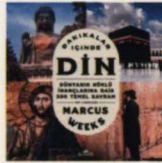
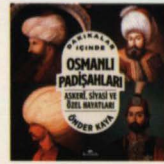
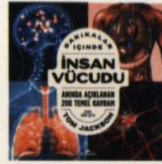
Yayınevimizdeki eserleri

Sultan Alp Arslan

Çağrı Bey

Büyük Selçuklular

Güneş Ülkesi Horasan

TÜM YÖNLERİYLE SELÇUKLULARIN DOĞUŞU, YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ

Göçebe bir topluluktan büyük bir imparatorluğa dönüşen Selçukluların hikayesi... Dandanakan Savaşı'ndan kısa süre önce baskın yeme endişesiyle ayağından çizmesini çıkaramayan, kalkanını kendine yastık yaparak uyuyan Tuğrul Bey başta olmak üzere 200 önemli tarihi olay, şahsiyet, kavram ve görsel ile hazırlanmış bir Selçuklu Tarihi...

Selçuk Bey, Çağrı Bey, Musa Yabgu, Sultan Tuğrul Bey, Sultan Alp Arslan, Sultan Melikşah, Sultan Berkyaruk, Sultan Muhammed Tapar, Kılıç Arslan, Sultan Sencer, Nizamülmülk, Terken Hatun gibi tarihe yön veren isimler; Dandanakan Savaşı, Pasinler Savaşı, Nizamiye Medreseleri, Malazgirt Savaşı, Haşhaşiler, Oğuz İsyanı, Bizans ile ilişkiler gibi önemli başlıklar...

Dakikalar İçinde Selçuklular, Cend'den Maveräünnehir'e, Maveräünnehir'den Harizm'e, Harizm'den Horasan'a ve oradan Anadolu'ya uzanan Selçukluların izini sürüyor ve okurları bilgilendirici bir yolculuğa çıkarıyor. Selçuklu Tarihi hakkında kısa ama etkili bilgiler sunan bu kitap, Selçukluların etkileyici tarihini merak edenler için vazgeçilmez bir rehber olacak.

Kronik

kronikkitap.com

kronikkitap

ISBN-13: 978-625-6774-83-4

